

A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban

Szerkesztette:
RESPERGER ISTVÁN
UJHÁZI LÓRÁND

 Dialóg Campus

 Wolters Kluwer

A VALLÁSI ELEMÉK JELENTŐSÉGE
NAPJAINK FEGYVERES KONFLIKTUSAIBAN
ÉS BIZTONSÁGI KIHÍVÁSAIBAN

Vákát oldal

A VALLÁSI ELEMEEK
JELENTŐSÉGE
NAPJAINK FEGYVERES
KONFLIKTUSAIBAN
ÉS BIZTONSÁGI
KIHÍVÁSAIBAN

Szerkesztette

Resperger István – Ujházi Lóránd

 Dialóg Campus Wolters Kluwer

BUDAPEST, 2019

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001
„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés”
című projekt keretében jelent meg.

Szerzők
Erdő Péter
Fischl Vilmos
Frivaldszky János
Harai Dénes
Jungbert Béla
Kis-Benedek József
Kliszek Németh Noémi
Mózes Ambrus
Petruska Ferenc
Resperger István
Sántha Hanga
Speidl Bianka
Szabó Csaba
Tarcsey Péter
Tömösváry Zsigmond
Ujházi Lóránd
Varga Zs. András

Szakmai lektor
Padányi József

© Szerkesztők, 2019

© Szerzők, 2019

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalom

<i>Resperger István – Ujházi Lóránd</i>	
Előszó	7
<i>Erdő Péter</i>	
Az Apostoli Szentszék diplomáciája és a nemzetközi konfliktusok	9
<i>Varga Zs. András</i>	
Vallásszabadság a demokratikus társadalmakban	17
<i>Fischl Vilmos</i>	
Az ökumenikus segélyszervezetek működése és eredménye a konfliktusokkal terhelt területeken	25
<i>Kis-Benedek József</i>	
Az Iszlám Állam által támasztott kihívások a terrorizmus elleni küzdelemben	31
<i>Resperger István</i>	
Az Iszlám Állam terrorszervezet aszimmetrikus hadviselése elleni lehetséges stratégia	41
<i>Jungbert Béla</i>	
Mai kereszténység a Szentföldön – Izrael, Palesztina és Jordánia területén	61
<i>Ujházi Lóránd</i>	
Az egyiptomi keresztények biztonsági helyzete	79
<i>Mózes Ambrus</i>	
A malajziai Allah-ügy, 2009–2014	105
<i>Tömösváry Zsigmond</i>	
Az orosz állam és a pravoszláv egyház kapcsolata	111
<i>Tarcsay Péter</i>	
Az Államvédelmi Hatóság londoni kirendeltségének tevékenysége, különös tekintettel az egyházellenes akciókra	123

Frivaldszky János

A jelen európai migráció értékelése:

Menekültek – „asylum shopping” – beszüremkedő terroristák 129

Petruska Ferenc

Vallási, etnikai és katonai tapasztalatok felhasználása

a civil közszolgálati karrier során 157

Kliszek Németh Noémi

A Szent György-kultusz jelentősége a fegyveres erőknél 169

Szabó Csaba

A keresztény szent helyek biztonsági helyzetének vizsgálata 177

Harai Dénes

Interkulturális és vallási különbségek

a jelenkori konfliktusokban 193

Sántha Hanga – Speidl Bianka

Az iszlám politikai térnyerése Európában 203

A tanulmánykötet szerzői

219

Resperger István – Ujházi Lóránd

Előszó

*„Aki nem tudja, mi a világ, az nem tudja, hol van ő maga.
Aki nem tudja, mire született, az nem tudja azt sem, kicsoda
ő tulajdonképpen, és azt sem, mi a világ.
Aki ezek közül egyet is elhanyagol, az a maga rendeltetését sem
tudja megmondani.
S most milyen színben tűnik fel előtted az az ember, aki olyanok
tapsai előtt menekül, vagy töri magát utánuk, akik azt sem
tudják, hol vannak és kicsodák?”*

(Marcus Aurelius)

Az elmúlt évek fegyveres konfliktusai és elhúzódó válságai rávilágítottak, hogy a vallási, valamint az etnikai elemek szerepe a fegyveres konfliktusokban jelentősen felerősödött. A nyugati demokráciákban felnövekedett nemzedékek számára szinte érthetetlen, hogy miként képesek az etnikai és a vallási tényezők ilyen erős motivációs elemként megjelenni emberek tömegeinek az életében. A katonai erőre épülő bipoláris világ felbomlása jelentős változásokat eredményezett. Ezek közé tartozik az, hogy a hidegháború éveiben elnyomott, azaz katonai erővel elfojtott ellentétek felszínre törtek. A nukleáris háború fenyegető veszedeleme megszűnt, de ettől a világ nem lett biztonságosabb, egységesebb. Jellemzője lett az ideológiai, vallási, etnikai, nemzetiségi, területi vita, amit főként a stabilitás hiánya okozott. Az újonnan jelentkezett válságok veszélyeztették egy-egy régió biztonságát, jelentős erőfeszítésekre készítették a nemzetközi szervezeteket a konfliktusok megelőzése, a kialakuló feszültségcök, válságok kezelése, a béke helyreállítása, fenntartása területén. A biztonság katonai elemével szemben mind jobban előtérbe kerültek a politikai, a gazdasági és etnikai, vallási dimenziók, amelyek az új biztonsági kihívások alapját képezik. Ezek elsősorban a nemzetközi migráció, a szervezett bűnözés, a polgárháborús helyzetek és a nemzetiségi, vallási konfliktusok. A konfliktusok főként a politikai, gazdasági és pénzügyi instabilitásból eredtek, gyakran felerősítve a nacionalizmust, a vallási szélsőségek térnyerését, veszélyt jelentettek a világ biztonságára. Másik nagy veszélyforrás az iszlám fundamentalizmus és a terrorszervezetek gyors terjeszkedése volt, amelynek katonai formája Líbiában, Szíriában, Afganisztánban, Irakban jelentett veszélyt.

Az elmúlt időszak geopolitikai, geostratégiai történései jelentős változásokat generáltak a biztonság minden dimenziójában. Álljon itt egy nem teljes felsorolás a megélt konfliktusokról, válságokról. Az első az Iszlám Állam terrorszervezet tevékenysége Irakban, Líbiában és Szíriában. Majd az orosz „hibrid háború” égisze alatt elkövetett orosz beavatkozás Ukrajnában. A befagyott vagy régi – líbiai, szíriai, iraki, afganisztáni – konfliktusok terhelték a nemzetközi békét és biztonságot. Mind az európai kontinenst, mind

hazánkat a nagymértékű tömeges illegális migráció veszélyeztette. Ezekkel együtt jelentkeztek a terrorakciók (Párizs, Isztambul, Nizza, Berlin...).

Számos biztonsági dimenzióban a vallás jelenléte, annak hatása a konfliktusokra akár csillapítólag is hathat. Sajnos jelenkorunk arról tesz tanúbizonyságot, hogy a vallásokat, kifejezetten pedig a keresztény vallást gyakorlók élete, biztonsága más vallások által fenyegetve van. A szabad vallásgyakorlás a normál jogrendben mindenki számára lehetőség. A rendkívüli jogrendben, a konfliktusok tüzeiben ez a lehetőség nem adatik meg egyformán, mert a fegyveres konfliktusok erőszakspirálja nem teszi azt lehetővé.

Napjaink stratégiai elemzéseiben úgy tekintenek a vallási fundamentalizmusra, mint a béke elleni fenyegetés egyik tényezőjére. Ezzel párhuzamosan a templomok és a vallási közösségek az enyhülés és a konfliktuskezelés eszközeként is felfoghatók. A jelenség nem új, gondoljunk csak az amerikai püspökök vitájára az 1980-as években a nukleáris fegyverekkel kapcsolatosan, az egyházak szerepére a kelet-közép-európai országokban a rendszerváltás idején vagy a különféle egyházi vezetők tevékenységére az afrikai konfliktusokban. A vallási szervezetek szerepet játszhatnak a konfliktusok dinamikájában és a béketeremtésben is. A konfliktusok tárháza igen nagy, a vallásháborútól a nem szervezett vagy éppen szervezett erőszakon át a kulturális erőszakig is terjedhetnek. A vallási szereplők a békefenntartásban erőt adnak a lakosságnak, befolyásolják a politikai légkört, humanitárius segítséget nyújtanak. Napjainkban a vallási szélsőségek megjelenése következtében kifejezetten üldöztetés miatt 13 millió ember menekült el különböző országokból. Ezek az országok: Szíria, Irak, Nigéria, Közép-afrikai Köztársaság, Eritrea, Mianmar (Burma) és Afganisztán. A folyamatnak azonban nincs vége, csak a Közel-Keleten hozzávetőleg 100 ezer ember dönthet hasonló okból a menekülés mellett.

Ez az első konferenciakötet, amely kifejezetten a vallás és a biztonság kapcsolatával foglalkozik. Tekintve, hogy az élet számos területét érintő kérdésről van szó, a kötetben helyet kaptak a vallások, a biztonsági szektor, a haderő és a rendőrség, a hadtudomány katonai képviselőinek, továbbá a jog-, a bölcsészettudomány, illetve a teológia művelőinek írásai. Szeretnénk, ha ez a kiadvány is segítené azt az úttörő munkát, amelyet a vallás, illetve a vallási közösségek biztonságra gyakorolt hatásainak vizsgálata területén megkezdtünk.

Miként a válságok is komplex jellegűek, a kötet összeállításánál is a teljességre törekedtünk. Így helyet kapott kötetünkben az Apostoli Szentszék diplomáciája, a vallás-szabadság, az Iszlám Állam, az ökumenikus szervezetek, a Szentföld helyzete, az egyiptomi keresztények, a malajziai muszlimok, a pravoszláv egyház, Bosznia-Hercegovina, a migráció, a Nemzetközi Katonai Apostolátus munkája, vallási, etnikai és katonai tapasztalatok, a Szent György-kultusz jelentősége, a keresztény szent helyek biztonsági helyzete, interkulturális és vallási különbségek és az iszlám politikai térnyerése kérdéseinek vizsgálata.

A kiadvány egyik fő célja, hogy rávilágítson arra, hogy a különböző vallások képviselői közötti párbeszéd hozzájárulhat a világban zajló konfliktusok csillapításához. Az egyes közlemények szerzői ennek szellemében – alapvetően – olyan válságokat, fegyveres összecsapásokat vettek górcső alá, amelyekben az etnikai, valamint vallási tényezők meghatározó szerepet játszanak, és írásaikkal ezen problematikus jelenségre keresték a válaszokat, továbbá papírra vetették a lehetséges megoldási javaslatokat is.

Reméljük, hogy hasznos tanulmányokkal szolgálhatjuk a béke, a biztonság és a keresztények védelmét, a jelenkori konfliktusok jobb megértését azáltal, hogy vizsgálatunk kereteit szélesebbre tártuk.

A konferencia szervezői

Erdő Péter

Az Apostoli Szentszék diplomáciája és a nemzetközi konfliktusok¹

Az úgynevezett vatikáni diplomácia alanya

Igaz ugyan, hogy a Vatikán területtel rendelkező, bár igen kicsiny szuverén állam, a nemzetközi kapcsolatok döntő többségében mégsem ő vesz részt, hanem az Apostoli Szentszék, amely a katolikus világegyház központi szerveinek összessége.² A *Codex Iuris Canonici* (CIC) 361. kánonja szerint: „az Apostoli Szentszék vagy a Szentszék név a jelen törvénykönyvben [tehát a kódex terminológiájában] nem csupán a római pápát jelöli, hanem – hacsak a dolog természetéből vagy a szövegösszefüggésből az ellenkezője ki nem tűnik – az Államtitkárságot, az Egyházi Közügyek Tanácsát és a Római Kúria többi intézményét is.”³ Ehhez annyit fűzhetünk hozzá, hogy 1988 óta⁴ az Egyházi Közügyek Tanácsa nevű és funkciójában a külügyminisztériumnak megfelelő szervezeti egység az Államtitkárságon belül működik mint annak második szekciója. Noha a Római Kúria mindazoknak a központi szerveknek az összessége, amelyek a pápát az egyetemes egyház kormányzatában segítik,⁵ nem teljesen felel meg az államok kormányapparátusának, bár számos hozzájuk hasonló vonással rendelkezik, és történelmileg ihletője, gyakran mintája volt az újkori európai kormányok megszervezésének.

Az Apostoli Szentszék számos országgal diplomáciai kapcsolatot tartott fenn, és elismert szuverén nemzetközi jogalanyként működött 1870 és 1929 között is, amikor a Vatikán Állam nem létezett.⁶ A *lateráni egyezmény* pedig, amely a Vatikán Államot 1929-ben elismerte, kifejezetten utal arra, hogy az Olasz Királyság az Apostoli Szentszék szuverenitását ismeri el a Vatikán területe felett. Ezt megelőzően azonban a szerződés elismeri a Szentszék nemzetközi téren fennálló szuverenitását, mint olyan tulajdonságot, amely

¹ Az *Interkulturális és vallási különbségek a jelenkori konfliktusokban* című konferencián, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen, 2015. április 23-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

² Az Apostoli Szentszék nemzetközi kapcsolatairól lásd pl. SODANO 2000.

³ Az *Egyházi Törvénykönyv* (1984), 76.

⁴ II. JÁNOS PÁL 1988.

⁵ Vö. CIC 360. kán.

⁶ A teológiai és történelmi alapokhoz lásd ERDŐ 2014.

a Szentszék természetéhez tartozik, hagyományainak és a világban betöltött küldetése követelményeinek megfelelően.⁷

Mindezek alapján érthető, hogy a Szentszék jelenleg is ütemesen bővülő diplomáciai kapcsolatrendszere (például 180 állammal fenntartott diplomáciai kapcsolata)⁸ nem egyetlen törpeállam működésének szolgálatában áll. A vatikáninak nevezett diplomácia alanya az Apostoli Szentszék mint a katolikus világegyház központi kormányzati szerve.⁹

Milyen típusú konfliktusokkal foglalkozik az Apostoli Szentszék?

Egyházi és humanitárius konfliktusok

Mivel a pápai követek megbízatása nemcsak az államok és nemzetközi szervezetek irányában való képviselőre szól, hanem a helyi katolikus közösségek és a pápa közötti kapcsolat ápolására is, elsődleges feladataik közé tartozik a *Lukács evangéliumából* ismert, Szent Péternek szóló jézusi mondás teljesítése: „hogy megerősítsd testvéreidet” (Lk 22,32).¹⁰ Küldetésükhöz tartozik a pápai követeknek az is, hogy a nem katolikus keresztény közösségekhez fűződő kapcsolatokat ápolják.¹¹ Erre sokszor különleges lehetőségeik vannak, hozzájárulhatnak a különböző keresztények közötti közeledéshez olyankor is, amikor ez a helyi egyházi közösségeknek történelmi vagy etnikai okból különösen is nehezükre esik. Szép emléke volt II. János Pál pápa 1991-es magyarországi látogatásának a tiszteletadás Debrecenben a gályarab prédikátorok emléke előtt. Ezt később a magyar református delegáció esztergomi útja követte, amelynek során a résztvevők a kassai vértanúk oltára előtt fejezték ki tiszteletüket. A Szentszék intézményes párbeszédet folytat a nem keresztény vallási közösségekkel is.

A fentiekből kirajzolódik tehát a Szentszéknek és a szentszéki diplomáciának egy sajátos küldetése a katolikus egyházon belüli – például különböző rítusú katolikus csoportok közötti – konfliktusok rendezésére,¹² valamint az eltérő felekezetű keresztények kapcsolatainak javítására. Mivel ezeknek a kapcsolatoknak olykor etnikai hátterük is van, a Szentszék ez irányú szolgálata jelentősen hozzájárulhat egy-egy ország vagy régió belső békéjének és haladásának előmozdításához.

⁷ *Trattato fra la Santa Sede e l'Italia*, 1929. 02. 11., Art. 2–3.: *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 21. (1929), 209–221.; itt: 210. („Art. 2. L'Italia riconosce la sovranità della Santa Sede nel campo internazionale come attributo inerente alla sua natura, in conformità alla sua tradizione ed alle esigenze della sua missione nel mondo. Art. 3. L'Italia riconosce alla Santa Sede la piena proprietà e la esclusiva ed assoluta potestà e giurisdizione sovrana sul Vaticano.”)

⁸ A Szentszéknek az államokhoz fűződő diplomáciai kapcsolatai fejlődéséhez lásd MINNERATH 2012.

⁹ A katolikus egyház és a Szentszék nemzetközi jogalanyiságáról lásd pl. MINNERATH 2012, 146–162.

¹⁰ VI. PÁL 1969, különösen 473.

¹¹ Vö. VI. PÁL 1969, 473–484.

¹² Az egyházon belüli természetes és jogi személyek közti, az életviszonyoknak az egyházi jog által szabályozott körét érintő jogi konfliktusok rendezésére a kánonjog bírói és közigazgatási eljárások rendszerét tartalmazza. Ennek keretében a Rota Romanának van fenntartva az ítékezés pl. „az egyházmegyék és mindazon egyházi akár természetes, akár jogi személyek ügyeiben, akiknek a római pápán kívül nincs más előjárójuk” [CIC 1405. kán. 3. § (3) bekezdés]. Ezekben az ügyekben azonban a szentszéki diplomáciai képviselő inkább technikai szerepet tölt be, de nem maga rendezi a konfliktust.

A II. Vatikáni Zsinat is szorgalmazta már, hogy a különböző rítusú katolikus ordináriusoknak legyen valamilyen közös tanácskozó szerve, hogy így közösen léphessenek fel az állami hatóságok előtt.¹³ Egyes országokban, főként, ahol a keleti rítusú katolikus püspökök száma jóval csekélyebb, mint a latinoké, elfogadott megoldás, hogy mindnyájan egyetlen nemzeti püspöki konferencia tagjai. Romániában, ahol a görög katolikus püspökök száma is jelentős és önálló nagyérseki egyházat alkotnak, a Szentszék szándéka folytán mégis latin és keleti szertartású püspökök egyaránt tagjai a püspöki konferenciának. Más a helyzet Ukrajnában, ahol a latin katolikusok püspöki konferenciával rendelkeznek, az ukrán görög katolikus egyház püspökei viszont ennek nem tagjai, hanem saját szent szinódust alkotnak. Noha elvileg itt is lenne a különböző rítusú katolikusoknak közös képviselője az állam felé, ez a gyakorlatban nem működik az eltérő rítusú katolikusok közötti jelentős etnikai különbségek, olykor feszültségek miatt.

Még mindig a pápa egyházon belüli küldetésével függ össze, hogy a szentszéki diplomácia rendszeresen fellép az üldözött vagy diszkriminált katolikusok és más keresztények érdekében. Egyes országokban külön állami jogszabályok védik a szent helyek, nevezetesen a templomok és az egyházi temetők sértetlenségét, továbbá a kultusz szabad gyakorlását. Ilyen garanciák biztosítása adott esetben célja lehet szentszéki diplomáciai erőfeszítéseknek vagy a Szentszék által kötött megállapodásoknak is.¹⁴ Könnyen belátható, hogy a kultusz-helyek és a sírok meggyalázása sokkal nagyobb lélektani és társadalmi kárt okoz egy közösségben, mint ami a fizikailag okozott kár anyagi ellenértékével kifejezhető. A katolikus egyház szolgálattevői, így a püspökök, papok, szerzetesek olykor sajátos atrocitásoknak vannak kitéve, ám évente sok tízezer egyszerű keresztény hívőt is meggyilkolnak a világon pusztán keresztény hite miatt. Mint Ujházi Lóránd megjegyzi, jelenleg mintegy 100 millió keresztény él veszélyben a hite miatt, legkevésbé 80%-uk az iszlám országokban.¹⁵

Ezekkel a szomorú eseményekkel vannak összefüggésben a Szentszéknek azok a megnyilatkozásai, amelyek az üldözött és fenyegetett keresztényekkel kapcsolatban hangzanak el, akár a szíriai, egyiptomi vagy más térségben kerüljön sor ilyen atrocitásra.¹⁶ Ugyanakkor a pusztán nyilatkozatok általában nem elég hatékonyak, ezért fordul a pápa is személyesen a világ vezetőihez, akiknek eszközeik vannak egy-egy ilyen erőszakhullám megfékezésére. Megjegyzendő, hogy a keresztények elleni erőszak és diszkrimináció eseteit sajnos Európában sem sorolhatjuk csupán a múlt emlékei közé.¹⁷

Hogy a keresztényeket fenyegető atrocitásokkal szemben milyen sajátosan diplomáciai eszközök állnak magának a Szentszéknek a rendelkezésére, és azok mennyire hatékonyak, nem egyszerű kérdés. Ha a fenyegetés közvetlenül valamilyen állami hatóság részéről éri az egyházat vagy a hívőket, akkor a nemzetközi kapcsolatok keretében a Szentszék lépéseket tehet a helyzet javítására. Ebben az összefüggésben állt az 1960 és 1990 között a szocialista

¹³ II. Vatikáni Zsinat, Decr. *Christus Dominus* 38b; ERDŐ 2006.

¹⁴ Ilyen rendelkezés található például a Spanyolországgal 1979. január 3-án kötött megállapodásban: *Accordo tra la Santa Sede e lo Stato Spagnolo circa questioni giuridiche* (1979), Art. I. 5. („I luoghi di culto hanno garantita l’inviolabilità a norma delle leggi. Non potranno essere demoliti se non siano stati prima privati del loro carattere sacro. In caso di espropriazione coatta, sarà previamente sentita la competente autorità ecclesiastica.”)

¹⁵ UJHÁZI 2012; UJHÁZI 2013.

¹⁶ A keresztények elleni diszkrimináció és üldözés globális áttekintéséhez lásd DI FALCO – RADCLIFFE – RICCARDI 2014.

¹⁷ Forrás: www.intoleranceagainstchristians.eu (A letöltés időpontja: 2017. 03. 17.)

országok viszonylatában folytatott úgynevezett *Ostpolitik* számos kezdeményezése is.¹⁸ Ahol azonban a közrend hiányzik, az államhatalom gyenge, ott a különböző fegyveres csoportok néha túszként rabolnak el, vagy tartanak fogva egyházi személyeket. Ilyenkor követeléseik jellegétől függ a megoldás lehetősége. Amikor például Angelo Acerbi volt budapesti nuncius urat kolumbiai szolgálata alatt túszul ejtették, a későbbi bíboros, Pio Laghi közvetítésével sikerült tárgyalások útján szabadságát visszaszerezni. Egy másik helyzet – amikor inkább a helyi egyházi hatóság keresi a megoldást – fordult elő, vagy akár ismétlődött néhány évvel ezelőtt Irakban, ahol egy bizonyos helyi autonómia hatóságai jelentősebb összeget adtak át egyháztámogatás címén valamelyik keresztény vezetőnek. Nem sokkal később pedig ismeretlen tettesek egyházi személyeket ejtettek túszul, és ennek az összegnek a nagy részét kérték váltságdíjként.

Néha egyházat vagy hívő közösséget érintő konfliktus humanitárius katasztrófhelyzetből alakul ki. A haiti földrengés idején például rengeteg egyházi intézmény, szeminárium is romba dőlt, katolikusok tömegei pedig az éhség és járvány áldozatául estek. Ebben a helyzetben konfliktusok adódtak abból, hogy segélyszállítmányok, például élelmiszerküldemények nem a rászorulókhöz kerültek, hanem fegyveres bandák kezére jutottak. Már az is nagy kihívást jelentett, hogy a humanitárius segélyeket sikerüljön a helyszínre juttatni. A *Caritas Internationalis* nem a Szentszék szerve, hanem nemzetközi katolikus jellegű társadalmi szervezet. Nem ritkán azonban munkáját a szentszéki képviselőkkel együttműködve végzi. Gyakran a legközelebbi rendezett viszonyok között élő ország szentszéki diplomáciai képviselője tudja fogadni a pénzadományokat, segíteni az élelmiszerek és más szükséges javak beszerzését és célba juttatását. A Haitibe irányuló katolikus segélyakció jelentős részének kiindulópontja éppen ezért a Dominikai Köztársaság volt. A földrengést követő időben a budapesti nunciatura titkárát ideiglenesen átvezényelték Santo Domingóba, mert korábbi szolgálata alapján jelentős helyi ismeretekkel rendelkezett; így segítette a társadalmi konfliktusoktól is tépázott Haitibe irányuló humanitárius támogatások elosztását.

A közelmúltban – ha talán nem is ennyire szélsőséges formában – Ukrajnában jelentkezett a humanitárius segítség eljuttatásának problémája. Itt azonban úgy tűnik, inkább a helyi állami és egyházi tényezők vették ki a részüket a közvetlen feladatokból.

Különlegesen súlyos konfliktushelyzetet jelent az etnikai csoportok, vallási közösségek, nemzetiségek, társadalmi csoportok elleni üldözés, etnikai „tisztogatás” vagy genocídium. A második világháború alatt a szentszéki diplomácia az Államtitkárság koordinálása mellett, különösen Giovanni Battista Montini, a későbbi Boldog VI. Pál pápa szervezésében foglalkozott az üldözöttek mentésével, ennek keretében – Angelo Giuseppe Roncalli törökországi apostoli delegátus, a későbbi Szent XXIII. János pápa közreműködésével – zsidó menekültek Palesztinába való kijuttatásával.¹⁹ Kísérletet tettek a fenyegetett görög közösségek mentésére.²⁰ A szentszéki diplomácia embermentő erőfeszítéseinek összefüggésébe illeszkedik a budapesti nunciatura tevékenysége, amelyet Angelo Rotta nuncius és Mons. Gennaro Verolino neve fémjelez.²¹

¹⁸ RICCARDI 1993; CASAROLI 2000 (magyar nyelven: CASAROLI 2001); BARBERINI 2009; SILVESTRINI 2009; BUKOVSKÝ 2009; GALLAGHER 2015.

¹⁹ TOSCANI 2014, 197.

²⁰ Uo.

²¹ NAPOLITANO 2013 (magyar nyelven: NAPOLITANO 2014).

Társadalmi és polgárháborús jellegű konfliktusok

A szentszéki diplomácia együttműködésre törekszik az államokkal, hiszen mind az egyház, mind az állam az ember javát hivatott szolgálni, ez pedig szorosan összefügg az eredményes munkával, a jóléttel és a társadalmon belüli békés együttéléssel is. Ezért az egyház a szentszéki képviselők feladatául tűzi ki, hogy működjenek együtt az államokkal „az esetleges nézeteltérések megelőzése és orvoslása érdekében a nagy emberi reménységek megvalósításának szolgálatában, a nemzetek közötti béke és az egyes országok belső nyugalma és haladása előmozdítására”.²² Belső társadalmi konfliktusok, polgárháborús helyzetek megoldásában segített a katolikus egyház Sant’ Egidio közössége például Mozambikban; természetesen a Szentszék tudtával és beleegyezésével. Hasonlóképpen fáradoztak a guatemalai polgárháborús helyzet megoldásáért is. Kevésbé látványos módon, de a balkáni háború idején is megvalósultak bizonyos közvetítési kísérletek.²³ Ilyen előzmények után szinte a korábbi erőfeszítések elismerése volt 2014. december 4-én a Mozambiki Köztársaság elnökének látogatása Ferenc pápánál, valamint Pietro Parolin bíboros államtitkárnál. A találkozó során kiemelték, hogy a katolikus egyház jelentősen hozzájárul az ország fejlődéséhez egészségügyi és nevelési intézményein keresztül. Elismerték fontos szerepét a béke és a nemzeti kiengesztelődés ügyében is. A belső megbékélés ilyen előmozdítására a katolikus egyház részéről más országokban is vannak példák. Ruandában például a szörnyű vérengzések után igen nagy feladat a személyes és társadalmi sebek gyógyítása. Nem kifejezetten a szentszéki diplomáciai testület, hanem inkább az Apostoli Szentszék más szervei révén figyelhető meg hozzájárulás a kommunizmus megszűnése után a kelet-közép-európai országok megbékéléséhez. A kommunista korszak vagy akár a köztársasági Spanyolország egyházüldözése vértanúinak boldoggá és szentté avatása jelentős hozzájárulás ahhoz a gyászmunkához, amellyel a múlt szenvedéseit ezek a társadalmak feldolgozzák. Ugyanakkor a Szenttéavatási Kongregáció nem mulasztja el hangsúlyozni, hogy a vértanúk példája és tanúságtétele felszólítást jelent a megbocsátásra.²⁴ Természetesen a Szentszék irányítását követve a helyi püspöki karoknak is ebben a szellemben kell hozzájárulniuk a múlt feldolgozásához, illetve a jelen konfliktusaira való felelős reagáláshoz.

Kelet-Közép-Európában fontos feladat a népek közti érzelmi, kulturális, emberi megbékélés előmozdítása is. Adott esetben nemzetiségi közösségek anyanyelvi lelkipásztori gondozása vagy a püspöki konferenciák közötti megbékélési nyilatkozatok ünnepélyes aláírása is segítheti ezt a folyamatot. Még az 1970-es években történt az első ilyen lépés a lengyel és a német püspöki konferencia között. Később ezt a példát mások is követték, így 2006-ban Esztergomban a magyar, valamint a szlovák püspöki kar vezetői írtak alá olyan nyilatkozatot, amelyben kifejezetten szerepelt a „Megbocsátunk és bocsánatot kérünk” mondat. Ebből az alkalomból XVI. Benedek pápa külön üzenetben köszöntötte a helyi egyházak képviselőit.²⁵ Hasonló kiengesztelődési cselekményre került sor a lengyel és az ukrán katolikusok között, sőt Kirill moszkvai pátriárka lengyelországi látogatása során József

²² VI. PÁL 1969, 473–484., itt idézve 476.; vö. II. Vatikáni Zsinat, Const. *Gaudium et spes*. (Pásztorális konstitúció az Egyházzól a jelen világban.) 1–3.

²³ PÉRISSÉ 2000.

²⁴ AMATO 2013, 19., 69–83.

²⁵ A kiengesztelődéssel kapcsolatos levélváltásról és a pápai üzenetről lásd TÓTH–ERDŐ–SÜLLEI 2007, 102–108.

Michalik érsekkel, a lengyel püspöki konferencia akkori elnökével szintén megrendítő hangú kiengesztelődési nyilatkozatot írt alá, ami hosszú előkészítő munka eredménye volt.

A szentszéki diplomácia fáradozásai az államok közötti konfliktusok megoldásáért és a nemzetközi szervezetekben

A béke és a haladás szolgálata sokszor az államok közötti konfliktusok megoldását állítja a Szentszék fáradozásainak középpontjába. A középkorban, de bizonyos mértékig még az újkorban is a nyugati kultúrkör államai legitimitásukat többnyire keresztény vallási hivatkozással teremtették meg. Mivel Nagy Károly 800 karácsonyán történt császárrá koronázása óta az európai uralkodók elismerése tekintetében is kiemelkedő volt a Szentszék szerepe: gondoljunk csak arra, hogy Szent István király is a pápától kapta a koronát; a pápaságnak háború és béke legitimálása terén is nagy lehetőségei voltak. Egyfelől a kereszties hadjáratok meghirdetése, másfelől Isten békéjének, a *treuga Deinek* a szorgalmazása olykor reális lehetőségként is felmerült, máskor azonban inkább csak az elmélet síkján maradt. A katolikus államokban a fejedelmi abszolutizmus, majd Európa-szerte a felvilágosodás döntő mértékben csökkentette a Szentszék ez irányú befolyását. Ugyanakkor egyfajta jószolgálati hivatás gyakorlása mindmáig megmaradt a szentszéki diplomácia törekvései között.

Sikeros közvetítő szerepet játszott a Szentszék például az argentin–chilei határvitában, vagy újabban a szíriai polgárháborúba való formális külföldi beavatkozás megakadályozása terén, amikor Ferenc pápa – 2013 szeptemberében – világméretű imaakciót hirdetett a bombázások elkerülése érdekében. Hasonlóképpen részt vett a Szentszék Kuba és az Amerikai Egyesült Államok közeledésének elősegítésében. 2014 októberében mindkét ország küldöttségét fogadták a Vatikánban, hogy ezzel is hozzájáruljanak a konstruktív párbeszéd kialakulásához. Hogy ezen a területen a Szentszék valóban értékes segítséget nyújtott, az kintűnik Barack Obama 2014. december 17-i televíziós beszédéből is,²⁶ amelyben köszönetet mondott a Szentatyának a kapcsolatok helyreállításában végzett közreműködéséért. Másnap, december 18-án Pietro Parolin bíboros államtitkár a Vatikáni Rádióknak adott interjújában meghatározónak nevezte Ferenc pápa szerepét az amerikai–kubai fordulat elérésében. Utalt arra, hogy az esemény hírére december 17-én Kubában megszólaltak a templomok harangjai. 2015. április 10-én pedig a panamai pánamerikai csúcstalálkozóra Ferenc pápa üzenetet küldött, amelyben őszinte párbeszédre bátorította a politikusokat a kölcsönös együttműködés érdekében. Felsorolta azokat az alapvető javakat is, amelyekből senkit sem szabad kizárni. A szolidaritás és a testvériség globalizációját jelölte meg célként a közöny, illetve a diszkrimináció helyett.

Kevésbé sikeres, de eléggé jelentős közvetítési kísérlet történt a Szentszék részéről a falklandi háború kapcsán, majd az öbölháború előtt, amikor II. János Pál pápa nevében Roger Etchegaray bíboros Bagdadba, Pio Laghi bíboros pedig Washingtonba utazott, hogy meggyőzzék a feleket a háború elkerülhetőségéről.²⁷ Ez a misszió, mint tudjuk, nem járt sikerrel. Egyelőre még nem látszanak a konkrét eredményei Ferenc pápa bátor közvetítési

²⁶ OBAMA 2014.

²⁷ A Szentszék közvetítési kísérleteiről és azok elvi alapjairól a falklandi háborúban, továbbá az öbölháborúban lásd JOBLIN 2000.

kísérletének sem Izrael és a palesztinok között. 2014. június 8-ára a vatikáni kertekbe hívta meg a pápa Simón Peresz izraeli és Mahmúd Abbász palesztin elnököt. Közös imára ugyan nem került sor, de az elnökök beszédet mondtak, és meghallgatták a különböző vallások imádságait. Ferenc pápa a következőket emelte ki: „a békéhez nagyobb bátorság kell, mint a háborúhoz.”

A nemzetközi szervezetekben az Apostoli Szentszék képviselői rendre hozzájárulnak a közös munkához. Gyakran hangoztatják az emberiség nagy gondjaival kapcsolatos meggyőződésüket. Az emberi élet és a család értékeinek védelmében elhangzó felszólalásaik azonban (gyakran) inkább tanúságtételek, mint a többségi vélemény megfogalmazásai. Egészen különleges esemény volt 2014. november 25-én Ferenc pápa látogatása az Európai Parlamentben és az Európa Tanácsban, Strasbourgban. Azt megelőzően ilyen látogatást utoljára II. János Pál pápa tett 1988. október 11-én. Ferenc pápa beszédeiben földrészünk problémái és az európai ideálok álltak a középpontban, továbbá annak sürgetése, hogy Európa újra fedezze fel a saját arcukat, valamint lelkiségét. A pápai látogatások és beszédek szimbolikus, illetve tömegtájékoztató hatásai gyakran már meghaladják a diplomácia síkját, ám előkészítésük a szentszéki diplomácia egyik kiemelkedő feladata.

Felhasznált irodalom

- Accordo tra la Santa Sede e lo Stato Spagnolo circa questioni giuridiche (1979). *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 72. Elérhető: www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19790103_santa-sede-spagna_it.html#ACCORDO_TRA_LA_SANTA_SEDE_CIRCA_QUESTIONI_GIURIDICHE (A letöltés időpontja: 2017. 03. 17.)
- AMATO, Angelo (2013): *I santi evangelizzano*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana.
- BARBERINI, Giovanni ed. (2009): *La politica del dialogo. Le Carte Casaroli sull'Ostpolitik Vaticana*. Bologna, Il Mulino.
- BUKOVSKÝ, John (2009): *Chiesa del martirio, Chiesa della diplomazia. Memorie tra Cecoslovacchia e Vaticano*. Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna.
- CASAROLI, Agostino (2000): *Il martirio della pazienza. La Santa Sede e i paesi comunisti (1963–1989)*. Torino, Einaudi.
- CASAROLI, Agostino (2001): *A türelem vértanúsága. A Szentszék és a kommunista államok, 1963–1989*. Budapest, Szent István Társulat.
- DI FALCO, Jean – RADCLIFFE, Michel – RICCARDI, Timothy eds. (2014): *Il libro nero della condizione dei cristiani nel mondo*. Milano, Mondadori. Elérhető: www.intoleranceagainstchristians.eu (A letöltés időpontja: 2017. 03. 17.)
- ERDŐ Péter (2006): A keleti rítusú ordináriusok részvétele a püspöki konferencián. In ERDŐ Péter: *Az élő egyház joga. Tanulmányok a hatályos kánonjog köréből*. Budapest, Szent István Társulat. 177–186.
- ERDŐ Péter (2014): A szuverenitás és az Egyház. *Magyar Sion*, 8. (50.) évf. 1. sz. 3–13.
- Az Egyházi Törvénykönyv* (1984). ERDŐ Péter ford. Budapest, Szent István Társulat.
- GALLAGHER, Paul Richard (2015): Azione diplomatica di un operatore di pace. *L'Osservatore Romano*, 2009. 04. 16., 2.
- II. JÁNOS PÁL (1988): Const. Ap. Pastor bonus (1988. 06. 28.). *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 80. 481–930.

- JOBLIN, Joseph (2000): Le Saint Siège face aux guerres des Malouines (1982) et du Golfe Persique (1991). In D'ONORIO, Joël-Benoît ed.: *La diplomatie de Jean-Paul II*. Paris, Gallimard. 93–159.
- MINNERATH, Roland (2012): *L'Église catholique face aux états, Deux siècles de pratique concordataire 1801–2010*. Paris, Les Éditions du Cerf.
- NAPOLITANO, Matteo Luigi (2013): *I Giusti di Budapest. Il ruolo dei diplomatici Vaticani nella Shoah*. Milano, Edizioni San Paolo.
- NAPOLITANO, Matteo Luigi (2014): *Budapest igazai. A soá és a vatikáni diplomaták*. Budapest, Szent István Társulat.
- OBAMA, Barack (2014): *Statement by the President on Cuba Policy Changes*. Washington, D.C., The White House. Elérhető: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/12/17/statement-president-cuba-policy-changes> (A letöltés időpontja: 2017. 03. 17.)
- PÉRISSET, Jean-Claude (2000): Le pape face à la crise de la Yougoslavie. In D'ONORIO, Joël-Benoît ed.: *La diplomatie de Jean-Paul II*. Paris, Gallimard. 57–92.
- RICCARDI, Andrea (1993): *Il Vaticano e Mosca 1940–1990*. Bari, Laterza.
- SILVESTRINI, Achille ed. (2009): *L'Ostpolitik di Agostino Casaroli 1963–1989*. Bologna, EDB.
- SODANO, Angelo (2000): Les relations internationales du Saint Siège. In D'ONORIO, Joël-Benoît ed.: *La diplomatie de Jean-Paul II*. Paris, Les Éditions du Cerf. 29–40.
- TOSCANI, Xenio ed. (2014): *Paolo VI. Una biografia*. Brescia, L'Istituto Paolo VI.
- TÓTH János – ERDŐ Zsuzsa – SÜLLEI László szerk. (2007): *Az engesztelés éve. Imaév a nemzet lelki megújulásáért 2006. Emlékkönyv*. Budapest, Szent István Társulat.
- UJHÁZI Lóránd (2012): A katolikus egyház intézményeinek és lelkipásztorainak fenyegetettsége és védelmének szükségessége. *Szakmai Szemle*, 2012/2. sz. 93–112.
- UJHÁZI Lóránd (2013): *A keresztények biztonsági helyzetének elemző értékelő bemutatása*. Elérhető: http://tek.gov.hu/tt_pdf/2013/UjhaziLorand_A_keresztenyek_biztonsagi_helyzetenek_elemzo-ertekelo_bemutatasa.pdf (A letöltés időpontja: 2017. 03. 17.)
- VI. PÁL (1969): Motu proprio Sollicitudo omnium Ecclesiarum (1969. 06. 24.). *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 61. 473–484

Varga Zs. András

Vallásszabadság a demokratikus társadalmakban

Az alkotmányos értékekről általában

A jogban megjelenő értékekre nyilván sokféle értelmezés adható mindenekelőtt aszerint, hogy melyik jogi vagy társadalomtudományi iskola princípiumára építünk. Kérdés lehet az értékrend történetisége,¹ a jog tradicionális szerepe. Mindenesetre a történetiség nyilvánul meg az egyén és közösség viszonyával kapcsolatos alapvető alkotmányos szabályokban,² amit az alapvető jogok alkotmányos jelentősége, valamint immanens értéktartalma emel ki. Még ha a jog viszonylag egyszerű értelmezéséből indulunk is ki, mármint úgy tekintjük, mint a személyek (jogalanyok) viselkedésére vonatkozó, az állam által alkotott, vagy legalább az állam által elismert, és az állam által végső soron kikényszerített, kötelező magatartási szabályok összességét,³ lehetetlen figyelmen kívül hagyni az értéktartalmát.

A közösségek alkotmányos szerepe általában

A népszuverenitást minden ma elfogadott jogi teória az alkotmányosság szükségképpeni összetevőjének tekinti. Tényleges megnyilvánulásában – a fennálló rend támogatottságát, legitimitását illetően – történeti kötöttségű. A legitimitás ebben a felfogásban nem más tehát, mint az állam- és jogrend szubjektív (alanyi) oldala. Ebből a felfogásból további megállapítások következnek. Mindenekelőtt az, hogy nem lehet egy fennálló alkotmányt, alkotmányos rendet, jogrendet az alkotmányozó alanytól, a szuveréntől függetlenül értelmezni. Maradéktalanul objektív alkotmány, alkotmányos rend és jogrend legfeljebb elméleti konstrukcióként létezhet. Minden létező alkotmány azonban egy azonosítható szuverén alkotmánya, az alkotmányos rend egy azonosítható szuverén alkotmányos rendje, a jogrend egy azonosítható szuverén jogrendje. Így Magyarországon az Alaptörvény – amint ezt deklarálja is magáról a *Nemzeti hitvallás* című részben – nem pusztán egy pozitív jogi norma, amely mintegy véletlenül irányadó a magyar állampolgárokra, a Magyarországon tartózkodó természetes és itt működő jogi személyekre, hanem ez Magyarország népének a „saját” alkotmánya.

Ha Alaptörvényünk közjogi alanyainak rendszerében a szuverenitással kapcsolatba hozható hatalmi forrás elnevezését nézzük, akkor legalább öt fogalommal találkozunk.

¹ KUKORELLI 2006; PÉTERI 1991; BALOGH 2006.

² Arról, hogy az alkotmányozás pillanata hogyan hatott az alkotmánytörvény tartalmára, lásd VARGA 2007; KUKORELLI 1989.

³ SZILÁGYI 1992, 159–163.; PETRÉTEI 2002, 119.; KUKORELLI 2002, 77.; ERDŐ 2003, 47.

Ezek: a nép [amely a B) cikk (3) bekezdésének definíciója szerint a hatalom forrása], a nemzet (amelynek egységét a 9. cikk szerint a köztársasági elnök kifejezi), a magyarok [akiknek Magyarország határain belül is lenniük kell, ha már a D) cikk szerint a határain kívül is élnek], végül pedig a nemzeti és etnikai többség (amely a XXIX. cikk értelmében a nemzetiségekkel – az ideiglenes Alkotmány szóhasználata szerint: a nemzeti és etnikai kisebbségekkel – együtt államalkotó tényezők). Ebben a fogalmi zűrzavarban nehéz, sőt nem kizárt, hogy lehetetlen világos, logikailag is zárt rendet találni, és ez a tanulmány nem is ezt célozza. Ezért anélkül, hogy a fogalmi tisztázást elvégeznénk,⁴ arra szorítkozunk, hogy a *nemzet* mint közösség az alkotmányozás, következésképpen az állam- és jogrend alanya,⁵ a szuverenitás hordozója.

Mindenképpen szükséges azonban annak tisztázása, hogy mi köti össze a nemzet tagjait. Nyilván része a kötőerőnek a tényleges hatalom, de annak elfogadása, hogy az érintett egyén-összesség együtt gyakorolja a hatalmat, vagyis a „többiek” elfogadása hatalomgyakorló alanyként feltételezi azt, hogy a „mi” alanynak van értelme – hogy „mi” egyenként tagjai vagyunk valaminek.⁶

Semmilyen logika alapján nem vezethető le, hogy a nemzet mint közösség alkotmányos szerepe ne vonatkozna valamiképpen a nemzetet alkotó kisebb közösségekre, így a vallási közösségekre is. Ha tehát azt állítjuk, hogy az alkotmányosság feltételezi a kollektív jogalanyiságot, akkor azt is ki kell jelentenünk, hogy a kisebb, de valamilyen azonos és a jogszerűséget nem tagadó sajátosság, így esetünkben a vallás, az azonos hitelvek és rítusok által összekötött közösségek minden további bizonyítás nélkül az alkotmányosság védelmét élvezik. Ha ezt tagadjuk, az alkotmányosságot tagadjuk.

A közösség szükségszerű kötelékei

A fentiekben leírtakhoz képest speciális jelentéstartalmat tulajdonít a *mi* fogalmának Joseph Ratzinger, a későbbi XVI. Benedek pápa, amikor kiemelve a jog jelentőségét, az ószövetségi zsidóság mint nép fennmaradásának három elemét emeli ki: a *kultuszt*, a *jogot* és az *ethoszt*.⁷ Vizsgálatunk szempontjából a kultusz a lényeges kérdés. Az állam laicitását, a bármiféle kultusztól való elválasztását hangsúlyozva úgy tűnhet, hogy létezik nemzet közös transzcendens, vallási élmény nélkül is. A tapasztalat azonban mást mutat, három különböző

⁴ Megjegyezzük, hogy a nemzetfogalom tisztázását nem azért nem kíséreljük meg, mert nem tulajdonítunk jelentőséget akár csak a részsikereknek is. A használt egyszerűsítéssel azonban következtetéseink is könnyebben általánosíthatók. A magyar nemzetfogalom fejlődését részletesen bemutatta GYURGYÁK 2007, egyszersmind Ernest Renanra támaszkodva kiemelte – a mi megközelítésünk szempontjából – legfontosabb tulajdonságát: „közös emlék a múltból, közös terv a jövőre” (lásd i. m. 15.), vagy „egyszerre nemzetépítő projektum, terv, célkitűzés [...] ugyanakkor bár képzelt, de mégiscsak nem virtuálisan, hanem nagyon is valóságosan létező közösség” (lásd i. m. 17.). Ezt a kettőséget emeljük ki a következő sorokban magunk is. A nemzetfogalom tágabb „látószögű” értelmezését lásd KÁNTOR 2004.

⁵ ZLINSZKY 2005, 15.

⁶ Ez világosan látszik az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának bevezető mondatából: „*We the people*”, „*Mi, a nép*” A *mi* jelentőségét és a *tagság* megkerülhetetlenségét szemléletesen, továbbá világosan mutatja be SCRUTON 2005, 21–23.

⁷ RATZINGER 2002, 16.

– nem teológus – szerző három eltérő nézőpontból jut arra a következtetésre, hogy transzcendencia nélkül nincs nemzeti lét.

Az első Paul Johnson, aki azt emeli ki, hogy „Eisenhower elnök, a *homo Americanus religiosus* archetípusa nem többet és nem kevesebbet kért a nemzettől, mint a »hitben való hitet«. 1954-ben így szólította meg az országot: »Kormányzásunk teljességgel értelmetlen, ha alapja nem a mélységesen gyökerező vallásos hit – és engem nem érdekel, hogy miben.«⁸

A második Matolcsy György, aki úgy véli, hogy „[...] Amerika maga lett vallássá. Az amerikai zászló és az amerikai nemzethez tartozás már-már szinte vallásos áhítatot követel és ad az amerikaiak tömegének [...]»⁹

A harmadik pedig Samuel Huntington, aki úgy fogalmazza meg mindezt, hogy „Amerika polgári vallása vallásos választ ad arra, amiről az amerikaiak azt hiszik, közös bennük. [...] [A]z amerikai hitvallás protestantizmus Isten nélkül.»¹⁰

Valamiféle, a megélt összetartozásból származó, transzcendens elemet is hordozó közmegegyezés nélkül egy alkotmány, így az Alaptörvény sem tudja ellátni a *társadalmi minimum* szerepét. Ehhez a racionális elfogadottságon, a pozitív jogi, száraz tudományos igazoláson, valamint ténylegesen kényszerrel biztosított társadalmi cselekvésben megnyilvánuló elfogadottságon túl más is kell, mégpedig érzelmi vagy még inkább lelki azonosulás: az a hit, hogy a dolgok jól mennek, és ennek alapja a *mi* fennálló alkotmányos rendünk.¹¹

Nem igaz tehát, hogy egy alkotmány értéke önmagában van: valamire irányulnia kell. Ha a belső értékei nem általánosan elfogadottak, és ebből adódóan a jogrend sem rendelkezik a szükséges minimális elfogadottsággal, amelynek az önkéntes jogkövetésben kell megnyilvánulnia, az alkotmányos rendet nem közmegegyezés, hanem kizárólag az erőszak mint a hatalom potenciális érvényesítési lehetősége tarja össze.

Az érdekeken alapuló összetartáson túl egyfajta transzcendens, racionális érveken túlmutató *szolidaritás* nélkül tehát az alkotmányosság és a jog rendje csak a pusztá fizikai hatalmat takaró látszat lehet, a közös jog alapja nem.¹² A fentiek szerint értelmezett szolidaritás pedig szükségszerűen hordozza az új rend történeti meghatározottságát is: az új alkotmányos rend nem *a priori* létezik, hanem egy létező nemzet alkotmányos rendje.

⁸ JOHNSON 2005, 657.

⁹ MATOLCSY 2004, 84.

¹⁰ HUNTINGTON 2005, 169., 172.

¹¹ Ezt ma már az individualista társadalomtudományi iskola sem tagadja. A bizalomról, a társadalmi tőkéről, vagyis azokról az értékekről, normákról, amelyek lehetővé teszik egy csoport, végső soron pedig a társadalom tagjainak együttműködését. FUKUYAMA 2000, 33.

¹² A szolidaritásra vonatkozó következtetésünket illetően felhívjuk a figyelmet arra, hogy megalapozásában – a Gyurgyákra, Kántorra, Ratzingerre, Eisenhowerre, Johnsonra, Matolcsyra, Huntingtonra hivatkozással ellenére – nem a történeti és még kevésbé a szociológiai szempont a lényeges: a jog általunk használt dogmatikai fogalmából következik a szolidaritás nélkülözhetetlensége – enélkül az értelmezésünk szerinti jog nem létezik.

A legalitás mint a jog belső értéke és a személyi méltóság

Ha a normapozitivizmus szintjéről kezdjük értelmezni a jogot,¹³ akkor a másik fontos ismerve a legalitás, a jog megalkotásának és tartalmának szabályossága. A kérdés ezzel kapcsolatban az, ami a jogról való gondolkodás történetét mindvégig kísérte, *létezik-e valamilyen a priori normatartalom*, amivel rendelkeznie kell, vagy fordítva, létezik-e olyan elvi normatartalom, amivel a norma ténylegesen nem rendelkezhet?

Az elméleti választ Radbruch formulája tartalmazza: a hibás norma is a jog része, előfordulhat azonban, hogy a norma az igazságossággal olyan mértékben áll szemben, hogy már nem tekinthető többé jognak, amikor a törvény már nem pusztán helytelen, hanem a törvény köntösébe bújt jogtalanság. A válasz tehát, amit Radbruch megfogalmazásában vélünk megtalálni, a formális legalitás tartalmi korlátjaként a jogalanyok (emberek) egyenlőségére épülő igazságossági követelményt állítja.¹⁴ Az ember természetes akarategyenlőségének a jog fogalmából következő elismerése pedig nem más, mint az *egyenlő méltóság*, amely pedig – különféle megfogalmazásaitól függetlenül – az egyéb jogok foglalata.¹⁵

Most nem lehet levezetni, de egy példával szemléltethető, hogy az így felfogott jog is rendelkezik transzcendens, racionális érveléssel nem igazolható összetevővel. Ilyen *Az emberi jogok egyetemes nyilatkozatából* is következő egyenlő méltóságúnak születés gondolata. Ha a méltóságnak ezt a megjelenését vizsgáljuk különböző jogi dokumentumokban, levonhatjuk a következtetést, hogy minél inkább megfelelünk a méltóság transzcendens dimenziójáról, és (csak) az egyik fontos alapjogként fogalmazzuk meg, annál inkább bezárjuk az értelmezés személyes dimenziójába. A méltósághoz való jog – és az élethez való jog még inkább – csak a közjogi, az állam és polgára közötti – abszolút jellegű – viszonyokban bír igazi jelentőséggel. Ha a közjogi viszonyokból kilépünk, a méltósághoz való jog (az élethez való joggal együtt) mint anyajog egyre inkább homályba vész, és a belőle fakadó konkrét alapjogok (a véleménynyilvánításhoz, az önmegvalósításhoz, a személyes

¹³ Nyomban fel is hívjuk a figyelmet arra, hogy ez csak kiinduló elvi hipotézis, a jog *kizárólag* normapozitivizmusként való értelmezését nem tartjuk elfogadhatónak. Mégpedig éppen amiatt a belső ellentmondás miatti nem, amelyet Frivaldszky János szemléletes bemutatása szerint klasszikus (és „kifejelett”) formája a kiemelt „tisztá jogtan” is hordoz: Kelsen – következőképpen a tiszta jogtan – „*élete végéig támadott egy olyan jogot, ami nézete szerint NEM IS LÉTEZIK*”. FRIVALDSZKY 2007. Kizárólagosságát vitatjuk tehát, de a jogpozitivizmus megközelítését egyik lehetséges és szükséges módszerként elfogadjuk és alkalmazzuk: ugyanaz a szerepe, mint az anatómiáé az orvostudományban – azonosítja a jogi vizsgálódás tárgyát és bizonyos összetevőit. Ugyanakkor a jog többretekintő szemléletmódjának csak egyik eleme. Erről lásd: POKOL 1991, 113–130.

¹⁴ Nem ok nélkül emeltük ki a korábbiakban Zlinszky értékmagyarázatának összefüggését Mohl jogállamteóriájával. Más megközelítés szerint, de lényegében hasonló eredményre jutva Dicey is a jog immanens korlátjának tekinti az egyén törekvéseinek tiszteletben tartását. DICEY 1995.

¹⁵ Nem véletlen tehát, hogy ezt tekinti a magyar jogrendszer alapjának is az Alkotmánybíróság: lásd az első ilyen tartalmúak közül a 8/1990. (IV. 23.) AB, 27/1990. (XI. 22.) AB vagy 57/1991. (XI. 8.) AB határozatokat. Az utóbbiban az Alkotmánybíróság ismételtén utalt arra, hogy „az emberi méltósághoz való jogot az ún. »általános személyiségi jog« egyik megfogalmazásának tekinti. Leszögezte, hogy a modern alkotmányok, illetve az alkotmánybírói gyakorlat az általános személyiségi jogot különféle aspektusaival nevezik meg: pl. a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogként, az önrendelkezés szabadságához való jogként, általános cselekvési szabadságként, avagy a magánszférához való jogként. Az általános személyiségi jog »anyajog«, azaz olyan szubszidiárius alapjog, amely az egyén autonómiájának védelmére szolgál, ha az adott tényállásra a nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az »általános személyiségi jog« részét képezi az önazonosságához és önrendelkezéséhez való jog is.” A hivatkozott határozatokban írtak elméleti jelentőségét emeli ki Sólyom László is. SÓLYOM 2001, 452–459.

adatok védelméhez stb.) elfedi. Ennek eredménye hibás bogárszemeffektus lesz: a különböző tételes jogi rendelkezések az egyént csak az egyes részjogosultságaiban megnyilvánuló sajátosságai által tudják megragadni, majd az így elkülönített jogviszonyokban megjelenő részjogosultságokat kell teljességgként kezelni. A rész elfoglalja az egész helyét, aminek eredményeként a méltóságában és jogaiban egyenlőként született ember személyisége vagy eltűnik (a jog szempontjából jelentőségét veszíti), vagy a részjogosultsagai egyszerű hordozójává alacsonyodik, amint ezt Frivaldszky János levezette.¹⁶

Azt kell tehát mondanunk, hogy a *személyi méltóság* elismerése nélkül az alkotmányosság és a jog rendje csak a pusztá fizikai hatalmat takaró látszat lehet. Zlinszky János megfogalmazására utalva: a személyi méltóság elismerésének hiányában a normarendszer legfeljebb csak hasonlít a joghoz. A személy természetéből eredő méltóságának elismerése tehát a jog alapvető, *univerzális*, objektív, ugyanakkor nem a saját rendelkezése folytán létező sajátossága – a legalitás szükségképpeni követelménye. Végső soron ez nem más, mint a jog természetes kötöttségének elismerése. Kifejezhető persze ez egyszerűbben is: Radbruch szándéka ellenére „visszacsempészte” a pozitív jog mögé a természetjogot.¹⁷

A szubszidiaritás mint az egyén és közösség értékkiegyenlítése

A *legitimitásról* kimutattuk, hogy feltételezi a hordozója (a *nemzet*) belső kohézióját, a *szolidaritást*, ezáltal minden tényleges megjelenése *történetileg kötött*, ebből pedig az következik, hogy a legitimitás fejezi ki a jogrend *szingularitását*, egyediségét. Fogalomparjáról, a *legalitásról* pedig azt láttuk, hogy belső (fogalmi) korlátjaként jelenik meg az *egyén* (a személy) *egyenlő méltósága*, ezért kötöttsége *természetjogi* jellegű, vagyis a jogrend *univerzális* összetevőjeként érvényesül.

A közösségi szolidaritás és az egyén méltósága egymás ellen hat, mégis egy időben kell érvényesülniük, enélkül nincs legitimitás és legalitás. Helyes arányuk a jog elméleti módszereivel nem határozható meg, csak annyi jelenthető ki biztosan, hogy a két végpont, az egyik minőség eltűnése és a másik kizárólagossá válása egyenlő a jog tagadásával. Ebből viszont az következik, hogy az alkotmányos rend legitimitása, illetve legalitása feltételezi a szolidaritás és a személy méltósága közötti szubszidiaritást.

Az alkotmány értékeinek a szolidaritás – személyi méltóság – szubszidiaritás triász fogalmi kereteiben történő értelmezése további következményekkel jár. Ha elfogadjuk a szubszidiaritást mint a szolidaritás és a személyi méltóság kölcsönös korlátját, akkor nem fogadhatjuk el a jogi értékek értelmezési alapjaként a korlátlan pluralizmust. A személyi méltóság univerzalizálása mint *a priori* érték zárja ki a közösség esetleges egybehangzó érdekeinek bizonyos fajtáit az értékek rendjéből (lényegében mindazt, ami az egyén méltóságát, mint *a priori* értéket tagadja). A szolidaritás történetisége pedig – szintén *a priori* értéként – biztosítja a jog létét és stabilitását, végső soron a szuverenitás forrásának önvédelmét. Ez a megközelítés persze cáfolja a felvilágosodás óta hivatkozási alapul szolgáló értékpluralizmust általában is, de hát az eredetileg nem is volt más, mint egy létező hatalmi

¹⁶ FRIVALDSZKY 2010, 41.; POKOL 2014, 82–89.

¹⁷ FRIVALDSZKY 2007, 412–418.

rend elleni ideológia.¹⁸ A jog általános alapjául szolgáló értékfelfogásként kezelése ezért eleve hibás megközelítés.

A kereszténység ajándékai a mai európai közjogi gondolkodásnak

A szolidaritás és a személyi méltóság kiegyenlítése a szubszidiaritás segítségével egyrészt nem újkeletű, másrészt a jog szociológiai értelmezése tekintetében feltétlen választást jelent. Frivaldszky János világosan bemutatja, hogy a szubszidiaritás (egyébként szintén természetjogi eredetű) alapelve XI. Pius pápa *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikájában megjelent értelmezésében az Európai Unió saját alapelvevé vált, és ténylegesen megnyilvánul intézményei napi gyakorlatában.¹⁹ Frivaldszky egy másik munkájában azt vezeti le, hogy a jog – lényegében az általunk is elfogadott definíciójából következően – relációs (személyközi) jellegű, ezért értelmezése nem lehetséges kizárólag elnyomó hatalmi viszonyok megnyilvánulásaként.²⁰ Amit ehhez reményeink szerint hozzá tudunk tenni, az annak bemutatása, hogy a szolidaritás – személyi méltóság – szubszidiaritás triász érvényessége a jog dogmatikai értelmezéséből is levezethető.

Azt látjuk tehát, hogy a mai jog- és alkotmányosságfelfogásunk történetisége kifejezetten olyan elemekre épül, amelyeket a keresztény gondolkodás hozott. Ilyen mindenekelőtt a személyi méltóság – szolidaritás – szubszidiaritás triász, amelyet a katolikus társadalmi tanítás három alappillére alkot,²¹ és amely innen került át a világi gondolkodásba, közelebbről Magyarország Alaptörvényébe. Érdemes felhívni a figyelmet itt arra a nemzetközi kutatásra, amelyet e kérdést is illetően Schanda Balázs professzor vezetett.²²

Említhető továbbá az egyenlő méltóságúnak születés tana, amely jóval – legalább 1350 évvel – *Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata* előtt jelent meg a sokak által sötétnek nevezett középkor egyik első pápájának, Nagy Szent Gergelynek a tanításában is, amelynek alapvetése, hogy természete szerint minden ember egyenlő.²³ Visszamehetünk persze messzebbre is. Az állam és egyház közötti viszony tekintetében a párhuzamos autoritás tana az evangéliumból származik, és filozófiai levezetése jelenik meg az ókeresztény kor apologetikájában, amely nem vitatja el a császár jogát a viselkedési szabályok megállapításában, hanem azt fejtik ki a szerzők, hogy a kereszténység miért nem ellentétes Róma rendjével. Ha pedig innen kiindulva a középkor és a reneszánsz kapcsolatát nézzük, akkor feltétlenül meg kell említeni, hogy a görög filozófiai és római jogi kultúra, amelyet Európa a 15. századtól kezdődően újra felfedezett magának, nem a semmiből került elő. Azt a kereszténység hordozta, a filozófus és jogász egyházatyák, Szent Jusztinus, Órigenész, Tertullianus, Szent Ágoston munkássága,²⁴ illetve az Erdő Péter által feldolgozott egyház-

¹⁸ SCRUTON 2005, 71–85.

¹⁹ FRIVALDSZKY 2007, 422–433. Lásd még: IGAZSÁGOSSÁG ÉS BÉKE PÁPAI TANÁCSA 2007, 91–96., 107–109., 111–114.

²⁰ FRIVALDSZKY 2008.

²¹ ANZENBACHER 2001.

²² SCHANDA 2013.

²³ BABURA 1927, 34–36.

²⁴ VANYÓ 2013, 206–212., 215–240., 368–388., 397–408.; VANYÓ 1988, 786–834.

jog forrásaiban tükröződő, kifejlődő kánonjog²⁵ által. Talán még ennél is szemléletesebb a törzsi-családi kötelezettségnek a jog forrásait felváltó, a modern demokrácia alapjául szolgáló²⁶ területi joghatóságként való megjelenése a Szuromi Szabolcs Anzelm professzor által tárgyalt keresztény püspöki joghatóság formájában.²⁷ Persze még ennél is mehetünk messzebbre: a mai eljárásjogi garanciák – a tanúkra vonatkozó szabályok, a védekezéshez való jog – az ószövetségi zsidó jogból származnak.

Azt mondhatjuk tehát, hogy a kereszténység hordozza a mai modern Európa, illetve az egész világon elterjedő nyugati társadalom- és jogfelfogás eszmei alapját. Ezt a két évezredes forrást nem volt hajlandó elfogadni Európa az elvetélt alkotmányozási kísérlete során, és azóta sem. A császár önálló autoritását elfogadó kereszténységnek kell ma küzdenie – az amerikai püspökök és más egyházi vezetők közös kiáltványa, a *Manhattani Nyilatkozat* megfogalmazása szerint – azért, hogy miközben változatlanul hajlandó megadni a császárnak azt, ami a császáré, ne követeljék tőle, hogy megadja a császárnak azt, ami az Istené. Kevésbé ünnepélyes megfogalmazásban: a vallásszabadságot és ennek tényleges megélését a mindennapokban, a munkahelyen is, közösségi formában is, fogadja el az állam olyan értéknek, amelyet más alapjogokhoz hasonlóan védelemben részesít.

Mi következik a fogalmi keretből?

Annyi mindenképpen, hogy ha a vallásszabadságot nem fogadjuk el alapértéknek, akkor a jogrendünk és társadalomfelfogásunk szembemegy a valósággal. Igaz ez az eszmetörténeti háttérre és a tényleges társadalmi valóságra egyaránt. A valósággal szembehelyezkedő társadalomfelfogás és jogrendszer pedig nemcsak azért veszélyes, mert önkényes, továbbá kiszámíthatatlan, hanem azért is, mert az eddigi tapasztalatok szerint biztosan tragédiákhoz vezet.

Van azonban mindennek egy másik következménye is. Miközben az egyéni alapjogi szinten az állam, valamint a jog köteles elfogadni és védelmet biztosítani minden hitnek, illetve vallásnak, addig közösségi téren, az állam és a vallási közösségek közötti együttműködés tekintetében már szükség van a megfontolásra, továbbá a megkülönböztetésre. Ahhoz az államnak nincs köze, hogy egy vallási közösség hogyan viszonyul az Istenéhez, ahhoz annál inkább, hogy hogyan viszonyul a császárához.

Felhasznált irodalom

- ANZENBACHER, Arno (2001): *Keresztény társadalometika*. Budapest, Szent István Társulat.
BABURA László (1927): *Nagy Szent Gergely élete*. Budapest, Szent István Társulat.
BALOGH Elemér (2006): Alkotmányunk történelmi dimenziója. In TRÓCSÁNYI László szerk. (2006): *A mi Alkotmányunk*. Budapest, CompLex. 39–42.

²⁵ ERDŐ 1998.

²⁶ SCRUTON 2005.

²⁷ SZUROMI 2003.

- DICEY, Albert Venn (1995): A jog uralma. In TAKÁCS Péter szerk.: *Joguralom és jogállam*. Budapest, ELTE. 21–31.
- ERDŐ Péter (1998): *Az egyházjog forrásai. Történeli bevezetés*. Budapest, Szent István Társulat.
- ERDŐ Péter (2003): *Egyházjog*. Budapest, Szent István Társulat.
- FRIVALDSZKY János (2007): *Klasszikus természetjog és jogfilozófia*. Budapest, Szent István Társulat.
- FRIVALDSZKY János (2008): A házasság és a család: elnyomó hatalmi viszonyok, avagy a jog relációs jellegének prototípusai? *Iustum Aequum Salutare*, 4. évf. 3. sz. 5–29.
- FRIVALDSZKY János (2010): Az emberi személy alkotmányos fogalma felé. In SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András szerk.: *Látélet közjogunk elmúlt évtizedéről*. Budapest, PPKE JÁK. 19–51.
- FUKUYAMA, Francis (2000): *A nagy szétbomlás*. Budapest, Európa.
- GYURGYÁK János (2007): *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszme és nacionalizmus története*. Budapest, Osiris.
- HUNTINGTON, Samuel P. (2005): *Kik vagyunk mi? Az amerikai nemzeti identitás dilemmái*. Budapest, Európa.
- IGAZSÁGOSÁG ÉS BÉKE PÁPAI TANÁCSA (2007): *Az egyház társadalmi tanításának kompendiuma*. Budapest, Szent István Társulat.
- JOHNSON, Paul (2005): *A kereszténység története*. Budapest, Európa.
- KÁNTOR Zoltán szerk. (2004): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Budapest, Rejtjel.
- KUKORELLI István (1989): *A jogállamért*. Budapest, Püski.
- KUKORELLI István szerk. (2002): *Alkotmánytan I*. Budapest, Osiris.
- KUKORELLI István (2006): *Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban*. Budapest, Századvég.
- MATOLCSY György (2004): *Amerikai birodalom. A jövő forgatókönyvei*. Budapest, Válasz.
- PÉTERI Zoltán (1991): Tradíciók és emberi jogok Magyarországon. *Acta Humana*, 2. évf. 2. sz. 32–47.
- PETRÉTEI József (2002): *Magyar alkotmányjog I*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- POKOL Béla (1991): *A jog szerkezete*. Budapest, Gondolat – Felsőoktatási Koordinációs Iroda.
- POKOL Béla (2014): *Alkotmánybíráskodás – szociológiai, politológiai és jogelméleti megközelítésekben*. Budapest, Kairosz.
- RATZINGER, Joseph (2002): *A liturgia szelleme*. Budapest, Szent István Társulat.
- SCHANDA, Balázs ed. (2013): *The Mutual Roles of Religion and State in Europe*. Trier, University of Trier.
- SCRUTON, Roger (2005): *A nemzetek szükségességéről*. Budapest, Helikon.
- SÓLYOM László (2001): *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Budapest, Osiris.
- SZILÁGYI Péter (1992): *Jogi alaptan*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- SZUROMI Szabolcs Anzelm (2003): *Egyházi intézménytörténet*. Budapest, Szent István Társulat.
- VANYÓ László (1988): *Az ókeresztény egyház és irodalma*. Budapest, Szent István Társulat.
- VANYÓ László (2013): *Az ókeresztény egyház irodalma I*. Budapest, Jel.
- VARGA Csaba (2007): *Jogállami? Átmenetünk?* Pomáz, Kráter.
- ZLINSZKY János (2005): *Az Alkotmány értéktartalma és a mai politika*. Budapest, Szent István Társulat.

Fischl Vilmos

Az ökumenikus segélyszervezetek működése és eredménye a konfliktusokkal terhelt területeken

Mi az egyház feladata a 21. században?

Az egyház alapvető feladata nem csupán a hitéleti célok megvalósulásában merül ki, hanem van számos olyan szakterület, mint például az oktatás, a szociális szféra, a büntetés-végrehajtási intézetek, a kórházak és a haderő, ahol az egyház ökumenikus szinten végzi szolgáltatát. Az egyház Jézus Krisztus élő teste, amely megmutatkozik egy konkrét közösség hitében. Az egyház az élő Jézus Krisztus népe egy közösségben, egy hitben és egy reménységben.¹ A hétköznapiak során napjainkban sokan gyakran elfelejtik az egyház közösségi természetét, és azt gondolják, hogy az egyház csak egy intézmény más intézmények között, egy olyan hely, ahová elmehetnek időről időre, hogy imádkozzanak Istenhez.

Azt gondoljuk, hogy az egyház közösségi jellegéből adódóan nem öncélú szervezet. Az egyház élő valóság kell hogy legyen a társadalmak életében az oktatásán, az evangéliumi elkötelezettségén és diakóniai munkáján keresztül. Jézus Krisztus nem egy intézményt hozott létre, amelyet egyháznak nevezett, hanem közösséget alakított ki az emberek között, és elküldte a világba őket: „Menjete el szerte a világba, és tegyetek tanítvánnyá minden népet.” (Mt 28,19) Az új közösség és az egyház viszonyát nem statikusan, hanem a mozgás, mégpedig a szolgálat mozgásának viszonyában kell látnunk. Az egyház ezért egy olyan világba küldött közösség, amely nem statikus intézmény, hanem mások számára is elérhető közösség. Az egyház 2000 éves múltja során többször találkozhatunk olyan esettel, amikor karitatív, humanitárius feladatot látott el. Ez egyenesen következik Jézus tanításából, amely a felebaráti szeretetre hívja fel a figyelmet. A jézusi tanításból az is következik, hogy nemcsak a népéhez, nemzetéhez, kultúrköréhez, vallásához tartozókat segíti, hanem kivétel nélkül mindenkit, még az ellenségeit is. „Szeressétek ellenségeiteket, és tegyetek jót azoknak, akik üldöznek titeket.” (Mt 5,44)

Az irgalmas szamaritánus példázatában például egy ellenséges nép tagja segít egy zsidó emberen. (Lk 10,33) A *Biblia* már az *Ószövetségben* is alapvető tanításként határozza meg a szociális feladatok elvégzését. Amit ma karitatív segítségnyújtásként szoktunk értelmezni, azt akkor Isten parancsolta népének, és a betartása vagy be nem tartása a hit mértéke. A mózesi parancsolatok több mint kétharmad része kifejezetten a szociális együttélés alapvető szabályait határozza meg, különös tekintettel a rászorulóknak megsegítésére. Az újszövetségi teológiában, különösképpen is a jézusi és páli etikában döntő hangsúlyt kap a hátrányos helyzetbe kerültekhez való viszonyulás. A segítségnyújtás nem egyszerű

¹ ARAM 2000, 57.

humanitásból történik, vagy a lelkiismeret megnyugtatóására, hanem abból a teológiai alapvetésből következik, hogy az Isten feltétel nélkül szereti az embereket (még a bűnösöket is), ezért tartozunk azzal, hogy egymás szolgálatára éljük az életünket. Ráadásul ezt akkor tesszük helyesen, hogyha nem érdemszerzésként, hanem természetesen, a lényegéből fakadóan cselekszünk ekképpen. „Ne tudja a bal kezéd, mit tesz a jobb.” (Mt 6,3)

A keresztény egyház 2000 éves történelme során, ezeket szem előtt tartva, közösségi életében folyamatosan gyakorolta a segítségnyújtást. A kereszténység legszembetűnőbben azzal emelkedett ki a pogány népek közül, hogy gondot fordított a rászorulókat támogatására.²

Napjainkban azonban olyan feladat is hárul az egyházakra, amely feladat komoly kihívást jelent, hiszen az államok között kialakult konfliktusok után és a válságok közepette is egyre nagyobb szerepet töltenek be az egyházak és rajtuk keresztül a karitatív szervezetek is. Az egyház alapvető feladata ma is az evangélium³ hirdetése, a szentségek kiszolgáltatása és a szeretetszolgálat minden ember felé.⁴ Ez a szeretetszolgálat abból a hitből fakad, amely reménykedik abban, hogy az ember számára erőt és vigasztalást tud adni a nehéz élethelyzetekben. Az egyház ezt a funkcióját tölti be akkor, amikor végzi szolgálatát az emberek között.

Jogosan vetődik fel a kérdés akkor ezek után, hogy megtehetik-e az egyházak, hogy elzárkóznak a politikai, gazdasági, szociális problémáktól és kérdésektől. Az egyházak nem zárkóznak el ezektől, hanem a közjó érdekében végzik szolgálatukat az emberek között. Az egyház a világon mindenhol csak a közjó érdekében politizálhat és szólhat bele társadalmi kérdésekbe. Tulajdonképpen magától értetődik az, hogy a politikát a közjó szolgálatként fogjuk fel, mivel ez igazolja az illetékes államhatalom intézkedéseit. A politikának köze van a hatalomhoz, szerepe éppen a szolgálat, amikor felhasználja sajátos eszközeit. Az egyház habozás nélkül úgy határozta meg a politikai tevékenységet, mint a szeretet eminens formáját, a szó legszorosabb értelmében vett hivatást.⁵

A közjó, a *bonum commune* úgy valósítható meg, ha erkölcsi tekintély van a megvalósító személyben, és ezt úgy éri el, ha mindig figyelembe veszi a természettörvényt.⁶ A közjó tehát a természettörvényre épül.

Az ökumenikus segélyszervezetek működésének oka és szerepük a társadalomban

Meglátásunk szerint az emberiség a humanitás válságát éli át. Egyfelől az euroatlanti világban végbemenő gyors fejlődés a modern kultúra terjedését is magával hozza, és ez olyan elemeket is hordoz magában, amelyek nemcsak nem segítik elő a humanitás kibontakozását, hanem egyenesen inhumánus következményekkel járhatnak. Másfelől az is tény, hogy jelenleg nincs az emberiségnek egységes meghatározása a humanitás tartalmáról. A modern

² Ujházi 2017.

³ *Evangélium*: jó hír, örömhír. Ez az örömhír azt jelenti, hogy Jézus Krisztus halálával és feltámadásával megváltoztatta az emberiséget a bűneitől. Forrás: <http://lexikon.katolikus.hu/E/evang%C3%A9lium.html> (A letöltés időpontja: 2017. 03. 17.)

⁴ *Konfirmációs Káté* (2004), 36.

⁵ Somorjai 2000, 34.

⁶ Somorjai 2000, 10.

embert jellemzi az individualista szemlélet, amely a humanitást az egyéniség oldaláról közelíti meg, és kiteljesedését az egyes személyiségben látja. A kereszténység tehát benne él és ténylegesen részt vesz az emberiség megosztottságában és vele együtt a humanitás mai válságában. A kérdés ezért az, hogy a kereszténység hagyományos kötődései mellett hogyan tudja magáévá tenni az emberiség közös ügyét. A keresztény ember azonban Jézus Krisztusban való hite által különösképpen is el van kötelezve arra, hogy törődjék embertársaival.

A karitatív szó a *caritas* latin szóból ered, és azt jelenti, hogy szeretettel való szolgálat. Tehát az is a keresztény alapvető tanításból következik, hogy az egyházak karitatív szervezeteket működtetnek a társadalomban. Mindezt nem öncélúan teszik, hanem ezzel a szolgálattal is rámutatnak arra a közös felelősségre, ami az összefogásban tud igazán megmutatkozni. Az egyház számára a világ békéje olyan nagy ügy, hogy annak érdekében háttérbe kell állítani minden ideológiai különbséget és ellentétet, szeretettel fel kell vállalnia az együttműködést mindazokkal, akik az emberséget egy világkatasztrófától akarják megmenteni, ebből fakadóan egy igazságosabb társadalmi rendért, a háború ellen, valamint a békéért küzdenek. Az egyház szeretettel fordul minden ember felé. II. János Pál pápa az 1987. évi apostoli útjának végén kijelentette: „Legnagyobb kincs az emberi személy.” A karitatív, humanitárius szolgálatnak helye van az egyházakban és a társadalomban.

Az ökumenikus segélyszervezetek működése és eredménye

A rendszerváltás után alakultak a karitatív, humanitárius szervezetek Magyarországon. Ilyen volt a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet (MÖSZ), a Magyar Máltai Szeretetszolgálat vagy a Baptista Szeretetszolgálat, továbbá a Magyar Katolikus Karitás. A magyar karitatív szervezetek szolgálata nemcsak Magyarországon, hanem nemzetközi téren is jelentős.

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat elsősorban Magyarországon, illetve Erdélyben és Kárpátalján végez komoly humanitárius munkát.

A Magyar Ökumenikus Segélyszervezet nem végez hittérítő munkát, hanem a humanitárius elveket tartja szem előtt, és így segít a rászorulókon. Az istenhitből és krisztushitből nem passzivitás, hanem aktivitás következik, ez mozdítja előre az Ökumenikus Segélyszervezet munkáját. A *Code of Conduct*,⁷ amely a Nemzetközi Vöröskereszt, a Vöröskereszt Mozgalom, valamint a nem kormányzati szervezetek⁸ eljárásának elvi alapja a Katasztrófaelhárítási Programokban, a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet számára is alapkövetelmény.

A segélyszervezetek és szeretetszolgálatok terjedése is egyfajta értékrendet jelezve indult útjára az egyházak életében. A segélyszervezet az egyház kinyújtott karja az emberek felé. Magyarország Külügyminisztériuma az Európai Unióba való belépés után Nemzetközi Fejlesztés elnevezésű főosztályt hozott létre. Ez a főosztály kifejezetten az EU normáihoz igazodó fejlesztési együttműködéssel foglalkozik.⁹

A civil-katonai együttműködés fontos, mivel válsághelyzetben a katonai jelenlét mellett az egyházi humanitárius jelenlétre is számítani kell. A válságkezelés során előfordulhat,

⁷ Magatartáskódex, erkölcsi mérce, amihez tartja magát a MÖSZ is.

⁸ *Non-governmental organizations* – NGO.

⁹ Forrás: www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikanak/Nem.../NEFE_politika.ht (A letöltés időpontja: 2017. 03. 17.)

hogy a fegyveres erő segítségét kell kérni annak érdekében, hogy a segélyszállítványokat a segélyszervezet el tudja vinni a kért helyszínre. Általában egy segélyszervezetnek figyelnie kell arra, hogy pártatlan, semleges és független legyen, ezért a haderő segítségét csak abban az esetben kéri, ha nem biztonságos a szállítvány célba juttatása. A civil-katonai együttműködés fontos feladata – amely egyébiránt célként fogalmazódik meg – a civil, valamint a katonai erőforrások kihasználása a humanitárius feladatok támogatására és a katonai műveletek sikerének biztosítására.¹⁰ A civil-katonai együttműködés minden területre kiterjedő összefogás megteremtése a helyi lakossággal és az intézményekkel, a meghatározott hadműveleti területen belül abból a célból, hogy olyan polgári feltételek jöjjenek létre, amelyek a lehető legnagyobb erkölcsi, anyagi és katonai előnyöket biztosítják a parancsnokok számára.¹¹ A MÖSZ az eltelt 24 év során elért és támogatott országok számát tovább bővítette, mellette pedig tovább folytatódott az addigi térségek segélyezése is. Oroszország/Kaukázus, Románia, Afganisztán, Irak, Irán, Szerbia és Montenegró, Ukrajna, valamint Kárpátalja mellett a palesztin menekülttáborokban nyomorgók és a szökőár sújtotta Sri Lankán élők megsegítésében is jelentős szerepet vállalt az Ökumenikus Segélyszervezet.¹² A humanitárius tevékenység kiterjedése szempontjából az egyik legjelentősebb esemény az Európai Unió Humanitárius Segélyek Hivatalától¹³ – első magyar segélyszervezetként – elnyert észak-kaukázusi segélyprogram 200 ezer eurós támogatása. A Magyar Ökumenikus Segélyszervezet Magyarországról első és egyedüli segélyszervezetként írt alá együttműködési megállapodást az Európai Bizottság Humanitárius Szervezetével, az ECHO-val. Az uniós humanitárius szervezethez történő pályázatok benyújtásának alapfeltétele a szerződés aláírása. Az ECHO-t 1992-ben alapították. Alapításától kezdve több mint 100 országban finanszírozott és koordinált humanitárius segítségnyújtást az EU tagállamain kívül. A világ egyre több térségében való segítségnyújtás mellett a hazai humanitárius katasztrófák esetében is minden alkalommal az elsők között értek a helyszínre az Ökumenikus Segélyszervezet munkatársai. Pozitív, hogy az egyházi karitatív szervezetek mára már mindenütt ott vannak, de sajnos egyre több a feladatuk.

A Magyarország Külgazdasági és Külügyminisztériuma által is támogatott programok elsősorban iskolák építésére és berendezésére, diákok taneszköz-támogatására, valamint az egészségügyi ellátás javítására irányulnak. A Közel-Keleten Irakban, Iránban és Palesztinában folyt humanitárius munka. Irakban a segélyszervezet 2003-ban reagált a válságra, és egy hosszabb távú humanitárius segélyprogramot dolgozott ki, amelynek helyszínéül a Bagdadtól 80 km-re észak-nyugatra fekvő Dudsail városát jelölte ki. A tervezett programnak két fő pontja volt: az első a helyi rászoruló lakosság gyógyszerrel történő ellátása, a második a település egyik iskolájának felújítása. Iránban – Bam városban és környékén – a 2003 karácsonyán bekövetkezett pusztító földrengés károsultjait segítette a MÖSZ. Átmeneti szállásokat épített a földrengéskárosult családok számára, továbbá enyhítette az ivóvízhiányt. Az ivóvízhiány egyébként az elkövetkező évszázad legfontosabb problémájává léphet elő globálisan is. A segélyszervezet a Palesztina területén fekvő Gázai övezetben is rendszeresen végez humanitárius feladatokat. Az utakadályok miatt nem tudnak eljutni a Gázai övezetben lakók a munkahelyükre, s egyre többen veszítik el állásukat.

¹⁰ PADÁNYI 2000.

¹¹ *A civil-katonai együttműködés (CIMIC) lehetőségei a háborús műveletekben* (2004), 10.

¹² MÖSZ 2004, 4.

¹³ *European Comission Humanitarian Aid Office – ECHO.*

A záratok miatt a betegellátás akadozik, a gyógyszer- és gyermektápszer-szállítmányok is késnek. A gazdasági élet bénult állapotban van. A nyugati partról alig érkeztek élelmiszerek. Jelenleg hatalmas projektet hajtanak végre Ukrajna több területén, többek között Kárpátalján is. A Katolikus Caritas is komoly karitatív munkát végez Kárpátalján.

Az ökumenikus segélyszervezetek humanitárius munkája is bizonyítja, hogy sajnos szükség van rájuk, mivel ma is vannak katasztrófák, konfliktusok és ezekből adódóan válságok, amelyek kezelésében e szervezetek nagy múltra és komoly szakmai tapasztalatra tekintenek vissza. Ezek a tevékenységek látszólag pusztán humanitárius szolgálatok, és nincs közük háborús-katonai konfliktusokhoz. Viszont preventív szerepük lehet, ugyanis a feszültségek enyhítéséhez nagyban hozzájárulhatnak, és elejét vehetik katonai konfliktusok kialakulásának. Az élet és a történelem azt mutatja, hogy mi is lehetünk olykor azon az oldalon, amely kiszolgáltatott helyzetben van.

Felhasznált irodalom

- A civil-katonai együttműködés (CIMIC) lehetőségei a háborús műveletekben* (2004). Budapest, Zrínyi.
- ARAM, K'ēshishean (2000): *In Search of Ecumenical Vision*. Lebanon, Armenian Catholicosate of Cilicia.
- Konfirmációi Káté* (2004). Budapest, Luther.
- MÖSZ (2004): *Közhasznú tevékenységről szóló tartalmi beszámoló*. Budapest, Magyar Ökumenikus Segélyszervezet.
- PADÁNYI József (2000): A menekültek és hontalanok visszatelepítése Bosznia-Hercegovinába. *Hadtudomány*, 10. évf. 2. sz. 116–121.
- SOMORJAI Ádám (2000): *Emberi jogok: család és politika*. Budapest, Márton Áron.
- UJHÁZI Lóránd (2017): A Magyar Katolikus Egyház szerepvállalása a migrációs válság kezelésében. *Honvédségi Szemle*, 145. évf. 1. sz. 140–148.

Vákát oldal

Kis-Benedek József

Az Iszlám Állam által támasztott kihívások a terrorizmus elleni küzdelemben

A 2014 júniusa óta ismert Iszlám Állam (IÁ) sokak számára szinte váratlanul épített ki egy új típusú szervezetet a Közel-Keleten, a csoport több alkalommal változtatta meg a nevét. Eredetileg a jordán származású Abu Muszab az-Zarkávi szervezetéhez, a *Dzsamáat at-Tauhíd val-Dzsihad* nevű szervezethez tartozott, majd *Iraki Iszlám Állam* (IIÁ), néven függetlenedett, ezt követően beolvadt az *al-Káida* iraki szárnyába. Amikor 2010-ben Abu Bakr al-Bagdádi lett a vezére, a csoport visszatért az *Iszlám Állam* elnevezéshez. 2013-ban egyesült az *an-Nuszra Front* egy részével, ettől kezdve használták az *Iraki és Levantei Iszlám Állam* (ISIL) megnevezést, majd végül maradt az *Iszlám Állam* kifejezés. Szíriában az *al-Davlat* (Az Állam) megnevezés terjedt el. A nyugati média az ISIL vagy ISIS kifejezést használja, ezzel jelezni kívánják, hogy fegyveres szervezetről és nem államról van szó. Ez persze erősen vitatható, sőt nem igaz, mert a szervezet épp az állam létrehozását hangsúlyozza. Az „állam” területe nagyobb, mint Nagy-Britannia, 2014 óta *Iszlám Kalifátus* néven utalnak a területükre, ami szintén nem új, hiszen a kérdéses területen már létezett kalifátus, az Oszmán Birodalmat Atatürk 1924-ben számolta fel.

Ahhoz, hogy tisztában legyünk ennek a veszélyes szervezetnek a működésével, célszerű visszamenni a gyökerekhez, az okokhoz és okozathoz, hiszen egy új jelenséggel állunk szemben, amelynek létrejöttében nem kis szerepe van a Nyugat, főként az Amerikai Egyesült Államok elhibázott Közel-Kelet-politikájának.

A globális dzsihad és doktrínája

A *dzsihad* az Iszlámban (eltérően a magyar médiában elterjedt szent háborútól) vallási kötelezettség, amely kétféleképpen értelmezhető. Tágabb értelemben a „nagy vagy spirituális” dzsihad a személyes (egyéni) vallási elkötelezettséget foglalja magában, míg a „kis” dzsihad a közösség és az egyén azon kötelezettségét tartalmazza, amely az iszlám, valamint a muszlimok védelmére vonatkozik. A kis dzsihadnak is két változata ismert, az egyik a védelem, a másik a támadás. Előbbi az egyén kötelessége, utóbbira azonban kizárólag csak a közösség vezetője, a *kalifa* adhat utasítást. Az *al-Káida*, illetve az iszlám radikális szervezetek tehát a dzsihadot átalakították és kormányzati vagy közösségi kötelezettségből egyéni kötelességgé változtatták, ami azt is jelenti, hogy az iszlám nevében háborút lehet kezdeni.

Az *al-Káidának* létezik egy stratégiája, amelyet részben átvett az IÁ is, de megvalósítását eltérő módon, állam (kalifátus) létrehozásával kívánja megvalósítani, amit eddig egyetlen terrorszervezet sem tűzött zászlajára. Emiatt is vitatható, hogy az IÁ esetében egyáltalán terrorszervezetről beszélhetünk-e.

Az IÁ a dzsihadizmusban az al-Káidát helyettesíti, gátlástalan, kegyetlen gyilkosságok és azok médián keresztül terjesztése révén nemcsak a térség, hanem a világ biztonságát is fenyegeti. Irakban nagy területet foglalt el, Bagdadot is veszélyezteteti, Szíriában ugyanakkor nem volt képes hasonlóan nagy területet megszállás alatt tartani. Módszerei közé tartoznak a rajtaütésszerűen szervezett akciók, katonai demonstrációk, felvonulások. Ereje mindkét helyen az ellensége gyengeségében van. Irak sikertelen állam, működését a szervezetlenség jellemzi, hadereje pedig erőtlén és dezorganizált. A szír vezetés saját ellenfeivel van elfoglalva, így nem csoda, hogy az IÁ gyorsan tudott előrenyomulni. A helyi lakossággal szembeni erőszakos fellépése következtében kezdetben az IÁ nem nyerte el a lakosság támogatását, később ez módosult, mivel olyan állami tevékenységet is ellát, amely a lakoságnak kifejezetten jó. Célja világos: egy kalifátus létrehozása az iszlám törvények szerint a kelet-mediterrán térségben.

A legtöbb szunnita arabot nem érdeklik az IÁ szélsőséges nézetei, de a jelenlegi helyzetben nincs más lehetőségük, mint eltérni azt. A síiták által lakott területeken az IÁ a síiták szervezett ellenállására számíthat, amelyet Irán is támogat. Ez különösen olyan szent helyeken igaz, mint Nedzsefben vagy Kerbalában. Hasonlóan kemény fellépéssel számolhatnak Jordániában, Libanonban, Törökországban és Iránban is, következésképpen a további országok elleni támadás valószínűsége kicsi. Rövid távon tehát nem nagy az esélye azoknak az egyes, médiában hangoztatott híreszteléseknek, amelyek szerint az IÁ rövidesen megjelenik számos környező és távolabbi országban. Az IÁ nem elsősorban azért jelent veszélyt, mert fenyegeti az országo(ka)t, a felforgató tevékenység központjává, terroristák búvóhelyévé válhat, fenyegetve az egész régió integritását, hanem azért, mert pénzt és fegyvert juttat a térség többi terrorszervezete részére; területileg pedig összeköti Irak nyugati részét Szíria keleti és északi részével, kialakítva ezzel egy áthatolhatatlan területet (lásd Pakisztánban Vazirisztánt). Jelentős veszélyként értékelhető a felhalmozott tőke, amely a fekete piacról és a bankok kirablásából származik, valamint a sok fegyver, közte számos nyugati, amely az iraki haderő készletéből került a szervezet tulajdonába. Az IÁ eltér a többi al-Káida-közeli terrorszervezettől abban, hogy vezetője Abu Bakr al-Bagdádi kalifának nevezte ki magát, ezzel személyes ellentétbe került az-Zaváhirivel, az al-Káida vezetőjével. Ebből adódóan az „al-Káida Irakban” megfogalmazást is óvatosan, kellő kritikával célszerű fogadni. Az IÁ brutalitásában is eltér az al-Káidától – ez abból a szempontból veszélyes, hogy más csoportok is átvehetik az alkalmazott módszereket. A gerilla-hadviselésbe újabb terrormódszerek kerülhetnek be, amelyeket egyes szervezetek a saját működési területükön is alkalmazhatnak a jövőben. Ezért kell odafigyelni az IÁ gonosz szellemére, illetve üzeneteire, és nem véletlen, hogy az Amerikai Egyesült Államok által kezdeményezett koalícióhoz sokan, valamint gyorsan csatlakoztak még akkor is, ha a koalíció működésével kapcsolatban számos kérdés merül fel.

Az IÁ elleni katonai fellépés sikere számos kérdést vet fel, amelyekre ma még nem biztos, hogy képesek vagyunk korrekt választ adni. Anthony H. Cordesman professzor, a washingtoni Stratégiai és Nemzetközi Tanulmányok Központ¹ vezetője szerint viták abban állnak, hogy légi háború folyik, vagy szárazföldi erőket vetünk be, pedig rövid távon nincs esély a győzelemre addig, amíg Irakban az új kormány nem teremt békét a síiták,

¹ Center for Strategic and International Studies – CSIS.

a szunniták, továbbá a kurdok között, és nem jön létre egy működőképes állam.² Amíg az Egyesült Államok nem tudja megteremteni a logisztikai támogatást egy polgárháborúban álló országban, addig nem lehet szó szárazföldi erők bevetéséről. Az Iszlám Állam felemelkedése az iraki síiták és szunniták ellenségeskedésének az eredménye, amihez nagymértékben hozzájárult a Málíki-kormány tehetetlensége. Nagyon sok iraki úgy tekint egy katonai beavatkozásra, hogy az Egyesült Államok részt akar venni a polgárháborújukban, túl sok síita és szunnita milicista, valamint politikus pedig afelől tekint egy esetleges katonai fellépésre, hogy miként tudja azt saját céljaira felhasználni. Ezek a problémák túlmutatnak Irak határain, számos etnikai és szektáriánus elemet tartalmaznak. Az Egyesült Államok azzal a problémával áll szemben, hogy nincs világos határ az irakiak, a síirek és a kurdok között, sem az iraki, valamint a szíriai szunniták, sem pedig a szíriai, iraki és törökországi kurdok között; ráadásul az Egyesült Államok a Kurd Munkáspártot³ terrorszervezetként tartja nyilván. Nehéz a kurd *pesmerga* erőket felfegyverezni úgy, hogy nem ismert az, hogy mekkora területet fognak ellenőrzésük alatt tartani. De nehéz a korrupt, megtévesztő iraki kormányerők támogatása is, akiknek a kezében van a haderő és a rendőrség. A kiképzési és felszerelési program sem lehet hatékony, ha nincs mire építeni azt.

Az IÁ megjelenése a térség országai közül a szaúdi vezetésnek okozott aggodalmat. Egy közelmúltban végzett felmérésből kiderült, hogy a szaúdi lakosság 92%-a, különösen a fiatalok összegegyeztethetőnek tartják az IÁ ideológiáját az iszlám vallással és a *sariával* (iszlám törvénykezés).⁴ Számos aktivistát vettek őrizetbe, akik az IÁ mellett agitáltak, toboroztak és pénzt gyűjtöttek számukra. A hatóságok attól is tartanak, hogy az IÁ-hoz kerülők visszatérésük után merényleteket szervezhetnek a királyság ellen. Megjegyzendő, hogy a szaúdi lakosság kétharmada 30 év alatti, köztük nagyon magas a munkanélküliek aránya. Potenciális veszélyt jelenthet a lakosság etnikai, de főként vallási összetétele a térségben, hiszen a síita lakosság aránya Szaúd-Arábiában 20%, Kuvaitban 30%, Bahreinban pedig 70%. Szaúd-Arábia az elmúlt években milliárdokat költött az iraki határ kerítéssel történő megerősítésére, és áttelepítette ide a Nemzeti Gárda jelentős részét is (a határvonal hossza 850 km). Ennek tükrében érthető, hogy a szaúdi királyság gyorsan csatlakozott az IÁ elleni koalícióhoz.

Mindenképpen említést kell tenni az IÁ Európát érintő fenyegetéséről. Számos médium foglalkozik azzal, hogy a szervezetben tevékenykedő dzsihádisták mekkora veszélyt jelentenek visszatérésüket követően Európára. Véleményünk szerint ezt a kérdést kellő óvatossággal kell megközelíteni. Először is nem minden országra jelentenek komoly veszélyt, különösen azokra nem, amelyek nem vesznek részt az ellene folytatott küzdelemben. Tehát az egyes országok fenyegetettsége eltérő. Másrészt azt is hangsúlyozni kell, hogy a dzsihádisták szervezetek az eddigi tapasztalatok alapján ott jelennek meg, ahol a központi hatalom gyengén működik. Európában és az Amerikai Egyesült Államokban ez nem jellemző, sőt a lakosság is támogatja a hatóságokat. Ettől függetlenül szórványos és kisebb merényletekkel számolhatunk, de komolyabb agitációs tevékenység, valamint merényletek sokasága nem valószínű.

² CORDESMAN 2014.

³ *Partiya Karkerên Kurdistan – PKK.*

⁴ GUZANSKY 2014.

Az Iszlám Állam kapcsolatai

Az IÁ 2014-es megjelenését követően számos terrorszervezet képviselője fejezte ki támogatását, sőt hűségét az IÁ irányában.⁵ A nigériai *Boko Haram*, továbbá a szomáliai *al-Sabáb* 2015 márciusában nyilvánította ki lojalitását a szervezet, de különösen annak vezetője Abu Bakr al-Bagdádi irányában, akit minden muszlimok kalifájának minősítettek. Talán nem véletlen, hogy mindez akkor történt, amikor külső katonai nyomással néztek szembe az említett terrorszervezetek. A Boko Haram bejelentése egybeesett azzal a katonai támadással, amelyet a nigériai erők indítottak ellenük Nigéria északi részén. Az al-Sabáb közeledésének a célja pedig az volt, hogy csökkentse az Afrikai Unió *Indian Ocean* elnevezésű műveletének és az amerikai légitámadásoknak a hatékonyságát. Figyelmeztető jelzés az is, hogy a líbiai *Iszlám Fiatalok Súra Tanácsa*⁶ még 2014-ben közeledett az IÁ-hoz. Az IÁ bevonása nemzeti konfliktusokba veszélyes precedens, növeli a bizonytalanságot, veszélyezteti a békét és a politikai rendezést.

Az Iszlám Állam veszélyei

Az IÁ hivatalosan 2013-ban jött létre az iraki al-Káidából. Gyors sikerét és felemelkedését több ok magyarázza. Az iraki és szíriai szunniták elnyomása, a gyenge kormányzás, a központi kormányzat legitimitációjának hiánya táptalajként szolgált a toborzás számára és a szövetség kialakítására. Irakban a Szaddám Huszein Baasz Pártjának emberei Izzat Ibráhím ad-Dúri volt iraki alelnök vezetésével a legfontosabb partnerek számára. Az IÁ egy hibrid szervezet, részben felkelőnek, részben könnyűgyalogságnak, részben pedig terrorszervezetnek minősíthető.⁷ A szunnita törzsek és a felkelők bizalmát élvezve képesek bizonyult a főként szunnita területek megtartására, továbbá katonai műveletek indítására. Bürokratikus, erőszakon alapuló struktúrát hozott létre, amely az elnyomáson és a más hitűek kegyetlen megsemmisítésén alapul. A szervezet körülbelül egyharmada külföldi – hozzávetőleg 80 országból származó – dzsihadistákból áll. Soraiban több volt al-Káida-tag is megtalálható (csecsenek, észak-afrikaiak, jordánok, szaúdiak). Módszereik közé tartoznak a robbantások, gyilkosságok, rajtaütések, gyors csapatokban menetoszlopok kialakítása, kézfegyverek, aknavetők, tüzérségi fegyverek használata, amelyekkel egy-két napig támadhatják az ellenséget, bázisokat foglalnak el, pánikot okozva ezzel. Hagyományos ellentámadásokat hajtanak végre, gyors erőátcsoportosításokkal. Korszerű propagandaháborút folytatnak online módszerekkel, önkéntesek, támogatók és szponzorok megszerzése céljából. „Gazdasági tevékenységüket” a rablás, csempészet (olaj), emberrablás, túszejtés, mükincslopás és kereskedelem jellemzi.

A nyugati hatalmak úgy vélik, hogy az új, közel-keleti konfliktusnak kizárólag vallási okai vannak, amelyek a 7. századi Arábiában gyökereznek. A vallási máz azonban – már a kereszténységet sújtó konfliktusok idején is – főleg a politikai motiváció elfedésére szolgált. Éppen abból a célból mondták ki a *takfír* (hitetlenség) vádját, hogy ilyen polgárháború

⁵ UCKO NEILL 2015.

⁶ *Islamic Youth Shura Council*.

⁷ *Military Balance 2015* (2015). Chapter seven: Middle East and North Africa. 3.

törjön ki Irakban és Szíriában. A vallási köntös valójában politikai és gazdasági érdekeket leplez. A valódi motiváció akkor is, és most is a hatalmi harc és a régió feletti uralom. A kalifátus vezetői tudják, hogy a vallási propaganda kevés, az államépítés szempontjából pedig igen hasznos, ha megtisztítja területét a síitáktól és a keresztényektől, homogén népeiséget hoz létre, amelyben nincsenek vallási különbségek. A táliboktól és a náciaktól eltérően az IÁ rugalmasságot is mutat: az új állam befogadja azokat, akik át akarnak térni az iszlám vallásra.

Az iszlám világ modern történetében egyetlen konfliktus sem vonzott annyi dzsihádistát, mint az iraki–szíriai háború. 2014-től a globális dzsihádisták központja Irak és Szíria. 81 különböző nemzetiséghez tartozó dzsihádisták csoportja jött létre Irakban és Szíriában, hogy Aszad, illetve az iraki síita rendszer ellen harcoljanak, részt vegyenek az Iszlám Kalifátus létrehozásában, valamint fellépjenek a helyi arabok, továbbá a Nyugat ellen. A közel 8000 külföldi harcos közül a legtöbb az észak-afrikai országokból érkezett, a legnagyobb kontingens tunéziai (3000 fő), szaúdi (2500 fő), marokkói (1500 fő), algériai (500–800 fő).⁸ Ebben a többes számban nincsenek benne a franciaországi és belgiumi észak-afrikaiak, akik száma kb. 1500–2000 fő. Fontos megjegyezni, hogy a legtöbb külföldi harcos azt követően érkezett, hogy 2014-ben az Egyesült Államok elkezdte a bombázásokat az IÁ ellen. Mohamed Yassine Mansouri, a marokkói külföldi hírszerző szolgálat⁹ vezetője szerint az Iszlám Államban a marokkói dzsihádisták közül vannak a legtöbben vezető beosztásban (emírek, miniszterek, mint például belügyi, igazságügyi, pénzügyi, katonai emír).¹⁰

Az észak-afrikai harcosok motívumai között az is szerepel, hogy havonta 2-3 ezer USA-dollár fizetést kapnak, ellentétben a síirekkel, akik csak 500 USA-dollárban részesülnek.¹¹

Az Europol igazgatója szerint 5000 fő európai tartózkodik Irakban és Szíriában a dzsihádisták szervezetek kötelékében.¹²

Az IÁ kiválóan kihasználja a globalizációban és a kommunikációban rejlő lehetőségeket, tisztában van azzal, hogy Szíriában nem képzelhető el olyan nemzetközi beavatkozás, mint ami Líbiában és Irakban történt. Aszad leváltása érdekében Kuvait, Katar és Szaúd-Arábia állampolgárai, valamint nem kormányzati szervezetei különböző fegyveres csoportokat támogattak, ezek között volt az IÁ is.¹³ Az IÁ így a perzsa-öbölbeli monarchiák révén vált hatalmi tényezővé. Minden barbársága ellenére az IÁ hatásos és részben pozitív üzenettel rendelkezik, ami jelentősen különbözik az afganisztáni tálibok retorikájától. Olyan korban hirdeti az iszlám aranykorát, amikor a Közel-Kelet destabilizálódott, Irak, Szíria, Líbia lángokban áll, Egyiptomban katonai kormányzás van, Jemenben polgárháború dúl. Legitimációját a 7–8. századi Arábiában létrejött, első önálló területtel rendelkező iszlám birodalomból eredezteti.

Az IÁ azonban terrorista és vallásos taktikái ellenére olyan politikai gépezet, amelynek célja az államépítés. Ebben különbözik a terrorszervezetektől. Az elfoglalt területeken jelen-

⁸ FRIEDMAN 2015; LARBI 2014.

⁹ *Direction Générale des Études et de la Documentation* – DGED.

¹⁰ NERIAH 2015.

¹¹ LARBI 2014.

¹² About 5000 European Union Nationals in Islamic State Ranks, Says Europol (2015).

¹³ Ez a fajta háború a nyugati irodalomban *proxy war* néven ismert, melyet magyarrá meghatalmazottak útján vívott háborúként vagy helyettesítő háborúként fordíthatunk.

tősen javítja az élet minőségét, utakat épít, ingyenkonyhákat működtet, a gyerekeket beoltja betegségek ellen, biztosítja az áramszolgáltatást, emellett tisztában van azzal, hogy államot nem lehet terrorral és erőszakkal fenntartani, szükség van a konszolidációra. Földrajzi szempontból létre akarja hozni a Bagdadi Kalifátust, propagandagépezetének köszönhetően elgondolásai azonnal megjelennek a weboldalakon, Facebook- és Twitter-bejegyzésekben. A félelem propagandájára épít, a közösségi médiát különleges tehetséggel alkalmazza. Az IÁ-ban csak a szunnita vallás követőinek van helyük. Nem feledhetjük el azonban, hogy bár az IÁ rendelkezik az államra jellemző szociális és gazdasági infrastruktúrával, nemzetközi elismertsége nincs. A modernkori történelemben ennek az államalakulatnak volt előzménye, nevezetesen a *Palesztin Felszabadítási Szervezet* (PFSZ), amely Arafat vezetésével az egymáshoz lazán kapcsolódó gazdasági, pénzügyi szervezeteket komplex, önálló gazdasági szervezetté kovácsolta össze.¹⁴ Abu Bakr al-Bagdádi arra használta a Szíriában rezsimváltásra törekvő államok támogatását, hogy saját szervezetének pénzügyi alapjait megteremtse. Ebben példaképe Jasszer Arafat volt. Bagdádi a nyersanyagok értékesítése céljából szövetséget kötött a helyi szunnita törzsekkel, így az olajkitermelés és értékesítés közös tevékenységgé vált, gyakran magának az iraki kormánynak értékesítették a csempészárut. A pénz egy részét népjóléti intézkedésekre fordítják. Az IÁ tevékenysége bizonyos szempontból hasonlítható a zsidó állam alapítóinak ideológiai tevékenységéhez. Ők az 1940-es évek végén a zsidókat hívták az ígért földjére, Izraelbe. Ma a muszlimoknak a propaganda szerint az IÁ jelenti az ígért földjét.¹⁵ Ez együtt jár az első világháború utáni, a nyugati hatalmak által 1916-ban a Skyes–Picot-egyezménnyel meghúzott határok lebontásával.

Az IÁ jelentős bevételt termel, úgy működik, mint egy multinacionális szervezet. A *The Wall Street Journal* szerint csupán olajexportból napi 2 millió USA-dollár bevételre tesz szert. Célja saját ország létrehozása korábbi államok romjain.

Az IÁ közigazgatási rendszere meglepően kifinomult. Két pillére van: az *iszlám bíróság* és egy *mobil rendőri erő*, amely az ítéleteket nyilvánosan, az utcán vagy köztereken hajtja végre. A barbár cselekedetek egyébként nem idegenek a térségtől, legfeljebb ma más a propaganda eszköze, illetve technikai lehetősége a cselekmények kommunikálására. A nyugati közvélemény szemében ezek a tettek egy brutális, szadista hadsereg barbárságai, nem utalnak arra, hogy egy modern állam igyekszik megszerezni a helyi lakosság támogatását, hogy legitimációra tegyen szert. „A Nyugat csak a kivégzéseket látja – mondta az IÁ egyik tagja. De kivégzések, árulók és kémek minden háborúban vannak. Mi ingyenkonyhákat is felállítottunk, újjáépítettük az iskolákat és a kórházakat, helyreállítottuk a víz- és áramszolgáltatást, fizettünk az ételért és az üzemanyagért. Az ENSZ arra sem volt képes, hogy célba juttassa a humanitárius segílyt. Mi még a gyerekeket is beoltottuk gyermekbénulás ellen. Lehet, hogy bizonyos dolgok látványosabbak a többinél. De minden tolvajra, akit megbüntetünk, száz gyerek jut, akiket viszont a Nyugat büntet a közönyösségével.”¹⁶

Jogosan merül fel a kérdés, hogy mi készíti a nyugaton született muszlimokat arra, hogy addigi életüket feladva csatlakozzanak egy középkori jellegű háborúhoz, amely olyan földért folyik, ahol még sohasem jártak. Számos ok mellett (kilátástalanság, munkanélküliség, kirekesztettség, kalandvágy) szerepet játszik a döntésükben annak lehetősége is, hogy

¹⁴ NAPOLEONI 2015, 58.

¹⁵ Uo.

¹⁶ NAPOLEONI 2015, 89.

részt vegyenek a Közel-Kelet új politikai rendjének kialakításában. Olyan modern állam van születőben, ahol (legalábbis az etnikai tisztogatást követően) nincs szektáriánus feszültség, a hívek romlatlan államként tekintenek a kalifátusra, ahol a testvériség a fő szervező erő, a vezérelv a tisztesség. Persze számos nyugati fiatal számára a dzsihád és a lázadás kalandot, katonai nyári tábort jelent. Ők a legveszélyesebbek, hiszen nem értik meg, hogy a helyi lakosság milyen szenvedésen ment keresztül.

Az IÁ eltér a többi al-Káida-közeli terrorszervezettől abban, hogy vezetője, Abu Bakr al-Bagdádi kalifának nevezte ki magát, ezzel személyes ellentétbe került az-Zaváhirivel. Brutalitásában is eltér az al-Káidától, ami abból a szempontból veszélyes, hogy más csoportok is átvehetik az alkalmazott módszereket. A gerilla-hadviselésbe újabb terrormódszerek kerülhetnek be, amelyeket egyes szervezetek a saját működési területükön is alkalmazhatnak a jövőben.

Miért nem lehet sikeres a jelenlegi terrorellenes szervezetek fellépése az Iszlám Állam ellen?

2001. szeptember 11-e után az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonsági szervezetei amiatt aggódtak, hogy az eddigi hagyományos konfliktusra több évtizeden át felkészített erők nem lesznek alkalmasak nem hagyományos konfliktusok, például az al-Káida elleni háború megvívására. Bürokratikus struktúrákat alakítottak ki, új törvényeket alkottak terrorellhárítási és felkelések elleni műveletekre. Mára az IÁ és elődszervezetei kiszorították az al-Káidát mint a globális dzsihád képviselőjét. Az IÁ azonban nem al-Káida, nem is annak kinövése, és nem is egy új szakaszát jelenti az al-Káidának. Jóllehet az al-Káida és különösen annak észak-afrikai, valamint jemeni szervezetei továbbra is veszélyesek, az IÁ egy poszt-al-Káida dzsihádista fenyegetést jelent. Obama elnök tévedett, amikor 2014. szeptemberi beszédében az ISIS-t „tisztá és egyszerű terrorszervezetnek” minősítette.¹⁷ Az IÁ alkalmaz terrorista módszereket, de valójában nem terrorszervezet. A terrorszervezetek néhány tucat, esetleg néhány száz főből állnak, civileket támadnak meg, nem tartanak fenn területet, és nem szállnak szembe katonai erőkkel. Az IÁ hozzávetőleg 30 ezer harcost tudhat magáénak, területet birtokol Irakban és Szíriában, gazdasági tevékenységet folytat, kiterjedt katonai képességekkel rendelkezik, bonyolult katonai műveletekre vállalkozik. Ebből adódóan azok a módszerek, amelyeket a nemzetközi közösség az al-Káidával szemben alkalmazott, nem fognak működni. Szíriában az Egyesült Államok elkezdte bombázni az al-Káida különböző szervezeteit, ezzel lehetőséget biztosított az ISIS terjedésének. Irakban felkelés elleni műveleteket folytat, és olyan helyi csoportokat szándékozik létrehozni, amelyek fellépnek az IÁ ellen. Amire szükség lenne, az támadó jellegű feltartóztatás és diplomáciai lépések sorozata az IÁ továbbterjedésének megakadályozására, a szervezet elszigetelésére, valamint képességeinek csökkentésére.

Az al-Káida és az IÁ közötti eltérés okai a szervezetek létrehozásának gyökerében rejlenek. Az al-Káida a szovjetek elleni invázió miatt jött létre, míg az IÁ-t (illetve elődszervezeteit) pedig Irak amerikai megszállása hozta létre. Ebben az időben az iraki al-Káida és annak vezetője, Abu Muszab az-Zarkávi hűséget fogadott az al-Káidának. Zarkávit

¹⁷ CRONIN 2015.

2006-ban amerikai légi csapással megölték, az iraki al-Káidát majdnem megsemmisítették, amikor az iraki szunniták szövetségre léptek az amerikaiakkal a dzsihádisták kiszorítása érdekében. Ez a szövetség csak ideiglenesnek bizonyult, az amerikaiak által fenntartott börtönökben a felkelők és a terroristák hálózatot hoztak létre, amelynek élére az önmagát kalifának kikiáltó Abu Bakr al-Bagdádi került. A 2011-ben Aszad ellen kitört felkelést, illetve a káoszt a csoport területszerzésre és műveleti központ kialakítására használta fel. Ma az IÁ-ra az iraki törzsi vezetők, az amerikaiak ellen harcoló szunnita felkelők, valamint szekuláris volt katonai vezetők úgy tekintenek, mint Szaddám Huszein utódjára és azt remélik, hogy volt pozícióikat visszaszerzik. A támogatók többsége muszlim többségű államokból érkezik, például Tunéziából és Szaúd-Arábiából, de jönnek Ausztráliából, Kínából és Európából, sőt olyan amerikai városokból is, mint Denver, Minneapolis vagy Chicago külvárosai. Mivel az al-Káida és az ISIS céljai eltérőek, az alkalmazott módszer is más, ezért kell különböznie az ellenük folytatott küzdelemnek is. A vezetők likvidálásával semmit sem lehet elérni. A katonai parancsnokság élén Bagdádi, az emír áll, akinek két helyettese van, mindkettő Szaddám Huszein hadseregében szolgált. Az egyik Abu Ali al-Anbári, aki a szíriai műveleteket ellenőrzi, a másik Abu Muszlim at-Turkmáni, aki Irakért felel. A polgári közigazgatást 12 kormányzó irányítja. Mivel saját pénzügyi forrásokkal rendelkeznek, külföldi támogatásra nincs szükség. Következésképpen a források elzárására vonatkozó terrorellenes stratégia is hatástalan.

Mi a megoldás? Ma még ennek körvonalai sem látszanak, a Nyugat nem rendelkezik stratégiával. Az amerikai adminisztrációnak nem áll szándékában szárazföldi harcoló erőket küldeni. A megoldás nem katonai természetű, ugyanakkor mégis ezzel próbálkoznak. A totális szárazföldi háború még több civil életet követelne, teljesen destabilizálná a Közel-Keletet, és hosszú távon nem kecsegtetne túl sok sikerrel. Irak darabjaira hullott, az IÁ Szíria és Irak szunnita tartományain államot hozott létre. Ha továbbvonul Libanon vagy Jordánia irányában, akkor más helyzet jöhet létre. Megengedheti-e a Nyugat, hogy Európa kapujában, Izrael szomszédságában megtelepedjen egy ellenséges állam? Nem lenne-e jobb ezt az államot bevonni a nemzetközi közösségbe azzal, hogy tisztelje a nemzetközi jogot, mielőtt a hátrányunkra rajzolná át az egész Közel-Keletet? Nem ez lenne az első eset, hogy ellenséges államok és ellenséges vezetők nemzetközi elismertségben részesültek (például Moammer Kadhafi is elismerte a világ). Ez lenne azonban az első alkalom a modern történelemben, hogy egy állam premodern hódító háború során, pusztán terrorista eszközök alkalmazásával jön létre. Azonban úgy véljük, hogy ennek realitása nagyon kicsi, megjelenésének valószínűsége a világ más térségeiben azonban tényként fogható fel.

Felhasznált irodalom

- About 5000 European Union Nationals in Islamic State Ranks, Says Europol (2015). *News18.com*, 2015. 01. 14. Elérhető: www.news18.com/news/india/about-5000-european-union-nationals-in-islamic-state-ranks-says-europol-735841.html (A letöltés időpontja: 2015. január 19.)
- CORDESMAN, Anthony H. (2014): The Real Center of Gravity in the War Against the Islamic State. *CSIS.org*, 2014. 09. 30. Elérhető: <http://csis.org/publication/real-center-gravity-war-against-islamic-state> (2014. 10. 12.)

- FRIEDMAN, George (2015): The Top Five Events in 2014. *Geopolitical Weekly* (online), 2014. 12. 30. Elérhető: www.stratfor.com/weekly/top-five-events-2014#axzz3NJ1tsbwB (2015. január 19.)
- GUZANSKY, Yoel (2014): On the Road to Mecca? The Islamic State Threat to the Gulf. *INSS Insight*, No. 603. 2014. 09. 08.
- CRONIN, Audrey Kurth (2015): ISIS is Not a Terrorist Group. *Foreign Affairs*, Vol. 94, No. 2. Elérhető: www.foreignaffairs.com/articles/143043/audrey-kurth-cronin/isis-is-not-a-terrorist-group (A letöltés időpontja: 2015. 04. 11.)
- LARBI, Tarik Ben (2014): Le maroc face à la «Daesh connection». *Jeune Afrique* (online), 2014. 11. 24. Elérhető: www.jeuneafrique.com/Article/JA2810p040.xml0 (A letöltés időpontja: 2015. január 19.)
- Military Balance 2015*. (2015). London, International Institute for Strategic Studies. Elérhető: www.iiss.org/en/publications/military%20balance/issues/the-military-balance-2015-5ea6 (A letöltés időpontja: 2015. 06. 19.)
- NAPOLEONI, Loretta (2015): *Az iszlamista Főnix*. Budapest, HVG.
- NERIAH, Jacques (2015): North African Fighters in the Syrian and Iraqi Conflict: The Reality and Implications. *Jerusalem Issue Briefs*, Vol. 15, No. 1. Elérhető: <http://jcpa.org/article/north-african-fighters-in-the-syrian-and-iraqi-conflict> (2015. január 19.)
- UCKO NEILL, Hanna (2015): *African Insurgent Groups Look to ISIS as They Face Increasing Pressure*. Elérhető: www.iiss.org/en/Topics/islamic-state/african-groups-isis-f2d1 (A letöltés időpontja: 2015. 04. 11.)

Vákát oldal

Resperger István

Az Iszlám Állam terrorszervezet aszimmetrikus hadviselése elleni lehetséges stratégia

„Óh muszlimok, siessetek az országotokba! Ez a ti államotok [...]. Ez a tanácsom hozzátok. Ha kitarotok, meghódíthatjátok Rómát, és Allah akaratából tiétek lesz a világ.”¹

Abu Bakr al-Bagdádi

„Kijelentjük, hogy Fallúdza egy iszlám állam, és felszólítunk, hogy állj a mi oldalunkra! Mi itt vagyunk, hogy megvédjük benneteket Málíki hadseregétől és az iráni siitáktól.”²

(Ismeretlen harcos, Fallúdza, 2014. január 3.)

Bevezetés

2001. szeptember 11., 08 óra 45 perc az emberiség új időszámításának kezdete, egyben a terrorizmus elleni küzdelem egyik fontos mérföldköve. Az Amerikai Egyesült Államokban 1865. április 9-én 15 óra 45 perckor véget ért a polgárháború,³ azóta amerikai földön nem érte ilyen súlyos veszteség az USA-t.⁴ A terrorista cselekmény következtében a közbeszéd homlokterébe került a terrorizmus, ezen belül a vallási indíttatású terrorizmus, valamint az ellene való küzdelem. Senki sem gondolta volna, hogy 2015-ben – a cselekményt végrehajtó al-Káida szervezetnek az új szárnya – az elhíresült Iszlám Állam⁵ (IÁ) terrorszervezet veszélyezteti a Közel-Kelet érzékeny egyensúlyát, egy állam létrehozásával. A világot sokkoló, a teljes információs hadviselés minden területét felhasználó szervezet a világhálón, annak minden megjelenési felületén villámgyorsan a hírek, az érdeklődés középpontjába került.

¹ Forrás: NAPOLEONI 2014, 124.

² Forrás: GHAZI–ARANGO 2014.

³ Robert E. Lee tábornok 1865. április 9-én Appomattoxnál letette a fegyvert, katonai szempontból ekkor fejeződött be a háború. 1865. május 29-én Andrew Johnson elnök kihirdette az amnesztiát, hivatalosan ekkor ért véget a polgárháború. DUPUY–DUPUY 1993, 904.

⁴ A New York-i merénylet áldozatainak száma: 6807 halott, 2100 sebesült. A polgárháború legvéresebb ütközetében 1863. július 1–3. között a Pennsylvania állambeli Gettysburgnál a déli haderő halottakban, a véglegesen harcképtelenné vált sebesültekben és eltűntekben körülbelül 28 ezer katonát, az északi hadsereg körülbelül 23 ezer embert veszített. 1941. december 7-én Pearl Harbornál 2403 tengerész, katona és polgári személy esett áldozatul a japánok támadásának. DUPUY–DUPUY 1993, 923.

⁵ *Islamic State*.

Egy másik mérföldkő 2014. július 5-e; Moszulban⁶ ezen a napon lépett első ízben a nyilvánosság elé Abu Bakr al-Bagdádi prédikációjával, az Abbászida kalifák fekete köntösét magára öltve. Minderre Irak második legnagyobb városában került sor, ahol minden muszlimok legfőbb vezetőjeként, kalifiként jelölte meg magát, aki uralkodni akar ezen a területen. A kalifátus kikiáltásának napján az IÁ-propaganda részlege közzétett egy videófelvételt a Szíria és Irak közötti határoszlopok megsemmisítéséről, ezzel is jelezve, hogy a nagyhatalmak által a térségre kényszerített békét és a kijelölt határokat felszámolták. Az első világháború óta senkinek sem sikerült az 1916-ban a Skyes–Picot-egyezménnyel rögzített határokat megváltoztatni.

Az IÁ nem csupán egy válságot idézett elő, de maga is egy többrétegű válság eredményeként keletkezett. Az Egyesült Államok hegemoniája 2001. szeptember 11-éig megkérdőjelezhetetlen volt, ám az egyetlen globális nagyhatalomként sem volt mindenható. Sajnos az USA képtelen volt az Észak-Afrikában és a Közel-Keleten stabilan működő államokat létrehozni. Líbia, Szíria, Afganisztán és Irak mind ezt példázta. 2010-re olyan világtrend alakult ki, ahol nem csupán a legnagyobb hatalmak rendelkeznek a regionális *status quó*t megváltoztatni képes befolyással, hanem egy nemrég keletkezett terrorszervezet is. Galeković egyetért abban, hogy a kistérség jelenlegi válságának központi problémája a nemzetállami modell válsága. Az államnak ezen térségbeli válsága nem új keletű. Itt az államiság olyan eszméjét és formáját kényszerítették az itt élőkre, amely alapvetően idegen volt a térség társadalmi számára; ezek az államok többségében olyan mesterséges képződmények, amelyek soha nem rendelkeztek a valós társadalmi legitimitással. Állampolgáraik lojalitása ma is sokkal inkább kötődik a vallási felekezetekhez, tágabb értelemben vallásinak mondható arab közösségekhez, törzsekhez, családokhoz és klánokhoz.⁷

Az Iszlám Állam kialakulása

A szervezet egyrészt nagyon gyorsan érte el magas létszámát a harcoló katonáit tekintve, másrészt a területszerzése is Rommel észak-afrikai sikereihez hasonló. Közel 22–25 ezer km²-t tart uralma alatt, és ami nagyon fontos, a lakosság támogatását is élvezzi, hiszen csak Irak lakosságának 9 millió fője tartozik a szunnita irányzathoz, akik nagyon háttérbe szorultak a 2003-as iraki megszállás után.

A szervezet létszámának alakulása:

- 2005: 1000 fő,
- 2006: 1100 fő,
- 2011: 1000–2000 fő,
- 2014: 6000–10 000 fő,
- 2014: 11 000 fő (6000 fő Irakban, 3000–5000 fő Szíriában),
- 2015: 20 000–31 500 fő.⁸

⁶ HERMANN 2015, 25.

⁷ HERMANN 2015, 27.

⁸ US DOS (s. a.), 220.; TILGHMAN 2007; US DOS 2012; ZAHYEH 2014; The Islamic State of Iraq and Greater Syria: Two Arab Countries Fall Apart (2014); YEGINSU 2014.

A szervezet az al-Káida nemzetközi terrorszervezetből vált ki, az Abu Muszab az-Zarkávi vezette *Dzsamáat at-Tauhid val-Dzsihád*⁹ nevű szervezethez tartozott, majd vált a térség vezető erejévé, a sok szervezetet tömörítő „ernyőszervezet” vezetőjévé. Mint korábban az al-Káida, most az IÁ vált a *primus inter pares*, első az egyenlők között terrorista szervezetté, amelynek minden nagyobb terrorcsoport hűségesküt tett.¹⁰

Az Iszlám Állam felépítése

A szervezet feje Abu Bakr al-Bagdádi, aki egy – 13 tagú – Súra Tanácsot, és egy – szintén 13 tagú – katonai tanácsot, egy hírszerző és felderítő tanácsot vezet. Emellett a másik pillért a vallási tanács, valamint az alárendelt vallási rendőrség képezi. Ők azok, akik az iszlám alaptanai felett őrködnek: az ellene vétkezőket a helyszínen kivégzik. Bagdádi önmagát az állam kalifájának nevezi. Két helyettese, akik helytartók Irakban és Szíriában, továbbá a megszállt területeken 13 szíriai és iraki tartományt irányító kormányzó, közel 1000 középvezető irányítja az IÁ lakosságát. Ők 300–2000 amerikai dollárnak megfelelő összeget kapnak havonta a vezetőségtől, amely – az illető feleségeinek és gyermekeinek számától függően – járulékokkal egészül ki.¹¹

A különböző (katonai, gazdasági, adminisztrációs, terror-, pénzügyi és információs) műveletekért felelős katonai tanács gerincét azok a tiszték alkotják, akik Szaddám Huszein rendszerében a szunnita kisebbség tagjai, a katonai, rendőri, politikai, titkosszolgálati vezetői voltak.¹² A kabinet tagjai a hadügyért, a fegyverzetért, a külföldi harcosokért, az öngyilkos merénylőkért, az általános biztonságért, a foglyokért, a koordinációért, az adminisztrációért, a pénzügyekért, továbbá a szociális szolgáltatásokért felelősek. Szóvivőjük a szíriai Abu Mohamed al-Nani.¹³ Az Iszlám Állam igazi erejét a külföldi harcosok alkotják. A dzsihadisták közel 80 országból érkeztek. Létszámuk közel 20 ezer fő. A külföldi harcosok a következő országokból származnak: Szaúd-Arábia – 2500, Tunézia – 3000, Marokkó – 1500, Franciaország – 1200, Németország – 600, Jordánia – 1500, Oroszország – 1500 fő, Törökország – 1000 fő.¹⁴ A fegyveresek közül sokan rendelkeznek harci tapasztalatokkal, amelyeket az al-Káida kötelékében vagy a szíriai, esetleg az iraki hadseregben szereztek, ahonnan dezertáltak. Az Iszlám Állam létszáma elsősorban más dzsihadista csoportok beolvasztása, illetve a törzsek tagjainak befogadása révén nőtt meg.

⁹ HASHIM 2014, 2.

¹⁰ A nigériai Boko Haram és a szomáliai al-Sabáb 2015 márciusában, a líbiai Iszlám Fiatalok Súra Tanácsa (*Islamic Youth Shura Council*) még 2014-ben, az afganisztáni tálibok 2015-ben.

¹¹ *Special Report: Islamic State* (s. a.), 18.

¹² Vezetőik: Abu Bakr al-Bagdádi (vagyis Ibráhim Avad Ibráhim Ali Muhammad al-Badri asz-Szamarrái) az IÁ vezetője; Fádil Ahmad Abdalláh Hajjáli (vagyis Abu Muszlim at-Turkmáni, Bagdádi helyettese), alezredes egykor a Szaddám-korszakban; Abu Ajmán al-Iráki, más néven Abu Muhammad asz-Szuvajdávi a katonai tanács egyik tagja, egykori ezredes a légierő hírszerzésénél; Abu Kászim, azaz Abdalláh Ahmad al-Mashadáni, a külföldi harcosok és az öngyilkos merénylők toborzója; Abu Lu’ay, vagyis Abd al-Váhid Hatnajt Ahmad, biztonsági főtiszt; Abu Simá, más néven Simá/Fárisz Raif an-Náima az áruházak és az ellátás felelőse; Abu Sudzsáa, azaz Abd ar-Rahmán al-Afári a szponzorációkért és a mártírok családjaiért felelős. Lásd BARRETT 2014, 24.

¹³ HERMANN 2015, 30–32.; BARRETT 2014, 29–32.

¹⁴ RUZSBACZKY 2015; BARRETT 2014, 16.

Mit kínál az IÁ? Elsősorban az erőszak, a brutalitás kiélésének lehetőségét. Továbbá sikert és lehetőséget arra, hogy a sok vereséget, megaláztatást elszennvedett muszlim harcosok győztes szerepben jelenjenek meg, alakítsák a térség sorsát. Az újoncok először alapos kiképzésen vesznek részt, majd ezután kerülnek be a hatékony katonai szervezetbe. Műveleteikben a mobilitás, a felőrlés és a terror elegyét alkalmazzák. Különösen hatékonynak bizonyult, amikor kisebb, mozgékony alegységekkel meglepetésszerű támadásokat intéztek egy-egy területen. Emellett nem mondanak le a féktelen apokaliptikus terrorról sem. *De facto* fővárosukként a szíriai Rakkát jelölik meg.

Az Iszlám Állam politikai céljai¹⁵

Az IÁ a *hard powerrel*¹⁶ a következő célokat kívánja felsőstratégiai (politikai) szinten megvalósítani:

- Irak és Szíria kormányzatainak megdöntése, a politikai hatalom átvétele;
- egy iszlám állam megalakítása, és a külső veszélyektől való védelme;
- kiterjeszteni az IÁ területét a nagy muszlim közösség (*umma*) kialakítása érdekében.

A *hard power* alkalmazásán azt értik, hogy támadásaikkal, amelyek egyre jobban elterjednek a régióban, a városokban, a hitetlenek részleges felmorzsolását valósítják meg. Kihasznlják az ezt követő káoszt, hogy a hitetlenek teljes összeomlása végbemenjen. A következő lépés az lenne, hogy kitöltik a hatalmi vákuumban keletkezett teret, majd a teljes állami területet ellenőrzésük alá vonják. Az IÁ nagystratégiája:¹⁷

- a már az al-Káida által meghirdetett kalifátus létrehozása, az államhatárok lebontása a térségben;
- iszlám államot alapítani, stabilizálni;
- a muszlimok tömegeinek zárandokhelyévé tenni;
- további terjeszkedés a világban.

Az IÁ katonai stratégiája:¹⁸

- a szunnita területek ellenőrzés alá vonása, a térség városainak és kritikus erőforrásainak az ellenőrzése;
- védelmi zóna létrehozása a kurd területek határain, a kurd katonai támadások ellen;
- a szíriai kormányerők és az iraki biztonsági erők további pusztítása, védelmi képességeik lebontása, felőrlése;
- az iraki területek elfoglalása, a síita területekről indítható támadások elleni védelem kialakítása;
- a szíriai területen az an-Nuszra szervezet semlegesítése;
- további területek hódítása.

¹⁵ LEWIS 2014, 9.

¹⁶ Lényegében annyit tesz: erőszakos eszközök alkalmazása.

¹⁷ LEWIS 2014, 10.

¹⁸ LEWIS 2014, 11–12.

Az IÁ középtávú célja, hogy Irak és Szíria területét ellenőrzése és uralma alá hajtja, majd ezt követően a szomszéd országok szunnita lakosságát, valamint területeit Szaúd-Arábiában, illetve Jemenben is kontrollálja. Tevékenységüket kalifátusban, egy kalifa vezetésével, a *Korán* előírásai és a saríatörvénykezés szerint szeretnék irányítani. „A saría a muzulmánok felfogásában »a teljes ember megvalósítása«, szabályozza az emberi lét minden szféráját. Megkülönböztet olyan cselekedeteket, amelyek etikailag kifejezetten tiltottak (harám), kifejezetten megparancsoltak (vádzsib), helytelenítettek, de nem tiltottak (makrúh), ajánlottak, de nem megparancsoltak (mandúb), közömbösek (mubáh). Csupán kevés olyan dolog van, ami konkrétan tilos, vagy megparancsolt, a mindennapi élet legtöbb cselekvése a mubáh kategóriájába esik. Minden, ami kívül esik a harám (tilos) kategórián, az megengedett.”¹⁹ A *saría* szó szerinti értelmezését valósítják meg, a nőket és a férfiakat elkülönítik, naponta öt alkalommal köteles mindenki imádkozni, alkohol, dohány élvezete tilos. A férfiaknak kötelezően szakállt kell viselniük.

Akik nem tudnak elmenekülni, adót (védelmi pénzt) kötelesek fizetni. A N betű arab megfelelőjével jelölik azokat a házakat, ahol keresztények (*naszráni*) laknak; a síiták házait a szélsőséges szunniták által használt pejoratív *ráfíd* (hitehagyó, lázadó) rövidítéseként R betűvel jelölik. Civil káderek gondoskodnak az áramtermelésről, elosztásáról, a főzőgázzal, szubvencionál sütődék működéséről. A kórházak állítólag ingyenesek, ingyenkonyhák is vannak, fogyasztóvédelmi hatóság ellenőrzi az áruk minőségét. Öregotthont, vallási iskolákat és egyéb szociális létesítményeket is üzemeltetnek.²⁰ Az igazolvánnyal, pénzzel, zászlóval rendelkező állam *pszeudoállam* (vagyis kvázi állam). Célja a kalifátus létrehozása, amely az inkompetens iraki biztonsági erők, a szíriai polgárháború és a marginalizálódott szunniták miatt alakítható ki.

Az Iszlám Állam létrejöttének okai

Vonzerejét részben az adja, hogy a harc során megtisztíthatják a közel-keleti muszlim területeket; a fiatal muszlimokat ez arra ösztönzi, hogy csatlakozzanak a dzsihádroz, hiszen ez egy páratlan lehetőség arra, hogy részt vegyenek a Közel-Kelet új politikai rendjének kialakításában, egy olyan modern állam létrehozásában, ahol nincs rasszizmus, és nincs szektariánus feszültség, ahol az iszlám hívei romlatlan államként tekintenek a kalifátusra.²¹ Aki akcióra éhezik, Bagdáival tart. Az Iszlám Állam varázsához tartozik, hogy ért a közigazgatáshoz. A gazdaság a muszlim társadalom minden szintjére (öreg, fiatalok, iskolák, nők) próbál hatást gyakorolni. Bagdádi próbálta elkerülni az al-Káida rossz tapasztalatait. Az al-Káida ráadásul nemcsak azért veszítette el népszerűségét, mert egy, a mindennapi élettől elidegenedett szaúdi milliárdos és az egyiptomi értelmiség irányította, hanem azért is, mert a szervezet úgy döntött, hogy a dzsihádot a Közel-Kelet határain kívülre importálja.²²

¹⁹ ROSTOVÁNYI 1983, 66. Az eredeti idézet nem tartalmazza a „megengedett” kategória arab elnevezését, az a *halál*.

²⁰ WINTER 2015, 29–36.

²¹ BARRETT 2014, 39.

²² NAPOLEONI 2014, 127.

A szíriai konfliktus három szintje kapcsolatban állt egymással. Az első *a politikai szintér*: azt mutatta, hogy a jellemző forradalmi helyzet állt elő, azaz az uralkodó elit nem tudott már a régi módon kormányozni, a társadalom rétegei pedig már nem akartak a régi módon élni. A helyi szintre rátelepedett a Szaúd-Arábia és Irán közti, a regionális vezető hatalmi pozícióért folyó pusztító vetélkedés, amit az amerikai és orosz globális érdekek is kereszteztek. A második *a gazdasági szintér*: a Világbank 2010-ben kiszámította, hogy az arab világban 2020-ig legalább 100 millió új munkahelynek kellene létrejönnie, csak így nyílhatnak távlatok a fiataloknak. 1980 és 2008 között Ázsia átlagosan évi 5%-os növekedést, a világgazdaság 2%-os, az arab államok 0,2%-os növekedést produkáltak. Ebben a helyzetben a szíriai, iraki fejlődés lehetősége nagyon korlátozott volt a polgárháború és az etnikai vallási ellentétek okán. *Társadalmi szintér*: bármilyen térségbeli országot vizsgálunk, megállapítható, hogy a nemzetiségi, vallási vagy egy vallás irányzatai belüli nagy ellentétek, a térségre kényszerített béke, a határok, de főként a széteső állami hatalom féktelen erőszakot gerjesztett. A térségre nem alkalmazható a demokrácia modellje; a nagycsalád, klán, törzsi struktúra nem mozdult előre, nincs igazi társadalmi osztály, réteg, vagy csak nagyon kis számban.

Elégtelen és cselekvőképtelen Iraki Biztonsági Erők²³

2015-ben az iraki biztonsági erők a következő felépítést mutatták:²⁴

- Iraki Szárazföldi Hadsereg²⁵
 - 1 harckocsi hadosztály,
 - 4 gépesített hadosztály,
 - 3 gépkocsizó hadosztály,
 - 1 lövész hadosztály,
 - 2 lövészdandár,
 - 1 parancsnoki hadosztály,
 - 100 ezer fő.
- Légvédelmi Parancsnokság²⁶
 - 2 légvédelmi hadműveleti központ alakult meg a 4 tervezetből,
 - 4000 fő.
- Iraki Légierő²⁷
 - 8 repülőszázad alakult meg a tervezett 24–25-ből,
 - 5000 fő.

²³ *Iraqi Security Forces* – ISF.

²⁴ *Military Balance 2015* (2015), 330–331.

²⁵ *Iraqi Army* – IA.

²⁶ *Air Defense Command* – ADC.

²⁷ *Iraqi Air Force* – IqAF.

- Iraki Haditengerészet és Tengerészgyalogos Erők²⁸
 - 1-1 haditengerészeti dandár és tengerészgyalogos dandár,
 - 3600 fő.
- Terrorizmusellenes Szolgálat²⁹
 - 8-9 zászlóalj jött létre a tervezett 21-ből,
 - 2 dandár alakult meg a 7 tervezettből,
 - 5000 fő.
- Szövetségi Rendőrség³⁰
 - a 14 tervezettből 6 szövetségi rendőr hadosztály alakult meg,
 - 43 ezer fő.
- Határrendészeti Erők³¹
 - 5 szektorban 1-1 hadosztály szintű gépesített és haditengerészeti határőr erőt hoztak létre,
 - 60 ezer fő.
- Olajrendőrség Igazgatóság³²
 - 4 igazgatóságot alakítottak ki,
 - 3 infrastruktúravédelmi szolgálat (95 ezer fő),
 - 30 ezer fő.
- Kurd Regionális Gárda³³
 - 8 dandár alakult meg a 26 tervezettből,
 - 5000 fő.

A biztonsági erők technikai eszközeit tekintve 270 db harckocsival, (T-55, T-72, 136 db M1 Abrams), 3928 db páncélozott harcjárművel, 1061 db tüzérségi eszközzel, 77 db szállító helikopterrel és 13 darab harci helikopterrel rendelkeznek. Légierjük kiképző és szállító gépekből áll (Cessna, C-130 Hercules), de csapásmérő erővel még nem – mindössze egy SZU-25 vadászbombázó-századdal – rendelkeznek. A haditengerészet fő feladatát a járőrözés és a tengeri határ biztosítása teszi ki. A legnagyobb biztonsági erőt a Belügyminisztérium állította fel (531 ezer fő), a rendőrség állománya ebből 302 ezer fő. A biztonságot főként a robbantások, az etnikai ellentéteken alapuló összecsapások veszélyeztetik. Az ország területeinek biztonsági helyzete különböző. Az északi kurd területen a pesmerga harcosokból alakult rendőri és katonai erők javarészt garantálják a személyi biztonságot, de az ország déli, valamint Bagdad környéki területein rendszeresek a sok áldozatot követelő robbantások, továbbá egyéb merényletek. Ennek főként a szunnita–síita ellentét az oka, továbbá a rossz közbiztonság, a szegénység, a gazdasági problémák. Az IÁ elleni koalíció létrehozása óta kb. 10 500 iraki katonát készítettek fel az USA tanácsadói.

²⁸ *Iraqi Navy and Marines* – IqN/M.

²⁹ *Counter Terrorism Service* – CTS.

³⁰ *Federal Police* – FP.

³¹ *Department of Border Enforcement* – DBE.

³² *Oil Police Directorate* – OPD.

³³ *Kurd Regional Guards* – KRG.

Az erőszak helye, szerepe az Iszlám Állam tevékenységében

Ha az Iszlám Állam vallási ideológiáját megvizsgáljuk, egyértelműen a szalafista irányzathoz tartozó fundamentalizmus jellemzi. „Fundamentalisták azok az emberek, iszlám hívők, akik a *Korán* előírásait megváltoztathatatlan alapnak, vagyis fundamentumnak tartják, és az ősi iszlám világot kívánják megvalósítani. Nézeteiket erőszakkal és terrorista cselekedetekkel kényszerítik a többi iszlám hívőre.”³⁴ Az iszlám fundamentalizmus az „iszlám világ” talaján bontakozott ki, és abból táplálkozik. Szorosan kapcsolódik a pániszlámizmushoz: az iszlám népek vallási és politikai egységbe való integrálásának gondolatához. Álljon itt néhány idézet a *Koránból* a harcról, háborúról és az erőszak szerepéről, melynek szó szerinti értelmezését és megvalósítását láthatjuk az IÁ tevékenységében.

A hitetlenek elleni harcról

„Harcoljatok ellenük, amíg nem lesz több megkísértés, s míg a hitvallás csupán Allahé lesz! Ha azonban fölthagynak és megtérnek, szűnjön meg az ellenségeskedés – kivéve az istentelenek ellen.”³⁵ „Szálj harcba a hitetlenek és a képmutatók ellen és legyél kemény velük szemben!”³⁶

A békéről

„Ne lankadjatok és ne szólítsatok a békére, hiszen ti fogtok felülkerekedni.”³⁷

Az iszlámon belüli ellentétéről

„Ha a hívők két csoportja egymással harcol, akkor szereztek békét közöttük! Ám ha az egyik (továbbra is) a másik romlására tör, akkor harcoljatok az ellen, amelyik romlásra tör, amíg csak vissza nem tér Allah parancsára. Ha azonban visszatér, akkor igazságosan szereztek békét közöttük és méltányosan járjatok el. Allah szereti azokat, akik méltányosan cselekszenek.”³⁸

Az ellenség támadása elleni védekezésről

„Harcoljatok Allah útján azok ellen, akik ellenetek harcolnak!”³⁹

³⁴ ROSTOVÁNYI 1998, 168.

³⁵ *Korán* 2:193, 23; 8:39, 127.

³⁶ *Korán* 9:73, 138.

³⁷ *Korán* 47:35, 366.

³⁸ *Korán* 49:9, 371.

³⁹ *Korán* 2:190, 23.

„Öljétek meg őket, ahol csak rájuk leltek, és üzzétek ki őket azonnal, ahonnan kiűztek benneteket! [...] Ne harcoljatok azonban a Szent Mecsetnél, amíg ők nem harcolnak ellenetek ott. Ám, hogyha harcolnak ellenetek, akkor öljétek meg őket. Ez lesz a hitetlenek fizetsége.”⁴⁰

A harcban történő helyállásról

A harcban való részvételt is szigorúan szabályozta a *Korán*:

„Vonuljatok ki az ellenség ellen csapatostól, vagy mindannyian együtt!”⁴¹ „Ha nem vonultok harcba, fájdalmas büntetéssel fog büntetni benneteket, és egy másik néppel cserél föl titeket. Miért maradtok a föld felé görnyedve, amikor az mondatott néktek »Vonuljatok harcba Allah útján?« Vonuljatok hát harcra könnyen vagy nehezen, és szálljatok harcba Allah útján javaitokkal és személyetekkel.”⁴² „Vajon megeshetne-e, hogy nem harcoltok, ha előíratott számotokra a harc?”⁴³ Mindenképp a bátorságra, a megfutamodás elkerülésére ösztönözte harcosait. „Ti hívők! Ha találkoztok a hitetlenekkel, amint ellenetek nyomulnak, ne fordítsátok a hátatokat nekik! Aki azon a napon a hátát fordítja nekik – kivéve, ha újabb harc felé fordul, vagy azért vonul vissza, hogy egy másik csapathoz csatlakozzék, – az Allah haragját vonja magára és a gyehenna lesz a lakhelye. Szörnyű sors.”⁴⁴

Bizonyos fokú erkölcsi felmentést is ad híveinek, miszerint:

„És nem ti öltétek meg őket, hanem Allah ölte meg őket. És nem te dobtál, mikor dobtál, hanem Allah dobott, hogy valami tőle jövő szép próbatétellel próbálja meg a hívőket.”⁴⁵ „Harcoljatok ellenük! Allah a ti kezetek által bünteti és alázza meg őket, titeket pedig győzelemre segít ellenük...”⁴⁶

A kegyetlenkedés, az ellenség megcsonkítása is az előírások között szerepelt a muszlim harcosok részére:

„Üssetek hát kardotokkal a nyakukra és üssétek le minden ujjuk végét.”⁴⁷

A fogolyjítés csak akkor megengedett, ha már a vérfürdőt megejtették:

„Egy próféta sem ejtethet foglyokat addig, amíg a hitetlenek között nem rendezett nagy vérontást szerte a földön.”⁴⁸ „Amikor összetalálkoztok a hitetlenekkel, akkor vágjátok el a nyakukat! Mikor azután nagy rontást tettetek bennük, akkor szorosan kötözzétek meg őket, és utána vagy gyakoroljatok nagylelkúséget, vagy kérjétek értük váltságdíjat – amíg a háborúság véget nem ér.”⁴⁹

A harcban történő állhatatosság az egyik legfőbb ismérve a muszlim harcosoknak, a hittel rendelkezők így nagyobb túlerő ellen is eredményesen küzdhetnek.

⁴⁰ *Korán* 2:191, 23.

⁴¹ *Korán* 4:71, 64.

⁴² *Korán* 9:39, 134.

⁴³ *Korán* 2:246, 30.

⁴⁴ *Korán* 8:15, 16, 125.

⁴⁵ *Korán* 8:17, 125.

⁴⁶ *Korán* 9:14, 132.

⁴⁷ *Korán* 8:12, 125.

⁴⁸ *Korán* 8:67, 129.

⁴⁹ *Korán* 47:4, 364.

„[...] ha akad közöttük húsz állhatatos, azok kétszáz fölött is győzelmet aratnak, és ha akad közöttük száz, akkor azok ezer hitetlen fölött is győzelmet aratnak [...]”⁵⁰

Azok jutalmáról, akik részt vettek a harcokban:

„Allah a javaikkal és személyükkel hadakozókat egy fokkal magasabbra emelte az otthon ülőknél [...] nagy fizetéssel tüntette ki az otthonmaradókkal szemben: rangfokozatokkal, amelyeket majdan a paradicsomban tőle kapnak és megbocsátással és irgalommal.”⁵¹ „Akik hisznek és elvégezték a higrát, és harcba szálltak Allah útján javaikkal és személyükkel, azok magasabb fokon állnak Allah előtt.”⁵²

A hadizsákmányról

A harcban szerzett zsákmány elosztását is szabályozta: az Allahot és prófétáit illette meg, valamint az egymás közötti vetélkedést is vissza kívánta szorítani.

„A zsákmány Allahot és a prófétákat illete meg. Féltétek hát Allahot és törekedjétek békességre egymás között.”⁵³ A további részekben a zsákmány elosztásának pontos mértékét is meghatározza: „[...] ha valami zsákmányra tesztek szert, akkor annak az ötödrésze Allahot illete és a küldötteit, és az ő rokonait és az árvákat és nincsteleneket [...]”⁵⁴

Ki juthat a Paradicsomba? A hősi halál érdeme

„Vagy úgy vélitek, hogy bemehettek a Paradicsomba anélkül, hogy Allah megtapasztalhatta volna előtte azt, hogy kik azok köztetek, akik buzgólkodtak a harcban érte, s kik azok, akik állhatatosak?”⁵⁵

A túlvilági életet ígéri a hősi halottaknak

„És ne mondjátok azokról, akik halálukat lelték Allah útján, hogy halottak lennének! Ellenkezőleg! Élők ők a túlvilágon [...]”⁵⁶

„Akik hitehagyottak lesznek közületek, s hitetlenekként hálnak meg, azoknak a tettei hiábavalóak az evilágon és a túlvilágon. A tűz lesz az osztályrészük és benne égnek örökké.”⁵⁷ „Allah kerteket készített elő nekik, amelyek alatt patakok folynak, s örökkön ott fognak időzni.”⁵⁸

⁵⁰ *Korán* 8:65, 129.

⁵¹ *Korán* 4:95, 96, 66–67.

⁵² *Korán* 9:20, 132. Lásd még 49:15, 371.; 8:72, 130.; 2:218, 26.

⁵³ *Korán* 8:1, 124.

⁵⁴ *Korán* 8:42, 127.

⁵⁵ *Korán* 3:142, 49.

⁵⁶ *Korán* 2:154, 19. Lásd még 3: 157, 50; 3: 169, 52.; 3:195, 54.

⁵⁷ *Korán* 2:217, 26.

⁵⁸ *Korán* 9:89, 139.

A fegyveres küzdelem és a dzsihád kérdése is fontos tárgyalnivaló az Iszlám Állam tevékenységében. A DZSHD gyök nem egyszerűen „szent háborút”, hanem egyfajta fizikai, erkölcsi, spirituális és szellemi erőfeszítést jelöl. Az arabban számos szó van a fegyveres harc kifejezésére. Ilyenek a *harb* – háború, a *szíra* – csata, *maaraka* – ütközet, vagy a *kitál* – öldöklés, amelyeket a *Korán* használhatott volna, ha céljuk eléréséhez a muszlimok a vérontást tartották volna az egyedüli lehetséges útnak. A szöveg összeállítója ezek helyett azonban egy sokkal tágabb értelmű, többféle magyarázatra lehetőséget adó szóhoz nyúl. A *dzsihád* nem tartozik az iszlám öt pillére közé. A muszlimok azonban kötelesek erő és fáradságot nem kímélve minden téren – legyen az erkölcsi, spirituális vagy akár politikai – egy olyan igazságos társadalom életre hívásáért küzdeni, amely nem ad teret a kiszolgáltatottak és elesettek kizsákmányolásának, visszatérve ezzel az Isten által az ember számára kijelölt útra. A hadba vonulás, a kardforgatás esetenként elkerülhetetlen ugyan, ám a dzsihád, a „küzdelem” eszméje ennél sokkal többről szól.⁵⁹

Az Iszlám Állam gazdasági háttere

Az IÁ bevétele elérheti a 2,3 milliárd USA-dollárt évente. A területek megoszlása alapján a bevétel 38%-át az olaj, 17%-át a földgáz, 10%-át a foszfát, a cement, 7%-át a gabona, árpa termelése, 2%-át a támogatások teszik ki. Pénzügyi alapját a tartományokban maffiaszerű hálózati védelmi pénzek is támogatják, ez 2014-ben havi 12 millió dollárt, a régiségek, műkincsek eladása 2014-ben 18 millió dollárt jelentett, túszejtésekből 125 millió dollár bevétel származott. Saját adóztatási rendszert építettek ki, az élelmiszert szállító autókra 300 dollárt, a többire 800 dollárt vetettek ki. Az olajból is jelentős összegek folynak be: Irakból napi 50 ezer hordónyt, Szíriából napi 20 ezer hordónyt értékesítenek 20 USA-dollár hordónkénti áron, főként a török feketepiacon.⁶⁰ Más ásványkincsekből is jelentős a bevételük. A csúcsidőben 80–120 ezer barell/nap⁶¹ volt a napi olajkitermelés, ami a légicsapások után 20 ezer barell/nap hozamra korlátozódott. Ez napi 2–4 millió USA-dollár bevételt jelenthet. A Moszuli Bank elfoglalása 425 millió dollárt adott a szervezet kezére. A foszfát 1 millió tonna/év volumenű termelése 50 millió USA-dollárt, a cement 3 millió tonnás éves termelése 583 millió USA-dollárt hoz. A terrorista és egyéb kriminális tevékenység 70–200 millió USA-dollár bevételt eredményezhetett.⁶²

Az Iszlám Állam stratégiája

Az IÁ ellenségeinek egyes csoportjai ellen klasszikus terrorakciókat követ el, a lehető legtöbb ember megölésével a lehetséges legnagyobb félelmet kelti. A célzott gyilkosságok és kivégzések az ellenség elrettentését szolgálják, amihez az is hozzátartozik, hogy az első alegység a meghódított városban azonnal önkényes kivégzéseket hajt végre a főtéren azért,

⁵⁹ ARMSTRONG 1998, 262–263. Lásd még: ROSTOVÁNYI 1994, 208–212. „Szent háború”, küzdelem, erőfeszítés, mai értelemben „Allah útján történő küzdelem”.

⁶⁰ HERMANN 2015, 24–28.

⁶¹ 1 barell = 1 amerikai hordó = 158,987294928 liter \approx 0,136 tonna nyersolaj.

⁶² BRISARD–MARTINEZ 2014, 6–9.

hogy menekülésre készítse a lakosságot. Mivel az IÁ propagandarészlege videókat terjeszt az efféle mérsárlásokról, a városok lakói tudják, mire számíthatnak.⁶³ A szervezet másik arca a segítő, egészségügyért és a jólétért cselekvő tevékenysége. A gyermekbénulás elleni oltóanyag mellett indítottak kampányt. Azt mondhatjuk, hogy a régi amerikai stratégiát valósítják meg: *shock and awe – sokkoló és lefejező csapások*. Az újoncokat táborokban képzik ki. Ilyen táborok nyilvánvalóan minden nagyobb, az Iszlám Állam ellenőrzése alatt álló városban működnek. A dzsihádisták abban a biztos meggyőződésben indulnak egy-egy ütközetbe, hogy ha meghalnak, „vértanúk” (*sáhidok*) lesznek, így bizonyosan a paradicsomba jutnak, haláluk révén halhatatlanná válnak. Az, hogy a „hitetlenek” megölése során készek maguk is meghalni, mindenféle párbeszédet lehetetlenné tesz velük. Az Iszlám Állam fennmaradásának második oka hatékony katonai szervezetében keresendő. Abu Bakr al-Bagdádi már a börtönben toborozni kezdte az amerikai megszállás idején lecsukott volt iraki tiszteteket, akik értenek a klasszikus hadvezetéshez, a megtévesztéshez, felforgatáshoz. Az al-Káida harcosai ugyanakkor a gerillaharcban rendelkeznek jártassággal. A 2003-ban felszámolt iraki hadsereg tisztjeit csak azzal a feltétellel vették fel maguk közé, ha kijelentették, hogy „megbánták” tettüket, és hűségesküt tettek.⁶⁴

Tevékenységük tervezésénél a volt szovjet/orosz iskola hadműveleti, harcászati tervezését, a felforgató és mélységi műveleteket, az afgán, iraki és egyéb hadszínterek harcászati tapasztalatait fedezhetjük fel. A hibrid hadviselés minden eleme fellelhető ebben: a reguláris erők (lövész, harckocsi, tüzér), a könnyű fegyverzetű alakulatok, irreguláris csapatok, az információs hadviselés, így a közösségi média⁶⁵ elemei is. Az IÁ stratégiájának egyik fontos eleme, hogy a területeken mindig az ellenőrzött zóna, támogató zóna és támadott zóna felosztást alkalmazzák. Az IÁ súlypontját⁶⁶ a szervezet külföldi harcosai, dzsihádistái, valamint a lakosság szunnita csoportja jelenti. A tervezés időszakát a rommeli gyors és mozgékony csapások, a magas helyiértékű pontok, olajmezők, gázmezők, gátak, nagyobb városok, kritikus erőforrások irányába történő gyors törekvés jellemzi.⁶⁷ Ezt követően a *tisztítsd meg, építsd ki, tartsd meg*⁶⁸ elvek köré építik a stratégiát. Erősségei a könnyűfegyverzet, a felderítés, a kommunikációs képességek,⁶⁹ a mozgékonyosság, a tüzérő, robbanóeszközök alkalmazása és a lakossági támogatás. Tervezésük teljes körű: információs célú médiajelenlét, lakossági támogatás, helységárc.

A saját csapataink (értve ez alatt a nyugati kultúrák haderőit) és a szemben álló fél tulajdonságainak, képességeinek értékelése során kiemelendők a következő faktorok: a műveleti ütem, a lakossági támogatás, a robbantásos és az információs műveletek. Az IÁ stratégiája abban realizálódik, hogy olyan katonai végállapotra törekszik, amelyben nem a katonai győzelem a cél, hanem a szembenálló fél kivonulása. Céljuk – az aszimmetrikus és gerilla-hadviselés, a terrorizmus módszerei és a teljes információs hadviselés alkalmazása mellett – megtörni, kifárasztani, kivéreztetni az ellenség erőit.

⁶³ HERMANN 2015, 56.

⁶⁴ HERMANN 2015, 58–60.

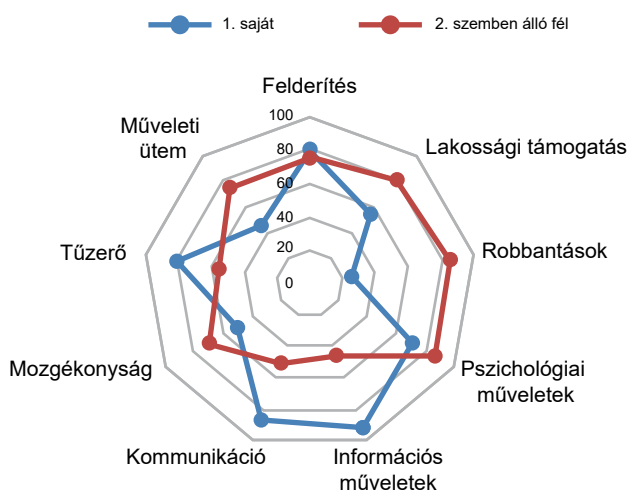
⁶⁵ WINTER 2015, 18–21.

⁶⁶ *Center of Gravity* – CoG.

⁶⁷ A felsoroltak az IÁ ellenőrzése alá kerültek. Lásd BARRETT 2014, 52.

⁶⁸ *Clear–build–hold*.

⁶⁹ A Twitteren 2014-ben 50 ezer követőjük volt, a napi *tweetek* száma 2013. szeptember 17. és 2013. október 17. között 100–250 ezer darabot tett ki. Lásd BARRETT 2014, 59.

1. ábra

A saját és a szemben álló fél képességeinek értékelése

Forrás: a szerző saját szerkesztése

Az Iszlám Állam aszimmetrikus hadviselése elleni küzdelem lehetséges stratégiája

A felmerülő hadtudományi problémákra szeretnénk ráirányítani a figyelmet. Mivel a hadtudomány elsődlegesen a fegyverzet, a szervezet és az eljárási módok kérdéseinek megválaszolásával foglalkozik, ezért ezekre a területekre helyeznénk a hangsúlyt. Vizsgálati módszerként az *indikátorokat*, a lehetséges *válaszokat* és a *következmények megfogalmazását* választanánk. Az IÁ hibrid vagy aszimmetrikus hadviselésével⁷⁰ szemben, amely mindenre kiterjed, szintén egy széles, összetett megközelítési stratégia felvázolása szükséges. Az aszimmetrikus hadviselés „*pontosan körvonalazott politikai célok érdekében folytatott, gyakran több szervezet ideológiai, vallási, etnikai közösségén alapuló katonai és nem katonai műveleteket, eljárásokat és módszereket alkalmazó közvetlen és közvetett hatásokra építő és egymás hatásait felerősítő, a biztonság különböző dimenzióinak területét veszélyeztető harcmodor, főként harcászati eljárás, melyek együttes hatásával kényszeríthetjük akaratainkat az ellenségre.*”⁷¹ A gazdasági, politikai, diplomáciai, pénzügyi, informatikai irányvonalak felvázolását jelen írás nem tudja felvállalni, de a katonai (hadtudományi) terület kibontását a következő területekre összpontosítjuk.

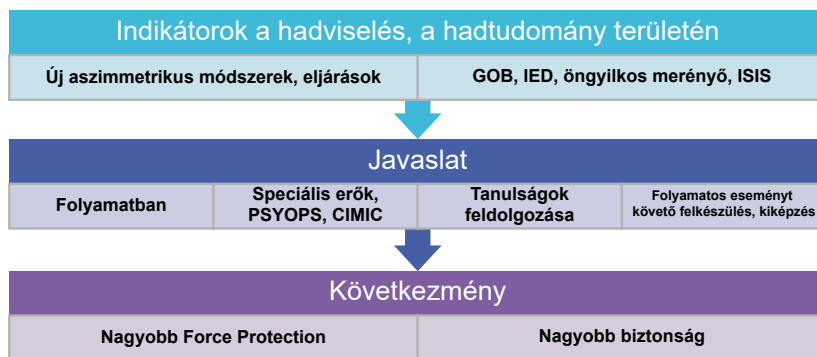
Az *első kérdéskör* az új hadtudományi módszerek megjelenése, azaz maga az aszimmetrikus hadviselés a maga indikátoraival. Ezek például: az aszimmetria kérdése,

⁷⁰ RESPERGER–KIS–SOMKUTI 2013, 25.

⁷¹ RESPERGER 2016, 43.

az öngyilkos merénylők, a házi készítésű robbanóeszközök, a gyermekkatonák, a női öngyilkos merénylők, a belső támadások és az Iszlám Állam eljárási módszerei.

Válaszként azt fogalmazhatjuk meg, hogy a tapasztalatok feldolgozása után, csapataink felkészítése következtében a harcászati szintű események, módszerek tekintetében kisebb lépéshátrányban vagyunk, de a stratégiai szinten folyó küzdelemben nagyobb hiányosságokra figyelhetünk fel. Ezek között említenénk meg a kulturális, történelmi, vallási szintre is kiterjedő összetett küzdelemben elkövetett tervezési, felkészítési és végrehajtási problémákat. Míg speciális erőink, a civil-katonai együttműködés és a pszichológiai, illetve az információs műveletek területén rengeteg törekvés tapasztalható, saját erőink védelmében még vannak hiányosságok.

2. ábra

Indikátorok a hadviselés, a hadtudomány területén

Forrás: RESPERGER 2014⁷²

A második kérdéskört a nemzetközi környezet, a nemzetközi szervezetek és az erőszak kérdése köré csoportosítjuk. A jelenkori konfliktusok legfőbb jellemzőjévé vált az államiság hiánya, az állam felelősséget büntető és felelősségre vonó képessége a fegyveres konfliktusokban. Emiatt a fegyveres küzdelem jellege, módszerei és az *erőszak szintje* is jelentősen megnövekedett. Azaz nincs biztonság a katonák, a polgári lakosság, főként nem a nők, de a nemzetközi szervezetek, az újságírók, a média munkatársai, továbbá a nem állami szervezetek⁷³ munkatársai részére sem. A szakértők többsége az erőszak monopóliumának idegen kézbe jutását jelöli meg a probléma gyökereként, mert az erőszak a szakadárók, a gerillák, a hadurak kezébe került, és ők végtelen, valamint mértéktelen brutalitással élnek vele.

⁷² Rövidítések magyarázata:

GOB – *green on blue* (zöld a kéken) – a szövetséges részéről elkövetett támadás saját erőink ellen, belső támadás, vagy „Janus-arcú támadás” (a szerző javaslata).

IED – *Improvised Explosive Device* – improvizált (házilag készített) robbanóeszköz.

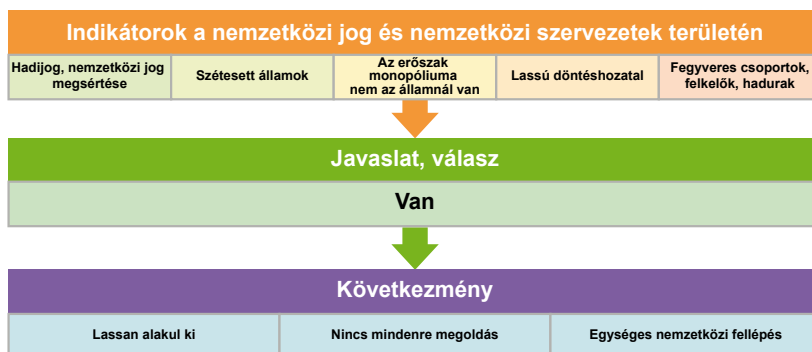
ISIS – *Islamic State in Iraq and Syria* – Iszlám Állam Irakban és Szíriában.

PSYOP – *Psychological Operation* – pszichológiai hadviselés.

CIMIC – *Civil-Military Co-operation* – civil-katonai együttműködés.

Force Protection – csapatok védelme.

⁷³ *Non Government Organisation* – NGO.

3. ábra

Indikátorok a nemzetközi jog és a nemzetközi szervezetek területén

Forrás: RESPERGER 2014

A tudomány a fegyverzettechnika területén indikátorként jelenik meg az egyszerű eszközök, tömeges robbantásokhoz szükséges robbanóanyagok, a gyorsan mozgó, könnyű járművek, a könnyű fegyverzet és a páncéltörő eszközök alkalmazásával. Válaszjavaslat erre a területre még nincsen, nagyon lassú az alkalmazkodás, nagyon magas a veszteségek aránya, illetve következményként kell megjelölnünk az IÁ-terror szervezet megjelenését, tevékenységét és módszereit.⁷⁴

4. ábra

Indikátorok a fegyverzet, illetve a technika területén

Forrás: RESPERGER 2014

A hadtudomány – talán korunk leggyorsabban változó diszciplínája – a módszerek és eljárások változatos alkalmazásának a területe. A hadtudományon belül az aszimmetria fogalmi értelmezése napjaink egyik meghatározó kérdése, hiszen „a módszer maga a szervezet”.

⁷⁴ CAR 2014, 7–12.

A direkt és indirekt hatások, akár katonai, gazdasági, kiber-, pszichológiai, pénzügyi vagy egyéb manőverről legyen szó – ez adja az aszimmetria velejét. Vizsgálatunkban a rommeli gyors lerohanó taktika, a megfélemlítés, a gazdasági érdekek különböző módszerek általi érvényesítése, a meglévő vagy kívánandó lakossági támogatás kérdése biztosítja az indikátorokat. A válasz mindenesetre az, hogy a tanulságok feldolgozása csak a kiképzés végrehajtása után lehetséges, de itt azt tapasztalhatjuk, hogy a nyugati hadikultúrák hátrányba kerülnek, ami a gyorsaságot illeti.

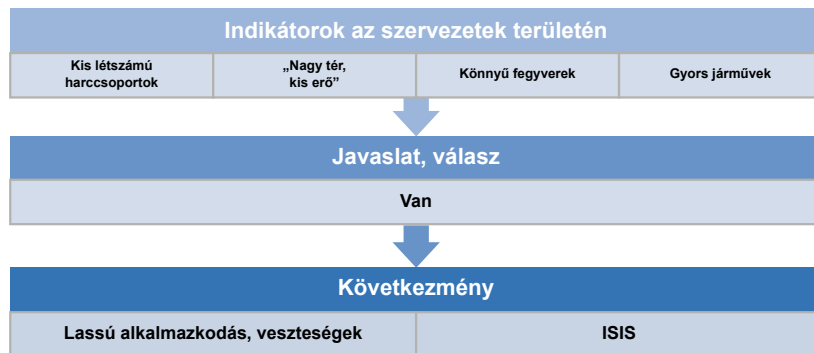

5. ábra

Indikátorok az eljárások területén

Forrás: RESPERGER 2014

Az eljárásokkal összefüggésben meg kell vizsgálni a szervezetek átalakulásait is. Kis létszámú csoportok, könnyűfegyverzetű, gyors gépjárművek, a helyzetek gyors változása a könnyű fegyverek tömeges alkalmazásának kedveznek. Akármilyen indikátorokat választunk, van megoldás, hiszen a nyugati hadtudomány ennek következményeként bár lassabb alkalmazkodást, veszteségeket kénytelen elviselni, folyamatosan alkalmazkodik a hadszíntéren bekövetkező gerilla-/felkelői, vagy terrorista módszerek követéséhez.

6. ábra

Indikátorok az eljárások területén

Forrás: RESPERGER 2014

Nagyon fontos lehet a háború kérdéseinek megvizsgálásánál az erély, az erőszak, a mérhetetlen erőszak, vagy, ahogy Clausewitz fogalmaz, „a végletekre törő erőszak”⁷⁵ elemzése a jelenkori konfliktusokban. Legtöbbször nemcsak katonai, politikai vagy felsőstratégiai összefüggések kerülnek a fenti kérdések vizsgálata során összeütközésbe, hanem tényezőként jelen van a vallás mint a jelen levő társadalmi tér, világvallás, kultúra, szocializációs háttér is. Pontosán az IÁ szervezete mutatja meg, hogy az a rendkívüli, döbbenetes erőszak, amelytől visszariadnak a nyugati hatalmak, milyen gyors sikereket tesz lehetővé – de nyilvánvalóan csakis az IÁ a társadalmi, vallási közegében.

A győzelem és a stratégia hadtudományi kérdései

„Az ellenség hadseregét le kell győzni, a területét el kell foglalni, és a lakosság akaratát meg kell törni” – ez jellemzi a clausewitzi szentháromságra épülő győzelmi stratégiát.⁷⁶

A mostani konfliktusok (Líbia, Szíria, Irak, Afganisztán) viszont azt mutatják, hogy a szembenálló felek igyekeznek elérni a nyugati haderő végleges kivonulását, vagyis a katonai végállapotot. Céljuk, hogy kivárjanak, megtörjék és kifárasztják, illetve kivéreztessek a velük szemben álló erőket. Ennek eléréséhez az aszimmetrikus hadviselés eszköztárát alkalmazzák.

Mi lehet a megfelelő stratégia velük szemben?

A katonai végállapot megteremtése után a politikai végállapot megvalósítására az 5–10 éves intervallum sajnos nem elegendő, mert a szétesett államok helyrehozatala még megfelelően működő társadalmak esetén is nehéz, de egy elmaradt térség gondjait rendezni rendkívül kevés. Ezek mellett a biztonságot folyamatosan garantálni kell, egy időben a humanitárius és a harci feladatokkal. A cél a biztonság megteremtése, kivívni a nyugati erők dominanciáját az IÁ haderői felett, s ehhez modern, hálózatközpontú hadviselés szükséges. Modern elvek, modern eszközök, gyors győzelem a nyílt hadszíntéren – de ez a megszállást követően rengeteg áldozattal jár katonai és polgári oldalon egyaránt.

Ennek ellenére a műveletek tapasztalatai alapján, ha a NATO tervezési rendszeréből kiindulva a rendelkezésre álló módszerekkel nem is lehet műveleteket tervezni és végrehajtani,⁷⁷ a felsőstratégiai tervezés esetében használható a fenti rendszer egy módosított változata.

A módosított változat lényege, hogy az ellenálló és egyéb katonai jellegű csoportok nem egy meghatározható súlyponttal, hanem nagyon hatásos részképességekkel rendelkeznek, úgymint felderítés, tűzvezetés, vezetés, kommunikáció és nem utolsósorban a lakossági támogatás.

Ezért stratégiát a feltartóztatásra és a korlátozásra tanácsos fókuszálni.

⁷⁵ CLAUSEWITZ 2013.

⁷⁶ CLAUSEWITZ 2013, 171.

⁷⁷ *Guidelines for Operational Planning – GOP – Hadművelési-tervezési útmutató; Comprehensive Operations Planning Directive – COPD – Átfogó hadművelési tervezés direktívája.*

A *felderítés* területén a biztonság növelése érdekében olyan rendszabályok bevezetése szükséges, amelyek megnehezítik az IÁ ellen harcoló csapatok, bázisok, járőrútvonalak felderítését.

Az ellenfél *mozgékonyosságának* korlátozására a gépkocsik rendszámának távoli felismerhetőségének biztosítása, továbbá üzemanyag-korlátozás lehet a megoldás.

Az ellenséges csapatok *vezetését* a felderítés hatékonyságának növelésével, változatos módjaival⁷⁸ tanácsos korlátozni.

A *tűzerő* korlátozásánál fontos szem előtt tartani a védettséget, a rendszabályok betartását, a személyi felszerelések szabályos hordmódját. Robbantásos merényletek ellen a kontra-IED⁷⁹-módszerek alkalmazandók. Ehhez a robbanóeszközökhöz való hozzáférés, begyűjtés és megsemmisítés szükséges. A csapásoknál előnyben részesítendő a precíziós csapásokat, főleg pilóta nélküli eszközök alkalmazásával végrehajtottak.⁸⁰

A *tervezésnél* fontos, hogy az ellenfél a biztonság minden dimenziójára kiterjedően akadályoztatva legyen abban, hogy a csapatok mozgásáról, tevékenységéről értékelhető, pontos információkat szerezhesen.

A *stratégiai szintű tervezésnél* a stratégiát reális katonai és politikai végállapotok ki-tűzésének, valamint következetes megvalósításának kell jellemeznie.

A *lakossági támogatás* fontosságára tekintettel prioritással bír a kooperatív viselkedés: fontos a vallás, a történelem, a kultúra tisztelete, a civil támogatás, együtt a nemzetközi és nem állami szervezetekkel.

Összegzés

Az aszimmetrikus konfliktusok egyik jellemzője, hogy a hadszíntér egy hatszög alakú saktáblán játszódik. Szereplők: az IÁ és támogatói, a kialakult koalíció, illetve támogatói, a nemzetközi szervezetek (ENSZ, EBESZ, EU, Afrikai Unió), továbbá a nem állami szervezetek. A tábla közepén sajnos a belső menekültek, valamint a lakosság található. A győzelmet az tudja kivívni, aki nemcsak a katonai győzelmet, hanem az azt követő békét is meg tudja nyerni, jobb állapotokat tud biztosítani a hosszú ideje szenvedő lakosságnak és a menekülteknek.

Ebben a sok szereplőt, aktív geopolitikai játékost (USA, Oroszország, Szaúd-Arábia, Törökország) és geopolitikai pillért (Szíria, Afganisztán, Irak) felvonultató történetben a sok nemzetiségi, vallási, etnikai ellentét sokkal élesebb formában befolyásolhatja a konfliktus kimenetelét.

A békéhez mindenkinek a kompromisszumkészségét, erejét és akaratát kellene felmutatnia. Ahogy Napóleon fogalmazott: „A háborúhoz keménység, elszántság és állhatatosság szükséges.”⁸¹ De úgy gondoljuk, ugyanezen képességekre lesz szükség a térség problémáinak alapvető rendezéséhez is.

⁷⁸ *Human intelligence* – HUMINT – emberi erőforrással folytatott felderítés; *Signal Intelligence* – SIGINT – rádióelektronikai felderítés, *Unmanned Vehicle* – UAV – pilóta nélküli repülőeszköz.

⁷⁹ *Improvised explosive device* – improvizált (házilag készített) robbanószerkezet.

⁸⁰ KASKALOGLU–EKER–ADANA 2013.

⁸¹ NAPÓLEON 2015.

Felhasznált irodalom

- ARMSTRONG, Karen (1998): *Mohamed – Az iszlám nyugati szemmel*. Budapest, Alexandra.
- BARRETT, Richard (2014): *The Islamic State*. Elérhető: <http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/10/TSG-The-Islamic-State-Nov14.pdf> (A letöltés időpontja: 2016. 02. 25.)
- BRISARD, Jean-Charles – MARTINEZ, Damien (2014): *Islamic State: The Economy-Based Terrorist Funding*. New York, Thomson Reuters.
- CAR (2014): *Islamic State Weapons in Iraq and Syria*. London, Conflict Armament Research.
- CLAUSEWITZ, Carl von (2013): *A háborúról*. Budapest, Zrínyi.
- DUPUY, R. Ernest – DUPUY, N. Trevor (1993): *The Harper Encyclopedia of Military History*. Chicago, Harper & Row.
- GHAZI, Yashir – ARANGO, Tim (2014): Iraq Fighters, Qaeda Allies, Claim Falluja as New State. *NYTimes.com*, 2014. 01. 03. Elérhető: www.nytimes.com/2014/01/04/world/middleeast/fighting-in-falluja-and-ramadi.html (A letöltés időpontja: 2015. 09. 20.)
- HASHIM, S. Ahmed (2014): From Al Qaeda Affiliate to the Rise of the Islamic Caliphate: The Evolution of the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS). *RSIS. Middle East Policy*, Vol. 25, No. 4.
- HERMANN, Rainer (2015): *Az Iszlám Állam. A világi állam kudarca az arab világban*. Budapest, Akadémiai.
- HASKALOGLU, İsa – EKER, A. Alparslan – ADANA, Şaban (2013): A Perspective of Applications of Unmanned Systems in Asymmetric Warfare. *International Journal of Information and Education Technology*, Vol. 6, No. 3. 656–659.
- Kurán. The Holy Quran* (s. a.). MIHÁFFY Balázs ford. Karachi, Rehbar Publishers Urdu Bazar. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/06500/06534/06534.pdf> (A letöltés időpontja: 2016. 02. 27.)
- LEWIS, Jessica D. (2014): *The Islamic State: a Counter-Strategy for a Counter-State*. Washington, D.C., Institute for the Study of War.
- Military Balance 2015* (2015). Elérhető: www.iiss.org/en/publications/military%20balance/issues/the-military-balance-2015-5ea6 (A letöltés időpontja: 2016. 02. 02.)
- NAPÓLEON, Bonaparte (2015): *Az uralkodás művészete*. TAKÁCS M. József ford. Budapest, Helikon.
- NAPOLEONI, Loretta (2014): *Az iszlamista Főnix*. Budapest, HVG.
- RESPERGER István (2014): *Az aszimmetrikus hadviselés. Belülről jövő fenyegetések. A „green on blue” (GOB) támadások háttere és az ellenük való védelem*. Aszimmetrikus hadviselés konferencia. Budapest, MHTT. 2014. november 12. (előadás)
- RESPERGER István (2016): Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése. *Hadtudomány*, 26. évf. Elektronikus sz. 37–50. Elérhető: <https://dx.doi.org/10.17047/HADTUD.2016.26.E.37>
- RESPERGER István – KIS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint szerk. (2013): *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással*. Budapest, Zrínyi.
- ROSTOVÁNYI Zsolt (1983): *Mit kell tudni az iszlámról?* Budapest, Kossuth.
- ROSTOVÁNYI Zsolt (1994): *Az iszlám a 21. század küszöbén*. Budapest, Aula.
- ROSTOVÁNYI Zsolt (1998): *Az iszlám a XXI. század küszöbén*. Budapest, Aula.
- RUZSBACZKY Zoltán (2015): Nem kér az iszlámból a britek többsége. *mno.hu*, 2015. 04. 02. Elérhető: <http://mno.hu/kulfold/nem-ker-az-izlambol-a-britek-tobbsege-1280069> (A letöltés időpontja: 2015. 09. 26.)
- Special Report: Islamic State* (s. a.). Washington, D.C., The Clarion Project.

- The Islamic State of Iraq and Greater Syria: Two Arab Countries Fall Apart (2014). *Economist.com*, 2014. 06. 13. Elérhető: www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21604230-extremist-islamist-group-seeks-create-cal (A letöltés időpontja: 2016. 02. 25.)
- TILGHMAN, Andrew (2007): The Myth of Aqi: Fighting Al-Qaeda in Iraq is the Last Big for Keeping U.S. Troops in the Country. But the Military's Estimation of the Threat is Alarming Wrong. *The Washington Monthly*, October 2007. Elérhető: www.washingtonmonthly.com/features/2007/0710.tilghman.html (A letöltés időpontja: 2016. 02. 25.)
- US DOS (2012): *Country Reports on Terrorism 2011*. Washington, D.C., U. S. Department of State. Elérhető: www.state.gov/j/ct/rls/crt/2011/195553.htm#ig (A letöltés időpontja: 2016. 02. 25.)
- US DOS (s. a.): *Country Reports on Terrorism*. Washington, D.C., United States Department of State, Office of the Coordinator for Counterterrorism. Elérhető: www.state.gov/documents/organization/65462.pdf (A letöltés időpontja: 2016. 02. 25.)
- WINTER, Charlie (2015): *The Virtual 'Caliphate': Understanding Islamic State's Propaganda Strategy*. London, Quilliam.
- WINTER, Charlie (s. a.): *Women of the Islamic State. A Manifesto on Women by the Al-Khanssaa Brigade*. London, Quilliam.
- YEGINSU, Ceylan (2014): ISIS Draws a Steady Stream of Recruits from Turkey. *NYTimes.com*, 2015. 09. 15. Elérhető: www.nytimes.com/2014/09/16/world/europe/turkey-is-a-steady-source-of-isis-recruits.html (A letöltés időpontja: 2015. 09. 20.)
- ZAHYEH, Ehab (2014): How ISIL Became a Major Force With Only a Few Thousand Fighters. *America.aljazeera.com*, 2014. 06. 19. Elérhető: <http://america.aljazeera.com/articles/2014/6/19/isil-thousands-fighters.html> (A letöltés időpontja: 2014. 06. 19.)

Jungbert Béla

Mai kereszténység a Szentföldön – Izrael, Palesztina és Jordánia területén

Előszó

Amikor a 7. században az iszlám megkezdte terjeszkedését az Arab-félszigetről, a közel-keleti nagytérseget – néhány zsidó közösséggel együtt – jóformán kizárólag keresztény lakosság népesítette be. Ehhez képest 1910-ben a Közel-Kelet lakosságának már csak 14%-a volt keresztény. Később, a 2003. évi amerikai vezetésű invázió után, Irak 1,5 millió főt számláló keresztény közösségei fokozatosan negyedmillió főre csökkentek, a 2011 utáni tragikus folyamatokban pedig egyes területeken teljesen felszámolódtak. Ma az észak-afrikai és közel-keleti terület másfél tucatnyi országa 400 milliós lakosságából legfeljebb 10 millió lehet keresztény, akiknek több mint háromnegyede egyiptomi kopt. A Vatikán és keresztény jogvédő szervezetek a csak 1993–2010 között Egyiptomból, Irakból, Jordániából, Szíriából, Libanonból, a Palesztin Hatóság, valamint Izrael területéről emigrált arab keresztények számát több mint 3 millióra teszik.¹ A 2011. évben kezdődött arab tavasz eseményei, a polgárháborúk, majd az Iszlám Állam üldözései következtében további több mint 1,5 millió keresztény menekült el a térségből.²

A régióban élő keresztények kritikus helyzete és sorsa elválaszthatatlan egyrészt a térség, másrészt pedig a teljes keresztény világ általános állapotától. A nyugati társadalmakban a keresztény értékektől és gyökerektől való elszakadás, a muszlim világ növekvő részében pedig az iszlám alapú radikalizálódás mellett az erősödő keresztényellenesség, sőt keresztényüldözés terjed. Izrael állam ENSZ-nagykövete, Ron Prosor 2015-ben úgy fogalmazott, hogy „a keresztények az új évezred zsidói”. Ferenc pápa szavaival élve pedig a „mártírok egyházának” hívott sokarcú kereszténység egyelőre a legnagyobb világvallás. Ugyanakkor sokféleséget, sőt megosztottságot mutat a történelmileg külön intézményesült részein belül is, illetve híveinek aránya a más vallásúakhoz képest csökken.

Az elvándorlás érinti a Szentföld keresztényeit, így – többek között – azon közösségek tagjait is, akiket VI. Pál pápa 1964. évi szentföldi látogatásakor az Ötödik Evangéliumnak nevezett.³ A folyamat beteljesülésének elkerüléséért meg kellene állítanunk az elvándorlást, megszüntetve az okokat. Többek között erről cserélt eszmét Ferenc pápa és Kirill orosz ortodox pátriárka is a havannai repülőtéren 2016 februárjában tartott történelmi találkozón.⁴

¹ OPEN DOORS 2016.

² GYÖRFI 2016.

³ MTI 2014.

⁴ Ferenc pápa és Kirill orosz pátriárka közös nyilatkozatot írt alá, amelyben felelősséget vállalnak a civilizáció, valamint a kereszténység jövője iránt.

A helyzet egyébként a Szentföldön nem volt soha kihívásoktól mentes, gondoljunk csak az őskeresztény idők üldöztetéseire, majd a bizánci idők háborúira, a perzsák támadására (614), az iszlám érkezésére (638), az Omajjád-, majd Abbászida-kalifátusra, a mameluk uralomra, a kereszties háborúk küzdelmeire (1099–1271), a szeldzsuk-török támadásokra és az oszmán hódításra (1517). A térségben a 20. század eleji nagy üldözések után (amelyek megszenvedői elsősorban a törökországi örmények és görögök voltak) következett az elhúzódo izraeli–palesztin konfliktus, valamint a kapcsolódó menekültválság, a libanoni polgárháború, majd az iraki, legújabbán pedig a szíriai polgárháború, végül a felsorolás teljességének igénye nélkül az Iszlám Állam (ISIS) által elkövetett borzalmak, így a destabilizálódás lett meghatározó a térségben. A mostani válság már a keresztény közösségek teljes eltűnésével fenyeget, hiszen az tömeges elüldözésben vagy elvándorlásban ölt formát. Félok, hogy a megszentelt helyek mindössze múzeummá válnak.⁵

A Nyugat szerepe

Nyilvánvaló, hogy a szentföldi kereszténység sorsa és mai állapota korántsem töretlen fejlődési folyamat eredménye. Az intézményesült tanításon túlmenően ezért ma nehéz a helyi egyházak közvetlen kapcsolódását kimutatni az ókori, elsősorban zsidó, részben görög és egyéb gyökerű őskereszténységhez, majd a bizánci görögnyelvűséghez vagy a Nyugatról jött keresztieslovag-kori latin, illetve a még későbbi világhoz. Ez egyébként is történeti és egyháztörténeti, régészeti és művészettörténeti kutatások tárgya lehet. A mai valósággal szembesülve a zarándokok és turisták sokszor részben romantikus, gyakran az otthoni népi vallásosságra visszavezethető várakozásai, illetve a teológiai, valamint különféle kulturális antropológiai megközelítések közepette számolni kell a mindenkori politikai érdekek kimondott, továbbá ki nem mondott érzékenységeivel, sőt béklyóival is. Az iszlám megérkezésétől kezdődően fokozatosan nyelvet váltott, elarabosodott bizánci, tehát keleti, vagyis a görög-ortodox egyház, a ma is görög nemzetiségű pátriárka által vezetett helyi, arab liturgiájú többségi keresztény felekezet a Szentföldön ugyanúgy sajátos történelmi fejlődésnek az eredménye, akárcsak a latin kereszténységnek a 19. századtól ismét a Nyugat előretolt bástyájaként való itteni tündöklése. Mai hanyatlása ellenére, az elsősorban jeruzsálemi latin, tehát római katolikus intézményrendszer (templomok, kolostorok, iskolák és kórházak alapítása, a gazdálkodási, valamint technológiai ismeretek szervezett átadása, infrastruktúrafejlesztés és egyben munkahelyteremtés stb.) a 19. század második felétől kezdve valóban megváltoztatta és felvillanyozta az addig álmos, valamint teljesen elarabosodott szentföldi kereszténységet.

A nyugati államok felelősséget viselnek a keresztények sanyarú térségi helyzetéért. A Nyugat ma is stratégiai gazdasági és politikai érdekek mentén, nem pedig a keresztények helyi megmaradását prioritásnak tekintve érvényesíti regionális érdekeit. A folyamatok gyakran a radikális-fundamentalista erőket erősítik, hiszen az ismert elhibázott térségi politika, a kialakult konfliktusok, a nagy hatalmak proxy-alapú szembenállása, valamint az erőszakos és egyoldalú érdekérvényesítés helyi kultúrája minden oldalon hátérbe szorítja a mérsékelteteket.

⁵ PÁTKAI 2016; MORVAY 2014.

Nyugaton a globalizáció és a liberális demokrácia értékválsága mellett a történelmi keresztény egyházak is kritikus helyzetben vannak. A történelmi szekularizációt követően mára megtört a kereszténység civilizációs ereje, missziós képessége. Leszámítva az egyházához kötődő és hitét gyakorló szűkülő személyi kört, a kereszténység többé nem általános társadalomformáló erőter, legfeljebb kulturális jelenség Európában. Az Amerikai Egyesült Államokban a sajátos fogyasztói kulturális szféra részben szintén maga alá gyűri a kereszténységet, és e modern kultúrának legtöbb eleme ellentétben áll a bibliai világnézettel, miközben „az amerikai élet- és gondolkodásmód” hódít a világban. A nyugati társadalmakban terjed a belső meghasonlás, gyökérvesztés, az egyéni és közösségi identitásválság, a jövőkép-nélküliség, azonnali önző haszonelvűség, a mentális szinten máról holnapra való tengődés jelensége, miközben újabb kihívásként az iszlamizáció térhódítása jelentkezik. Integrálhatatlan bevándorlók végeláthatatlan tömegeinek érkezése, a liberális közösségi bevándorlási politika és a multikulturalitás csődje, valamint a menekültpolitika közösségi intézményeinek összeomlása mellett a nyugat-európai etnikai gettók kialakulása, európai uniós tagállami adófizetői közpénzen épülő újabb és újabb mecsetek és iszlám központok, valamint a potenciálisan kapcsolódó fundamentalista törekvések tarkítják a képet, növelik a feszültséget. Az, hogy országunk és kistérségünk ebből pillanatnyilag kimaradni látszik, ne tévesszen meg senkit! A várható új szinkretizmusok kihívásai ugyanis a zsidó-keresztény, valamint görög-római gyökerű, klasszikus európai civilizáció lényegét fogják kényszerűen mindenütt érinteni. Kontinensünkön a keresztények aránya 100 év alatt 95%-ról 75%-ra csökkent.⁶ Az ismert adatsorok csak az adminisztratív keresztények, tehát a megkeresztelték számát mutatják. Ennek töredéke a gyakorlók, a hitüket megélik száma. Ha a jelenlegi folyamatokat tekintjük, Európában idővel akár többségre is kerülhetnek a muszlim hitűek, amit kiemelten gyorsíthat a tömeges bevándorlás. Miközben a közvélemény az elmúlt év 1,5 millió illegálisnak mondott migránsával kapcsolatosan tépelődik, emlékeztetni kell arra, hogy immár 30 millió első-, másod- és harmadgenerációs muszlim ember él az Európai Unióban, a legtöbben már rendezett státusszal. Ennek ellenére az európai iszlamofóbia mérete és keménysége eltörpül a közel-keleti keresztényellenesség mellett. Az Iszlám Állam például három lehetőséget állított a helyi keresztények elé, vagy sarcot fizetnek és áttérnek az iszlámra, vagy mindent hátrahagyva elmennek, vagy pedig megölik őket. Házaikat „N” betűvel jelölik meg, az arab *naszráni*, azaz 'keresztény' szóra utalva, amely fogalom Jézus názáreti származására vezethető vissza.

A keresztényeket a Közel-Kelet országaiban – igaz, eltérő intenzitással és formában – szegénység, létbizonytalanság, megkülönböztetés, valamint intolerancia sújtja. Az ilyen többségű társadalmakban a helyben maradt keresztények legjobb esetben is a megtúrt kategóriába tartoznak, ami a gyakorlatban másodrendű állampolgárságot jelent.⁷ Néhány muszlim országban megvalósul ugyan számukra a kultuszszabadság, de nem érvényesül a vallásszabadság, vagyis a vallás szabad megválasztásának a joga. A muszlim vallásból való kitérést ugyanis a közösség elárulásának tekintik, és ennek megfelelően büntetik, tekintve, hogy a muszlim országokban a törvénykezés és az igazságszolgáltatás alapja a *Korán* és a *sariájog*. A közeledést nehezíti, hogy az iszlám civilizáció és egyben vallás, valamint politikai irányultság egyszerre, s ugyanígy a hivatalosan szekuláris zsidó

⁶ A tanulmányban szerelő adatok egy részének forrása: PRC 2015.

⁷ LEWIS 2004.

államban a vallási és politikai hatalom sajátosan összeforrt eltérően az európai keresztény országoktól, ahol a fejlődés meghatározott szakaszán és ismert történelmi folyamatban szétválasztották a vallást az államtól. Keleten a kisebbségi sors, a folyamatos fenyegetettség, netán üldözöttség ellenére a keresztény beleszületettség önmagában is megélt közösségi alapidentitás, még a gyakorló hithez való felületes kapcsolódás esetén is. A keresztények élete ma főleg annak a függvényében alakul, hogy mi történik a Közel-Keleten az izraeli–palesztin konfliktus rendezése, de még inkább a politikai iszlamizmus, fundamentalizmus és terror, a „rossz kormányzás” és a széteső államok terjedésének feltartóztatása, valamint a térségi destabilizálódás megállítása vonatkozásában.⁸

A teljes muszlim lakosság 70%-át adó szunniták, így az arab-öbölbeli monarchiák, továbbá a Magreb és a Masrik térség lakosságának többsége a többi szunnita arab ország népeivel, a rivális síiták pedig a perzsa irániakkal, iraki hittestvéreikkel és a szíriai alavitákkal, valamint a libanoni síita Hezbollah szervezettel állnak szoros kapcsolatban, sőt szövetségben. A keresztények beagyazottsága ettől eltérő, bár ők 2000 éve megszakítás nélkül élnek szülőföldjükön. Kisebbséggé válva mindenfajta uralommal kénytelenek voltak egy fajta túlélésre épülő kompromisszumos együttélést kialakítani, így paradox módon a szíriai diktatórikus rezsimben vagy Szaddám Huszein iraki rendszere idején az általános elnyomás ellenére is kiszámítható közösségi védelmet értek el, ami, ha szabadságot nem is, de biztonságot jelentett számukra. Ez mára természetesen megszűnt, az iszlamista üldözés és a káosz körülményei között már csak az erő nyújthat védelmet bárki számára, miközben a keresztények a leggyengébbek, továbbá a leginkább védtelenek. De egyéb rétege is van a térségi viszálynak. Alapvetően létezik egy izraeli–palesztin és egy izraeli–arab, vagy zsidó–muszlim ellentét. Az előbbi oka a palesztin narratívában a hazájukból való elűzetés és a megszállás, a zsidók szerint pedig az, hogy állami, illetve nemzeti létüket érzik veszélyeztetve a revizionizmus és a terror által. Erre a megoldást egyedül az önálló palesztin állam és Izrael biztonságának az együttes elérése, valamint nemzetközi garantálása jelenthetné. Ez nagymértékben hozzájárulna a környező térség stabilizálásához, ahol egyrészt konzervatív berendezkedésű arab monarchiákat, másrészt a közelmúltig hagyományosan szekuláris-nacionalista ideológiájú és elnöki berendezkedésű katonai diktatúrákat találunk. Ezt a helyzetet a Nyugat részéről irányított sikertelen politikák, így az erőszakos demokráciaexport nyomán kialakult változások (lásd Afganisztán, Irak), az arab tavasz szintén kudarcos eseményei, majd több helyen demokratikus választások útján az iszlamista hatalomátvétel követte. Ennek kormányzási kudarcra nyomán jobb esetben a restauráció, de többfelé a káosz, terror és az iszlamista fundamentalizmus került előtérbe.

A Szentföld helyzete

Vizsgálódásunkat a Szentföldre szűkítve elmondható, hogy Jeruzsálemben 1920-ban még 20% fölött volt a keresztények aránya, ma ez alig 2%. Betlehem, Jézus születési helye, 1948 előtt még 90%-ban keresztények által lakott település volt, de mára arányuk 30% alá csökkent. Rámallahban, Palesztina, a korábbi Palesztin Hatóság közigazgatási központjában pedig a korábbi keresztény többség mára 10% alá zuhan. A létszámcsökkenés részben

⁸ ROSTOVÁNYI 2006.

a keresztényeknek a muszlimokéhoz és a zsidókéhoz képest alacsonyabb születési arányszámával magyarázható, de a fő ok a nemzedékek óta tartó elvándorlás. Az Izrael határain belül élő arab keresztények helyzete mindazonáltal jobb, mint a megszállt területeken élő palesztinoké, hiszen profitálnak Izrael virágzó, nyitott gazdaságából. Akármilyen erős is legyen azonban az emberek hite és elköteleződése szülőföldjük iránt, tényként vesszük tudomásul, hogy az aktuális politikai, biztonsági, gazdasági, illetve szociális helyzet következtében a szentföldi keresztények ezrei hagyják el a térséget, és költöznek külföldre, főleg Amerikába. A legnagyobb egységes diaszpórájuk a dél-amerikai régióban található, ahol egyedül Chilében több palesztin származású keresztény ember él, mint ma az egész Szentföldön. De ha így folytatódik, akkor rövidesen az USA meghatározott területein is több káldeus és nesztoriánus keresztény él majd, mint ahányan Irakban és Szíriában tudtak maradni.⁹

A több mint 8,5 millió lakosú Izraelben élő keresztények az ország lakosságának ma mindössze 1–1,5%-át teszik ki. A több mint 1,6 milliós (20%) palesztin – vagy ahogy itt nevezik őket, „izraeli arab” – közösségnek is csak töredéke, mintegy 110 ezer fő keresztény. Palesztinában (Ciszjordániában, vagyis Júdea-Szamáriában) – pontos adatok híján – mintegy 50 ezer keresztény élhet, Gázában pedig legfeljebb 500. A Szentföld keleti felén, a 6,5 millió állandó lakosú Jordániában (Transzjordánia) a legújabb szír, iraki és egyéb menekülteket nem számítva ma mintegy 120 ezer keresztény él. Az első világháborút követően az akkori Palesztinában élő 80 ezer keresztény az ott élőknek még több mint 10%-át tette ki. A későbbiekben a lélekszám természetes emelkedése ellenére az összlakossághoz viszonyított arányuk erőteljesen csökkent. A brit mandatáris időszak végén, 1947-ben 145 ezer volt a palesztinai keresztények száma, ami a lakosság 7%-ának felelt meg. Az 1948-ban megalakult Izrael területén, a függetlenségi háborút követően, ebből 35 ezer élt, ami akkor a lakosság 3%-a volt.¹⁰

Az izraeli arab keresztényeken kívül él még ott mintegy 10 ezer „új” keresztény bevándorló, akik elsősorban az *alijázó* (hazatérő) zsidók házastársaiként érkeztek az országba, főleg a volt Szovjetunió területéről, valamint Etiópiából. Egy részük – főleg az orosz nyelvűek – gyakorolja is a hitét. Szólni kell még a kisszámú, de aktív „Jézushívő zsidó közösségről” is, köztük a „héber nyelvű katolikusokról”, ez utóbbiak részére legújabban külön vikariátust hoztak létre Jeruzsálemben. Annak ellenére, hogy a keresztények nagy része arab, demográfiai mutatóik nem a muszlimokhoz, hanem inkább a zsidókéhoz hasonlatosak. Egyharmaduk 19 év alatti, ami a zsidóknál 35%, a muszlimoknál 53%. A keresztények 7%-a 65 év fölötti, a zsidóknál ez az arány 12%, a muszlimoknál mindössze 3%. A keresztény nők születési átlaga 2,6 gyermek, ami 2,9 a zsidóknál (2005. évi adat) és 4,8 a muszlimoknál. Míg a keresztény nők átlagos házasságkötési életkora 22,7 év, ez az adat a zsidóknál 23,5, a muszlimoknál pedig 19. A keresztények Izraelben is – akárcsak az egész Közép-Keleten – képzetebbek az arab átlagnál. A fiataloknak több mint a fele középiskolát végzett, 14%-uk rendelkezik valamilyen felsőfokú végzettséggel, ezek harmada szerzett egyetemi diplomát.

Sokan felróják Izraelnek, hogy a közelmúltig nem igazolta kellően vissza az országban élő, a muszlimokhoz képest jobban integrálódott, módosabb, valamint képzetesebb keresztény

⁹ Bucsi 2014.

¹⁰ Az adatok természetesen becslést jelentenek, amelyek a jeruzsálemi latin patriarchátus hivatalának igazgatójával, Imád at-Tvál (Imad Twal) atyával folytatott megbeszéléseken hangzottak el Jeruzsálemben és Ammánban, 2015 januárjában.

arabok alapvetően konstruktív és békés társadalmi, továbbá politikai megnyilvánulásait. Ez így persze túlzás, hiszen Izrael felismerte, hogy nem érdeke kiszolgáltatni a gyenge érdekérvényesítésű keresztény közösségeket az arab nacionalizmus és muszlim vallási fundamentalizmus nyomásának. Azt a ténytet, hogy a keresztény arabok alapvetően nem érintettek a zsidók elleni terrortámadásokban, és az intifádákban sem vittek látható szerepet, Izrael hajlandó politikai lojalitásként tekinteni, elvárna viszont ennek formális, tehát politikai ki nyilvánítását; mégpedig az arab nacionalizmussal és muszlim fundamentalizmussal történő nyílt szembe fordulás formájában. Izrael újabban azt is felvetette, hogy akár megnyitná a keresztények számára is az izraeli társadalomban történő érvényesülés előrehaladását meghatározó katonai szolgálat különböző formájú teljesítésének a lehetőségét. Az arabok ugyanis jelenleg – alapesetben – nem teljesítenek kötelező katonai szolgálatot, de nem is részesei az ebből fakadó előnyöknek. A jelen állás szerint azonban az izraeli arab szervezetek nem támogatják nemzeti közösségük felekezeti alapú politikai megosztását, az ötlet pedig végül az izraeli politikai elit körében sem aratott osztatlan sikert.

A térségben mindig részleges és törékeny békességet az is meghatározza, hogy amennyire csak lehetséges, a keresztények igyekeznek távol maradni a napi politikától. A keresztény arabok ezért külön felekezeti alapú politikai erőként nem nyilvánulnak meg sem Izraelben, sem pedig a megszállt területeken. Izraelben a törvényhozási választásokon általában mintegy 10–15% arányban jutnak be az arab pártok képviselői a 120 fős *Kneszetbe*, miközben eddig egyetlen kormánykoalíciónak sem lehettek a tagjai. A most éppen nem működő rámalláhi törvényhozásban eközben elvben hat helyet garantálnak a keresztényeknek. A palesztin vezetés eközben továbbra is keresztény polgármestert nevez ki a korábban keresztény többségű városok, így Betlehem és Rámalláh élére, ám ez gyakorlati jelentőséggel ma nem bír.

Miután az Izrael és a Palesztin Hatóság között korábban folytatott kétoldalú – a Kvar tett (ENSZ, EU, USA és Oroszország) által 2002-ben kidolgozott Útiterv által is segíteni kívánt – béketárgyalások mindeddig kudarcra végződtek, a palesztinok most inkább a nemzetközi diplomácia porondján keresik állami elismerésüket. Ennek kimenetele azonban egyrészt kérdéses és kétséges, másrészt újabb konfrontációt szülhet Izrael és a palesztinok között.¹¹

Amikor 2006-ban, a Nyugat által előkészített és finanszírozott demokratikus palesztin választásokon, tehát Ciszjordániában és Gázában a Hamász iszlamista terrorszervezet abszolút többséget szerzett, a Palesztin Hatóság közigazgatási központjaként működő Rámalláhban a lakosság egytizede még keresztény volt. A választások előtt az elsősorban EU-s finanszírozású, az önálló államiséget előkészítő fejlesztési és segélyprogramok lényege a demokratikus kormányintézmények létrehozása volt. Ennek része volt az EU-, valamint NATO-konform biztonsági szervek kiépítése, a civil társadalom és szervezetek megerősítése, a nők jogai, továbbá sok egyéb nyugati politikai elvárás.¹² A terroristának nyilvánított, Izrael államot el sem ismerő iszlamista szervezet győzelme kapcsán a keresztények okkal féltek, tartva attól, hogy rövidesen beindul a *saría* (iszlám vallásjog) akár állami eszközökkel történő érvényesítése. Tartani lehetett attól is, hogy az iszlamista hatalom rövidesen totális támadást indít Izrael ellen, akkor pedig a palesztin lakosság töredékét kitevő és tuda-

¹¹ PAPPÉ 2002.

¹² JUNGBERT 2006.

tosan nem konfrontálódó keresztények egyszerre áldozatok, valamint bűnbakok is lehetnek. Emellett példátlanul kemény és intenzív izraeli biztonsági ellenőrzés keserítette meg minden palesztin életét. Az ún. „A” státuszú területeken (palesztin közigazgatás és palesztin biztonsági ellenőrzés mellett), pontosabban a palesztin nagyvárosokban a politikától eddig inkább távolmaradó keresztény közösségek tagjait iszlamista szélsőségesek kényszerítették arra, hogy a muszlim radikálisokkal együtt tüntessenek nemcsak az izraeli elnyomás és megszállás, hanem a „nyugati keresztiesek” által rendszeresen közzétett gyalázkodó rajzok és karikatúrák ellen, amelyek a prófétát és az iszlámot gúnyolták. A távolmaradás ezekről a rendezvényekről életveszélyes volt. Végül, Izrael kezdeményezésére, a nemzetközi közösség bojkott alá vette a Hamász-kormányzatot, majd pedig a korábban megbukott Palesztin Nemzeti Felszabadítási Mozgalom (Fatah) vezetését hozták vissza a hatalomba, Mahmúd Abbással az élen. A helyzet még ellentmondásosabbá lett azzal, hogy 2007-ben a Hamász terrorszervezet erőszakkal vette át a hatalmat Gázában, ahol a mai napig kormányoz. A két terület (a Nyugati part és Gáza) politikailag *de facto* elszakadt egymástól. Gázából az Izraelt rakétákkal lövő szélsőségesek sorra kiprovokálják az aránytalan katonai ellencsapásokat, Izraelnek pedig ürügyet szolgáltatnak a nyomor mellett a radikalizmust is fenntartó blokád működtetésére. A palesztinok kilátástalanságát fokozza a megszállt palesztin területeken folytatott zsidó telepítés is. A békefolyamat leállt. A közvetlenül érintett felek, valamint a Kvartett és az Arab Liga egymásra mutogatnak. Közben pedig elsősorban Jeruzsálemben zajlik napjainkban a konfliktus egy újabb hulláma, amelyet sokan a harmadik, vagy „késes” intifádának mondanak.

Az izraeli–palesztin feszültség elhúzódása vagy eszkalálódása elsősorban Jordániát destabilizálhatja, ahol a lakosság fele 1948-ban és 1967-ben Izraelből és Ciszjordániából ide menekült palesztin. Ráadásul a Hásimita Királyság spirituális legitimitását részben az adja, hogy a jordán uralkodó a „jeruzsálemi muszlim szent helyek őrzője”.¹³

Az arab keresztény közösségekben mind Izraelben, mind a palesztin területeken meglehetősen általános Izrael elsődleges politikai felelősségének hangsúlyozása a békefolyamat elhalása, továbbá a növekvő feszültség miatt. A jelenlegi kritikus szociális és gazdasági helyzet leginkább a fiatalokat sújtja, akik nehezen találnak munkát. Kizárva érzik magukat a muszlimok részéről azért, mert keresztények, a zsidók részéről pedig azért, mert arabok. A megszállt ciszjordániai területeken élő arab keresztények legnagyobb része a gazdasági problémákat, a kiszámíthatatlan biztonsági helyzetet, a telepések részéről történő kizorítást, a szabad mozgásban való korlátozottságot, valamint az egyéni és közösségi birtokok háborgatásait mind az izraeli megszállás, illegális telepítés és a biztonsági kerítés számlájára írja. Izrael eközben saját biztonságára és jogos önvédelmére, valamint a terrorprevencióra történő hivatkozás mellett azt kommunikálja, hogy a zsidó állam az egyetlen olyan ország a régióban, ahol mindmáig folyamatosan nő a keresztények száma, a teljes arab kisebbség pedig jobbiztonságban él, továbbá egyenrangú polgára a demokratikus cionista államnak. A megszállt területeken pedig Izrael a biztonsági helyzet függvényében könnyíthet vagy szigoríthat a korlátozásokon, mindenekelőtt gazdasági engedményeket tehet, illetve szankciókat alkalmazhat az alaphelyzet fenntartása mellett. Rendkívül érzékeny kérdésről van itt szó, mivel közzismert, hogy Izrael mint a zsidó állam minden, a cionizmus és a demokrácia

¹³ GINAT–PERKINS 2001.

természetes együttértelmezését és gyakorlatát bíráló vagy megkérdőjelező megnyilvánulást antiszemitizmusnak minősít, miközben a palesztinok a cionizmust tekintik rasszizmusnak.

Jeruzsálem problematikája

Az elmúlt években egyre gyakrabban került sor, főleg Jeruzsálem környékén, keresztény templomok és kolostorok, lakóhelyek, illetve gépkocsik, valamint temetők elleni vandál támadásokra, mégpedig falra festett fenyegető szövegek, rongálás és egyéb károkozás formájában. Ezek mögött szélsőséges cionista, nacionalista zsidó telepesek szervezetei állnak, amelyek valójában saját kormányuknak üzennek ezen a módon, így állva bosszút a palesztin területeken zajló engedély nélküli építkezéseik kormányzati korlátozása miatt. A hatóságok általában nem lépnek fel ellenük az elvárható elrettentő szigorral. Csak az elmúlt évben ilyen támadásra került sor többek között a Genézareti-tó melletti Tabghában található bencés kolostorban, ahol 1,6 millió eurós kárt okozva felgyújtották a Kenyér- és Halszaporítás Emlékhelyét, graffiti formájában gyalázkodó szövegeket írtak a jeruzsálemi Mária Elszenderülése nevű, szintén német bencés templom falára, valamint a szomszédos örmény és görögkeleti templomokra. Ugyanez történt a Deir Rafat-beli Miasszonyunk Palesztina Királynője-templomban is. A kárt szenvedett műemléki épületek rendbetételéhez a beígért állami pénzek és az épületek védelmének biztonságtechnikai felszereléséhez várt támogatás máig nem érkezett meg, a nyomozást pedig hamar lezárják. Betlehem környékén lassan teljes lesz a várost körbevevő izraeli biztonsági fal, amely jórészt keresztény közösségi és magántulajdonú földekre épült. A kisajátítás igen sok családot foszt meg eddigi kizárólagos megélhetésétől. Legutóbb így lehetetlenítették el a híres cremisani szaléziánus kolostor szőlőművelési és borászati üzemének, valamint olívaültetvényének a tevékenységét, ami az azóta el is üldözött keresztény családok tucatjainak adott megélhetést Betlehemben. A példákat még sorolni lehetne.

Az izraeli–palesztin viszony egyik legnehezebb kérdése Jeruzsálem hovatartozása, ezen belül az Óváros, elsősorban pedig a Templom-hegy (a zsidók számára Mória-hegy, a muszlimoknak al-Harám as-Saríf) tulajdonlási és használati joga, a felette gyakorolt szuverenitás kérdése, a biztonság, valamint a szent helyekhez való hozzáférés.¹⁴ Az ENSZ megosztási terve annak idején Izrael Állam fővárosaként Tel-Avivot jelölte meg. A meg sem alakult palesztin állam fővárosát nem nevezték meg, miközben Jeruzsálem és környéke Betlehemmel együtt mint *corpus separatum* szerepelt. A kérdés rendezéséről megfelelő nemzetközi garanciák mellett a végső békemegállapodás volna hivatott dönteni. Ennek ellenére Izrael számára az időközben anektált teljes és kiterjesztett területű Jeruzsálem a zsidó állam oszthatatlan, kizárólagos fővárosa. Az Izrael állam zsidó jellegét el nem ismerő palesztinok ugyanakkor Kelet-Jeruzsálemben vizionálják jövőbeni államuk fővárosát. Ariél Sárónnak a *második intifádát* megelőzően, 2000-ben a Likud Párt vezetőjeként a Templom-hegyre tett demonstratív látogatása azt üzenté, hogy a zsidóknak tulajdonjogi viszonyuk fűződik a Siratófal mellett a Templom-hegy térségéhez is. Vallásos cionista csoportok azóta is egyre harsányabb kampányt folytatnak azért, hogy ők is imádkozhassanak a Templom-hegyen, a Siratófal fölötti felső teraszon található szent területen. Az itt folyó liturgikus

¹⁴ VIDAL–REKACEWICZ 2007, 8–9.

cselekményeket illetően ugyanis a *status quo* alapján a muszlimok most kizárólagos joggal bírnak, az izraeli kormány hivatalos állásfoglalása pedig ezt nem is vitatja el tőlük.¹⁵

Nem érthetjük meg egyébként a Szentföld politikai problémáit, ha nem érezzük át, miért szent Jeruzsálem a zsidóknak, keresztényeknek és a muszlimoknak egyaránt. Miért van az, hogy senki nem tud, nem akar, sőt senkinek nem szabad lemondania Jeruzsálemről? A város szent ugyanis mindhárom világvallás számára: *Erec Hákovádes (Szent Föld), Terra Sancta, al-Ard al-Mukaddasza*, amely viszont mindezek ellenére nem összeköt, hanem elválaszt, sőt szembeállít. A bibliai idők óta a zsidóság számára ez a nép életének spirituális középpontja, a Templom révén pedig Isten lakóhelye, a múlt és jövő, a rombolás, illetve újjáépítés, de mindenekelőtt a Messiásra várakozás jelképes helyszíne, a mennyei Jeruzsálem előképe. Érzelmekkel és imával átítatott téma ez, amely politikai igények alapját képezi. A keresztények számára Jézus jelenti Jeruzsálem lényegét, ez részben működésének, de elsősorban szenvedésének és feltámadásának a színhelye, emellett az örök élet szimbolikus színtere. Az iszlám számára al-Kudusz a harmadik legszentebb hely Mekka és Medina után, ahonnan a Próféta felemelkedett a mennybe, ahol a tanítást megkapta. Hiszik, hogy mindaz, ami Jeruzsálemben Mohamed próféta és Ábrahám, valamint Mózes között lezajlott, az iszlámot a kereszténység és a zsidóság fölé emeli. A közös helyszín ellenére a vallások elbeszélései egymásnak ellentmondanak, talán azt kivéve, hogy Ábrahám mindannyiunk ősatya, de ezen túl minden más állítás eltérő. Nem a közös teszi tehát szentté mindannyiunk számára, hanem éppen az, ami elválaszt.¹⁶

Elhúzódó feszültségnek szolgálnak alapul emellett a jeruzsálemi Szent Sír-bazilika, a Megváltó feltámadásának helyét is magában foglaló többször átépített templom keresztények között megosztott tulajdonlási és használati viszonyai, valamint az izraeli hatóságokat – joggal – leginkább foglalkoztató, aggályos biztonsági szempontok. Ez utóbbiak arra vonatkoznak, hogy a labirintusokkal taglalt objektumnak egyetlen bejárata van, vészkijárata nincs, és az ennek orvoslására irányuló tárgyalások elvi kitűzéséig sem sikerült mindmáig eljutni. Izrael szerint a bazilikán osztozkodó hat – köztük a három legnagyobb, a görög-ortodox, a római katolikus és örmény – felekezetnek kellene megoldást találni, ami gyakorlatilag lehetetlen a centiméterre felosztott, túlszabályozott és féltve őrzött közös használati kompetenciák miatt.

A szentföldi keresztények közül a legtöbben, mintegy 70%-nyi arányban tartoznak a görögkeleti vagy görög ortodox egyházhoz, amelynek vezetője a jeruzsálemi görögkeleti pátriárka, aki személyében is mindig görög származású, tehát nem helyi – történetesen arab – főpap. Ennek a tradíciónak a megváltoztatása áll most az alapvetően őshonos arab nyelvű hívők törekvéseinek a homlokterében. Az egyház vezetői egyelőre ellenállnak a hierarchia arabosításának, így próbálván elkerülni azt, hogy az esetleges helyi származású arab főpapság hatalomra jutásával az egyház politikai konfliktusok helyszíne és eszköze legyen. A keresztény egyházak közül a görög ortodox egyház rendelkezik Izrael-szerte – különösen Jeruzsálemben – a legkiterjedtebb és legértékesebb ingatlanokkal, ami az Izrael állam létrejöttét megelőző időkre nyúlik vissza. Belső, tulajdonlási jogviták sokasága terheli meg a görög vezetésű egyház és a moszkvai patriarchátust itt képviselő orosz ortodox egyház kapcsolatát. A vezető szerepért folyó küzdelemben Moszkva, tehát a legnagyobb orosz

¹⁵ GOILD 2011.

¹⁶ GOLDHILL 2004.

ortodox egyház és Konstantinápoly, a történelmi központ viszálja jelenik meg. Ez utóbbi már 1964 óta legfelsőbb szinten ápolja a kapcsolatokat a katolikusokkal, míg az orosz egyházhoz való közeledésnek a Ferenc pápa és Kirill pátriárka havannai találkozója nyithat új irányt. Éles jogi összecsapások kísérik a görögkeleti egyház és Izrael állam viszonyát, egyes ingatlanok tulajdonjogát, továbbá bérleti vagy egyéb hasznosítási formáját illetően. Elhúzódó és máig rendezetlen kérdés az egyházi ingatlanok után fizetendő állami, valamint önkormányzati adófizetési kötelezettség. A legsúlyosabb nézeteltéréseket azonban a jogorvoslatot vagy fellebbezést nélkülözö biztonági hivatkozású állami területkiszajátítások jelentik, pontosabban, amikor katonai és egyéb biztonági célból lefoglalnak egyházi vagy egyéb magántulajdonú területeket, így például az ún. biztonági kerítés vagy új telepek építése során.

Az 1970-es években Dél-Amerikában megjelent, a katolikus teológiára alapozva szociális, nemzeti, továbbá antiimperialista követeléseket megfogalmazó felszabadítási teológia mintájára a szentföldi kereszténység fogékonyvá vált az olyan tanításra, amely párhuzamot keres a palesztinok és a történetesen zsidóként született Megváltó sorsa között. A keresztény palesztinok felszabadítási teológiája szerint a Megváltó is menekült volt, aki megszállás alatt élt. Nem tudni, hányan vallják magukat a mozgalom hívőnek, mindenesetre a terjesztésére létrehozott ökumenikus kollégium, a *Szabil* (arabul forrás) már Észak-Amerikában és Európában is jelen van.

A hosszú idő óta itt is jelen lévő hagyományos protestáns egyházak mellett az elmúlt években elsősorban baptista és amerikai hátterű evangéliumi keresztény egyházak, valamint különféle karizmatikus és lelkiségi csoportok váltak egyre láthatóbbá, amelyek nyílt utcai evangelizációra, illetve nyilvános tanúságtételre is készek, vállalva akár a támadásokat is. Az evangéliumi keresztények emellett hitelvi alapon is feltétlen támogatják Izraelt mint a Jeruzsálem fővárost kizárólagosan bíró zsidó államot. Az egyre terjedő új hitek azzal hódítanak, hogy az emberek belefáradtak a szociális-politikai kilátástalanságba, és „valóságos” megtapasztalásra vágnak, keresik a Jézussal való közvetlen közösséget, miközben a történelmi egyházak inkább a tradíció, a liturgia, a múlthoz kapcsolódó intézményrendszer és a megmaradt ingatlanok megtartására, valamint működtetésére irányuló napi küzdelem összefüggésében keresik a lehetséges kompromisszumokat a mindenkorai hatalommal.

Egyházközi és az egyházon belüli kihívások

A világon 1,3 milliárd hívőt számláló katolikus egyház tagjainak a más felekezetűekhez viszonyított magas aránya ellenére a Közel-Keleten a római katolikus, vagyis a latin kereszténység csak kisebbség a keresztény egyházak között, amelyre ráadásul nemcsak a muszlim többség, hanem sokszor a többi keresztény felekezet is – történelmi tapasztalatai alapján – mint a Nyugat előretolt bástyájára tekint. A közel-keleti térségben a katolikusokat érintő kihívások egyrészt az általános politikai-gazdasági helyzetből fakadnak, másrészt a muszlim, illetve Izraelben a zsidó többséggel való együttélésből, harmadrészt pedig saját megosztottságukból. A Közel-Kelettel foglalkozó rendszeres római püspöki színódusi ülések számára nem megkerülhető a térség politikai helyzete, hiszen az alapvetően befolyásolja az ottani keresztények életkörülményeit. Ilyenkor a helyi püspökök szinte egyöntetűen marsztalják el mind a radikális muszlimokat, mind pedig Izrael állam kisebbségi politikáját,

mindez azonban ebben a formában soha nem jelenik meg a végső, igen diplomatikusan megfogalmazott hivatalos dokumentumokban. Ez utóbbiak mindazonáltal tartalmazzák az egyes személyek és közösségek jogainak tiszteletben tartását, az igazságosság és a béke helyreállításának szükségességét. Továbbá mintegy katalógusszerűen felsorolják az aggodalomra okot adó kihívásokat. Ilyenek az izraeliek biztonságát fenyegető terrorizmus, az izraeli illegális telepítés a megszállt területeken, Jeruzsálem demográfiai helyzetének alakítása, a város státuszával összefüggő kérdések, az erőszakos hatósági lépések, a szabad mozgás korlátozása, a palesztin területeket elválasztó biztonsági fal, az eljárás és ítélet nélkül fogva tartott palesztin politikai foglyok ügye, a gazdasági-társadalmi élet zavarai, a menekültek helyzete stb. Emellett elítélik a vallási szélsőségeséget, továbbá a rasszizmus, antiszemitizmus, a keresztény-, illetve az iszlámellenesség minden formáját, felhívnak a válások felelősségvállalására, a kultúrák és civilizációk párbeszédének elősegítésére. A Vatikán törekvéseinek a homlokterében áll a keleti katolikus egyházakkal közös fellépésének előmozdítása és a többi keresztény egyházzal folytatandó ökumenikus közeledés, illetve a nem keresztények felé irányuló párbeszéd készsége. Emellett a Vatikán reményt kíván adni a közel-keleti keresztényeknek, a világ többi részén élő hívőkben pedig tudatosítani törekszik a Szentföld keresztényei iránti szolidaritás kötelezettségét.

Az egyházközi és az egyházon belüli kihívások kapcsán visszatérő kérdés a katolikus egyház közel-keleti intézményi léte, valamint működésének sajátos vonatkozásai. A térségben a katolikus egyház nagy megosztottságot mutat a különböző rítusok szempontjából, vagyis az ún. sajátjogú keleti katolikus egyházak nagy változatossága miatt. Ezek a keleti katolikus egyházak az egyetemes katolikus egyháznak integráns részét képezik, azonban mindegyiknek megvannak a maga sajátos liturgikus, egyházfegyelmi és lelkeségi hagyományai (melkita görög katolikusok, szír és örmény katolikusok, maroniták, káldeusok). A legnagyobb itteni felekezet a maronitáké, akik szerte a világban 3 milliónyian vannak, ebből 900 ezren élnek Libanonban, ahol a lakosság 25%-át teszik ki. A kivándorlás miatt ezen egyházak híveinek nagy része ma más földrészekeken él, többnyire római katolikus környezetben, lelki gondozásuk ezért kihívást jelent a befogadó ország struktúrái számára. Paradox módon a közel-keleti kereszténység sajátossága egyfajta időszakos bevándorlás is a térségbe: az Arab- vagy Perzsa-öböl monarchiáiban, így főleg Szaúd-Arábiában, az Egyesült Arab Emírségekben, Kuvaitban vagy Katarban jelentős számú, ám ideiglenes tartózkodású közösséget képeznek az Ázsiából és Afrikából érkező, részben keresztény vendégmunkások, akik katolikusok, de nem a keleti egyházakhoz tartoznak. Római katolikus struktúrákat igényelnének, de mindenekelőtt alapvető emberi jogaik érvényesítését hiányolják. Esetükben ugyanis sokszor még az „őshonos” keresztényeket megillető tolerancia sem érvényesül vallási kérdésekben.

A Szentföldön az 1960-as években érte először újkori frontális muszlim ideológiai támadás a keresztényeket, amikor – a XXIII. János pápa által összehívott *II. vatikáni zsinat* négyéves tanácsozásának eredményeként – a Vatikánban közzétették a *Nostra aetate* kezdetű nyilatkozatot az egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról, amely többek között teljesen újszerű megvilágításban mutatott a katolikus egyház számára a zsidósághoz teológiai, illetve hitelvi alapon történő közeledésre. Az iszlám világ szerint ez azonos volt Izrael állam vatikáni elismerésével, amit a keresztények általános árusulásának minősítettek, és „az arab nemzet ügyének” feladását, illetve a cionizmus támogatását rótták fel jobbján a kiszolgáltatott szentföldi keresztényeknek.

A mai napig meghatározó a pápalátogatások szerepe a szentföldi kereszténység ügyének nemzetközi felvillantásában és felvállalásában. A pápalátogatások azonban nemcsak a békét és a párbeszéd felújítását segítették elő, hanem ilyenkor mindig felizzott a feszültség parazsa is. 1964-ben VI. Pál pápa látogatására még az nyomta rá a bélyegét, hogy a Vatikán mindent elkövetett, hogy elhatárolja magát Izrael államtól, annak elismerésétől és attól a politikától, amelynek jegyében Izrael magának követelte az osztatlan Jeruzsálemet. Ehhez képest II. János Pál 2000-ben már egy olyan országba érkezett, amellyel a Szentszék teljes értékű diplomáciai kapcsolatokat tart fenn. Vonakodás nélkül ellátogatott a Jad Vasembe is, ahova VI. Pál nem ment el. Ezzel megváltozott a politikai nyelvezet is, amit II. János Pál 1979. évi nyilatkozata tett teljessé; miszerint a kereszténység a zsidóságban gyökerezik, a zsidó hit egy élő vallás, a keresztre feszítést magát az isteni „forgatókönyv” részeként látatja, nem pedig, mint a zsidóságot az idő végezetéig kísérő bünt. Bár 1980 óta a katolikus egyház aktív szerepet vállal az antiszemitizmus elleni küzdelemben, és immár teljeskörűen elismeri Izrael államot, a jobboldali izraeli kormányok azt sugallják, hogy a pápalátogatások nem elsősorban a keresztény–zsidó kapcsolatok, hanem a katolikus egyház szentföldi jelenlétének a megerősítését szolgálják. A Szentszék nyilvánvalóan semlegességet és objektivitást mutat, ugyanakkor felismerte, hogy a közel-keleti békefolyamat akadozása az adott pillanatban egyedülálló lehetőséget teremt számára szerepe, valamint súlya tudatosítására a régióban és a nemzetközi politikában egyaránt.

A szentföldi millenniumi ünnepek kezdetére több új vallási front is nyílt, nem kevés politikai felhanggal súlyosbítva. Már utaltunk arra, hogy a keresztény palesztinok megalkották saját felszabadítási teológiájukat, a betlehemi karácsony a palesztin függetlenség szimbólumává vált, a názáreti muszlimok pedig egy hatalmas, a keresztény épületnél feltétlen magasabb mecsetet kívántak építeni az Angyali Üdvözlés-székesegyház mellé; azon a helyen, ahol, a keresztéseket kiűző Szaladin (Szaláh ad-Dín) unokaöccse van eltemetve. Az alapkövetételek a tömeg azt skandálta, hogy „Szabadítsátok fel az al-Akszát, üzzétek el a zsidókat!”. Mindez nem kis kihívást jelentett az izraeli biztonságiaknak, akik határozottan tették a dolgukat a millenniumi ünnep előestéjén is. A mecset végül nem épült fel, aminek elérésében a Vatikán diplomáciájának is szerepe volt.

A 2000 tavaszán sorra került újabb pápalátogatás előtt Izrael azzal vádolta meg a Vatikánt, hogy beavatkozik a palesztinokkal folytatott béketárgyalásokba, mégpedig a Palesztin Felszabadítási Szervezettel (PFSZ) aláírt azon megállapodásával, amely figyelmezteti Izraelt, hogy tartózkodjék a Jeruzsálem városát érintő egyoldalú döntésektől. A Vatikán sok más államhoz hasonlóan soha nem ismerte el ugyanis azt, hogy Izrael annektálta a város keleti felét. Ezzel a Vatikán csatlakozott a palesztinokhoz abban, hogy „erkölcsi és jogi értelemben elfogadhatatlanként” elítéli a teljes Jeruzsálemnek izraeli megszállás alatt tartását. Ez a megállapodás volt a legfontosabb fejlemény a PFSZ-nek a Vatikánnal kialakított kapcsolataiban azt követően, hogy 1994-ben sor került a hivatalos kapcsolatfelvétellel. A megállapodás kiterjed a Vatikán PFSZ-szel való kapcsolataira, a palesztin területen az egyház jogállására és a vallásszabadság gyakorlására. Ez utóbbi teljes vallásszabadságról szól, de ugyanezt emlegeti a palesztin alaptörvény is, amelyet a PFSZ 1997-ben fogadott el, és amelyet Arafat elnök 2002-ben parafált. Ez utóbbi szerint egyébként: „[...] az iszlám a hivatalos vallás. Minden egyéb elismert vallás gyakorlását biztosítani kell, a saría azonban a törvénykezés elsődleges forrása. Minden palesztin polgár egyenlő a törvény előtt, nem szenvedhet senki hátrányt neme, származása, politikai meggyőződése vagy vallása

miatt. Minden vallás szertartása és gyakorlata védeltséget élvez, kivéve, ha az a közrendet, vagy a közérkölcset sérti.”¹⁷ A keresztény vezetők több ízben tiltakoztak az ellen, hogy a muszlim többség a látszólagos toleranciából fakadó másodrangú státuszt és lojalitásfüggő védelmet kínál fel nekik, holott maguknak alanyi, illetve történelmi jogon követelnek egyéni és kollektív jogokat.

Meghatározó célja volt a 2000. évi pápalátogatásnak az is, hogy az évezred elején új lendületet adjon a három monoteista világvallás párbeszédének. A pápa utazását röviddel megelőzően, a Szent Péter-székesegyházban ünnepi mise keretében tették közzé a Szentszék bocsánatkérő nyilatkozatát, amelyben – egyebek között – a zsidóságot és az iszlám vallás követőit a kereszténység részéről ért sérelmek miatt követte meg.

A pápalátogatást követően a Szentszék állásfoglalást adott ki *Béke a Szentföldön és a keresztények jövője* címmel. Ebben az áll, hogy öt feltétele van az izraeli–palesztin konfliktus megoldásának, egyébként az addigi ENSZ-határozatok és nemzetközi megállapodások alapján. Ezek a következők: 1. Izrael állam biztonságának a garantálása, 2. a palesztin nép államalapítása, 3. a megszállt területek kiürítése, 4. Jeruzsálem legszentebb részeinek és az óvárosnak nemzetközileg garantált különleges státusza, 5. az igazságos megoldás a palesztin menekültek számára.

A régió békéjének egyetemes vallási jelentőségét hangoztató pápai fellépés nem pusztán az eddigieknél nagyobb súlyt volt hivatott kölcsönözni a Szentszék közel-keleti szerepének, hanem elválaszthatatlan volt a hamarosan megszületni elvárt palesztin állam – és az ottani keresztény közösség, illetve szent helyek – sorsa, valamint Jeruzsálem jövője iránt érzett vatikáni felelősségtől. II. János Pál sikeresen elkerülte, hogy elébe menjen a palesztin fél ama törekvésének, mely a Vatikán részéről a palesztin állam elismerésének megelőlegezését, valamint a palesztin menekültek visszatéréshez való jogának elismerését sürgette. Ugyancsak sikerült elkerülnie, hogy a Szentszék állásfoglalását ismétlő szavait – amelyekben elutasította a Jeruzsálem feletti kizárólagos izraeli fennhatóságot – izraeli részről hivatalosan nehezményezzék. Az ellentétes vélemények bármelyikének maradéktalan felkarolásától való óvatos elzárkózás lehetővé tette, hogy a szemben álló felek – saját álláspontjuknak vindikálva a pápa elvi egyetértését – megelégedéssel nyugtázzák útjának politikai üzenetét.

Sajnos kevésbé bizonyult sikeresnek II. János Pálnak a helyi muszlim vezetőkkel való találkozása, mivel arab részről hiányzott a közös platform megtelelésének igénye, és a dialógust Jeruzsálem státuszára fókuszálva megpróbálták azt a konfrontatív politika irányába terelni. Az iszlám vallás fő vonulata elfogadja a békés együttélést a monoteista felekezetekkel, ám – önmagát az isteni kinyilatkoztatás alapján egyedül üdvözítőnek tekintve – elutasít bármiféle teológiai párbeszédet. A közeledésnek keresztény részről is megvan az ellenzéke, miután az egyházban (úgymond) az egységnek az igazságon kellene alapulnia, miközben a fennálló doktrinális különbségek miatt ennek ma még határai vannak. A találkozó fontos hozadéka volt mindazonáltal, hogy segített csökkenteni a régió muszlim és keresztény lakossága között a názáreti önkényes mecsetépítés miatt kieleződött feszültséget.

Politikailag kevésbé releváns, ám nem elhanyagolható a pápaság igyekezete a történelmileg egymással szembehelyezkedő lokális keresztény egyházak megbékélésének előmozdítására. Az örmény ortodox és katolikus, valamint a görög ortodox egyházfőkkel folytatott találkozók mindezen túlmenően a számszerű kisebbségben lévő latin katolikus

¹⁷ Palesztin Alaptörvény, lásd: *The Palestinian Basic Law*.

közösség politikai súlyának felértékelését szolgálták. A régió keresztény közösségeit a pápa igyekezett ráébreszteni az együttműködés fontosságára, különösen a demográfiai helyzet, valamint a térség politikai radikalizálódási folyamatai okozta háttérbe szorulásuk közepette.

A világban bárhol zajló – a muszlimok által sérelmesnek megélt – a Nyugat, illetve a „keresztesek” (*crusaders*) által elkövetett „támadások” mindig hatványozott vehemenciával okoztak turbulenciát a „szentföldi puszkaporos hordó” környékén. Ez történt 2006 februárjában a dániai, a 12 Mohamed-karikatúra kapcsán kirobbant zavargások, majd szeptemberben XVI. Benedek pápa regensburgi előadása után, ahol a pápa a 600 évvel ezelőtti II. Manuél Palaiologosz bizánci császárt idézve „ördöginek és embertelennek” minősítette az iszlám agresszív tanítását. A muszlim világ felbolydult ekkor, és halált kiáltott a „keresztény kutyának” minősített római főpapra, miközben Irakban, Kuvaitban, Szomáliában és Indiában több keresztényt egyszerűen lemészároltak az ügy összefüggésében. A Nyugati parton és Gázában ekkor összesen hét templomot ért támadás, és több kereszténynek gyújtották fel a házát. Nem érdektelen megjegyezni, hogy a muszlim radikálisok számára nem bírt jelentőséggel az, hogy a pápa kapcsán esetleg nem a római katolikus templomokat rongálják meg, megtették ezt néhány görög ortodox vagy anglikán objektummal is. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a zsidó államban az izraeli arabság körében is felháborodást kiváltó történések kapcsán nem került sor rendkívüli eseményre, mivel a totális ellenőrzés és a közismerten erős állambiztonság preventív módon kizárta az izraeli muszlim araboknak az ottani arab keresztények elleni esetleges támadását.

XVI. Benedek pápa látogatása idején, 2009-ben ismét felmerültek az alaptémák: a palesztin állam, Izrael biztonsága, Jeruzsálem státusza, a hozzáférés a szent helyekhez. A pápa elítélt mindennemű szélsőségességet, terrorizmust, a rasszizmus, antiszemitizmus, a keresztény-, illetve az iszlámellenesség minden formáját. XVI. Benedek emellett aláírta az *Egyház a Közel-Keleten* című apostoli buzdítását, amely a püspökök 2010 októberében megtartott szinódusának az eredménye, s a keresztények közel-keleti jelenlétéről szól. Ennek értelmében a keresztényeknek két alapvető feladatuk van a térségben: az egyik a kommunió, vagyis a közösség megvalósítása, a másik a keresztény értékekről való tanúságtétel egy olyan világban, amelyben a muszlimok és a zsidók vannak többségben. A pápa szerint „az arab világ keresztényeit a terjedő erőszak következtében magukra hagyják [...] és a gyűlölködés megnehezíti az együttélést és veszélyezteti a keresztény közösségek túlélését”. XVI. Benedek pápa szerint az egyház három fő megnyilatkozása a tanítás, vagyis a *Biblia*, a liturgikus kapcsolat az Úristennel és végül a szolidaritás, ami viszont napjainkban már Ferenc pápa üzeneteiben teljesebben ki, aki szerint a farizeusság elvetése Nyugaton legalább annyira fontos, mint az Iszlám Állam elleni védekezés Keleten. A VI. Pál-féle „áttörés” 50. évfordulóján, 2014-ben Ferenc pápa szentföldi látogatásán találkozott Bartholomaiosz konstantinápolyi „ökumenikus pátriárkával”, majd 2016-ban Havannában sor került a Kirill moszkvai pátriárkával való – a reálpolitikára építő – történelmi találkozóra is. A közeledés tehát folytatódik, miközben a kereszténységet kísérő világméretű kihívások egyre bonyolultabbak. A Vatikán mostanában, Ferenc pápa alatt, az izraeli–palesztin konfliktust illetően az eddigieknél sokkal visszafogottabb, és inkább szociális, semmint politikai üzenetű állásfoglalásokat ad ki.

Másfél évtizeden át tartó tárgyalások után, 2015 májusában véglegesítették a Vatikán és a Palesztin Hatóság közötti szerződést, amely a „palesztin állam” Szentszék általi *de facto* elismerését jelenti. Valójában a hivatalos elismerés már 2013-ban megtörtént, mégpedig

a 2012 novemberi ENSZ-közgyűlési szavazás alapján, amely akkor valójában mindössze „nem tag megfigyelő” státust adott a palesztinoknak. A Vatikán ezzel formálisan is Izraellel azonos szintre emeli kapcsolatait a palesztinokkal. Izrael ellenvetését hangsúlyozta, rámutatott, hogy ez nem segíti a békét, hiszen a nemzetközi jog által megkívánt minimális feltétel, hogy egy állam rendelkezzen állandó lakossággal, pontosan meghatározott területtel, legitim kormánnyal, továbbá képes legyen államközi kapcsolatokat létesíteni. Ezen feltételek hiánya miatt tartja Izrael kontraproduktívnak a palesztin államiság erőltetését, rámutatva, hogy csakis a kétoldalú tárgyalások hozhatnak elvben eredményt. Ennek ellenére 2015 szeptemberében az ENSZ-közgyűlés előtt, együtt és egyszerre húzták fel New Yorkban – a világszervezet székháza előtt – a két „nem tag megfigyelő” státuszú entitás zászlaját. Egyik a Vatikáné, másik pedig a Palesztin Hatóságé volt.¹⁸

A lendületét veszített, paradigmaváltásra megérett katolikus egyháztól azt várják a szentföldi közösségek, hogy a mai kor érdemi problémáiról tudjon beszélni, miután az egyház hagyományosan inkább csak követi az eseményeket. Személyes tapasztalataink alapján a latin egyház helyi vezetői emellett azért is frusztráltak a Szentszék állásfoglalásait illetően, mert az egyetemességre hivatkozó általános irányelvek és útmutatások az európai és amerikai közösségek prizmáján keresztül reflektálnak a világra, a szentföldi közösségek pedig helyi szinten úgy érzik, hogy nem igazán találnak utalást a saját, aktuális közösségi kihívásaikra, és rendszerint elvész érdekeik megjelenítése. A széteső nyugati társadalomszerkezettel és a válságos családmodellel szemben ugyanis a szentföldi keresztény közösségekben a hagyományos család ma is működő érték, összetartó erő, miközben azonban a közösség alapvető politikai, gazdasági, valamint szociális sérelmeket szenved el, amelyekre diplomáciai megfontolásból a Vatikán nem reflektál kellően. A helyi egyház itt életerősen működik a plébániákon, az iskolákban, az egészségügyi struktúrákban egyaránt, miközben fontos szerepet tölt be a vallásközi és ökumenikus párbeszédben. Természetesen a mindenkori biztonság összefüggésében ugyan, de a jelenlegi helyzetnél mindenképpen több pozitív lehetőség rejlik a keresztény jellegű zárandoklati idegenforgalomban, amelynek kiaknázásához szükség volna a térség általános megbékélésére. Korunk legújabb kihívásával, a tömeges migrációval kapcsolatban jól érzékelik itt Ferenc pápa üzenetét, és nyitottak a leggyengébbekkel és a menekültekkel való együttérzésre, de csakis az irgalom, valamint az önvédelem együttes alkalmazása alapján. A szentföldi keresztények vezetői ugyanis most nemcsak a menekültek európai befogadásának a bátorítását várják el a Szentszéktől, hanem azt is, hogy mind a Vatikán, mind pedig a Nyugat hasson oda, hogy az egyes közel-keleti közösségek méltó és biztonságos módon élhessenek szülőföldjükön, ne üldözzék el őket onnan, tehát vegyék elejét a vallási alapú, illetve egyéb üldözésnek, a kényszmigrációnak.

Ammánban, a jordániai fővárosban 2014 végén létrejött a *The Catholic Centre for Studies and Media* nevű szervezet, amely a szentföldi keresztények életéről, intézményeinek működéséről, események, továbbá rendezvények koordinálásáról szóló tájékoztatást és ennek a médiában való megjelenítését tűzte ki célul. A latin egyház irányítása alatt álló, de az összes keresztény felekezet felé nyitott központ felvállalt programja, hogy tegyenek valamit az ellen, hogy a helyi többségi társadalom és a politika egyszerűen eltűnőben lévő kulturális közösségeknek akarja láttatni a történelmi keresztény egyházakat.

¹⁸ MORVAY 2015, 2.

A Közel-keleti Keresztény Egyházak Vezetőinek Tanácsa¹⁹ 2014. június 22-én, szintén Ammánban, közleményben hívta fel a figyelmet az Irakban zajló üldözésekre és tömeggyilkosságokra, amelyekre a Nyugat nem adott érdemi választ cselekvési stratégiák szintjén, bár történelmi felelősség terheli a helyzet kialakulása, valamint romlása miatt. Mindazonáltal nem is vallásháborúról van itt szó, állapítják meg, hanem az iszlám vallással való visszaélésről és alantas politikai érdekekre való felhasználásáról.

Az évezredes hagyományú, végül IX. Pius pápa által 1847-ben újjáalapított, Magyarországon 1990-ben újra felállított Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend elsődleges hivatása a szentföldi kereszténység őrzése, a közösségek és intézményeik karitatív, szociális támogatása. A szentföldi katolikus intézmények éves költségvetésének mintegy felét tudják finanszírozni a világ több mint félszáz országában élő lovagok felajánlásából, amelyből a jeruzsálemi latin patriarchátus munkájának a segítésére is jut. Így járulnak hozzá, hogy a föld, amely a kereszténység bölcsője volt, és ma az a veszély fenyegeti, hogy keresztények nélkülivé váljék, megmaradjon a három ábrahám alapú világvallás közös otthonának. A 2000 éves, megszakítás nélkül itt élő keresztény közösségek önmagukban jelentenek spirituális és kulturális értéket, esetleges megszűnésük pedig pótolhatatlan veszteséget okozna.²⁰

Nekünk, mai európai keresztényeknek sokkal hangsúlyosabban kellene megélnünk Jézus innen gyökerező egyetemes evangéliumi világát és annak mai üzenetét. Rá kell mutatnunk arra is, hogy a cionista Izrael vagy a magát iszlám államnak meghatározó jordániai királyság egyaránt kizárja annak a lehetőségét, hogy európai keresztény kolóniák jöhessenek ismét létre a Szentföldön (lásd a korábbi jeruzsálemi vagy haifai német és egyéb kolóniákat). Bármennyire is sokkoló a most elhangzó felvetés, számunkra a szentföldi kereszténység lehetséges elemét képezhetné a bárhonnán is érkező Krisztus-követő közösségek állandó, természetesen ellenőrzött és a helyi törvényeket tisztelő szentföldi jelenléte. Meggyőződésünk ugyanis, hogy lennének ezt vállaló és támogató, tartósan vagy akár állandóan a Szentföldön élni kívánó európai és egyéb származású keresztények! Mi is tudjuk azonban, hogy e felvetésnek a térségi politikák és az érintett államok szuverenitásának az összefüggésében ma egyáltalán nincs realitása. Eközben viszont a helyi keresztények tömeges elvándorlása mellett tovább folyik a belátható eredmények nélküli sokirányú párbeszéd, valamint működik a „zarándokipar”. Talán még felélezhető lehet – legalábbis az elvárt demonstratív politikai kommunikáció szintjén – az elhalt békefolyamat némely részeleme is. Csakhogy mindez alig érinti az empirikus valóságot, amelynek jelei kedvezőtlen, sőt tragikus trendeket mutatnak. Bizakodásunk mindazonáltal arra a hitre épül, amittől nekünk is szent ez a föld!

Felhasznált irodalom

- BUCSI Levente (2014): Ferenc pápa a kétségbeesés szent földjén. *mno.hu*, 2014. 05. 24. Elérhető: <https://mno.hu/kulfold/ferenc-papa-a-ketsegbeeses-szent-foldjen-1228346> (A letöltés időpontja: 2016. 06. 07.)
- CSORDÁS Eörs (2008): Keresztények a Szentföldön. *Új Ember Hetilap*, 2008. 03. 07. Elérhető: <https://ujember.hu/keresztenyek-a-szentfoldon> (A letöltés időpontja: 2016. 04. 28.)

¹⁹ Presidents of the Middle East Council of Churches – MECC.

²⁰ CSORDÁS 2008.

- GINAT, Joseph – PERKINS, Edward J. eds. (2001): *The Palestinian Refugees: Old Problems – New Solutions*. Brighton–Portland, Sussex Academic Press.
- GOILD, Dore (2011): *Harc Jeruzsálemért. A radikális iszlám, a Nyugat és a Szent Város jövője*. Budapest, Hetek Könyvek.
- GOLDHILL, Simon (2004): *A jeruzsálemi templom. A zsidók, keresztények és muszlimok szent helyeinek története*. Budapest, Gold Book.
- GYÖRFI Károly (2016): *Keresztényüldözés a 21. század elején*. Budapest, Kairosz.
- JUNGBERT Béla (2006): A Palesztin Nemzeti Hatóság Mahmúd Abbasz elnökké választása után. *Külügyi Szemle*, 5. évf. 3–4. sz. 162–202.
- LEWIS, Bernard (2004): *The Crisis of Islam, Holy War and Unholy Terror*. Phoenix, Random House.
- MORVAY Péter (2014): Lesz-e kereszténymentes Közel-Kelet? *Hetek*, 18. évf. 2. sz. Elérhető: www.hetek.hu/hit_es_ertekek/201401/lesz_e_keresztenymentes_kozel_kelet (A letöltés időpontja: 2016. 11. 16.)
- MORVAY Péter (2015): Palesztin zászlóval ünnepel a 70 éves ENSZ. *Hetek*, 19. évf. 39. sz. Elérhető: www.hetek.hu/kulfold/201509/palesztin_zaszloval_unnepel_a_70_eves_ensz (A letöltés időpontja: 2016. 04. 28.)
- MTI (2014): Egyre fogy a szentföldi keresztények száma. *Múlt-kor* (online), 2014. 05. 22. Elérhető: http://mult-kor.hu/20140522_egyre_fogy_a_szentfoldi_keresztenyek_szama?pldx=2 (A letöltés időpontja: 2016. 05. 21.)
- OPEN DOORS (2016): *World Watch List. Where Christian Persecutions is Worst*. Elérhető: www.opendoorsusa.org/christian-persecution/world-watch-list (A letöltés időpontja: 2016. 12. 17.)
- The Palestinian Basic Law*. Elérhető: www.palestinianbasiclaw.org (A letöltés időpontja: 2016. 12. 17.)
- PAPPÉ, Ilan ed. (2002): *The Israel/Palestine Question*. London – New York, Routledge.
- PÁTKAI Mihály (2016): Eltűnhet-e a kereszténység a Közel-Keletről? *Hetek*, 20. évf. 32. sz. Elérhető: www.hetek.hu/hit_es_ertekek/201608/eltunhet_a_keresztenyseg_a_kozel_keletrol (A letöltés időpontja: 2016. 11. 11.)
- ROSTOVÁNYI Zsolt (2006): *Együttélésre ítélve – Zsidók és palesztinok küzdelme a Szentföldért*. Budapest, Corvina.
- PRC (2015): *The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010–2050*. Washington, D.C., Pew Researcher Center.
- VIDAL, Dominique – REKACEWICZ, Philippe (2007): Hogyan szerzi meg Izrael Kelet-Jeruzsálemet? *Le Monde Diplomatique*, (magyar kiadás), 2007/2. 8–9.

Vákát oldal

Ujházi Lóránd

Az egyiptomi keresztények biztonsági helyzete

Az iraki és a szíriai keresztények biztonsági helyzete, illetve a térségből menekültek miatt a napi elemzésértékelések inkább ezeket a közel-keleti keresztény közösségeket érintik. Az egyiptomi keresztények biztonsági helyzete a közelmúltban az egyiptomi felkelés, illetve a Muszlim Testvériség megerősödése utáni atrocitások kapcsán került elő.¹ Nemzetközi visszhangot váltott ki, amikor az Iszlám Állam harcosai kivégeztek 21 kopt keresztényt. Hasonlóképpen bejárták a világot azok a híradások, amelyek a 2017 virágvasárnapján a két kopt keresztény templom ellen elkövetett merényletről szóltak, és amelynek következtében három hónapra rendkívüli állapotot hirdettek ki Egyiptomban.² Az angolszász könyvpiacra azonban már évtizedek óta sorra jelennek meg a kopt keresztények történelmével, hagyományaival, társadalmi és biztonsági helyzetével, illetve teológiai nézeteikkel foglalkozó monografikus munkák.³

Egyiptom lakosságának megközelítőleg a 90%-a iszlám hitű. Ebből 99% szunnita és mindössze 1% a síita. A keresztények pontos számát nem lehet meghatározni, mivel az egyes számadatok politikai érdekeket is szolgálnak. Az egyiptomi kereszténységet mind a mai napig a Közel-Kelet legjelentősebb keresztény közösségeként tartják számon.⁴ A keresztények többségét – 90%-os arányban – a kopt ortodox egyház hívei teszik ki, de a római katolikus egyház, a különböző keleti egyházak és a protestáns közösségek is képviseltetik magukat. Az Opendoors emberjogi szervezet felmérése szerint Egyiptom a keresztények fenyegetettsége szempontjából a 23. helyen áll.⁵ Ebben a tanulmányban az egyiptomi keresztények történetével, biztonsági helyzetével és a keresztény világban elfoglalt pozícióival foglalkozunk. Helyenként külön utalunk a legjelentősebb nemzetközi szereplőre, az Apostoli Szentszékre, annak diplomáciai lépéseire, mozgásterére és érdekérvényesítő erejére. Mivel a kopt ortodox egyház a legjelentősebb, ezért az egyház kifejezés alatt erre a közösségre gondolunk. Az Egyiptomot érintő általános biztonságpolitikai kérdésekre csak annyiban térünk ki, amennyiben azok kapcsolatban állnak a keresztények helyzetével.

¹ BRUNNER-TRAUT 1993; EATON-KRAUSS – GAWDAT 2007.

² Vatikáni Rádió 2017.

³ Az elmúlt évtizedekben számos átfogó monografikus munka született a keresztény – különösen a kopt ortodox – közösségekről. FRIEDRICH–MEINARDUS 1977; HABIB EL MASRI 1982; MEINARDUS 1999; HASSAN 2003; DAVIS 2004; GAWDAT 2007; ARMANIOS 2011; IBRAHIM 1996; MAGED 2014; IBRAHIM et al. 1996; SWANSON 2010; ELSASSÄR 2014.

⁴ BASSALI 2015.

⁵ Forrás: www.opendoorsuk.org/persecution/worldwatch/egypt.php (A letöltés időpontja: 2015. 09. 04.)

Főbb történeti és teológiai szempontok az egyiptomi kereszténység megosztottságának megértéséhez

Afrika északkeleti része egyházkerületi szempontból hagyományosan az alexandriai patriarchátus hatáskörébe tartozott. A hagyomány szerint az alexandriai patriarchátust Szent Márk evangélista alapította Kr. u. 33 körül.⁶ Valójában keveset lehet tudni az egyiptomi kereszténység igazi kialakulásáról. A nagy történetírók, mint Euszebiosz és Irénaiosz a kereszténység tényszerű létéről, nem az alapításáról és az alapítóiról számolnak be. A korai egyiptomi közösségek a politikai erőkkel és a filozófiai iskolákkal való párbeszédben, valamint harcban alakultak ki. A hellenisztikus filozófiai iskolák a kereszténységet a gnoszticizmusból kinőtt babonáságnak tartották. Ezekre a „vádakra” a keresztény filozófiának reflektálni kellett. De éppen ennek a filozófiai közegnek is köszönhető, hogy Egyiptom a kereszténység egyik szellemi központjává vált. Az alexandriai filozófiai iskolák jótékonyan hatottak a teológiai diskurzusra, illetve a keresztény alapelvek és a filozófiai érvelés összehangolására. Olyan jelentős teológusok, mint Alexandria Szent Kelemen vagy Órigenész is ebből a keresztény milióból kerültek ki. Az élénk teológiai és filozófiai diskurzusnak köszönhetően Alexandria számos teoretikus – teológiai-filozófiai – vitának a helyszínévé vált. Mindez a 3–4. századra teológiai szakadáshoz, összetűzésekhez és nemegyszer a különböző irányzatokat képviselők közötti erőszakos konfliktusokhoz vezetett. Így az iszlám hódítás már eleve megosztott közösséget, eltérő hierarchikus struktúrát és teológiai hitvallást talált.

A teológiai viták középpontjában többek között a názáreti Jézus, a kereszténység alapítójának emberi és isteni természete, illetve azok egymáshoz való viszonya és a Szentháromság személyeinek kapcsolata állt.⁷ Az egyik legjelentősebb ilyen jellegű konfliktus Arius pap teológiai nézetei következtében alakult ki.

A teológiai és filozófiai reflexiók következtében született irányzatok egymással nemcsak teológiai diskurzust, hanem adott esetben élet-halál harcot folytattak, amelyeknek erőszakos megnyilvánulásai is voltak. Az ariánus vita is évtizedeken át tartó zendüléseket, harcokat és a régi pogány kultikus épületek pusztítását hozta magával. A politikai – császári – vezetés már a 4. században ügyesen használta ki a meghatározó vallási irányzat töredezettségét. Üldöztetéssel, majd az egyik fél támogatásával, a kiközösítettek visszaengedésével való zavarkeltéssel befolyásolták a térség vallási, társadalmi és politikai egyensúlyát. Ennek ékes példája a hányatott sorsú Szent Atanáz püspök, akinek életét az egyházkerületből és teológiából származó viták mellett a császársággal való küzdelem is meghatározta.⁸ Az éppen aktuális politikai szándéknak megfelelően kapott kinevezést, támogatást vagy visszautasítást. Száműzték, megfosztották hivatalától, visszahívták és újra kinevezték – majd ez többször megismétlődött.

A teológiai nézetekben való széthúzás a hierarchikus megosztottsághoz vezetett, és már az 5. század elején kettős patriarchátus létesült.⁹ Az egyik az alexandriai ortodox, a másik az ún. kopt patriarchátus volt. Amíg az első főleg görög emigránsokból állt, a második az őslakosságot kitevő „egyiptomiakból” került ki. A közösségre a 7. század után, az arab uralom alatt a kopt elnevezés vált általánossá. A két keresztény közösség erős kölcsön-

⁶ HABIB EL MASRI 1982, 1–6.

⁷ Arianizmus (2004).

⁸ *Alexandriai Szent Atanáz* (s. a.).

⁹ SWANSON 2010.

hatásban állt. A kopt írások – imádságok, teológiai és liturgikus szövegek – lejegyzése például a görög ábécé betűivel történt.¹⁰ (Kivéve a görög nyelvben nem létező jellegzetes kopt hangokat.) A kereszténység teológiai és hierarchikus megosztottságának azonban még mélyebb szociokulturális okai voltak. Az alexandriai közösség már eleve megosztott volt. Amíg a filozófiai iskolák a hellén kultúrával rendelkező és bevándorolt városi lakosság kezében voltak, addig az ősi hitvilágot, illetve szokásokat a falusi lakosság jelenítette meg.¹¹ A két közösség között már a kereszténység megjelenése, majd térnyerése előtt is feszültség állt fenn. Az őslakosság több alkalommal is sikertelen harcot folytatott a „megszállókkal” szemben. Komolyabb teológiai és filozófiai diskurzus nélkül is hajlottak arra, hogy tiltakozásuk jeleként azt a teológiai irányt támogassák, amely nem a hivatalos és a politika által is felkarolt útja a kereszténységnek.

A keresztény vezető egyre erőteljesebben jelent meg az állami hatóságok mellett. A kopt pápa az állami hatóság riválisaként saját jogalkotással, közigazgatással, bíraskodási rendszerrel,¹² a klérusok pedig privilégiumokkal rendelkeztek. Ez nyilván nem használt az állam és a helyi egyházak közötti későbbi párbeszédnek. A klerikusi privilégiumok a későbbiekben a kopt keresztény közösségben is megosztottságot eredményeztek. A 18. és a 19. századi értelmiségi kopt keresztények ebben a tekintetben két nagy táborra szakadtak: a klerikuspártiakra és a klerikusi privilégiumokat ellenzőkre. Utóbbiak szorgalmazták, hogy a közösség bizonyos tisztségeinek, különösen a vagyonkezelésnek laikus ellenőrzése legyen.¹³ A klérus ezeket a törekvéseket saját tekintélyével és hatalmával szembeni fellépésként élte meg. A brit gyarmatosítók az európai egyházi közösségekre jellemző laikus szerepvállalást támogatták.

A laikus próbálkozások ismételten elbuktak. Ehhez az is hozzájárult, hogy a meghatározó iszlám társadalmi vezetők is a hagyományos klerikusközpontú ortodoxiát támogatták. Igazi sikerek jó ideig nem születtek ezen a területen. A laikus mozgalmak csak a 19. és a 20. század fordulóján jutottak fontosabb szerephez az oktatásszervezésben, a szociális háló kiépítésében és a sajtó területén. A laikus mozgalmak megerősödésének kedvezett, hogy mind az iszlám, mind a keresztény értelmiség előszeretettel fordult az ősi egyiptomi kultúra és a helyi történelmi hagyomány tanulmányozása felé. Lehetőség nyílt a kopt értelmiség számára a kutatásra, a publikálásra, és 1908-ban – Kairó óvárosában – a régi babiloni erődben megnyílt az első kopt történelmi múzeum. A kopt közösség a történelmi kutatásokat saját történelemszemléletük és a kopt kultúra iszlám fölötti dominanciájának hangoztatására is felhasználta. A történelmi és a régészeti kutatások segítettek abban is, hogy a kopt közösség kilépjen abból a provincializmusból, amely több évszázadon keresztül meghatározta a helyi közösségeket. Ez nagyban azoknak a kopt keresztényeknek is köszönhető, akik már Európában – főképp Franciaországban és Nagy-Britanniában – tanultak, majd visszatértek szülőföldjükre. A laikusok emellett a vallási élet újjáélesztésében is szerepet játszottak.

Az 1940-es években megjelentek az ún. *vasárnapi iskolák*, amelyek részben a kopt vallási hagyományok újrafelfedezésében, részben a társadalmi igazságosság tanának kidolgozásában, részben a fiatalok mozgósításában és hitéleti nevelésében játszottak fontos

¹⁰ BELLET 1992.

¹¹ Lásd RANKE-HEIDELBERG 1936.

¹² ATIYA 1991.

¹³ ELSASSÄR 2014, 23–24.

szerepet.¹⁴ Erőteljesen támaszkodtak a műveltebb laikus hívekre, bár a klérus szerepe is egyre jelentősebbé vált a mozgalmakban. Ez annak tudható be, hogy a vasárnapi iskola mozgalom egyrészt túl jelentőssé vált ahhoz, hogy klerikusi ellenőrzés nélkül maradjon. Másrészt a klérus és a szerzetesek körében is egyre többen voltak, akik a vasárnapi iskolát vagy a vallási megújulást képviselték. Több széles látókörű és szent életű szerzetes és egyházi vezető – mint a 20. század egyik meghatározó kopt ortodox vezetője, III. Senuda pápa – ebből a körből került ki (bár sokak szerint az utóbbi esetében későbbi autokrata magatartása egyáltalán nem tükrözte a liberális vasárnapi iskola mozgalom mentalitását). A vasárnapi iskolák motiválták azokat a laikus mozgalmakat is, amelyek vallási elvek szerint éltek, de tagjaik nem voltak szerzetesek, és nem tartoztak a klérusi irányítás alá sem.

Az egyiptomi keresztény közösségek másik fontos eleme a nemzeti identitás megőrzése volt. A keresztény tanításba és liturgiába is igyekeztek átmenteni az ősi vallási elemeket. A kopt keresztény közösségek ezért mindig megőriztek egyfajta sajátos nemzeti identitást. Többek között ezért is volt, hogy a koptok többsége a gyarmatosító időkben inkább az iszlám hívek által is képviselt nemzeti oldalt támogatta. Az ősi egyiptomi nyelv egyes elemei a liturgiában máig tovább élnek annak ellenére, hogy a kopt nyelv mind a közéletben, mind az egyházban fokozatosan háttérbe szorult. Lelkipásztori megfontolásból már a 16. században az arabot használták liturgikus nyelvként, amely a 17. századra abszolút dominanciára tett szert.¹⁵

A keresztény közösségek megosztottsága és érdekérvényesítő ereje a 20. században

Az egyiptomi keresztények megosztottsága mind a mai napig megmaradt. A legmeghatározóbb az ún. *kopt keresztény közösség*, amelyet sajátosan egyiptomi kereszténységnek tekintenek. A kopt kereszténység három ággal rendelkezik: a legjelentősebb az ortodox ág, amelyet alexandriai kopt ortodox egyháznak is neveznek, és amely a Közel-Kelet legnagyobb keleti ortodox közössége. A kopt ortodox keresztény közösséget az alexandriai kopt pápa vezeti, akire mint egész Afrika pátriárkájára és mint Szent Márk utódjára tekintenek. Irányítása alatt lévő ősi közösségek találhatóak Eritreában és Etiópiában. 47 egyházmegyével és 14 férfi-, valamint 6 női kolostorral rendelkezik. Az egyes egyházmegyék élén a püspökök állnak, akik együtt alkotják az egyház szinódusát. A püspökök a szerzetesközösségekből kerülnek ki, és ők választják az egész egyházat vezető pópát.

A kopt ortodox egyház mellett Egyiptomban a katolikus és az anglikán kopt keresztény közösségek is megtalálhatóak. Az egyébként is kisebbségben lévő katolikus egyház rítus, vagyis egyházfegyelem és egyházi hagyomány, illetve kormányzat szempontjából nem egységes. A görög katolikus, a melkita, a maronita, a latin, az örmény, a káld és a szír rítus is – igaz különböző erővel, de – képviselteti magát. A katolikus egyház térségi térnyerését egyesek a ferencesek tevékenységéhez kötik, de a latin egyház csak a 19. században erősödött meg. Voltak ugyan azt megelőzően is próbálkozások a firenzei (1439) vagy a trienti zsinaton (1542) a kopt keresztények Rómával való teljes uniójára vonatkozóan,

¹⁴ HASSAN 2003, 57–99.

¹⁵ BELLET 1992, 310–311.

de ez végül nem valósult meg. Ebben jelentős szerepet játszottak az említett krisztológiai hagyományból származó teológiai különbségek is. Így a katolikus egyház a térségben inkább térítő tevékenységre és nem az uniós törekvésekre összpontosított. A misszióban a szerzetesrendekre – különösen a ferencesekre és a jezsuitákra, majd később a kapucinusokra támaszkodtak. A jezsuiták felismerése volt, hogy a térítő munkában elsősorban a kopt ortodox klérusra kell összpontosítani, mivel a klerikusok áttérése a hívek áttérését is magával hozza. Ez a technika sikeresnek bizonyult. Kezdetben nehézséget jelentett, hogy a misszióban részt vevő papok nem ismerték megfelelően sem az arab nyelvet, sem a teológiai és filozófiai terminológiát. Idővel azonban ezt a nehézséget leküzdötték, sőt komoly műfordítók is kerültek ki ebből a körből.¹⁶

A legtöbben a 19. század végén és a 20. század elején tértek át a katolikus egyházba (a vallási közösséget hivatalosan 1866-ban ismerték el). Ezt jól szemléltetik azok a felmérések, amelyek szerint 1897-ben a keresztények mindössze 0,8%-át, 1910-ben 2,1%-át, 1927-ben pedig már 2,5%-át tették ki a katolikusok.¹⁷ A két nagy felekezet, a kopt ortodox és a katolikus közötti kapcsolat fokozatosan elhidegült. A katolikus egyház – de ez az anglikán, vagyis a protestáns felekezetre is igaz – először a nem keresztények között kezdte a térítő munkát. A kevés eredmény hatására azonban a kopt ortodox egyház híveit kezdte pasztorálni. A misszionáriusok külföldi tanulmányokkal csalogatták a fiatalokat. A katolikusnak áttért papok sok esetben továbbra is eredeti felekezetük rítusai szerint szolgáltak, sőt az is előfordult, hogy ugyanabban a templomban és közösségben maradtak. A katolikus egyház lépéseire az ortodox hierarchia is válaszolt. Különböző egyházfegyelmi szankciókat vezetett be az áttértekkel, különösen a klerikusokkal szemben. Az egyes felekezetek lelkipásztorainak prédikációjában, publikációiban megjelentek a másik felekezettel szembeni kirohanások, és tipikus volt a másik felekezet liturgikus szokásainak, hagyományainak a kigúnyolása. Ehhez járult még, hogy a kopt ortodox egyház papi rendjének és az ehhez tartozó javadalmak apáról fiúra szálló öröklési rendje, valamint a klérus tagjainak életmódja valóban kínált támadási felületet a katolikus misszionáriusok számára.

Mindemellett a kopt ortodoxok közül nem volt olyan tömeges áttérés a katolikus egyházba, mint az Oszmán Birodalom más területein élő keresztényeknél. Ebben az is szerepet játszott, hogy a koptok jelentős része a kormányzati szektorban dolgozott, a városokban élt. Kevesebb haszonnal járt számukra a katolikus egyházba való áttérés, mint az Oszmán Birodalom más részén élő keresztényeknek. Az áttérés azoknak állt leginkább érdekében, akik a kereskedelemből éltek, hiszen a katolikus vagy valamelyik nagy protestáns felekezetbe áttérve sokat profitálhattak az adott egyház politikai befolyásából és nemzetközi karakteréből.¹⁸

A kopt ortodox egyház pozíciója a 20. század második felére megerősödött. Amíg 1961-ben csak 9, addig 2009-ben 19 szerzetesházzal rendelkeztek; továbbá amíg 1844-ben 12, addig 1971-ben 17, 2009-ben pedig már 47 egyházmegyéjük volt. Jelentősen fejlődött ebben az időben az egyház papképzésért felelős intézményrendszere és szociális hálózata

¹⁶ KING 2007.

¹⁷ PIZZO 2003, 49.

¹⁸ ARMANIOS 2011, 119–120.

is.¹⁹ A püspökök között megjelentek azok, akik nem az egyes egyházmegyék irányításáért, hanem egyes területek, mint a szociális háló működtetéséért, az egyházi oktatásért, a kopt kultúra és felsőoktatás előmozdításáért feleltek.

Érdekes a térségi protestáns felekezetek erősödése is. Az első protestáns missziók nem végeztek térítő tevékenységet, hanem gyakorlati és pedagógiai segítséget nyújtottak a kopt klérusnak. Ezt még azok a kopt pátriárkák és egyházi vezetők is elfogadták, akik alapvetően nem szimpatizáltak az európai felekezetek térségi jelenlétével. Az egyiptomi anglikán közösség a brit dominancia térségi növekedése kapcsán erősödött meg. Az amerikai presbiteriánus misszió az 1850-es években indult útjára Felső-Egyiptomban. Ez már kifejezetten azt a célt tűzte ki, hogy a kopt keresztényeket áttérítse,²⁰ amit mind a kopt vezetők, mind az állami szektor egyes szereplői megpróbáltak megakadályozni. Egy ideig például nem ismerték el a protestáns missziós iskolák által kiállított bizonyítványokat, vagy nem adtak engedélyt a protestáns templomok építésére. Természetesen ez az egyre növekvő külföldi befolyás miatt nem volt sokáig tartható, és a bevándorlás, illetve a missziós tevékenység eredményezte áttérések következtében 1897-től 1927-ig a protestánsok aránya 2%-ról 5,5%-ra emelkedett.²¹ Nemcsak a hívek száma, hanem a protestáns iskolák,²² a tanulók, a plébániák és a missziós központok száma is jelentősen megnövekedett. Az idő előrehaladtával ezek az egyházi intézmények egyre függetlenebbé váltak a külföldi anyaegházaktól, és a vezetők is a helyi egyház soraiból kerültek ki. 1895-ben kinevezték az első katolikus kopt pátriárkát, 1926-ra pedig kialakult a protestáns kopt egyházi hierarchia.

Emellett a bevándorlás és a térség folytonosan változó biztonsági körülményei miatt eltérő létszámmal, de megtalálhatók a Közel-Kelet más keresztény felekezetei is: az alexandriai görög ortodox egyház, az örmény apostoli egyház, a szír ortodox egyház.²³

Nem jelentős létszámban, de jelen vannak neoprotestáns felekezetek is, mint a heted-napi adventisták és a Jehova tanúi, illetve az utolsó napok szentjeinek egyháza (mormonok).

Keresztények a megváltozott körülmények között

A 20. századra a keresztények kisebbségbe kerültek, ami hosszú folyamat eredményeképpen alakult így.²⁴ Túlnyomórészt Felső-Egyiptomban élnek, ahol az arányuk egyes felmérések

¹⁹ Voltak azonban olyan irányzatok, amelyek erősen kritizálták, hogy az egyház beavatkozik a szociális kérdésekbe. Úgy vélték, ez az állam és nem az egyház feladata. Ez utóbbinak meg kell maradni a lelkipásztori szolgálatnál.

²⁰ SHARKEY 2008.

²¹ STROHMANN 1932, 160.

²² HEYWORTH-DUNNE 1968.

²³ Jelentős a szír keresztények jelenléte. Sokan a 18. és 19. században a felekezetek közötti viszályok miatt menekültek az egyiptomi területekre. Lásd PHILIP 1985.

²⁴ Egyes elemzők a keresztények számát 10 millióban határozzák meg, de a muszlim és keresztény szerzők adatai között nagy a különbség. HÜNEBURG (s. a.). A kisebbség mint nemzetközi jogi terminológia más jelentéssel bír a koptok számára az iszlám környezetben. Mikor 1922-ben Egyiptom brit felügyelet alatt kvázi függetlenséget nyert, a külföldiek és a kisebbségek biztonságát a britek szavatolták. A koptok nem szívesen használják magukra sem a vallási, sem a nemzetiségi kisebbségi jelzőt, hanem magukat az iszlám többségű lakossággal mindenben egyenlőnek állítják be. Ezzel azt szeretnék elkerülni, hogy az iszlám többség „védőernyője” alá kerüljenek. GALAL 2012.

szerint 9-10%-ra tehető. Alsó-Egyiptomban ez az arány alig éri el a 2-3%-ot. A 20. századra a keresztény kisebbség jelentős része a városokba költözött. Sokan úgy gondolták, hogy a nagyvárosokban, a kormány és az állami hivatalok közelében fejlettebb a szociális háló, jobb a munkalehetőség, illetve a közbiztonság.²⁵

A keresztények számának csökkenése elsődlegesen az iszlámmal való állandó konfrontációból adódott, de voltak más befolyásoló tényezők is. A 640-es hódítás utáni első évtizedekben a keresztények számára adófizetés terhe mellett biztosították a vagyoni- és életbiztonságot. A későbbiekben azonban nem volt ritka a keresztényekkel szembeni erőszakos fellépés. „Állami” szinten is hoztak jogi és szimbolikus értelemben vett diszkrimináló intézkedéseket, amelyek sokáig fennmaradtak. A keresztényeknek megkülönböztető ruhát kellett hordani, nyeregbe nem szállhattak, nem viselhettek fegyvert, és istentiszteleteiket nem szervezhették nyilvánosan. Érthető, hogy sokan tértek át az iszlám hitre, hiszen ez részben szabadulást jelentett az erőszakkal szemben, részben pedig anyagi könnyebbséget és nagyobb társadalmi érvényesülést biztosított. Később sokan emigráltak az Amerikai Egyesült Államokba, Kanadába, Ausztráliába és a nyugat-európai államokba. A demográfiai tényező a harmadik, amely a felekezeti arányt ismételten az iszlám lakosság javára billentette. Ezek a tényezők összességében eredményezték, hogy a kereszténység kisebbségbe került.

A népszámlálások közül politikai szempontból jelentős volt Anvar asz-Szádát idejében, az 1976-ban tartott népszámlás. Végeredménye máig tartó politikai vitákat generált. A kormányzat az adatokat az iszlamizációs elképzelésekhez igazította, 5-6%-ban határozta meg az egyiptomi keresztények arányát. Egy évvel később Szádát mindössze 2 millió egyiptomi keresztényről beszélt.²⁶ A keresztény egyházi vezetők és szerzők ezt elfogadhatatlannak, valamint politikailag manipuláltnak tartották. A népszámlálási adatok kapcsán a III. Senuda pápa és Szádát elnök közötti egyébként sem felhőtlen kapcsolat tovább romlott. Egyes iszlám szerzők és szociológiai intézetek számára a népszámlálási adatok a mai napig kiindulópontot jelentenek,²⁷ a keresztények ellenben minden fórumon tiltakoznak a számadatok miatt. Az egyiptomi felkelés után a koptok számaránya ismét előkerült. Ez nemcsak hiúsági kérdés, ugyanis összefüggött azzal is, hogy az új kormányzatnak milyen arányban kell számolnia a koptokkal a törvényhozásban és a közigazgatásban, illetve így milyen hatást tudnak gyakorolni az egyes társadalmi kérdésekre. Logikus érvelés ugyanis, hogy ha kevesebben vannak a keresztények, akkor szavazati szempontból nem kell velük foglalkozni, ellenkező esetben érdemes megszerezni a támogatásukat.

A keresztények a társadalom minden szegmensében, továbbá szinte minden hivatal-típusban megtalálhatóak, de társadalmi és politikai szerepvállalásuk korszakonként jelentősen változott.

Az emancipációs folyamatban az ún. *tanzimát*nak is legalább jelképes jelentősége volt. 1839-ben és 1856-ban ünnepélyesen deklarálták a szultán minden alattvalójának egyenjogúságát vallási hovatartozásra való tekintet nélkül.²⁸ Betiltották a szokást, hogy a keresztények iszlám hitre térését látványos külsőségek között ünnepeljék. A kopt klérus számára tanácskozási jogot biztosítottak azok esetében, akik át akartak térni az iszlám

²⁵ IBRAHIM et al. 1996, 6.

²⁶ III. Senuda pápa és Jimmy Carter találkozása alkalmával az amerikai elnök 7 millió koptról beszélt. Ezt nem is vették jó néven tőle az iszlám vallási szélsőségeket támogató erők. TADROS 2013.

²⁷ ROSENTIEL 2011.

²⁸ THE EDITORS OF ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA (s. a.).

hitre. A legjelentősebb lépés, hogy 1885-ben eltörölték a keresztényeket hátrányosan megkülönböztető „fejadót”. Nem teljesen világos, hogy ez direkt lépés volt-e, amely a vallási tolerancia és az egyenjogúság fényében született, vagy a sorkatonai szolgálat bevezetésével függött össze. Ennek fényében ugyanis, mivel a keresztényeket is besorozták, létjogosultságát veszítette a nem muszlim hívekre kivetett fejadó, amelynek teoretikus megalapozása éppen az volt, hogy cserébe a keresztények védelmet élveznek, és nem kell katonai szolgálatot teljesíteniük.

Az 1870–1880-as évekre a keresztények számos pozíciót foglaltak el az államigazgatásban. Ez részben annak volt köszönhető, hogy az európai és a szíriai keresztények egyre jelentősebb szerepet töltek be az ország politikai, valamint gazdasági életében.

A rohamosan fejlődő állami intézményekben a keresztények előnyére szolgált a keresztény iskolákban elsajátított nyelvismeret (olasz, angol, francia, török) és a reál-, illetve humántudományok területén megszerzett készségek.²⁹ Sokan helyezkedtek el a posta- és vasúti hivataloknál, a bankszektorban, valamint a kereskedelemben. A 19. század fordulóján meglepően magas volt a kopt tanulók száma a felsőoktatási intézményekben, de így is voltak olyan szakmák, amelyekbe a keresztények nehezen jutottak be. Ez a későbbiekben is megmaradt, hiszen a 20. században a katonai és rendőri felsőoktatási intézményekbe vagy például az arab nyelv szakra szinte lehetetlen volt a koptoknak bekerülni.

A 19. században a felső-egyiptomi területeken a mezőgazdaság fejlődésének is köszönhetően megjelentek az első keresztény földbirtokosok, befolyásos személyek és későbbi politikusok.³⁰ Ugyancsak ebben az időben a 74–75 tagot számláló tanácsosi testületnek – a későbbi parlament intézményes elődjének – is két-három keresztény tagja volt. Lassan kifejlődött az a kopt középosztály, amely később a nemzeti, liberális és alkotmányos irányzat támaszává vált, és szerepet játszottak a keresztény munkások és parasztok gondolkodásának alakításában.³¹

A gyarmatosítással megjelenő új politikai és gazdasági elit alapvetően nem vallási hovatartozás szerint válogatta ki, akiket a gazdaságban, a politikai és közigazgatási életben támaszul választott. A fő szempont az a hajlandóság az europanizációra, illetve a gyarmati dominancia elfogadására. Ebből a szempontból nem a koptok voltak a legpreferáltabbak. Az európaiak a szír és az örmény keresztényeket jobban szerették a kereskedelemben és a gazdasági életben. Ők jobban beszélték az európai nyelveket és szélesebb ismeretekkel rendelkeztek az európai kultúráról. Mellettük azonban a 20. század elejére a koptok is egyre több könyvelői, hivatalnoki állást töltek be, és az üzlettulajdonosok, a színészek, továbbá a kereskedők között is megjelentek.³² Megoszlik a szerzők véleménye arról, hogy miért látták szívesebben a britek a keresztényeket, mint a muszlimokat a hivatalokban. A szerzők többsége úgy véli, hogy ez a képzettségre, és nem vallási okokra vezethető vissza. Keresztény sérelmek így is maradtak. Petíciók formájában tiltakoztak, hogy vannak a keresztények számára elérhetetlen beosztások, illetve harcoltak a vasárnap munkaszüneti nappá nyilvánításáért.

A 19. század végén a kopt elit a nacionalista mozgalmakban is egyre nagyobb számban képviseltette magát. A korszak meghatározó politikai csoportosulásában, a Vafd Pártban

²⁹ CARTER 1986, 8.

³⁰ BAER 1962, 63.

³¹ ELSASSÄR 2014, 21.

³² ELSASSÄR 2014, 9.

mind a vezetőségben, mind a tagságban jelentős számban voltak koptok.³³ A párt vonzereje többek között abban állt, hogy elutasította a pániszlám irányt, és vallásra, társadalmi hovatartozásra való tekintet nélküli demokratikus berendezkedésű nemzetállamot gondolt el. A később megerősödő iszlám nacionalista mozgalmaknál, például a Muszlim Testvériség esetében ez már nem így lesz, hiszen politikai programjukban egyszerre építenek a nemzeti elköteleződésre, a vallási – iszlám – elemekre és a társadalmi igazságtalanság okozta egyenlőtlenségre. A 19. század egyiptomi nacionalistái azonban még a vallási kérdésekkel szemben a nemzeti-politikai közösségekre helyezték a hangsúlyt. A 1920-as években több vallási vezető is elkötelezte magát a nacionalista irányzatok mellett: a templomok és a mecsetek több esetben a politikai agitáció színhelyévé váltak; a vallási vezetők egymás istentiszteleteinek a látogatásával igyekeztek híveik figyelmét felhívni a nemzeti egység jelentőségére.

A századforduló utáni években a fiatal muszlim és a keresztény elit sok tekintetben közös politikai elveket vallott. Külön társadalmi osztályba tartoztak, de közös politikai platformra helyezkedtek, ami részben annak tudható be, hogy ugyanazokban a felsőoktatási intézményekben tanultak, valamint ugyanazoknak az európai szellemiségű társaságoknak voltak a tagjai.

A kopt értelmiség nem kizárólag a Vafd Pártban, hanem más meghatározó politikai platformokon is jelen volt. Egyes kormányokban pedig jelentős tárcákat – mint a külügyi, a hadügyi, a mezőgazdasági és gazdasági minisztériumok – vezettek.

Az 1923-ban kihirdetett alkotmány mindemellett érdekes kettősséget mutat. Egyrészt minden egyiptomi számára a származásra, nyelvre, vallásra való tekintet nélküli törvény előtti egyenlőség elvét hirdeti meg (3. cikkely). Az alkotmány biztosítja a lelkiismereti szabadságot és a szabad vallásgyakorlás jogát (13. cikkely).³⁴ Másrészt azonban a 149. cikkely az iszlám vallást nevezi államvallásnak. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy közösségei az állam védelmét, intézményei pedig anyagi támogatását élvezték. A kopt keresztények ezzel szemben semmilyen alkotmányos státusszal sem rendelkeztek. Az, hogy a keresztények és a muszlimok közötti egyenlőség csak retorikai fordulat volt komoly jogi garanciák nélkül, az 1920–1930-as években számos területen visszaköszönt. A félig világi, félig vallási alapelveken nyugvó jogi rendszer a vallások közötti egyenlőség igazi akadályává vált. Bár a vallási alapú törvénykezést az 1920–1930-as években a privát élet területére, így például a házasság, a válás, az öröklés vagy a gyermekelhelyezés területére korlátozták, az mégis számos nehézséget okozott. Különösen, ha a vitás felek más-más vallási közösségekhez tartoztak.³⁵ Az 1923-as ún. „liberális” alkotmány nem oldotta meg a kopt egyenjogúság kérdését, sőt a muszlim vallás megerősödését mozdította elő. Ez alapozta meg az 1940–1950-es évek vallási szélsőségeinek kialakulását.³⁶ Emellett lehetővé tette azokat a jogszabály-módosításokat, amelyek segítségével a következő években egyre inkább visszakerül az iszlám jogrendszer az egyiptomi világi jogalkotáshoz.

³³ A párt vezetőségében a keresztények később is nagy számban képviselték magukat. BOWIE 1977.

³⁴ A szöveg azt is megjegyzi, hogy a vallás- és lelkiismereti szabadság gyakorlásának kerete a köz- és az erkölcsi rend tiszteletben tartása. Az utóbbinak az értelmezése nem egyszerű, főképp, hogy alapvetően iszlám erkölcsi rend alapján fennálló társadalomról van szó.

³⁵ Az egyiptomi jogalkotás és a *saria* iszlám jogrend kapcsolatáról átfogó monográfia született. BERGER 2005.

³⁶ GAYFFIER-BONNEVILLE 2005. Érdekes írás arról, hogy az európai szélsőbal- és szélsőjobbaldali mozgalmak, hogyan befolyásolták az egyiptomi politikát. Vegytisztán egyik európai irányzat sem jelent meg. NORDBRUCH 2011.

Az iszlám alkotmány jogi preferenciájának anyagi vonatkozásai is lettek. Amíg az állam magára nézve kötelezőnek tekintette, hogy az iszlám intézményeket, mecseteket, az Azhar Egyetemet anyagilag támogassa, addig a keresztény intézmények nem kaptak segítséget. A templomépítéseknel is ugyanez a nehézség jelentkezett. Azt a gyakorlatot követték, hogy új keresztény templom építéséhez az elnök, a felújításhoz pedig a tartományi kormányzó engedélye kellett. Az új templom építéséhez megfelelő okokat kellett felsorakoztatni, és komoly előírásoknak kellett megfelelni. (Például távol legyen a muszlim lakosok területétől, mecsetektől – amelyek egyébként minden sarkon megtalálhatók –, ne legyen másik templom a környéken stb.) 2003-ban volt egy törvényjavaslat, amely felekezetre való tekintet nélkül egységesítette volna az istentiszteleti helyek engedélyeztetését, de a módosítás végül nem született meg. Nem sokkal az egyiptomi zavargások előtt ismét előkerült a kérdés, de ez esetben sem lett érdemi módosítás. Mubárák idejében áthidaló megoldásnak szánták, hogy az illetékes hatóságok ugyan nem adtak engedélyt templomépítésre, de az egyiptomi titkosszolgálat engedélyezte, hogy egyes épületeket istentiszteletre használganak. Ez a megoldás lehetővé tette az állam számára, hogy előnyös tárgyalási pozícióban maradjon az egyházzal szemben. Megoldódott az istentiszteleti helyek kérdése is, amellet, hogy az iszlám lakosságot sem tudták az iszlám szélsőségesek a templomépítések alapján felbujtani. Egyes iszlám szerzők az állami szabályozást jogosnak tartották, minthogy véleményük szerint ezzel megakadályozhatóvá vált, hogy olyan templomok épüljenek, amelyek nem istentiszteleti, kultikus célokat szolgálnak, hanem pusztán az identitást kifejező eszközök. Egy 2004-es felmérés szerint Egyiptomban 1460 templom volt, ami a 10-11 millió koptra levetítve azt jelenti, hogy 7000 emberre jut egy templom.

A kopt politikai palettát színesítette az 1940-es évek elején megjelent, majd az 1950-es években megerősödött Keresztény Demokrata Párt, illetve a valamelyest jobban ismert Kopt Nemzeti Párt. Ezek a szervezetek a Muszlim Testvériség keresztény ellenpárjai voltak. Félkatonai szervezettel rendelkeztek, a napi kommunikációban megpróbálták a kopt nyelvet használni, illetve az arab és az iszlám egyiptomi öntudattal szemben a keresztény, illetve kopt egyiptomi önazonosságot hangsúlyozták. A hivatalos kopt egyházzal is szemben álltak, amellyel szemben reformokat követeltek. A Muszlim Testvériséghez hasonlóan a keresztény középosztályt tekintették a legfőbb támaszuknak. 1954-ben a mozgalmakat betiltották.

A keresztények politikai életben való szerepvállalására jó példa a Butrosz-dinasztia.³⁷ Amellet, hogy a család politikai szempontból érdekes utat járt be, politikai életben való jelenlétük mutatja, hogy a kopt közösségek hogyan indultak el az emancipáció útján, és hogyan nyíltak meg bizonyos politikai lehetőségek. A gyilkosság áldozatául esett Butrosz Gáli Pasa miniszterelnök még a gyarmatosító politikához igazodó, konfliktuskerülő politikai vezető volt. Fia, Vászif Butrosz Gáli azonban már a nemzeti – nacionalista – egyiptomi politika elkötelezettje. Egyes esetekben politikai beállítottsága és álláspontja miatt saját vallási közösségével is szembekerült. A család másik, 20. századi prominens képviselője Butrosz Butrosz-Gáli, egyiptomi külügyminiszter az ENSZ hatodik főtitkára volt.

³⁷ REID 1982.

Vallási közösségek helye és diplomáciai szerepe a 20. század második felében – Nászér, Szádát és Mubárák idején

Az egyiptomi keresztények helyzete Fárúk király bukása után az egymást követő rezsimek idejében változóan alakult. Számtalan befolyásoló tényező mellett az egyes politikusok beállítottsága, a vallási vezetők és az állami szereplők között kialakított személyes kapcsolat, a politikai háttéralkuk voltak a meghatározóak. Gamál Abd en-Nászér időszakában a koptok helyzetét részben az elnök általános politikája, részben Nászér és VI. Kirillosz „jó kapcsolata” határozta meg. Ez utóbbinak köszönhetően sikerült elérni a kopt egyházi vezetésnek a Szent Márk-katedrális és 25 másik templom építésének engedélyezését, illetve anyagi támogatását. Az egész országra kiterjedő földreform és a régi arisztokrácia gyengítése a kopt arisztokrata, földbirtokos réteget is hátrányosan érintette. Nemcsak vagyونukat, hanem gazdasági és politikai befolyásukat is elveszítették. Ennek következtében a gyarmati rendszer alatt kialakult kopt civil és politikai szervezetek is meggyengültek vagy elhaltak. Így a nasszerizmus – akaratán kívül is – a kopt ortodox egyházat és a kopt pápát olyan helyzetbe jutatta, hogy ő vált a kopt közösség vallási, továbbá politikai képviselőjévé.³⁸ A Nászér és VI. Kirillosz pápa közötti kapcsolat meghatározta a két intézmény – az állam és az egyház – közötti viszonyt is. A pápa az állami kedvezményekért cserébe az egész kopt egyház nevében támogatta az elnök politikáját. Eklatáns példája volt ennek, hogy mikor az 1967-es vesztes háború után az elnök bejelentette lemondását, akkor a pápa felkereste őt, hogy támogatásáról biztosítsa.³⁹

Miután Nászér 1970-ben, VI. Kirillosz pedig 1971-ben meghalt, Anvar asz-Szádát és III. Senuda pápa személyében új állami és egyházi vezető került a politikai, illetve az egyházi élet élére. Az új pápa vezetése alatt a kopt egyház mind Egyiptomban, mind külföldön megerősödött. Püspökségeket, papnevelő intézeteket és szerzetesi kolostorokat alapítottak.⁴⁰ Az egyházi vezető kezdetben igyekezett gesztusokat tenni az elnök irányába, de a kapcsolat fokozatosan megromlott. Gond volt a templomépítések engedélyeztetésével, megerősödtek a Nászér idejében visszaszorított iszlám szélsőségesek, egyre több verbális és fizikai atrocitás érte a koptokat. Több templomot és kápolnát ért támadás azzal az indokkal, hogy hiányzott a templomépítéshez szükséges engedély. Szádát kiengedte a börtönből a Muszlim Testvériség képviselőit, továbbá engedélyezte, hogy bizonyos keretek között tevékenykedjenek. Lehetővé tette számukra, hogy az egyetemeken iszlám csoportokat hozzanak létre. Ebben az időszakban a keresztények mind a köz-, mind a politikai életben háttérbe szorultak.

A kopt emigránsok különösen az Amerikai Egyesült Államokban igyekeztek a Szádát-rendszer ellen fellépni.⁴¹ A legjelentősebb összetűzés az alkotmánymódosítás kapcsán robbant ki. 1980-ban az alkotmány 2. cikkelyébe be akarták iktatni, hogy az ország jogalkotásának a legfőbb alapja a *saría*, az iszlám jog. III. Senuda több alkalommal válaszolt a rendszer túlkapásaira, a *sariajog* megerősítésére, az iszlám szélsőségekkel szembeni nem elégséges fellépésre, a *ridda* törvényjavaslatra, amely büntetést helyezett volna kilátásba a kereszténységre áttérőkkel szemben. Ez különösen azokat érintette, akik valamilyen okból, általában személyes érdekből áttértek az iszlám hitre, majd elkötelezettség hiánya miatt

³⁸ VELDEN 2007, 75.

³⁹ HEIKAL 1983, 158.

⁴⁰ INFORMATIONSZENTRUM ASYL UND MIGRATION 2012, 4.

⁴¹ WATSON 2002, 93.

később vissza akartak kerülni az adott keresztény felekezethez.⁴² Szádát utolsó időszakában végleg elmérgesedett az egyház és az állam közötti kapcsolat. Az elnök széles körű letartóztatásokat fogatosított a kopt egyházi vezetőkkel szemben. Senudát azzal vádolta meg, hogy vallási feszültséget szít, és „visszavonta” kinevezését, majd egy kolostorba – házi őrizetbe – záratta. A kopt egyház vezetésére pedig intézőbizottságot jelölt ki. Ezekből az időkben ugyanakkor sokat tanult a kopt egyház vezetése, amit Mubárák idejében kamatoztatott. Így amikor a későbbiekben voltak kritikai észrevételeik, mindig jelezték, hogy elleneznek minden tömegmegmozdulást, továbbá nemzetközi fórumokhoz sem óhajtanak fordulni.

A feszültség az állami és az egyházi vezetők között Hoszni Mubárák hatalomra kerülése után is megmaradt.⁴³ Senuda pápát is csak jóval az új elnök hatalomra kerülése után engedték ki a házi őrizetből. A későbbiekben viszont a két vezető közötti feszültség enyhült. Olyannyira, hogy több szerző ezt az időszakot a Nászér-korszak egyházi értelemben vett restaurációjának tekinti. Senuda politikai elkötelezettségét jól tükrözi a 2005-ös választás. A pápa mindent megtett, hogy a püspökök, a papok és a kopt hívek a kormányerőket támogassák. Sőt azokkal a klerikusokkal szemben – mivel ilyenek is voltak –, akik Mubárák rendszerét diktatórikusnak, antidemokratikusnak tartották, és ennek hangot is adtak, kánoni szankciókat érvényesített. Senuda az alkotmánymódosítási referendum kapcsán sem viselkedett éppen konzekvensen. Amíg Szádát elnöksége alatt az ilyen irányú törekvésekkel élesen szembehelyezkedett, addig Mubárák idejében a 2. cikkely módosítását támogatta. A módosítás kimondta, hogy a jogalkotás alapja (nemcsak főbb elveinek egyike) a *saría* – az iszlám vallási alapú törvénykezés. A pápa azzal érvelt, hogy mivel az egyiptomi társadalom többségét iszlám hitűek teszik ki, joguk van a jogalkotásban megjeleníteni saját jogi rendszerüket, csak vegyék figyelembe a többi kisebbség jogait is. Nyilván az alkotmánymódosításra irányuló törekvés ilyen jellegű magyarázata nem aratott osztatlan sikert a koptok között sem. A klérus egy része is tiltakozott, illetve a kopt értelmiségiek és emberjogi aktivisták között is nagy volt a felháborodás. A legerősebben az amerikai emigrációban élő koptok (*American Coptic Union*) nyilatkoztak. A szervezet egyébként is a Mubárák-rendszer legjelentősebb külföldi ellenzéke volt, megragadva minden alkalmat, hogy Mubárák keresztényekkel szembeni túlkapásait és jogtalanságait a világ elé tárja.⁴⁴

Senuda és Mubárák kapcsolata sem maradt felhőtlen. A 2000-es évekre megszaoporodtak a koptok elleni erőszakos atrocitások. Megerősödtek az iszlamista szélsőséges szervezetek. Mivel 2005 és 2011 között valamelyest enyhült az egyiptomi sajtóorgánúmok ellenőrzése, egyre több olyan esetről is beszámoltak, amelyről korábban nem tehettek volna említést.⁴⁵

Különösen Felső-Egyiptomban voltak erősek a keresztényellenes megnyilvánulások. A vallási elemek mellett azonban ennek a fokozatosan romló szociális helyzet, a rossz közbiztonság volt az oka. Az egyiptomi mértékkel mérve is szegény Felső-Egyiptomban él az egyiptomi keresztények jelentős része. A felmérések szerint az egyes tartományokban (Minjá, Aszjút és Szuhág) a szegények a lakosság 40–60%-át teszik ki, és a mélyszegény-

⁴² Lásd CSEH 2015.

⁴³ AL-AWADI 2004. Átfogó monográfia a Mubárák-rendszer és a Muszlim Testvériség kapcsolatáról, amelyben természetesen az elnök vallási közösségekkel való kapcsolatát is érintik.

⁴⁴ Press Release (2010).

⁴⁵ TADROS 2013, 49.

ségben élők aránya eléri a 30%-ot.⁴⁶ Ilyen szociális helyzetben a gazdasági és társadalmi problémák könnyen kaphattak vallási színezetet. 2008-ban például felfegyverzett arab „beduinok” megtámadták az Abu Fana-i kolostort.⁴⁷ A kolostort 2004 óta több támadás is érte, ezért a helyi kormányzati szervek engedélyével a kolostor köré falat építettek.⁴⁸

Az iszlám szélsőségesek számára azonban nem a legszegényebb rétegek – hiszen azoknak a mindennapi megélhetésre kell összpontosítani – hanem a középosztály jelentette a legjelentősebb támaszt. A térségből számtalan orvos, ügyvéd, mérnök, tanár lett a tagja Muszlim Testvériségnek. Sajátos jelenséggé vált a „vérbosszú”, amely a konfliktusokat a családi és a kláni szintről a vallási közösség szintjére emelte. Előfordult, hogy az egyik vallási közösség tagjain esett sérelmeket egyazon vallási közösséghez tartozók sok kilométerrel arrébb torolták meg.

Léteznek olyan régiók is, amelyekre nem jellemző a szélsőséges vallási megnyilvánulás. Ezek részben azok a turisztikai központok, ahol erősebb a gazdasági háttér, így gazdagabbak az emberek, vagy a turizmus miatt kialakult a multikulturális közeg. Más esetekben azért nincsenek atrocitások, mert az adott régióban alacsony a keresztények aránya (például Damietta/Dimját, Új völgy, Vörös-tenger, Észak-Sínai, Sarkijja).

Olyan tartományok is vannak, ahol régebben nem voltak vallási alapon végrehajtott támadások, de a 2000-es években már előfordultak.

A kormányzat a jelenség megerősödését követően sajátos taktikát követett: a végsőkig kitarított amellett, hogy az erőszakért külföldi szélsőséges szervezetek a felelősek. A Nag-Hammádiban karácsony éjszakáján, 2010. január 6-án végrehajtott terrortámadás után is ez történt. A kormányzat azt a hamis látszatot akarta kelteni, hogy nem az egyiptomi, hanem külföldi szélsőséges csoportok felelnek mindenért. Az igazság azonban az, hogy a Mubárak-rendszer évtizedeiben az országon belül is megerősödtek az iszlamista csoportok. A terrortámadások kapcsán a kormányzati hírportálok is azt sugallták, hogy egyszeri akciónál és nem szervezett terrortámadás-sorozatról van szó.

Az egyház és az állam közötti kapcsolatot beárnyékolta az is, hogy 2010 végén ismét előkerül az engedély nélkül működő templomok kérdése. Ebben az évben a biztonsági erők megpróbálták bezárni egy templomot, arra hivatkozva, hogy megsértették a templomépítésre és felújításra vonatkozó hatályban lévő jogszabályt. A rendőri akció ellen tiltakozó koptok közül kettőt megöltek, többeket megsebesítettek, és több mint 150 embert őrizetbe vettek. Az egyház részéről nemcsak az volt a kifogás, hogy erővel igyekeznek bezárni egy működő istentiszteleti helyet, hanem hogy az engedély nélkül épített mecsetekbe a hatóságok még a közművek bevezetését is megkönnyítik, nemhogy bezárnák az épületet.

A sorozatos konfliktusok kapcsán a hírszerző és elhárítószolgálatok felelősségét is felvetették. Több szerző bizonyította, hogy a szolgálatok már a zavargás előtt is rendelkeztek információkkal. Megelőzhették volna a konfliktusokat, de nem tették. Nem volt ritka, hogy a hívek a pénteki imádságot vezető imám felbujtására követtek el erőszakos cselekményeket. Viszonylag egyszerű lett volna ezeket a személyeket és helyeket ellenőrizni. Mubárak lemondása után még az is felmerült, hogy egyes cselekményekért kifejezetten a titkosszolgálatok voltak a felelősek. Elsősorban azért, hogy megosszák az egyiptomi társadalmat,

⁴⁶ *Egypt Human Development Report 2008 – Egypt's Social Contract: The Role of Civil Society* (2008).

⁴⁷ IBRAHIM 2011.

⁴⁸ *Egypt: Muslim-Christian Tensions Escalate* (s. a.).

és eltereljk a figyelmet a politikai térfélen folyó konfliktusokról, a nagy fokú korrupcióról, valamint a rohamosan romló gazdasági helyzetről.

A keresztényeket ért támadások után a legtöbb esetben nem bírósági vagy közigazgatási eljárásban tisztázták a jogsértéseket, hanem úgynevezett békeltető bizottságokat állítottak fel. Ezzel igyekeztek megakadályozni, hogy a helyi szintű konfliktusok híre továbbterjedjen, és esetleg zavargásokat váltson ki.

De az elnök és a pápa közötti kapcsolatot nemcsak a szélsőségekkel szembeni eredménytelen kormányzati fellépés árnyékolta be. Amikor Kairóban a szemét újrahaznosításból és értékesítésből élő keresztény csoporttal, a *zabbálokkal*⁴⁹ szemben olyan állami döntés született, hogy ki kell irtani a megélhetésüket biztosító sertésállományt, Senuda egyetértett a kormányzattal. Annak ellenére így vélekedett, hogy azokat a WHO által feltételezett fertőzéseket nem lehetett bizonyítani, amelyek alapján a sertések kiirtását elrendelték.

Az összeütközéseknek inkább egyházpolitikai okai voltak. Például, amikor az állami hatóságok Senuda kifejezett kérése ellenére sem számolták fel a 2000-es évek elején létrejött, majd egyre erősödő kopt szakadár irányzatot. Mubárak kijelentette, hogy nem kíván az egyház belügyeibe beleszólni. Álláspontját nem a szabad vallásgyakorlás demokratikus elve, hanem az a megfontolás vezette, hogy így Senuda kormányzati hatalmát és befolyását is korlátok között tarthatja.⁵⁰ A másik kényes kérdés a vegyes házasságok kapcsán merült fel.⁵¹ Miután a 2000-es évek végén a Legfelső Közigazgatási Bíróság felbontott egy kopt házasságot, az egyház azonnal tiltakozott, mondván, a koptok házassági ügyeiben az állam nem illetékes. A vita az egész egyiptomi társadalmat megosztotta. Egyesek elfogadhatatlannak tartották, hogy a kopt egyház bizonyos ügyei ellenőrizhetetlenek. Mások az egyház vallási kérdésekben való szuverenitást hangsúlyozták. A legfőbb bíróság végül Senudának adott igazat, de a vita okozta megosztottság továbbra is megmaradt.

2006-ban az alsóházi választások alkalmával Senuda házi őrizetből való szabadulása óta először nem adott mozgósítási utasítást a püspököknek, a papoknak és a híveknek, hogy a kormánypártra szavazzanak.

Ami a kopt egyház és a Muszlim Testvériség kapcsolatát illeti, ebben az időben már többen kifejezték aggodalmukat. Jelentősebb összetűzésre 1990-ben került sor, amikor a Testvériség több fórumon is hangoztatta, hogy a koptokat nem szabadna bevenni a hadseregbe, és meg kellene fizetniük a fejadót, a *dzsizját*. Később a Testvériség visszakozott, és Musztafa Mashur felkereste a pápát, hogy rendezzék a nézeteltérést.⁵² 2000-ben a Muszlim Testvériség azért marasztalta el a koptokat, mert együttműködnek a Mubárak-rezsimmel.⁵³

Nyilván mindezekből felmerül a kérdés, hogy miért hagyta a kormányzat, hogy idáig fajúljanak a dolgok. Úgy tűnik, ebben több tényező is közrejátszott. A vallási ellentétek kiélezésével el lehetett terelni a figyelmet a – 2000-es évekre óriási mértéket megütő – kormányzati korrupcióról és a rohamosan romló gazdasági helyzetről. Az egyiptomi hírszerző szolgálatnak is voltak konfliktusai a kopt felső vezetéssel, és így bosszút állt a kopt egyházon azzal, hogy nem informálta időben a fenyegetésekről, továbbá nem fogatosítottak ellenlépéseket.

⁴⁹ NEAMATALLA 1998.

⁵⁰ A demokratikus és liberális gondolkodáshoz RUTHERFORD 2008.

⁵¹ UJHÁZI 2012.

⁵² Lásd: *Muslim Brotherhood figure* (2011). Memphis, Books LLC.

⁵³ ZAHID 2010.

Keresztények szerepe a felkelésekben

Annak ellenére, hogy a kopt fiatalok és a kopt civil szervezetek is jelen voltak a Mubárak-ellenes felkeléseken, az iszlám hírügynökségek ezt a tényt a későbbiekben előszeretettel hallgatták el. Tény, hogy a kopt ortodox egyház vezetése igyekezett távol maradni az eseményektől, és hivatalos megnyilatkozásaiban a tüntetésektől való távolmaradásra szólította fel a híveket. Úgy vélték, a tüntetések destabilizálják az ország biztonságát. Egyes kopt lapok, mint *Az út és az igazság* azonban éppen ellenkezőleg cselekedtek: arra inspirálták a kopt fiatalokat, hogy vegyék ki a részüket a demokratikus átalakításokat követelő tüntetésekből. A felkelések alkalmat kínáltak arra is, hogy megerősödjének azok a kopt civil és politikai mozgalmak, amelyek már régóta azt tűzték ki célul, hogy a koptok társadalmi, valamint politika orientációját ne az egyházi hierarchia határozza meg. Célkitűzéseik között szerepelt, hogy létrejöjjenek azok a kopt társadalmi mozgalmak, amelyek nem kizárólag a politikailag és gazdaságilag befolyásos kopt elitre, hanem széles bázisra épülnek.

A külföldi és a közel-keleti sajtóorgánumok a felkelések kapcsán előszeretettel írtak arról, hogy a Mubárak-rendszer túlkapásai egy oldalra állították a koptokat és a muszlimokat, ezzel – vallási hovatartozástól függetlenül – olyan szekuláris államot akarnak, amely demokratikus elvek alapján szerveződik.

A kopt evangélikus egyház vezetősége – szemben a kopt ortodox egyház vezetőivel – hamarabb elkötelezte magát a Mubárak elleni felkelők mellett. Az egyház vezetői részt vettek a tüntetéseken, és a rendelkezésükre álló infrastruktúrával – például a templomokban kialakított rögtönzött kórházakkal – segítették a tüntetőket. Nehéz pontosan megmondani, hogy a 2011. januári felkelésekben mennyi kopt vett részt, hiszen elvegyültek a tömegben. Öltözék alapján csak az egyházak klerikusait lehetett felismerni. Az egyes térségekben egyébként is eltér a koptok társadalmi aránya, így azokban a régiókban vagy városokban, ahol a számuk magasabb, mint Alexandria vagy Kairó, logikusan a tüntetéseken is többen vettek részt. Érdemes külön megemlíteni Szuezt, ahol a legvéresebb összecsapások történtek. Itt az egyházi vezetők arra intették a koptokat, hogy ne vegyenek részt a felkelésben, mivel az könnyen keresztényellenes hangulatúvá válhat. Szuezt már régóta úgy emlegették, mint a Muszlim Testvériség és a szalafisták egyiptomi bástyáját.

Az események előrehaladtával a kopt ortodox egyház retorikája is változott. Musza püspök például két tanulmányt is írt – az egyiket Mubárak bukása előtt néhány nappal, a másikat már a bukás után –, amelyben elítélte a rendszer túlkapásait, és kérte a koptokat, hogy támogassák a reformtörekvéseket.

A koptok azt remélték, hogy végre megszűnnek a keresztényeket hátrányosan érintő megkülönböztetések. Ezek a remények különösen az ún. *laikus* mozgalmakban voltak erősek, amelyek sok esetben még saját egyházi vezetőikkel, a hierarchikus egyházzal is ellentétes álláspontot képviseltek. III. Senuda pápa ezekben a körökben eleve nem örvendett feltétlen elfogadottságnak, mivel a mozgalmak sérelmezték, hogy a főpap túlságosan centralizálta a kopt ortodox egyházat, és a politikai vezetőkkel való tárgyalásokat kisajátította magának. A pápa még népszerűtlenebbé vált, amikor felszólította püspököket, hogy tiltsák meg a koptoknak, hogy részt vegyenek a megmozdulásokon. Senudát az elnökkel való vitái ellenére is úgy tartották számon, mint a Mubárak-dinasztia és Gamál Mubárak támogatóját. Kitarásával azonban nehéz helyzetbe hozta magát és a kopt közösséget is. Amikor a helyzet már nagyon kellemetlenné kezdett válni, Senuda Amerikába utazott arra hivatkozva, hogy

a betegségével kezelik. Lényegében az utolsó pillanatig politikailag aktív volt. A végsőkiig kitarított amellett, hogy a rendszer restaurálása jobb, mint ha a megüresedő politikai térbe szélsőséges erők nyomulnának be. Véleményével azonban mind az egyiptomi társadalomban, mind a kopt közösségben egyre periférikusabb helyzetbe került. Ez az állapot Senuda 2012. márciusi haláláig fennállt.⁵⁴ Ami a pápa utódjának megválasztását illeti, nem ment egyszerűen. Egyrészt soha nem látott számú jelöltet állítottak, másrészt a laikus mozgalmak képviselőinek aggályai voltak a választás hatályos egyházi jogi szabályozásával kapcsolatosan. Pakhomiosz püspök –, aki átmenetileg vezette a pápai hivatalt – az átmeneti időszakban más politikát folytatott. Több alkalommal kifejtette, hogy nem mondja meg a koptoknak, hogy kire szavazzanak, hanem mindenki döntsön lelkiismerete szerint. Pakhomiosz igyekezett elkerülni a nyílt konfrontációkat is.

A felkelések és az utána következő időszak megmutatta, hogy a vallási indíttatás még mindig jelentős Egyiptomban. Az iszlám motiváltágú erők mellett a kopt politikai, valamint civil szervezetek is megerősödtek, és végre nem a kopt ortodox egyház volt a koptok egyetlen képviselője. Ilyen szervezet a *Kifája* és a *Maspero Ifjúági Szövetség*. Ezek a mozgalmak a kopt egyházi hierarchiától függetlenül működő szervezetek, amelyek ennek a ténynek többször is hangot adtak. Sőt a megmozdulások kapcsán nyíltan kijelentették, hogy a kopt ortodox egyház vezetősége ne nyilatkozzon az egész kopt közösség nevében, és maradjanak a vallási kérdéseknél.⁵⁵ A Maspero-mozgalom munkájában azonban kulcsszerepet játszott két egyházi személy, is Mathiasz és Filopátor atyák, akik jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a kopt hívők között is elfogadottá váljon a mozgalom.

A felkelések után azonban a koptok reményei nemhogy nem váltak valóra, hanem jelentősen megnövekedett a keresztényekkel szembeni atrocitások száma. 2010-ben 45, 2011-ben 70, 2013-ban már 112 erőszakos atrocitást követtek el.⁵⁶ A legismertebb véres összecsapás az úgynevezett Maspero-mészárlás volt. 2011. október 10-én megközelítőleg 10 ezer kopt gyűlt össze, hogy békés tüntetés keretében fejezze ki tiltakozását a Felső-Egyiptomban (al-Marináb) felgyújtott templom miatt. A mai napig eltérnek a vélemények arról, hogy hogyan robbant ki az összecsapás. Az állami tévé híradásai azt sugallták, hogy a koptok támadtak a katonákra. Amikor a muszlim emberek ezeket a híreket hallották, kivonultak az utcára, hogy segítsenek a „bajba került” katonáknak. Az áldozatok között sokaknak olyan sérülései voltak, amelyeket biztos, hogy nem a hadseregnél rendszeresített fegyverekkel, hanem valamilyen más szúró-vágó eszközzel okoztak.⁵⁷ A szemtanúk és a szerzők többsége azonban azt állítja, hogy a katonaság támadt a tüntetőkre. Később a politikai elemzők egy harmadik lehetőséget is felvetettek: újra elővették a harmadik fél elméletét, hogy igazából külföldi szélsőségesek szüremkedtek be a tömegbe, és ők hergelték fel a többieket is, hogy támadjanak a katonákra. A vérengzés után, tekintve, hogy közeledtek a parlamenti választások, egyik politikai erő sem merte felvállalni, hogy elveszítse népszerűségét azzal, hogy nyíltan szembehelyezkedik a muszlim szélsőségesekkel, vagy rámutat a hadsereg felelőségére. A hadsereg többször tankokkal hajtott a tüntetők közé, nemzetközileg betiltott mérges gázokat és éles lőszert vetettek be. A felelősök igazi elszámoltatása azonban elmaradt. Házem el-Beblávi miniszterelnök-helyettes kifejtette, hogy a kormány egyik legfontosabb feladata

⁵⁴ BASSALI 2015.

⁵⁵ WITTEVEEN 2014.

⁵⁶ TADROS 2013, XIII.

⁵⁷ ISKANDER 2012.

a biztonság szavatolása, és ennek nem tudott eleget tenni, ezért benyújtja a lemondását, amelyet egyébként nem fogadtak el. Senuda pápa kijelentette, hogy ez esetben békés tüntetők elleni erőszakos fellépésről volt szó. Később azonban Senuda éles kritikákat kapott, amiért 2012. január 6-án, az ortodox karácsonyi szertartáson köszöntötte azokat a tábornokokat is, akik feltehetően felelősek voltak a vérengzésért.

A keresztények helyzete a Mubárák-korszak bukása után

A 2012-es választáson három politikai értelemben vett iszlám alapú párt indult. A Vaszat,⁵⁸ a szalafista Núr Párt és a Szabadság és Igazságosság Pártja. Ez utóbbit a Muszlim Testvériség alapította, tekintve, hogy az egyiptomi jogszabályok szerint vallási alapú politikai szervezetek nem létezhetnek. Mindhárom politikai szervezet soraiban voltak koptok is. Nem teljesen világos, hogy számukra komolyabb politikai szerepet is szántak-e, vagy inkább a keresztények és a nyugati közvélemény megnyugtatása volt a cél. Az biztos, hogy azt a célt nem sikerült ezzel elérni, hogy az adott iszlamista pártot a koptok is elfogadják, és a választásokon támogassák. A pártban részt vevő koptok szerepvállalását még a közvetlen környezetük is elutasította. Néhány ilyen kopt keresztény végül arra a belátásra jutott, hogy az iszlamista politikai szervezetben elfoglalt szerepük inkább formális.

A választáson magas, 60%-os részvételi arány mellett a Szabadság és Igazságosság Párt győzött. A második a Núr koalíció⁵⁹ és a harmadik a Vafd Párt lett. Így az iszlamista erők szereztek meg a szavazatok túlnyomó többségét. Egyesek úgy jellemezték a választást, mint amelynek a nők, a fiatalok és a koptok lettek a vesztesei, vagyis azok, akik mindig is másodlagos polgárai voltak az egyiptomi társadalomnak. Mindössze hat kopt került be a parlamentbe, akik így a törvényhozás 1,2%-át tették ki. Rajtuk kívül még öt kopt kapott kinevezést az egyiptomi törvényhozásba. A kinevezést a hadsereg főparancsnoksága eszközölte, minthogy az egyiptomi törvények szerint az egyiptomi kormányfőnek joga van 10 parlamenti széklet közvetlenül betölteni. Így ezekkel a kinevezésekkel próbálták ellensúlyozni, hogy a koptok a népesség számarányához képest nehegy túlságosan alulreprezentáltak legyenek. A 11 fővel azonban már 2,2%-a volt kopt az egyiptomi parlamentnek. Ez már nem maradt el az elmúlt évektől. 2010-ben 10, 2005-ben 6, 2000-ben pedig 7 kopt ült az egyiptomi jogalkotásban. A probléma sokkal inkább abban állt, hogy azokban a meghatározó albizottságokban, mint az ifjúsági ügyek, a külügy, a honvédelem, a környezetvédelem stb., amelyekben régebben mind a tagok, mind a vezetőség között voltak koptok, most egyikben sem szerepeltek. Az albizottságok vezetése kizárólag az iszlamista pártok kezébe került.

Nem hozott meglepetést a 2012-es elnökválasztás sem. A májusi, első fordulónál még nem lehetett egyértelműen látni, hogy melyik jelölt szerzi meg a szavazatok többségét, hiszen az első helyen szereplő Muhammad Morszi és a második helyet megszerző Ahmad Safik között mindössze néhány 100 ezer szavazat volt. A júniusi második fordulóhoz

⁵⁸ CARNEGIE ENDOWMENT FOR INTERNATIONAL PEACE 2011.

⁵⁹ A Núr Párt eredetileg a Demokratikus Szövetség koalíció részese volt, de a Szabadság és Igazságosság Párttal kialakult ellentétek miatt kilépett a tömörülésből, majd két kisebb szalafita csoporttal – 2011. november elején – megalakította az Iszlám Szövetséget (*Islamic Alliance* – IA). A koalíció egyik tagja a főképp kairói bázisú Aszala (Hitelesség) Pártja, a másik pedig az egykor radikális platformot képviselő al-Gamáa al-Iszlámíja (Iszlám Csoport) által létrehozott Fejlődés és Építés Pártja volt. GAZDIK 2012, 107.

a Muszlim Testvériség már mozgósította erőit, és a mecsetekben hirdették, hogy az igazi muszlimok csak Morszira szavazhatnak. A két jelölt közötti csekély szavazatkülönbség miatt megnőtt a koptok jelentősége is, és ismét felvetődött a kérdés, hogy pontosan mennyi is a számuk Egyiptomban. A kopt kisebbség többségében nem Morszit támogatta, de végül a koptok támogatása nélkül is sikerült megnyernie a második fordulót. Első beszédében kifejtette, hogy minden egyiptomi elnöke akar lenni. Elnöksége alatt jelentősen rosszabbodott a közbiztonság, megnőtt a munkanélküliség, és a keresztényekkel szembeni atrocitások száma is emelkedett. Sok helyen mindennaposak lettek a keresztényekkel szembeni erőszakos fellépések, állami, hatósági részről a bebörtönzések. Gyakorivá vált, hogy a keresztényeket minden alap nélkül is iszlámellenességgel – blaszfémiaival – vádolták meg. Az Amnesty International emberi jogi szervezet azt is sérelmezte, hogy a fegyveres és védelmi erők nem voltak képesek megvédeni a keresztény templomokat, iskolákat és jótékonyági központokat.⁶⁰ Megalakultak ugyanakkor azok a kopt jogvédő szervezetek, amelyek különböző fórumokon igyekeznek mind a mai napig a koptok érdekeit védelmezni, és atrocitások esetén jogorvoslatot keresni.⁶¹

A Morszi vezetete kormányzat nem volt hosszú életű. A növekvő gazdasági nehézségek, a munkanélküliség és a rossz közbiztonság miatt az őket támogató tömegek is elfordultak tőle, megteremtve Abd el-Fattáh esz-Szízsi tábornok, vezérkari főnök számára a társadalmi alapot, hogy 2013 júliusában katonai puccsal eltávolítsa a hatalomból a kormányt.⁶² II. Teodor pápa nyilvánosan is pozitívan nyilatkozott a hatalomátvételtől, amelyet nagyon egyszerűen azzal indokolt, hogy a Morszi és a Muszlim Testvériség időszakában a keresztények állandó jelleggel ki voltak téve az iszlám szélsőségesek üldöztetéseinek.

Így nem meglepő az sem, hogy a 2014-es elnökválasztás alkalmával, amelyet esz-Szízsi tábornok egyébként fölényesen megnyert, a tábornok élvezte a keresztény közösségek támogatását.⁶³ A beiktatott elnök több gesztusértékű lépést tett, amellyel biztosítani akarta magának a keresztény közösségek jóindulatát. A választási győzelem után felszólította a kormányt, hogy elsődleges feladatának tekintse az új alkotmány, parlamenti és jogi rendszer kidolgozását. Az új alkotmány mellett, hogy az iszlám vallást tekinti államvallásnak, kimondja, hogy egyetlen párt sem szerveződhet vallási vagy faji alapon. Esz-Szízsi 2015 januárjában elnöki látogatást tett a kairói Szent Márk-katedrálisban, és részt vett az ortodox karácsonyi istentiszteleten. Az elnök ez alkalommal is megerősítette, hogy Egyiptom a keresztényeket teljes jogú állampolgárnak fogja tekinteni. Más alkalommal ígéretet tett a koptoknak, hogy biztosítani fogják a keresztény közösségeknek a jogot a templom-építésre és a meglévő istentiszteleti helyek felújítására. Emberi jogi szervezetek megjegyzik, hogy a gesztusértékű lépésekben az új elnök jól felfogott érdeke is megjelenik. Egyiptomnak nemzetközi kapcsolatai, gazdasága, a szolgáltató szektor stabilizálása érdekében létszükséglet a társadalmi béke megteremtése, és az iszlám vallási szélsőségek visszaszorítása.

A keresztények véleménye sem egységes esz-Szízszivel és az új kormányzattal szemben. Amíg az átlagkeresztény állásfoglalása alapvetően pozitív az országot vezető új irányról, addig az egyházi vezetők véleménye már nem ennyire egyöntetű. Rafic Greiche, a katolikus egyház egyiptomi szóvivője úgy fogalmazott, hogy a kormányzat meg akarja

⁶⁰ BUCHANAN 2015.

⁶¹ DOSS 2014.

⁶² ALLEN 2015.

⁶³ FAHIM 2014.

nyerni és tartani a keresztények szavazatait, de nagy az eltérés az ígéretek és a valóság között. Mina Thabet, Az Emberi Jogok Egyiptomi Bizottságának a megbízottja, aki maga is kopt keresztény, azt mondta: „nem szűnt meg sem a diszkrimináció, sem az erőszak, sem a gyűlöletbeszéd.” Abd el-Fattáh esz-Szíszi rendszerét pedig Mubárakéhoz hasonlította, minthogy véleménye szerint a Mubárak-rezsim restaurációjáról van szó. Ezt a véleményt más források és keresztény hírportálok is megerősítették.

Érthető azonban, hogy Morszi hatalomból való eltávolítása után nem fog egy pillanattal eltűnni a közéletből a vallási radikalizmus. Az Open Doors emberi jogi szervezet adatai szerint Morszi hatalomból való eltávolítása után is legalább 70 templomot, szerzetesi kolostort, keresztény iskolát és könyvesboltot ért támadás,⁶⁴ továbbá emlékezetes a 2017 virágvasárnapján elkövetett vérontás, ahol 45 ember meghalt, és legalább 100 megsebesült. A támadás szimbolikus jelentőséggel is bírt, hiszen az egyik merényletet az alexandriai Szent Márk-katedrális, vagyis a kopt kultikus élet egyik központja ellen követték el. A vallási alapon szerveződő konfliktusok igazi alapját több elemző a szociális problémákban, a szegénységben és a nagy fokú munkanélküliségben látja.⁶⁵ Így, amíg nem javul látványosan a gazdasági helyzet, és nem lesz kisebb a munkanélküliség, addig számítani kell a vallási kisebbségekkel szembeni erőszakos fellépésre.

Vannak azonban figyelemre méltó gesztusok, mint amikor a Kairó északi részén található Manúfijjában iszlám hívek is gyűjtöttek a templom felépítésére.⁶⁶ Sokat számít a vallási vezetők hozzáállása is. Ahmad el-Tajeb, a szunnita világ szellemi központjaként számon tartott kairói al-Azhar mecset és egyetem nagyimámja és II. Teodor pápa több alkalommal – az említett virágvasárnap események után is – elutasították a vallási alapon szerveződő szélsőséges szervezeteket. Saját híveiket megbékélésre és egymás kölcsönös tiszteletére szólították fel. A nagyimám azt is jelezte, hogy az Iszlám Állam és a hasonló szélsőséges szervezetek félremagyarázzák az iszlám vallás alapelveit.⁶⁷

Az Apostoli Szentszék egyiptomi külpolitikája

Az Apostoli Szentszék és Egyiptom közötti diplomáciai kapcsolatok minősége és intenzitása kormányzati korszakonként jelentősen eltért. A két ország között 1947. május 23-án jött létre a diplomáciai kapcsolat.⁶⁸ A kapcsolat javítása érdekében mind vatikáni, mind egyiptomi részről kiemelték azokat a kérdéseket, amelyekben mindkét ország érdekelt: a közel-keleti békefolyamat előmozdítása, illetve annak egy sarkalatos eleme, hogy a Közel-Keletet nukleáris fegyverektől mentes övezetté kell tenni. Emellett a család védelme, a vallási párbeszéd előmozdítása is megjelent a diplomáciai szövegekben. A 2000-es években magas rangú diplomáciai látogatásokra is sor került. Történelmi jelentőségű volt II. János Pál 2000. február 24-én tett egyiptomi látogatása. A pápa felkereste a vallási szempontból jelentős helyeket, és a politikai vezetők mellett tárgyalt több vallási vezetővel is. Sajnálatos

⁶⁴ Forrás: www.opendoorsuk.org/persecution/worldwatch/egypt.php (A letöltés időpontja: 2015. 09. 04.)

⁶⁵ EDWARDS 2015.

⁶⁶ EL KOM 2015.

⁶⁷ FOUAD 2015.

⁶⁸ Forrás: www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?CatID=1297#.VkRyVF5VK1s (A letöltés időpontja: 2015. 11. 12.)

eleme volt a látogatásnak, hogy a görög ortodox közösség történelmi okokra hivatkozva elutasította, hogy közös imádságon vegyen részt a katolikus egyház vezetőjével.⁶⁹ A látogatást a Szentszék eredményesnek értékelte. Erre a tényre II. János Pál 2000 szeptemberében az új egyiptomi nagykövet köszöntésekor is kitért. Megköszönte a vendéglátók szívéllyességét, és jelezte, hogy Egyiptomot a Szentszék a közel-keleti körülmények stabilizálódása szempontjából kulcsfontosságúnak tartja, olyan országnak, ahol a kultúrák és vallások nem egymás ellenségei, hanem egymást gazdagítják, illetve erősítik. A pápa köszöntőbeszédében arra is kitért, hogy a béke megerősítése a Szentszék célját és érdekét is szolgálja, továbbá az állami hatóságoknak mindent meg kell tenniük, hogy a térség törekeny békéjét fenntartsák, illetve a múlt értelmetlen vérontásai ne ismétlődjenek meg.⁷⁰ Nyilvánvalóan a Szentszék megfogalmazását az érzékeny *status quo* fenntartásának az igénye is vezette.

Az ezredforduló után az egyiptomi vezetés is több gesztusértékű diplomáciai lépést tett az Apostoli Szentszék irányába. 2006. március 3-án az egyiptomi elnök Hoszni Mubárak látogatott a Vatikánba, és találkozott XVI. Benedek pápával. A megbeszélés alkalmával érintették a közel-keleti békefolyamatokat, illetve Irak és Irán helyzetét.

2007. november 6-án Ahmad Abu el-Gájt külügyminiszter utazott a Vatikánba, és arról tárgyaltak, hogyan lehet a két ország közös törekvéseit még inkább összehangolni, különösen olyan kérdésekben, mint a békefolyamatok vagy a libanoni és a szudáni helyzet.

Szintén a 2000-es években fontos kulturális kapcsolatok épültek ki a két állam között. A Szentszék mindig is hangsúlyt helyezett arra, hogy a helyi klérus soraiban legyenek olyanok, akik a katolikus egyház központjában, Rómában, vagy más katolikus szellemi központban tanulnak, és ezzel a helyi klérus soraiban erősítik a katolikus identitást. Ezért a Szentszék számos ösztöndíjat ajánl fel katolikus papnövendékek számára, akik a pápai egyetemeken és intézetekben teológiát, filozófiát és kánonjogot tanulhatnak.⁷¹ Ugyancsak jelentős kulturális köteléket jelent az az állandó bizottság, amely az al-Azhar mecset és egyetem és a Vallásközi Párbeszéd Pápai Tanácsa között jött létre 1998-ban. A bizottság fő célkitűzése, hogy fórumot biztosítson a két vallás képviselői számára, és segítsen a félreértések megszüntetésében. A bizottság évente egyszer találkozt tart, ahol többek közt azokat a veszélyeket is megtárgyalják, amelyek az egyre növekvő vallási szélsőségek-ből fakadnak, és felvázolják a problémák kezelésének lehetőségeit. Az egyetem és a pápai tanács kapcsolata azonban nem töretlen. XVI. Benedek 2011 januárjában mondott beszéde után, amelyben a kopt keresztény templommal szemben elkövetett terrortámadás vonatkozásában figyelmeztette az egyiptomi hatóságokat, hogy védjék meg a kopt keresztényeket, Egyiptom nemcsak a nagykövetét rendelte haza, hanem az egyetem is felfüggesztette az együttműködést a pápai tanáccsal.⁷² Az egyetem reakciójára a Szentszék gyorsan reagált, és kifejtette, hogy a pápai tanács továbbra is kész a párbeszéd folytatására. Azóta helyreállt az együttműködés – bár az egyetem részéről megfogalmazott feltételek meglehetősen kemények voltak, különösen, ami a pápa bocsánatkérésére irányuló igényüket illette.⁷³

⁶⁹ Egyptian Ambassador to U.N. Discusses Pope's Visit to Egypt (2000).

⁷⁰ Address of the Holy Father John Paul II to the New Ambassador of the Arab Republic of Egypt to the Holy See (2000).

⁷¹ Uo.

⁷² Islamic Al Azhar University Suspends Dialogue with Vatican (2011).

⁷³ Egypt, Al-Azhar Reaffirms Opposition to Dialogue with Vatican (2011).

A szentszéki diplomácia a szokásos békéltető politikát képviselte, és azon a bevett állásponton volt – amelyet egyébként más iszlám többségű országban is képvisel –, hogy válsághelyzetben és fegyveres konfliktusban is, amíg csak lehet, fenn kell tartani a diplomáciai kapcsolatot.

Az említett pápai beszédre, amelyben a kairói zavargások kapcsán a pápa a keresztények védelmére és az egyiptomi kormányzat felelősségére utalt, az egyiptomi kormányzat meglehetősen rosszul reagált.⁷⁴ Egyiptom a pápai nyilatkozat után hazarendelte Lamia Aly Hamada Mekhemar (Lamijá Ali Muhajmar) nagykövetet, mivel elfogadhatatlannak tartották, hogy a pápa beavatkozik Egyiptom belügyeibe. A nagykövet elutazása előtt azonban Dominique Mamberti érsek fogadta a nagykövetet. A találkozón kifejtette, hogy a Szentatya csak a konfliktus eszkalációjának és annak vallási útra terelésének veszélyéről akart szólni, nem a szuverén ország belpolitikájába akart beavatkozni. A nagykövet a keresztény kisebbség elleni támadást terrorcselekménynek nevezte, amely az egész egyiptomi társadalom elleni támadás, és nem keresztényüldözés.⁷⁵ XVI. Benedek emellett, hogy felszólalásában utalt az alexandriai kopt keresztény templom ellen elkövetett bombatámadásra, amelyben 23-an haltak meg, hozzátette, hogy a Közel-Kelet keresztényei ősi és szülőföldjükhez hűséges lakosai a térségnek, illetve mindig teljesítik azokat a kötelezettségeket, amelyekkel a hazájuknak tartoznak.⁷⁶

Azóta helyreállt a diplomácia kapcsolat a két állam között. Amikor a Szentszékhez küldött új egyiptomi nagykövet, Szajif an-Naszr, bemutatta megbízólevelének másolatát, tolmácsolta esz-Szisi elnök köszönetét is, hogy a Szentszék a Szezei-csatorna megnyitásának ünnepére magas rangú képviselőt küldött.⁷⁷ A Szentszék részéről Paul Richard Gallagher érsek jelezte a Vatikán készségét a két ország közötti együttműködés elmélyítésére vonatkozóan, illetve kifejtette, hogy a Szentszék a közel-keleti helyzet stabilitásának megteremtésében Egyiptomra mint kulcsszereplőre tekint. 2014. november 24-én pedig Abd el-Fattáh esz-Szisi is találkozott Ferenc pápával, illetve Parolin bíborossal. A vatikáni találkozó alkalmával az elnök megerősítette elkötelezettségét az emberi jogok és a vallásszabadság alkotmányos megerősítése, továbbá a szélsőséges szervezetek visszaszorítása tekintetében. Az elnök a kétoldalú együttműködés elmélyítésére is utalt.

Ferenc pápa 2017. április végi egyiptomi utazásának különös hangsúlyt adott, hogy arra a virágvasárnapi terrortámadások után került sor. Az utazás egyeztetése ugyanakkor már jóval a virágvasárnapi események előtt megtörtént. A pápa a történet ellenére sem mondta le az utat, sőt a tervezettnél nagyobb védelmet sem kért. A találkozókából és a beszédek-ből egyértelműen kiderült, hogy a pápalátogatás szervezésénél, valamint lebonyolításánál a diplomáciai kapcsolatok, a vallásközi párbeszéd, az ökumenizmus és a katolikus hívek megerősítésének szempontjait egyaránt figyelembe vették. A pápa ugyanis találkozott az egyiptomi politikai vezetőkkel, részt vett és beszédet mondott az al-Azhar Egyetemen szervezett konferencián. Meglátogatta II. Teodor kopt pápát, illetve találkozott a helyi papokkal, szerzetesekkel és seminaristákkal.⁷⁸

⁷⁴ FLYNN 2011.

⁷⁵ Forrás: www.youtube.com/watch?v=0NVWcBjwk3M. (A letöltés időpontja: 2015. 11. 01.)

⁷⁶ GLATZ 2011.

⁷⁷ Sisi Praises Firm Relations between Egypt and Vatican (2015).

⁷⁸ Ferenc pápa elutazott Egyiptomba (2017).

Következtetések

Az egyiptomi kereszténység mellett, hogy ősi kulturális és teológiai bástyája a közel-keleti kereszténységnek, mindig megosztott, egymással is filozófiai, illetve teológiai vitában álló közösség volt. Ez még a kereszténység térnyerése és megerősödése előtti mélyebb szocio-kulturális okokra vezethető vissza.

Az iszlám hódítás után a két vallás képviselőinek együttélése és a keresztényekre vonatkozó szabályozás korszakonként jelentősen eltérő volt. A kezdeti engedmények fokozatosan elvesztek, majd az európai jelenlét következtében ismét enyhülés következett, javult a keresztények helyzete. A Közel-Kelet többi keresztény közösségeihez képest a koptok megmaradásának, majd 20. századi megerősödésnek az oka abban is keresendő, hogy a kopt vezetők többségében keresték az együttműködés lehetőségét az iszlám és a helyi politikai vezetőkkel. Történelmi múltjukból adódóan inkább a helyi és nem az európai hatalmakat tekintették partnernek.

A legjelentősebb közel-keleti keresztény közösségről van szó, amit jól szemléltet, hogy az angolszász szakirodalom az elmúlt évtizedekben alaposan körüljárta a kopt kereszténység történelmi, liturgikus hagyományait és modern kori kihívásait, illetve biztonsági helyzetét.

Sajnos az elmúlt évtizedekben megerősödött a keresztényekkel szembeni erőszakos atrocitások száma. Templomokat és keresztény oktatási intézményeket támadtak meg, és közösségeket űztek el az otthonaikból. A kiéleledő konfliktusoknak nemcsak vallási okai vannak, hanem a romló gazdasági helyzet, a növekvő munkanélküliség, a színtalalkalmak mögötti politikai alkuk is hozzájárulnak azokhoz.

Az emberek demokratikus átalakulásba vetett reményei is szertefoszlottak, ami sokak szerint a régi rendszer teljes restaurálását is magával hozhatja. Kérdés, hogy a keresztény közösségek a gyorsan változó politikai térben, a néha polgárháborús környezetben hogyan találják meg a túlélés lehetőségét. Egyes vélemények szerint a kopt ortodox egyháznak kellő távolságot kellene tartania a politikai erőktől, és a kopt civil szervezeteket, politikai szervezeteket kellene érvényesülni hagynia. Azokat a kényes kérdéseket is tisztázni kellene, hogy hogyan történhet a koptok társadalmi integrációja úgy, hogy közben megőrzik identitásukat, és vallási előírásaikat érvényesíteni tudják. Tartósan biztosítani kellene – végre – a vallás-szabadság egyes legfontosabb elemeit, mint a templomépítéshez és -felújításhoz való jogot, továbbá a kultuszszabadság szabad gyakorlásának jogát.

Kevésbé kedvező scenárió szerint, ha a koptok továbbra sem kapnak kellő kormányzati támogatást, vagy ha fokozódnak a szélsőséges megnyilvánulások velük szemben, akkor ez részükre is kiválthat erőteljesebb fellépést, tömegmegmozdulásokat és tüntetéseket. Az azonban látszik az elmúlt időszak eseményei kapcsán, hogy ezek a megmozdulásaik még ha jogosak is, akkor sem találnak majd széles szimpátiára az egyiptomi társadalomban. Így az sem kizárt, hogy az önazonosság megtartásával az egyiptomi társadalomba történő békés integráció helyett inkább a kivándorolás fokozódik, aminek következtében a kopt közösségek lassan teljesen eltűnnek Egyiptomból.

Felhasznált irodalom

- Address of the Holy Father John Paul II to the New Ambassador of the Arab Republic of Egypt to the Holy See (2000). *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, Vol. 23, No. 2. 338–341. Elérhető: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/2000/jul-sep/documents/hf_jp-ii_spe_20000907_egypt-ambassador.html (A letöltés időpontja: 2015. 11. 13.)
- AL-AWADI, Hesham (2004): *In Pursuit of Legitimacy the Muslim Brothers and Mubarak, 1982–2000*. London – New York, Tauris Academic Studies.
- Alexandriai Szent Atanáz* (s. a.). Elérhető: www.katolikus.hu/szentek/szent59.html (A letöltés időpontja: 2015. 10. 27.)
- ALLEN, John L., Jr. (2015): Egypt’s Christians Caught Between a Will to Believe and Weight of History. *Crux* (online), 2015. 06. 29. Elérhető: www.cruxnow.com/church/2015/06/29/egypts-christians-caught-between-a-will-to-believe-and-weight-of-history (A letöltés időpontja: 2015. 09. 05.)
- Arianizmus (2004). In DIÓS István – VICZIÁN János szerk.: *Magyar Katolikus Lexikon I*. Budapest, Szent István Társulat.
- ARMANIOS, Febe (2011): *Coptic Christianity in Ottoman Egypt*. Oxford, Oxford University Press.
- ATIYA, Aziz S. (1991): *The Coptic Encyclopedia*. New York, Macmillan.
- BAER, Gabriel (1962): *History of Landownership in Modern Egypt*. London, Oxford University Press.
- BASSALI, Daniel (2015): Egypt’s Christians in the Shadow of the Muslim Brotherhood. *The Washington Free Beacon* (online), 2015. 08. 11. Elérhető: <http://freebeacon.com/national-security/egypts-christians-in-the-shadow-of-the-muslim-brotherhood> (A letöltés időpontja: 2015. 09. 04.)
- BELLETT, Paulinus (1992): Coptic Language and Literature. In *New Catholic Encyclopedia IV*. New York, McGraw Hill. 310–311.
- BERGER, Maurits (2005): *Sharia and Public Law in Egyptian Family Law*. Groningen, Hephaestus.
- BOWIE, Leland (1977): The Copts, the Wafd, and Religious Issues in Egyptian Politics. *The Muslim World*, Vol. 67, No. 2. 106–126.
- BRUNNER-TRAUT, Emma (1993): *Die Kopten: Leben und Lehre der frühen Christen in Ägypten*. München, Herder.
- BUCHANAN, Rose Troup (2015): Coptic Christians: Who are They – And Why Have They been Targeted by Isis in Beheading Video? *Independent* (online), 2015. 02. 16. Elérhető: www.independent.co.uk/news/world/middle-east/egypts-coptic-christians-who-are-isiss-latest-victims-and-why-are-they-persecuted-10048328.html (A letöltés időpontja: 2015. 10. 26.)
- CARNEGIE ENDOWMENT FOR INTERNATIONAL PEACE (2011): Egypt Elections: al-Wasat (Center Party). *The Cairo Review of Global Affairs* (online), 2011. 11. 16. Elérhető: www.thecaireview.com/tahrir-forum/egypt-elections-al-wasat-center-party (A letöltés időpontja: 2012. 01. 31.)
- CARTER, Barbara (1986): *The Copts in Egyptian Politics*. London, Croom Helm.
- CSEH Balázs (2015): Az Iszlám Állam és muzulmán jog. *Arsboni* (online), 2015. 11. 02. Elérhető: <http://arsboni.reblog.hu/az-iszlam-allam-es-a-muzulman-jog> (A letöltés időpontja: 2015. 12. 26.)
- DAVIS, Stephen J. (2004): *The Early Coptic Papacy: The Egyptian Church and Its Leadership in Late Antiquity*. New York – Cairo, American University in Cairo Press.
- GAYFFIER-BONNEVILLE, Anne-Claire De (2005): L’arbre sans racines: la Constitution égyptienne de 1923. *Égypte/Monde arabe*, Vol. 3, No. 2. 37–52.

- Doss, Leyla (2014): A Civil Coptic Movement Struggles in a Polarized Egypt. *MadaMasr.com*, 2014. 05. 12. Elérhető: www.madamasr.com/sections/politics/civil-coptic-movement-struggles-polarized-egypt (A letöltés időpontja: 2015. 12. 08.)
- EATON-KRAUSS, Marianne – GAWDAT, Gabra (2007): *The Illustrated Guide to the Coptic Museums and Churches of Old Cairo*. New York – Cairo, American University in Cairo Press.
- EDWARDS, Steven (2015): “You are a Target”: Muslim Extremists Terrorize Egypt’s Coptic Christians. *Fox News World* (online), 2015. 05. 05. Elérhető: www.foxnews.com/world/you-are-a-target-muslim-extremists-terrorize-egypts-coptic-christians (A letöltés időpontja: 2019. 06. 09.)
- Egypt, Al-Azhar Reaffirms Opposition to Dialogue with Vatican (2011). *Asia News* (online), 2011. 04. 13. Elérhető: www.asianews.it/news-en/Egypt,-Al-Azhar-reaffirms-opposition-to-dialogue-with-Vatican-21292.html (A letöltés időpontja: 2015. 11. 13.)
- Egypt Human Development Report 2008 – Egypt’s Social Contract: The Role of Civil Society* (2008). Elérhető: www.eg.undp.org/content/egypt/en/home/library/human_development/publication_3.html (A letöltés időpontja: 2016. 01. 04.)
- Egypt: Muslim-Christian Tensions Escalate* (s. a.). Elérhető: www.christiantoday.com.au/article/egypt.muslim.christian.tensions.escalate/4485.htm (A letöltés időpontja: 2016. 01. 04.)
- Egyptian Ambassador to U.N. Discusses Pope’s Visit to Egypt (2000). *CNN* (online), 2000. 02. 26. Elérhető: <http://edition.cnn.com/TRANSCRIPTS/0002/26/wv.03.html> (A letöltés időpontja: 2019. 05. 15.)
- EL KOM, Shibin (2015): Africa/Egypt – Muslims Collect Money to Build a Church in the Egyptian Province of Al Manufiyya. *Agenzia Fides* (online), 2015. 04. 27. Elérhető: www.fides.org/en/news/37699-AFRICA_EGYPT_Muslims_collect_money_to_build_a_church_in_the_Egyptian_province_of_Al_Manufiyya#.Vi4dmW6nGlu (A letöltés időpontja: 2015. 10. 25.)
- ELSASSÁR, Sebastian (2014): *The Coptic Question in the Mubarak Era*. Oxford, Oxford University Press.
- FAHIM, Joseph (2014): Egypt’s Copts May Soon Regret Supporting Sisi. *Al-Monitor* (online), 2014. 07. 04. Elérhető: www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/07/egypt-coptic-christians-sisi-secular-islamist.html# (A letöltés időpontja: 2016. 02. 22.)
- Ferenc pápa elutazott Egyiptomba (2017). *Magyar Kurír* (online), 2017. 04. 28. Elérhető: www.ma-gyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-elutazott-egyiptomba (A letöltés időpontja: 2017. 05. 19.)
- FLYNN, J. D. (2011): Vatican Responds to Egypt Recalling its Ambassador Over Pope’s Remarks. *Catholic News Agency*, 2011. 01. 11. Elérhető: www.catholicnewsagency.com/news/vatican-responds-to-egypt-recalling-its-ambassador-over-popes-remarks (A letöltés időpontja: 2015. 11. 01.)
- FOUAD, Ahmed (2015): Al-Azhar Refuses to Consider the Islamic State an Apostate. *Al-Monitor* (online), 2015. 02. 12. Elérhető: www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/02/azhar-egypt-radicals-islamic-state-apostates.html#ixzz40uAdiy8S (A letöltés időpontja: 2016. 02. 22.)
- FRIEDRICH, OTTO – MEINARDUS, August (1977): *Christian Egypt, Ancient and Modern*. New York – Cairo, American University in Cairo Press.
- GALAL, Lisa Paulsen (2012): Coptic Christian Practices: Formations of Sameness and Difference. *Islam and Christian–Muslim Relations*, Vol. 23, No. 1. 47–48.
- GAZDIK Gyula (2012): Politikai erővonalak, választási földcsuszamlás a posztmubaráki Egyiptomban I. *Nemzet és Biztonság*, 5. évf. 3. sz. 89–115.
- GAWDAT, Gabra (2007): *The Illustrated Guide to the Coptic Museums and Churches of Old Cairo*. New York – Cairo, American University in Cairo Press.

- GLATZ, Carol (2011): Egypt Withdraws Ambassador after Pope's Appeal for Christians. *Catholic Herald* (online), 2011. 01. 12. Elérhető: www.catholicherald.co.uk/news/2011/01/12/egypt-withdraws-ambassador-after-popes-appeal-for-christians (A letöltés időpontja: 2015. 11. 01.)
- HABIB EL MASRI, Iris (1982): *Story of the Copts, the True Story of the Christianity in Egypt*. Newberry Springs, St. Anthony Coptic Orthodox Monastery.
- HASSAN, S. S. (2003): *Christians versus Muslims in Modern Egypt. The Century Long Struggle for Coptic Equality*. Oxford, Oxford University Press.
- HEIKAL, Mohamed (1983): *Autumn of Fury. The Assassination of Sadat*. London, Andre Deutsch.
- HEYWORTH-DUNNE, James (1968): *An Introduction to the History of Education in Modern Egypt*. London, Frank Cass.
- HÜNEBURG, Mirco (s. a.): *Christen in Ägypten – Geschichte der Kopten (Einführung)*. Elérhető: www.aegypten-online.de/geschichte-der-kopten.htm (A letöltés időpontja: 2015. 09. 02.)
- IBRAHIM, Raymond (2011): Land Dispute or Jihad? The Coptic Monastery Raid Revisited. *Jihad Watch* (online). Elérhető: www.jihadwatch.org/2008/06/rammond-ibrahim-land-dispute-or-jihad-the-coptic-monastery-raid-revisited.html (A letöltés időpontja: 2015. 12. 16.)
- IBRAHIM, Saad Eddin – TADROS, Marilyn R. I. – EL-FIKI, Mohammed Anwar – SOLIMAN, Soliman Shafik (1996): *The Copts of Egypt*. London, Minority Rights Group International.
- IBRAHIM, Vivian (1996): *The Copts of Egypt: The Challenges of Modernisation and Identity; From Byzantine to Islamic Egypt*. Cairo, Ibn Khaldoun Center for Development Studies.
- INFORMATIONSZENTRUM ASYL UND MIGRATION (2012): *Ägypten. Die Koptisch-Orthodoxe Kirche*. Nürnberg, Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. Elérhető: www.ecoi.net/en/file/local/1002968/4232_1412866051_deutschland-bundesamt-fuer-migration-und-fluechtlinge-die-koptisch-orthodoxe-kirche-september-2012.pdf (A letöltés időpontja: 2015. 11. 13.)
- ISKANDER, Elizabeth (2012): *Sectarian Conflict in Egypt. Coptic Media, Identity and Representation*. Oxford, Routledge.
- Islamic Al Azhar University Suspends Dialogue with Vatican (2011). *Asia News* (online), 2011. 01. 20. Elérhető: www.asianews.it/news-en/Islamic-Al-Azhar-University-suspends-dialogue-with-Vatican-20558.html (A letöltés időpontja: 2015. 11. 13.)
- KING, Archdale (2007): *The Rites of Eastern Christendom*. Knoxville, Gorgias Press.
- MAGED, S. A. Mikhail (2014): *Identity and Politics After the Arab Conquest*. London – New York, I.B. Tauris.
- MEINARDUS, Otto F. (1999): *Two Thousand Years of Coptic Christianity*. New York – Cairo, The American University in Cairo Press.
- NEAMATALLA, Mounir (1998): *Zabbaleen Environment and Development Program*. Piermont, The Mega-Cities Project.
- NORDBRUCH, Gotz (2011): *Sympathie und Schrecken. Begegnungen mit Faschismus und Nationalsozialismus in Ägypten, 1922–1937*. Berlin, Klaus Schwarz Verlag.
- PHILIP, Thomas (1985): *The Syrians in Egypt 1725–1975*. Stuttgart, Franz Steiner Verlag.
- PIZZO, Paola (2003): *L'Egitto agli egiziani': cristiani, musulmani e idea nazionale (1882–1936)*. Torino, Zamorani.
- Press Release (2010). *American Coptic Union*, 2010. 09. 01. Elérhető: <http://americancopticunion.blogspot.hu/2010/09/press-release.html> (A letöltés időpontja: 2016. 01. 01.)
- RANKE-HEIDELBERG, Hermann (1936): *Breasteds Geschichte Ägyptens*. Innsbruck, Phaidon.
- REID, Donald M. (1982): Political Assassination in Egypt, 1910–1954. *The International Journal of African Historical Studies*, Vol. 15, No. 4. 625–651.

- ROSENTIEL, Tom (2011): Ask the Expert. Pew Research Center (online), 2011. 05. 11. Elérhető: <http://pewresearch.org/pubs/1770/ask-the-expert-pew-research-center#christians-egypt> (A letöltés időpontja: 2015. 12. 14.)
- RUTHERFORD, Bruce K. (2008): *Egypt after Mubarak. Liberalism, Islam, and Democracy in the Arab World*. New Jersey, Princeton University Press.
- SHARKEY, Heather J. (2008): *American Evangelicals in Egypt: Missionary Encounters in an Age of Empire*. Princeton, Princeton University Press.
- Sisi Praises Firm Relations between Egypt and Vatican (2015). *Vatican-abouna.org*, 2015. 10. 13. Elérhető: <http://en.abouna.org/en/content/sisi-praises-firm-relations-between-egypt-and-vatican> (A letöltés időpontja: 2015. 11. 02.)
- STROHMANN, Rudolf (1932): *Die Koptische Kirche in der Neuzeit*. Tübingen, Mohr.
- SWANSON, Mark N. (2010): *The Coptic Papacy in Islamic Egypt (641–1517)*. New York – Cairo, The American University in Cairo Press.
- TADROS, Mariz (2013): *Copts at the Crossroads. The Challenge of Building Inclusive Democracy in Egypt*. New York – Cairo, American University in Cairo Press.
- THE EDITORS OF ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA (s. a.): Tanzimat. Ottoman reform movement. *Encyclopedia Britannica* (online). Elérhető: www.britannica.com/event/Tanzimat (A letöltés időpontja: 2015. 12. 02.)
- UJHÁZI Lóránd (2012): A valláskülönbség házassági akadályának létjogosultsága és aktualitása napjainkban. *Kánonjog*, 14. évf. 67–82.
- VATIKÁNI RÁDIÓ (2017): *A kopt egyház hangja: Támadás a keresztények és az ország egysége ellen*. Elérhető: http://hu.radiovaticana.va/news/2017/04/10/kopt_egyh%C3%A1z_t%C3%A1mad%C3%A1s_a_kereszt%C3%A9nyek_%C3%A9s_az_orsz%C3%A1g_egys%C3%A9ge_ellen/1304779 (A letöltés időpontja: 2017. 10. 01.)
- VELDEN, Frank (2007): Brennpunkt Ägypten. In HILDMANN, Philipp ed.: „*Sie werden Euch hassen...*“ *Christenverfolgung weltweit*. München, Hans Siedel Stiftung. 75–84.
- WATSON, John (2002): *Among the Copts*. Brighton–Portland, Sussex Academic Press.
- WITTEVEEN, René (2014): The Maspero Youth Union: Still Going Strong? *Egypt Today* (online), 2014. 11. 05. Elérhető: <http://egypttoday.com/blog/2014/11/05/the-maspero-youth-union-still-going-strong> (A letöltés időpontja: 2016. 01. 18.)
- ZAHID, Mohammed (2010): *The Muslim Brotherhood and Egypt's Succession Crisis: The Politics of Liberalisation and Reform in the Middle East*. London – New York, Tauris Academic Studies.

Mózes Ambrus

A malajziai Allah-ügy, 2009–2014

2014. június 23-án a malajziai Szövetségi Bíróság¹ hét bíróból álló tanácsa 4:3 arányban elutasította a Kuala Lumpur-i római katolikus érsekség felülvizsgálati kérvényének tárgyalását.² E döntésével a bíróság egy közel négy és fél éve húzódó bírósági eljárás végére tett pontot, amelyet a malajziai sajtó *Kalimah Allah*nak, azaz Allah-ügynek nevezett el, amit hamarosan a nemzetközi sajtó is átvett.

A jelentős sajtóérdeklődés magyarázata az, hogy ez a jogi eljárás a mai Malajzia egyik legfontosabb kérdésével foglalkozott: azzal, hogy milyen szerepe lehet az iszlámnak a 21. századi Malajziában. E tanulmány a fenti kérdés egy szűkebb területét vizsgálja: azt, hogyan, milyen korlátok között gyakorolhatja vallását az országban jelentős számban élő nem muszlim közösség. A 2010-es népszámlálás adatai szerint Malajzia 28,3 millió lakosának 61,3%-a muszlim, 19,8%-a buddhista, 9,2%-a keresztény, 6,3%-a hindu, míg 1,3%-a pedig különböző kínai vallások követője volt.³

A vallásszabadságról Malajzia alkotmánya 11. cikkelyének 1. szakasza úgy rendelkezik, hogy „minden személynek joga van vallásának szabad gyakorlására, és a 4. szakaszban szereplő előírások betartása esetén annak terjesztésére is”. Az alaptörvény 11. cikkelyének 2. szakasza kimondja azt is, hogy senkit sem lehet arra kötelezni, hogy anyagilag támogasson egy a sajátjától eltérő vallást. Az alkotmány 11. cikkelyének 3. szakasza pedig arról rendelkezik, hogy minden egyes vallási közösség maga határozhatja meg saját belső szabályait, joga van hitéleti és karitatív intézmények felállítására, valamint a hatályos törvényeknek megfelelően az egyházak ingatlanokat is birtokolhatnak.⁴

Ugyanakkor a vallásszabadság Malajziában sem teljesen korlátlan, hiszen az alkotmány 11. cikkelyének 4. szakasza kimondja: „Az államok, illetve Labuan, Kuala Lumpur és Putrajaya Szövetségi Területek esetén a szövetségi kormány jogszabályokkal ellenőrizheti és korlátozhatja más vallások hirdetését a muszlim lakosok között.”⁵

Az iszlám jelentőségét az alkotmány 3. cikkelyének 1. szakasza is hangsúlyozza: „Az iszlám az államszövetség államvallása, de bármely más vallást is lehet békében és nyugalomban gyakorolni az államszövetség területén.” Az alkotmány 3. cikkelyének 2. szakasza pedig úgy rendelkezik, hogy az államszövetséget alkotó államok uralkodói a saját államaikban megőrzik azt a történelmi jogukat, hogy ott ők az iszlám vallás világi vezetői. Míg az államszövetség többi államában ezt a szerepet Malajzia államfője, *Yang di-Pertuan*

¹ Az angolul *Federal Court of Malaysia* vagy malájul *Mahkamah Persekutuan Malaysia* elnevezésű hatóság a Maláj Szövetségi Bíróság, amelynek 11 bíró a tagja.

² *Az Allah-ügyben a Szövetségi Bíróságon meghozott ítélet* (2014).

³ *Population Distribution and Basic Demographic Characteristic Report 2010* (2011).

⁴ *Malajzia alkotmánya* (2010).

⁵ *Malajzia alkotmánya* (2010).

Agong tölti be.⁶ E néhány alkotmányos előírást megvizsgálva egyértelmű, hogy Malajziában megkérdőjelezhetetlen az iszlám primátusa a többi vallás felett, ugyanakkor a szövetségi kormányzat nem tiltotta meg teljes körűen azt, hogy a nem muszlim állampolgárok gyakorolhassák a saját vallásukat.

A szabad vallásgyakorlás és a hittérítés jogi korlátai mellett az ország nem muszlim lakosait fenyegető másik jelentős veszély Malajziában az, hogy az iszlamista politikai mozgalmak jelentős megerősödése esetén esetleg kiterjesztik a sariabíróságok joghatóságát az ország nem muszlim polgáira is. Ugyanis a mai Malajzia területén még a brit gyarmati fennhatóság időszakában sem szűntek meg ezek az intézmények. E bíróságok joghatósága mind a mai napig kiterjed többek közt a muszlimok közti fennálló eljegyzésekre, házassági, válási, örökbefogadási, és néhány egyéb magánjogi jogvitára. Ezen kívül e bíróságok legfeljebb hároméves börtönbüntetéssel, 6000 ringgit pénzbírsággal vagy hat botütéssel sújthatják azokat a muszlimokat, akik megsértik az iszlám vallásjog bizonyos előírásait.⁷ Az önmagában nem példátlan, hogy ilyen kérdésekben vallásjogi alapon működő bíróságok hoznak ítéleteket a 21. században, hiszen például Izraelben és Indiában is ilyen bíróságok illetékesek ezekben a kérdésekben.

A nem muszlim lakosságnak a sariabíróságokkal kapcsolatos aggályai 1984 után kezdtek megerősödni, amikor a malajziai szövetségi parlament megemelte a sariabíróságok által kiszabható börtön-, és pénzbüntetések maximális mértékét, továbbá ekkor vezették be a botozást is mint lehetséges büntetési formát. A saría befolyásának erősödését jelezte az is, hogy a Mahathir bin Mohamad vezette kormány 1988-ban, az alkotmány 121. cikkelye 1b) szakaszának elfogadásával eltörölte azt a gyarmati idők óta fennálló lehetőséget, hogy a sariabíróságok ítéletei ellen család- vagy öröklési jogi ügyekben a polgári bíróságokhoz is lehetett fellebbezni.⁸

A Mahathir-kormány ezenkívül 1981. december 2-án, a közrend védelmére hivatkozva, betiltotta a *Biblia* maláj fordításának megjelentetését és terjesztését is. Ez a teljes tilalom csak 1982. március 22-éig volt érvényben, ám ezután csak a keresztény közösségeken belül lehetett törvényesen maláj nyelvű *Bibliákat* terjeszteni. 1983. május 4-én a kormányzat egy újabb rendeletet hozott meg, ami ezúttal az *Újszövetség* maláj nyelvű fordításainak a terjesztését korlátozta a köznyugalom megóvása érdekében.

A kormányzat nemcsak a maláj nyelvű bibliafordítások megjelentetését nehezítette ebben az időszakban, hanem még a fordítások tartalmába is bele kívánt szólni. Erre először 1986-ban került sor, amikor a belügyminisztérium betiltotta az *Allah* (Isten), *Kaabah* (Kába), *Baitullah* (ház) és a *Solat* (ima) maláj szavak használatát a bibliafordításokban, amivel a minisztérium szerint meg lehet előzni a keresztények és muszlimok közti nézeteltérések kialakulását.⁹ Bár a központi kormányzat e döntések meghozatalakor mindig a közrend és a társadalmi béke megóvására hivatkozott, azokat megvizsgálva egyértelműnek látszik, hogy a kormányzat legfontosabb célja a fenti lépésekkel a kereszténység terjedésének lassítása volt a maláj lakosság körében.

Mivel Malajziában a szövetségi alkotmány szerint az iszlám védelme elsősorban a maláj szultánok feladata, ezért nem meglepő, hogy a szövetségi kormány mellett ma-

⁶ *Malajzia alkotmánya* (2010).

⁷ SHUAIB 2012, 95–96.

⁸ SHUAIB 2012, 99–100.

⁹ SHASTRI–KHOON 2013, 1–2.

guk az államok is igyekeztek korlátozni a keresztény közösségek missziós tevékenységét. A Malajziát alkotó szövetségi államok közül először 1980-ban, Terengganuban adtak ki egy, a fentihez hasonló rendeletet, és 1992-re Sarawak, Pahang, illetve Pinang kivételével az összes állam tiltotta bizonyos maláj kifejezések használatát a maláj nyelven megjelenő keresztény kiadványokban. Ezek a rendeletek Selangorban 25, míg Sabahban már 32 szó használatát tiltották, amelyek közt szerepelt a szövetségi kormány rendeletében szereplő négy kifejezésen túl még a *firman Allah* (Isten szava), *ibadah* (imádni), *wahyu* (kinyilatkoztatás), *mubaligh* (misszionárius), *rászul* (apostol, próféta), *imán* (hit), *imám* (pap), *nabi* (próféta), *indzil* (evangélium) is. Azonban a szövetségi kormányzattól eltérően a tagállami rendeletek már egyértelműen kijelentették, hogy azért döntöttek így, hogy megakadályozzák a kereszténység muszlimok közti terjesztését.¹⁰

A központi és a tagállami kormányzatoknak a bibliafordítások tartalmába való beavatkozására, valamint a keresztények vallásgyakorlását nehezítő más lépésekre a keresztény egyházak gyorsan reagáltak, és már 1985-ban Kuala Lumpurban egy olyan határozatot fogadtak el, ami kimondta, hogy ők Istent malájul továbbra is Allahnak fogják nevezni.¹¹ 1986 elején a malajziai keresztény egyházak elsöprő többsége úgy döntött, hogy egy közös ernyőszervezetet hoznak létre, a Malajziai Keresztény Szövetséget,¹² hogy közösen lépjenek fel minden, a keresztényeket érintő ügyben.¹³

A keresztényekre nehezedő kormányzati nyomás miatt 1989-ben Kuchingban a különböző keresztény felekezetek képviselői egy újabb összejevetelt tartottak, ahol leszögezték, hogy a kormányzat különböző adminisztratív döntései sértették az ország alkotmányát, és kifejtették azt is, hogy keresztényeknek is joguk volt arra, hogy a maláj nyelvet a maga teljességében használják. Végezetül a találkozó résztvevői azt is bejelentették, hogy minden törvényes eszközt fel fognak használni a szerintük igazságtalan és törvénytelen rendelkezések visszavonása érdekében.¹⁴

Ez a hozzáállás szinte szükségszerűen jogi és politikai konfliktushoz vezetett a kormányzat és a keresztény egyházak között, amelynek leglátványosabb eseményei a malájra és indonézre fordított *Bibliák* alkalmanként történő elkobzása és a malajziai római katolikus egyház hetilapjának, a *Herald – The Catholic Weekly* működésének megnehezítése volt. A *Herald* 1994 óta jelenik meg nagyjából 15 ezer példányban angol, maláj, tamil és kínai nyelven. A maláj nyelvű kiadás – a kormányzati tiltás dacára – mindig is az 'Allah' szót használta az 'Isten' szó maláj megfelelőjének.

A malajziai belügyminisztérium sérelmezte ezt a szerkesztőségi döntést, ezért már 1998-ban figyelmeztette a *Herald* főszerkesztőjét, hogy hagyjon fel ezzel a gyakorlattal, ám erre az újság nem volt hajlandó. Az 1998-as kudarc után 2002-ben a belügyminisztérium újból felszólította a *Herald*ot jogszabálysértő viselkedésének befejezésére. A két fél közötti vitát ekkor tárgyalásos úton sikerült rendezni, és a malajziai kormány engedélyezte a *Herald* számára az újság maláj nyelvű kiadásában az Allah szó használatát. A megállapodás azt tartalmazta, hogy a *Herald*hoz hasonló keresztény kiadványok akkor jelenhettek meg, ha

¹⁰ SHASTRI–KHOON 2013, 2–3.

¹¹ SHASTRI–KHOON 2013, 2.

¹² A szervezet eredeti neve *Christian Federation of Malaysia*.

¹³ Forrás: *Christian Federation of Malaysia* (s. a.).

¹⁴ *A Declaration to the Churches in Malaysia* (s. a.).

azok címlapján elhelyeztek egy keresztet és egy feliratot is, amely egyértelműen kijelentette, hogy ezek kifejezetten keresztényeknek szánt kiadványok voltak.¹⁵

A két fél közti béke azonban átmenetinek bizonyult, mivel 2006–2007 folyamán a belügyminisztérium már hat alkalommal utasította a *Herald*ot az 'Allah' szó használatának mellőzésére, amit a szerkesztőség nem teljesített, sőt 2007 decemberében a lap kiadója már azt fontolgatta, hogy bírói úton kíván érvényt szerezni a vallás- és sajtószabadságnak. A *Herald* elleni küzdelemmel párhuzamosan a malajziai hatóságok nem hagytak fel másik rendszeres keresztényellenes tevékenységükkel sem, amely a maláj nyelvű *Bibliák* lefoglalásának gyakorlata volt, ám ezzel kapcsolatban is bírósági eljárást indítottak a kormány ellen a kormányzati intézkedések sértettjei.¹⁶

Miután a kormányzat korábbi lépései kudarcot vallottak, a maláj politikai elit úgy döntött, hogy a *Herald* ellen keményebb eszközöket kell alkalmazni, amire a jogalapot az 1984-ben elfogadott malajziai sajtótörvény¹⁷ teremtette meg, amely a belügyminiszter engedélyéhez kötötte a sajtótermékek megjelentetését, amely engedély legfeljebb tizenkét hónapig volt érvényes.¹⁸ Ezért a belügyminisztérium egy 2009. január 7-én keltezett levelében arról tájékoztatta a *Herald* kiadóját, hogy a minisztérium a lap maláj nyelvű kiadásának engedélyét csak akkor hosszabbítja meg, ha a hetilap nem használja az 'Allah' kifejezést, és a kiadvány címlapján szerepelni fog az is, hogy az olvasó egy keresztény kiadványt tartott a kezében. A lap kiadója, a Kuala Lumpur-i római katolikus érsekség 2009. február 16-án felülvizsgálati kérvényt nyújtott be a Kuala Lumpur-i Felsőbíróságon a belügyminisztérium rendelkezése ellen,¹⁹ mivel a minisztériumi határozat remek lehetőséget teremtett, hogy egy bíróság végre érdemben vizsgálja az 'Allah' szó használata tiltásának alkotmányosságát.²⁰

A *Herald* ügyében az elsőfokú ítélet 2009. december 31-én született meg, amikor Been Lan Lau, a maláj bíróság bírása egy korlátozó végzéssel hatályon kívül helyezte a belügyminisztérium 2009. január 7-i feltételes megjelenési engedélyének alkotmányellenes előírásait.

A bíró a döntését a következő érvekkel indokolta. A malajziai alkotmány 3. cikkelyének 1. szakasza, amely a vallásszabadságról, a 10. cikkelye, amely a szólásszabadságról szól, a 11. cikkely 2. szakasza, amely az egyházak számára belső autonómiát biztosítja, valamint az alkotmány 12. cikkelyének rendelkezései alapján a *Herald*ot megillette az 'Allah' kifejezés használatának a joga. A bíró szerint sem az alkotmány 3. szakasz (1.) bekezdése, sem pedig a malajziai sajtótörvény nem hatalmazta fel a végrehajtó hatalmat az 'Allah' szó használatának korlátozására. Végetetül az ítéletében a bíró leszögezte azt is, hogy az 'Allah' kifejezés nem kizárólag az iszlám vallásúakat illeti meg.²¹

Az elsőfokú ítélet a malajziai kormányzat számára katasztrofális vereségnek bizonyult, hiszen ha ennek jogerőre emelkedése veszélyes precedenset teremthetett volna, ezután bárki korlátozás nélkül használhatta volna az 'Allah' szót bármilyen vallási természetű szövegben,

¹⁵ SHASTRI–KHO0 2013, 2.

¹⁶ SHASTRI–KHO0 2013, 3.

¹⁷ A jogszabály elnevezése angolul *The Printing Presses and Publications Act 1984*.

¹⁸ *Printing Presses and Publications Act 1984* (2006).

¹⁹ Az angolul *High Court of Malaysia* elnevezésű bíróság joghatósága a teljes Maláj-félszigetre kiterjed, és ehhez a bírósághoz lehet benyújtani a kormányzati intézkedések elleni felülvizsgálati kérelmeket is.

²⁰ *Az Allah-ügyben a Legfelsőbb Bíróság által 2009. december 31-én meghozott ítélet* (2009).

²¹ *Az Allah-ügyben a Legfelsőbb Bíróság által 2009. december 31-én meghozott ítélet* (2009), 3–5.

ami a közel három évtizede zajló keresztényellenes politika egyik legfontosabb eszközét vette volna ki a kormányzat kezéből.

Így a Felsőbíróság döntése után a kormány és jó néhány muszlim vallási szervezet közösen nyújtott be egy fellebbezést a Malajziai Fellebbviteli Bírósághoz,²² amelyben a Felsőbíróság ítéletének hatályon kívül helyezését kérték. A Fellebbviteli Bíróságon már egy háromfős bírói tanács tárgyalta az ügyet, akik 2013. október 13-án hirdették ki egyhangú ítéletüket. A Fellebbviteli Bíróság a Felsőbíróság bírójának álláspontjával szemben úgy határozott, hogy nem sértette a *Herald* kiadójának alkotmányos jogait az 'Allah' szó használatának tiltása, mert az 'Allah' kifejezést nem lehet a keresztény vallás létfontosságú elemének tekinteni. Továbbá a keresztény kisebbségnek a Fellebbviteli Bíróság véleménye szerint figyelembe kellett vennie Malajzia muszlim többségének érzéseit is, ami ugyancsak indokolttá tette a belügyminiszter lépését. Végül a Fellebbviteli Bíróság szerint a sajtótörvény alapján a miniszter saját hatáskörében dönthetett arról, hogy milyen feltételekhez kötötte egy sajtótermék megjelenését, ezért a Felsőbíróság akkor is tévedett, amikor erre hivatkozva is megalapozatlannak minősítette a minisztérium határozatát.²³

A másodfokú bíróság döntése az elsőfokú bíróság döntésével szemben a kormányzat és a hozzá csatlakozó muszlim vallási szervezetek győzelmét jelentette, és ebben a helyzetben a Kuala Lumpur-i érsekségnek már csak két további lehetősége maradt: elfogadja a jogerős ítéletet, és betartja a minisztérium feltételeit, vagy felülvizsgálati kérelemet nyújt be a Szövetségi Bíróság elé. Csakhogy ez utóbbi esetben a *Herald* kiadójának először meg kellett győznie egy, a Szövetségi Bíróság hét bírójából álló tanácsot arról, hogy a Kuala Lumpur-i érsekség keresete egy valódi alkotmányjogi kérdést érintett, hogy indokolja az ügy érdemi tárgyalását. A bírók végül 2014. június 23-án 4:3 arányban elutasították a Kuala Lumpur-i római katolikus érsekség felülvizsgálati kérvényének tárgyalását, ami pontot tett az ügy végére.²⁴

A jogi eljárások eseményeinek áttekintése után meg kell vizsgálni, hogy a bíróságok döntései mögött szakmai vagy inkább politikai szempontok húzódtak-e meg. A per egyik kulcsfontosságú kérdése az volt, hogy az 'Allah' kifejezés mennyire szervesen tartozik hozzá a maláj nyelvű keresztények vallásgyakorlásához. A 16. század első évtizedei óta keletkezett maláj nyelvű keresztény iratok vizsgálata után arra az eredményre jutunk, hogy már a 1514-ben megjelent első maláj nyelvű katekizmusban, majd egy 1629-ben megjelent – hollandok által készített – maláj bibliafordításban, valamint egy 1631-ben Rómában megjelent maláj–latin szótárban is az 'Allah' szó szerepelt az 'Isten' szó maláj megfelelőjeként. Ez a hagyomány folytatódott a 18–19. századokban a britek és hollandok által készített minden bibliafordításban is.²⁵ Természetesen nem lehet vitatni azt, hogy az 'Allah' szó használatának az volt az egyik oka, hogy megkönnyítsék a muszlimok között a kereszténység terjesztését, de a 20. század elejére a több évszázados használat következtében a maláj nyelvű keresztény közösségek elsöprő többsége egyértelműen az arab eredetű 'Allah' szót használta az 'Isten' szó maláj megfelelőjeként.

Az ügy tanulságait elemezve azt a következtetést lehet levonni, hogy az egymástól gyökeresen eltérő ítéletek mögött két gyökeresen eltérő jogi és politikai filozófia húzódik meg.

²² *Court of Appeal of Malaysia*.

²³ *In the Court of Appeal of Malaysia* (2014).

²⁴ *Az Allah-ügyben a Szövetségi Bíróság meghozott ítélet* (2014).

²⁵ LIM 2015.

A Felsőbíróság elsőfokú ítéletét meghozó bíró és a Szövetségi Bíróságon három, kisebbségi véleményt megfogalmazó bíró számára a keresztény és a többi malajziai kisebbség szabad vallásgyakorlatának garantálása sokkal fontosabb volt, mint a mindenkori kormányoknak az az érve, miszerint az ország csak akkor tud békében növekedni, ha megelőzik az esetleges vallási elemeket is tartalmazó konfliktusok kirobbanását. Ezzel szemben a másodfokú bíróság mindhárom tagját és a harmadfokú bíróság többségét éppen az motiválhatta, hogy mindenképpen meg kell óvni a függetlenség elnyerése óta kialakult politikai berendezkedést, hiszen a Malajziában élő kisebbségeknek a függetlenség kivívása után eltelt közel 60 évben lezajlott változások ellenére egyszer sem kérdőjelezhetők meg a muszlim malájok alkotmányosan garantált vezető szerepét, mivel ők is tisztában voltak azzal, hogy ez aláshatta volna az ország törekeny belső békéjét.

Felhasznált irodalom

- A Declaration to the Churches in Malaysia* (s. a.). Elérhető: <https://drive.google.com/file/d/0BxVQsfcXM8pbN3VGZzJUWWhDc2M/view> (A letöltés időpontja: 2015. 11. 10.)
- Az Allah-ügyben a Felsőbíróság által 2009. december 31-én meghozott ítélet* (2009). Elérhető: www.loyarburok.com/2010/01/17/the-allah-issue-high-court-grounds-of-judgment (A letöltés időpontja: 2015. 07. 07.)
- Az Allah-ügyben a Szövetségi Bíróságon meghozott ítélet* (2014). Elérhető: www.loyarburok.com/2014/07/07/kalimah-allah-federal-court-judgment/38 (A letöltés időpontja: 2015. 07. 07.)
- Christian Federation of Malaysia* (s. a.). Elérhető: www.cfmsia.org/About-CFM (A letöltés időpontja: 2015. 11. 10.)
- In the Court of Appeal of Malaysia* (2014). Elérhető: www.kehakiman.gov.my/directory/judgment/file/W-01-1-2010_SUMMARY.pdf (A letöltés időpontja: 2015. 07. 07.)
- LIM, Ida (2015): Three Things We Learned from: Malaysia's 'Allah' Case. *Malay Mail Online*, 2015. 01. 25. Elérhető: www.malaymail.com/news/malaysia/2015/01/25/three-things-we-learned-from-malaysias-allah-case/826649 (A letöltés időpontja: 2015. 07. 13.)
- Malajzia alkotmánya* (2010). Elérhető: www.agc.gov.my/agcportal/uploads/files/Publications/FC/FEDERAL%20CONSTITUTION%20ULANG%20CETAK%202016.pdf (A letöltés időpontja: 2016. 07. 07.)
- Population Distribution and Basic Demographic Characteristic Report 2010* (2011). *Department of Statistics Malaysia, Official Portal*, 2011. 07. 29 (Updated: 2011. 08. 05.). Elérhető: www.statistics.gov.my/index.php?r=column/cthemByCat&cat=117&bul_id=MDMxdHZjWTk1SjFzTzNkR-XYzcVZjdz09&menu_id=L0pheU43NWJwRWVSZklWdzQ4TlhUUT09c (A letöltés időpontja: 2015. 11. 08.)
- Printing Presses and Publications Act 1984* (2006) Elérhető: www.agc.gov.my/agcportal/uploads/files/Publications/LOM/EN/Act%20301.pdf 9-14 (A letöltés időpontja: 2015. 11. 11.)
- SHASTRI, Hermen – KHOO, Andrew (2013): *The Bible in Malay Timeline*. Elérhető: www.iclrs.org/index.php?blurbId=19080&table=Blurb (A letöltés időpontja: 2015. 07. 13.)
- SHUAIB, Farid S. (2012): *The Islamic Legal System in Malaysia*. Elérhető: <https://digital.law.washington.edu/dspace-law/bitstream/handle/1773.1/1094/21PRPLJ085.pdf?sequence=1> (A letöltés időpontja: 2015. 07. 13.)

Tömösváry Zsigmond

Az orosz állam és a pravoszláv egyház kapcsolata

Előszó

Napjaink minden nagyobb oroszországi politikai eseménye, rendezvénye – csaknem kivétel nélkül – szinte elképzelhetetlen a pravoszláv egyház legmagasabb szintű képviselőinek részvétele nélkül. De ugyanez a megállapítás igaz a jelentősebb – és természetesen nagy nyilvánosságot kapott – egyházi ünnepek hagyományosan hosszú egyházi szertartásaira is, amelyeken kivétel nélkül megjelennek az orosz állam vezetői – a legtöbb esetben – közvetlen családtagjaikkal együtt. Mindez azt a benyomást kelti a külső szemlélőben, hogy igen jó lehet a viszony az intézményrendszer e két fontos eleme között az Oroszországi Föderációban. Ami konkrétan a jelenlegi helyzetet illeti, ez csaknem teljesen így is van, és ez a jó viszony mindkét fél hasznára válik.

Természetesen Oroszország történelmének különböző időszakaiban korántsem volt ennyire felhőtlen a mindenkori állam és a pravoszláv egyház viszonya. Még élénken él jelen tanulmány szerzője emlékezetétkben, hogy amikor 1977–1980 között katonai akadémián tanult Moszkvában, bizony keresve is alig talált működő templomot az akkor is jelentős lélekszámú orosz fővárosban, és bizony titokban kellett „elektricskával” kiutaznia a mintegy 70 kilométerre található Zagorszkba (ma Szergijev Poszád), hogy a csodálatos hagymakupolás pravoszláv templomokat belülről is megtekinthesse. Ugyanakkor a Szovjetunió felbomlását és az új Oroszország megalakulását követően – immár katonai attaséként – is érzékelhette az állam, valamint a pravoszláv egyház viszonyában azt a pozitív irányú elmozdulást, amely a jelicini érában kezdődött, majd a putyini időszakokban vált igazán mindennapos gyakorlattá. De megemlíthetnénk az 1917-es októberi forradalommal kezdődött időszaknak a pravoszláv egyház szempontjából is viszontagságos történetét, illetve ezzel szemben I. Péter cár, továbbá az őt követő cárok uralkodását, amikor lényegében „állam-egyház” volt a pravoszláv ortodox egyház.

Jelen írásnak nem célja sem a gazdag orosz történelem, sem pedig a pravoszláv egyház nem kevésbé érdekes és tanulságos múltjának tételes bemutatása. Csupán arra vállalkozik, hogy feltárja azt, hogy Oroszország történetének egyes, jól elkülöníthető, sorsfordító szakaszaiban miként alakult a mindenkori állam és a pravoszláv egyház viszonya, és hogyan jutott el a mai – törvényekben, valamint kánonjogban is rögzített – viszonylag konszolidált állapotáig. Bátran kijelenthető: az orosz ortodox egyház II. Alekszjij és I. Kirill pátriárka időszakában az állam kiemelkedő támogatója, sőt partnere.

A vallás szerepe Oroszországban

Az orosz ember mindig is mélyen vallásos lelkületű – alapvetően az ortodox (pravoszláv) vallás híve – volt, még azokban a történelmi időszakokban is, amikor ezt a kor világi hatalmasságai éppen szigorúan üldözték.

Napjainkban a vallás – és természetesen a pravoszláv egyház – a reneszánszát éli Oroszországban. A Levada Központ¹ közvélemény-kutató intézet adatai szerint 1991-ben a lakosság alig 30%-a vallotta magát hívőnek, 2000-ben ez a szám már elérte az 50%-ot, 2012-ben pedig az Oroszországi Föderáció lakóinak 75%-a tartotta vallásosnak magát. A lakosság mintegy 20%-a hisz a természetfeletti erőkben, de nem sorolja magát egyetlen vallási felekezethez sem, míg a lakosság mindössze 5%-a ateista. Az intézet felmérése szerint a magát vallásosnak tartó lakosság 42%-a a legelterjedtebb orosz ortodox (pravoszláv) keresztény vallás követője. A második helyen az iszlám hívei állnak 8%-kal, a harmadikon pedig a nem pravoszláv keresztény felekezetek követői, a római katolikus, a protestáns stb. és a zsidó vallás hívei következnek 4%-kal. A fennmaradó hányadot a többi vallási felekezet (buddhizmus, brahmanizmus, samanizmus, ópravoszláv vagy „óhitű ortodox”² és „új pogány”³ felekezetek, valamint a szinte gomba módra szaporodó, sokszor igen destruktív szellemiségű szekták sokféleségének követői teszik ki.⁴ Ez utóbbikkal már korántsem olyan felhőtlen az állam viszonya, mint a történelmileg kialakult vagy az állam által elismert egyházak, vallási felekezetek követőivel.

Az egyház és az állam kapcsolatának koronkénti értékelése

Maga az orosz ortodox (pravoszláv) kereszténység az egykori bizánci birodalom területéről terjedt át a kelet-európai területeken élő szláv népek körébe. Valós története a 10. századig vezethető vissza, amikor a bizánci császárlány kezéért versengő Vlagyimir kijevi nagyfejedelem (980–1015) felvette a kereszténységet, majd 988-ban a családját és teljes udvartartását is megkereszteltette. Ezt követően került sor a kijeviek tömeges megkeresztelésére a Dnyeper folyó vizében, a hagyomány szerint 890-ben.⁵ Ezt követően viszonylag gyorsan terjedt a kereszténység az orosz fejedelemségek körében, és egyre-másra alakultak meg a püspökségek az akkori orosz fejedelemségek székhelyein: Kijev után Novgorodban, Szuzdálban, Vlagyimirban, Pszkovban. A formálódó egyház vezetését egy, a konstantinápolyi pátriárkának alárendelt – kezdetekben jobbára görög származású – metropolita látta el, aki a kijevi nagyfejedelem mellett relatív önállóságot élvezett, és „látens értelemben” autokefál (önálló) volt. A kijevi metropolita székhelyét előbb 1299-ben Vlagyimirba, majd

¹ Az ismert orosz szociológusról, Jurij Levadáról (1930–2006) elnevezett társadalmi kutatóközpont, amely főként a szociológia és a marketing területén végez kutatásokat. A maga nemében az egyik legszámottevőbb ilyen jellegű nem kormányzati intézmény.

² Старообрядчество (*sztaroobrjádzicsesztva*) – a 17. század közepén a Nyikon pátriárka által kezdeményezett liturgiai újításokkal szembe forduló, szakadárként kiátkozott, 1905-ig hivatalosan üldözött csoportok és felekezetek. Magukat az ősi tiszta hit védelmezőinek, míg a más vallási felekezetekhez tartozókat eretneknek tartották. Lásd bővebben: SOPRONI 2008, 382–383.

³ Неоязычество (*nyeojádzicsesztva*).

⁴ ПОСПЕЛОВСКИЙ [PASZPELOVSZKI] 1995.

⁵ ONASCH–CIPIN 1999, 8–9.

a tatárjárást követően, 1328-tól Moszkvába tette át. 1448-ban – a konstantinápolyi pátriárka akarata ellenére, de a moszkvai nagyfejedelem támogatásával – Jónást választották meg moszkvai metropolitának. Közben a törökök bevették Konstantinápolyt, így a bizánci patriarchátus már nem volt abban a helyzetben, hogy ezt megakadályozza. A moszkvai patriarchátus ezzel lényegében önálló (autokefál) egyház lett, és Moszkva lépett független ortodox birodalomként Bizánc örökébe.⁶

Mi is jellemezte a „bizánci időszakban” az állam és az egyház közötti kapcsolatot? Míg a Nyugatrómai Birodalom utódállamainak területén a római katolikus egyház vezető szerepet igyekezett kivívni magának az állam és egyház kapcsolatában, addig a Keletrómai Birodalom (vagy Bizánci Birodalom) államaiban szem előtt tartották az „adjátok meg Istennek, ami az Istené, a császárnak, ami a császáré” elvet. Azt tartották, hogy az egyház és az állam Isten ajándékai, éppen ezért teljes egyetértésben kell, hogy tevékenykedjenek az emberek javára, egymást segítve és egymás belügyeibe be nem avatkozva. Ezt az elvet a „hatalom szimfóniájának” nevezték, erre az elvre épült az állam és az egyház viszonyrendszere a Bizánci Birodalomban. A fejedelemségek időszakában egészen a cári Oroszország létrejöttéig – tekintettel arra, hogy a kereszténységet a Kijevi Nagyfejedelemség Bizáncból kapta – a „hatalom szimfóniájának” elve átöröklődött, és kevés kivételtől eltekintve hatékonyan működött a gyakorlatban az orosz fejedelmek, cárok, valamint egyházi vezetők között is. Kemény szembenállás talán csak IV. (Rettegett) Iván és Filip metropolita, Alekszej Mihajlovics, illetve Nyikon pátriárka, valamint I. Péter cár és Adrián pátriárka között volt tapasztalható; ám ezek is inkább személyes okokra vezethetőek vissza. A „hatalom szimfóniájának” köszönhetően csaknem 600 éven át az állam nem volt képes „lenyelni” vagy ignorálni az egyházat, míg az egyház segítette a hatalomnak megóvni az orosz társadalmat és az orosz embereket a társadalmi viharoktól, megrázkódtatásoktól.⁷

Ebből a 600 évből mintegy 200-at elvitt a mongol–tatár hódoltság időszaka, amely bár nehéz időszak volt a pravoszláv egyház számára, ugyanakkor voltak pozitív hatásai is. Ilyen volt például, hogy a mongol törvények Dzsingisz kán óta adómentességet biztosítottak az egyházi személyek számára (vallástól, néptől és nemzetiségétől függetlenül), továbbá törvényben rögzítették a szabad vallásgyakorlást is, ami komoly lehetőséget nyitott még ebben az időszakban is a pravoszláv egyház számára. Möngke Temür (Mengu-Timur) kán 1279-ben egy menlevelet (*jarlik*) adott az orosz egyháznak, amely megerősítette az egyházi tisztségviselők adómentességét, és védelmet biztosított az egyházi épületek, valamint birtokok számára. Mindez az idegen elnyomás ellenére hozzájárult a pravoszláv egyház további erősödéséhez, és közvetve segítséget nyújtott a Moszkva-központú orosz állam-szervezet formálódásához is.⁸

A feudális széttagoltság időszakában orosz földön az orosz ortodox (pravoszláv) egyház az egyetlen egyesítő erővé nőtte ki magát, és részlegesen kompenzálta ezzel a világi hatalom politikai centralizációjának hiányosságait, továbbá elősegítette Moszkvának az oroszok legfontosabb városává válását. Az egyház misszionárius tevékenységének segítségével hozzájárult az orosz területek bővítéséhez és az állam erősítéséhez. Az orosz fejedelmek

⁶ ONASCH–CIPIN 1999, 36.

⁷ ШВЕЧИКОВ [SVECSIKOV] 2005.

⁸ ЕРЕМИНА [ÉREMINYA] (s. a.).

és cárok anyagilag támogatták a pravoszláv egyházat, illetve szükség esetén védelmet biztosítottak számára.

1589-ben valamennyi keleti pátriárka részvételével lezajlott zsinaton – Jób pátriárka vezetésével – létrehozták a moszkvai székhelyű orosz patriarchátust. Az orosz állam erősödésével párhuzamosan erősödött a pravoszláv egyház is. Ez különösen szembevető volt Alekszej Mihajlovics cár (1645–1676) idején, aki támogatta Nyikon pátriárka (1652–1667) egyházi reformjait, amit az 1655. és 1656. évi zsinatok is megerősítettek. Ekkor az egyetlen Trojice-Szergijev-kolostornak nagyobb földbirtokai voltak, mint a cárnak. Az egyházi vezetés hatalmának növekedése, az egyházi és kolostori földbirtokok nagyságrendje óriási felháborodást váltott ki a bojárok, továbbá a kereskedők körében, de magán a pravoszláv egyházon belül is súlyos ellentétekhez, sőt szakadáshoz vezetett. Ekkor jött létre az óhitű ortodox-pravoszláv ág,⁹ amely később a vallásin túl politikai színezetet is öltött; az egyházon belüli, mai napig is tartó szakadáshoz¹⁰ vezetett. A későbbiekben a *rászkol* (szakadás) az orosz államban olyan elemmé vált, amelynek követői nemzeti-vallási alapon csatlakoztak a hatalom elleni felkelésekhez (Sztjepan Razin 1670–1671, vagy Jemeljan Pugacsov 1773–1775), és a cári hatalmat az Antikrisztus művének tartották.¹¹ Maga a cár is megszűntette Nyikon pátriárka támogatását, aki a hierarchiában a cár fölé kívánta helyezni magát.

Az állam és a pravoszláv egyház viszonya az ún. *első patriarchátusi időszakban* végül is elmergesedett. Mindez odáig vezetett, hogy 1721-ben, a Nagy Péter-i reformok során megszüntették a patriarchátus intézményét, és az orosz ortodox (pravoszláv) egyház feje maga a cár lett. A pravoszláv egyház gyakorlatilag államegyházzá vált. Létrehozták a Szent Kormányzó Szinódust (1722), amely az uralkodó egyik kabinetjeként a pravoszláv egyház ügyeit irányította. Tagjait a pravoszláv egyház azon főpapjai, érsekei¹² alkották, akik feltétlen hívei voltak az uralkodónak. A Szent Szinódus döntései – a cár jóváhagyását követően – kötelező érvényűek voltak a pravoszláv egyház tagjai számára. A cár „szemeként” a Szinódusban létrehoztak egy főügyési¹³ posztot, akit az uralkodó nevezett ki, és a cár közvetlen alárendeltségében tevékenykedett. A Szent Szinódus ülésein a főügyész hirdette ki a cár pravoszláv egyház működésével kapcsolatos legújabb döntéseit.

Ebben az időszakban az egyház számos állami funkciót is betöltött, így az általános (alap) iskolai képzés irányítását, a lakosság anyakönyvezésével kapcsolatos teendőket (születés, házasságkötés, halálozás stb.), valamint az alattvalók politikai megbízhatóságának vizsgálatát. A többségi vallás képviselőiként az alattvalók kötelesek voltak legalább egyszer évente meggyónni vétkeiket, és a pravoszláv egyház képviselői kötelesek voltak tájékoztatni az uralkodót és/vagy a világi hatalmakat, ha ezt a szabályt valaki nem tartotta be. I. Péter cár gondoskodott arról is, hogy a pravoszláv egyház papjai és szerzetesei hűséges alattvalói legyenek, szekularizálta ugyanis az egyházi földeket, megfosztva ezzel az egyházat a gazdasági jövedelem forrásától, cserébe viszont az állam ellátta az egyházi személyeket. Így módon az anyagilag az államtól függő pravoszláv papok – olykor még a gyónási titok megsértése árán is – kötelesek voltak jelenteni híveik politikai hangulatáról is.¹⁴

⁹ Lásd a 2. lábjegyzetet!

¹⁰ Раскол (*rászkol*).

¹¹ ОНАСН–СІПІН 1999, 36.

¹² Архіереї (*arhírej*).

¹³ Обер прокурор (*óber prakúror*).

¹⁴ ПОСПЕЛОВСКИЙ [PASZPELOVSZKIJ] (1993), 42.

Péter cár halálát követően egészen a 19. század végéig a világi hatalom folyamatosan erősítette befolyását, (gyakorlatilag az uralmát) a pravoszláv egyház felett. Mindebben segítségére volt a Szent Szinódus mindenkori főügyésze, különösen az 1880-as években ezt a posztot betöltő Konsztantyin Pobedonoszcev, aki gyakorlatilag egyedül hozta meg döntéseit a Szinódus nevében, szinte a nullára csökkentve annak szerepét. Az orosz ortodoxiát mint államvallást a cári birodalom feladhatatlan alapjának tekintette, és minden ennek megreformálására irányuló kísérletet gyökeresen elfojtott.¹⁵

A 19. század végétől kezdődően az orosz egyház főpapjainak egy része és a haladó szellemű értelmiség képviselői a lehetőségeiken belül azon fáradoztak, hogy elválasszák az egyházat az államtól annak érdeklében, hogy az egyház visszanyerhesse a zsinatok útján történő szabad döntési jogát, továbbá visszaállíthassák a patriarchátus intézményét. Törekvéseiket azonban csak a monarchiát megdöntő 1917. évi februári forradalmat követően koronázta siker, amikor is az 1917 augusztusában, a 217 éves „szinódusi időszakot” követően megtartott Helyi Zsinat¹⁶ megválasztotta pátriárkának Tyihont (1917–1925).

Az 1918. január 23-i *Az egyház elválasztása az államtól és az iskolák leválasztása az egyháztól* című dekrétum szerint megtörtént az állam és az egyház szétválasztása. A szovjet érában az ateizmus állami ideológiává vált, ennek következtében az egyház és az állam szétválasztása is egyoldalúan ment végbe: az egyházat leválasztották az államtól, de az államot az egyháztól nem.

Az októberi forradalom, majd az azt követő polgárháború időszakában az orosz ortodox (pravoszláv) egyház Tyihon pátriárka vezetésével igyekezett megőrizni nehezen visszaszerzett autonómiáját, korábbi privilégiumait. Nyilatkozatokkal szállt szembe az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság¹⁷ (ÖKVB) 1922. évi február 23-i dekrétumával, amely az egyházi javak elkobzását irányozta elő. E törekvéseiért Tyihon pátriárkát büntetőjogilag felelősségre is vonták, aki – belátva, hogy az ellenállás nagyobb károkat okozhat az egyháznak – felhagyott a további konfrontációval. Sőt – nem kis részben az egyházon belüli ellenzéke nyomására – maga is arról nyilatkozott, hogy világi viszonylatban az egyház támogatja az új hatalmat, és elítélt az új hatalom elleni minden agitációt.

Azonban ez az irányváltás sem mentette meg a pravoszláv egyházat a repressziótól és az üldöztetésektől. A szovjet hatalom egyre mélyebben avatkozott be az egyház belső életébe, és fokozatosan megtiltotta a jótékonsági, valamint a gazdálkodási tevékenységet. Az egyházi tisztségviselőket és személyeket osztályellenségnek tekintette, és kegyetlen harcot hirdetett ellenük. Az ÖKVB 1929. április 8-i dekrétuma megfosztotta az egyházat a hívők szellemi, lelki nevelésének és szociális gondozásának a lehetőségétől is. A templomokról levetették a keresztek, sőt a kupolákat is; a kolostorokat és papképző intézményeket bezáratták, az egyházi vezetőket, valamint a papok többségét börtönbe zárták, száműzték vagy kivégezték.¹⁸

Az állam és a pravoszláv egyház viszonyában némi enyhülés csak a *Nagy Honvédő Háború* időszakában következett be. A világ közvéleménye – és nem utolsósorban szövetségesei –

¹⁵ ONASCH–CIPIN 1999, 36., 138.

¹⁶ Поместный Собор (*Pomésztnij Szobor*).

¹⁷ Всероссийский Центральный Исполнительный Комитет (*Vszerosszjszkij Centralnij Iszpalnyitelnij Kamityét*) – Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság: az államhatalom legfelsőbb szerve 1918–1937 között.

¹⁸ Цыпин [CIPIN] 1994.

nyomására Sztálin kénytelen volt intézkedéseket tenni az egyház „rehabilitációja” érdekében. Engedélye nyomán 1943. szeptember 8-án összehívták Moszkvában a Helyi Zsinatot, amelyre kiengedték a börtönökből a megtorlást túlélő 19 pravoszláv főpapot. A zsinat Szergej érseket választotta meg pátriárkává (1943–1944). A pátriárka több mint 20 esetben fordult felhívással a hívőkhöz és az egyházi személyekhez, mozgósítva és megáldva részvételüket a honvédő harcban. 1943 januárjában – Sztálin hallgatólagos beleegyezésével – bankszámlát is nyitott a patriarchátus, amelyre az egész országból, sőt külföldről is érkeztek az adományok a honvédelem céljaira. A hívők adományaiából hozták létre a Dmitrij Donszkoj harckocsi-alakulatot, továbbá az Alekszandr Nyevszkij repülőszázadot, de nagy mennyiségű meleg ruházatot, lábbeliket¹⁹ is eljuttattak a fronton harcoló katonák és a partizánalakulatok részére. Az egyház fellépése tiszteletet vívott ki még az ateisták körében is. A kormány is megváltoztatta a hozzáállását az egyházhoz: beszüntették a vallásellenes propagandát, bezárták az egyházellenes tevékenységet bemutató múzeumokat.²⁰

A pravoszláv egyház második világháború utáni helyzetét meghatározó egyetemes zsinatra 1945. január 31-én került sor a moszkvai Voszkreszenyje-templomban.²¹ A zsinaton 47 metropolita, érsek és püspök, 87 pap, továbbá 38 világi személy vett részt. Két fontos kérdésben döntöttek: megválasztották az orosz ortodox egyház pátriárkáját, I. Alekszijt, a leningrádi és novgorodi metropolitát (1945–1970), valamint elfogadták az egyházi szervezet egyes hatóságainak jogkörét, illetve feladatait meghatározó *Szabályzatot*,²² amely a korábbi okmányokhoz képest jelentősen kiterjesztette a pátriárka, a megyéspüspökök, érsekek és metropoliták, valamint a parókiák elöljáró lelkészeinek jogkörét, továbbá számos, az egyház életét befolyásoló fontos döntést hozott. A zsinat felhívással fordult az ortodox egyház tagjaihoz és a világ keresztényeihez, amelyben a hitélet szabályainak betartására, valamint a fasizmus feletti győzelem érdekében egységre, összefogásra szólított fel.²³

Fontos lépés volt az állam és az egyház kapcsolatában a pátriárka és Sztálin találkozója (1945. április 10.), amelyen értékelték az egyház *Nagy Honvédő Háborúban* betöltött pozitív szerepét, az egyházi iskolák, továbbá az egyházi könyv- és lapkiadás bővítésének lehetőségeit. A fasizmus feletti aratott győzelmet követően lehetőség nyílt az ortodox egyházon belüli törésvonalak, egyházzakadások megszüntetésére a bolgár, szerb, cseh és lengyel ortodox egyházak képviselőivel. E törekvés látványos sikereként könyvelhető el az 1948-ban, az orosz ortodox független (autokefál) egyház 500 éves fennállásának alkalmából tartott ünnepi tanácskozás, amelyen szinte valamennyi jelentős külföldi ortodox egyház vezetője vagy magas rangú képviselője részt vett.

Fontos fordulópontot jelentett az állam és az egyház kapcsolatában Sztálin halála (1953), amely újabb enyhülést eredményezett. Kiengedték a fogolytáborokból, a börtönökből a háború előtti, alatti és utáni években ártatlanul meghurcolt papokat, köztük több főpapot, akik közül többeket rehabilitáltak is. A Szovjetunió életében bekövetkezett pozitív változások reményt adtak arra, hogy folytatódik a pravoszláv egyház és az állam kapcsolatának normalizálása. 1956-ban kiadták orosz nyelven a Bibliát, és külön kiadásban megjelent az Újszövetség is. 1957-től kezdve ismét tarthattak istentiszteletet a Szentháromság–Szergej-

¹⁹ Валенки – hajlina- vagy nemezciszma: jellegzetes orosz téli lábbeli.

²⁰ ПОСПЕЛОВСКИЙ [PASZPELOVSKIJ] 1995, 187–188., 191–192.

²¹ Храм Воскресения Христова в Сокольниках – Krisztus feltámadásának temploma Szokolnikiben.

²² Устав (*usztáv*).

²³ ОНАСЧ–СІПІН 1999, 236–237.

kolostorban²⁴ és a Szentháromság–Alexandro Nyévszkaja Lavra-templomban.²⁵ Ebben az időszakban a pravoszláv egyháznak a Szovjetunió határain belül 73 egyházmegyéje, 69 férfi- és női kolostora volt; gyakorlatilag kicserélődött, megfiatalodott a püspöki kar, és a városi templomok is szinte zsúfolásig megteltek hívőkkel.

Azonban 1958-tól a hrucsovi politika gyökeresen megváltozott az egyház irányába: „az orosz emberek tudatában meglévő kapitalista vallási csökevények” felszámolását tűzte ki céluljává. Ennek jegyében különböző mondvacsinált ürügyekkel újra megkezdődött a templomok bezárása, amelynek következtében 1959–1963 között a moszkvai egyházmegye templomainak több mint a felét bezárták. Az ország egyházközségeinek is mintegy felét megszüntették. 1959-ben a pravoszláv egyháznak még 14 ezer parókiája és 69 kolostora volt, addig 1966-ra ez a szám 7523 parókiára, illetve 16 kolostorra csökkent. Az egyház ügyeivel foglalkozó két világi intézményt, az Orosz Ortodox Egyházügyi Tanácsot és a Vallásügyi Tanácsot összevonták, megalakították a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Valásügyi Tanácsot. Az egyházra az állam részéről nehezedő nyomás hatására az 1961. július 18-án tartott főpapi zsinat változtatásokról döntött az egyházközségek vezetésében. Ennek értelmében a vezető lelkész csakis a hívők lelkével foglalkozhatott, míg az egyházközség gazdasági és adminisztratív ügyeinek intézése a kizárólag világiakból álló egyházközségi ülés, valamint egyházközségi tanács hatáskörébe került.²⁶

Azt is meg kell jegyezni azonban, hogy a hrucsovi korszak egyház iránti magatartása jelentősen különbözött az 1930-as évek alatt elszenvedett üldöztetésektől. Nem történtek letartóztatások, kivégzések vagy száműzetések.

A főpapi zsinat 1961. március 30-án jóváhagyta a Szinódus határozatát arról, hogy az orosz ortodox egyház belép az Egyházak Világtanácsába. Ennek révén a pravoszláv egyház kapcsolatai a keresztény világgal – és más vallásokkal is – intenzívebbé váltak. Különösen jó kapcsolatok alakultak ki az anglikán egyházzal. Voltak próbálkozások a római katolikus egyházzal való viszony rendezésére is, ezek azonban nem jártak sikerrel. Annál sikeresebb volt viszont az amerikai ortodox egyházzal (amely autokefalitást is kapott), illetve a japán egyházzal. Az orosz ortodox egyház sikeres nemzetközi tevékenysége természetesen kedvező hatással volt a hazai hitélet körülményeinek változására is.²⁷ Az orosz és a külföldi testvéregyházak kapcsolata a hetvenes években tovább erősödött.

A pravoszláv egyház és az állam közötti kapcsolatok az 1970-es években viszonylag kiegyensúlyozottak voltak, nem jellemezték olyan atrocitások, mint a hrucsovi időszakban. Ezzel együtt a parókiák száma – főként a vidéki lakosok tömeges városokba költözése következtében – 1971–1981 között 7274-ről 7007-re csökkent.²⁸ Ugyancsak csökkent a templomok látogatottsága is.

Az 1980-as évekre tovább javult az egyház és az állam kapcsolata. Az oroszországi kereszténység felvételének 1000 éves évfordulójára való felkészülés jegyében a kormány átadta a pravoszláv egyháznak a Danyilov-kolostort, amely a rendbetételét követően a pátriárka és a Szent Szinódus székhelyévé vált. 1994-ben II. Alekszij moszkvai pátriárka vacsorán

²⁴ Троице-Сергиева лавра (*Trojice-Szergijeva Lavra*).

²⁵ ONASCH–CIPIN 1999, 245. (Свято-Троицкая Александрo-Невская лавра – *Szvjáto-Trojickaja Alexándro-Nyévszkaja Lavra*.)

²⁶ ONASCH–CIPIN 1999, 247–250.

²⁷ ONASCH–CIPIN 1999, 257–258.

²⁸ ONASCH–CIPIN 1999, 265.

látta vendégül a moszkvai magyar nagykövetség vezető diplomatáit, így volt szerencsém személyesen is meggyőződni a pravoszláv egyház e csodálatos épületegyüttesének méltóságteljes és lenyűgöző voltáról.²⁹

A jubileumi – 1988-as – év jelentős előrelépést hozott a pravoszláv egyház számára: több új egyházmegyét létesítettek (például a Ternopoli), ekkor került vissza az egyház tulajdonába a Kijevi Barlangkolostor vagy *Pecszerszka Lavra*,³⁰ Szmolenszkben megnyílt az első papnevelde, az egyházi személyek megjelenhettek a tömegtájékoztatás különböző fórumain, és bekapcsolódhattak az országsszerte folyó társadalmi vitákba. A jubileumi ünnepi zsinatot több nemzetközi konferencia is megelőzte, majd a zsinatra 1988. június 6-án került sor. Számos történelmi jelentőségű döntés született, így többek között az orosz ortodox egyház új szentjeinek kanonizálásáról (többek között Dmitrij Donszkoj moszkvai nagyfejedelem, Szentéletű Andrej Rubljov, a híres ikonfestő, Makarij moszkvai metropolita, pétervári Boldog Kszénija, Feofán Zatvornyik püspök). A zsinaton tartott beszámoló szerint az összehívás pillanatában az orosz ortodox egyháznak 6893 parókiája, 67 hazai és 9 határon túli egyházmegyéje, 74 püspöke, 6674 papja, 723 diakónusa, 22 kolostora, valamint 1999 növendéke volt.³¹

Az ünnepi zsinat egyik fő eseménye az orosz egyház új szabályzatának elfogadása volt, amely jelentős változtatásokat tartalmazott az egyházi közösségek vezetési rendjét, feladatait illetően.

1989-ben az orosz ortodox egyház a patriarchátus fennállásának 400. évfordulójáról emlékezett meg egy konferencia és egy ünnepi zsinat keretein belül. A zsinat szentté avatta az első moszkvai pátriárkát, Jóbot és Tyihon főpapot. A zsinat kinyilvánította álláspontját az előkészületben lévő lelkiismereti szabadságról szóló törvény tervezetéről is, amellyel kapcsolatban szükségesnek tartották:

- az ortodox egyháznak mint önálló jogi személynek az elismerését;
- egyenlő jogok biztosítását a vallásos és a világi oktatás és nevelés területén;
- széles körű karitatív tevékenység lehetőségének biztosítását;
- a vallásos irodalom szabad kiadását és terjesztését;
- az egyház szabad hozzáférését a tömegtájékoztatási eszközökhöz;
- a diszkriminatív adózás eltörlését és az egyházi személyek más állampolgárokkal megegyező elbírálását ebben a vonatkozásban.³²

A zsinat kinevezte a Külkapcsolatok Osztályának vezetőjévé Kirill szmolenszki érseket.

²⁹ Ekkor vetődött fel az orosz egyház fejének esetleges magyarországi találkozója a katolikus egyház vezetőjével – Magyarországon – Pannonhalma fennállásának 1100 éves évfordulója alkalmából. II. Alekszij pátriárka Nanovszky György nagykövet fáradozásait köszönte meg ezzel a rendezvénnyel, amelynek fő szervezője Kirill érsek volt, aki akkor a pravoszláv egyház külügyeinek vezetőjeként tevékenykedett, ma viszont már Moszkva és egész Oroszország pátriárkája.

³⁰ Киево-Печерская лавра (*Kijevo-Pecszerszkaja Lavra*).

³¹ ONASCH–CIPIN 1999, 272.

³² ONASCH–CIPIN 1999, 276.

A gorbacsovi *peresztrojka*³³ és *glasznosztj*³⁴ időszaka igen jó lehetőséget biztosított a pravoszláv egyház számára, hogy kedvező tárgyalási pozíciókat szerezzen az egyház számára korábban szinte elérhetetlennek tűnő területeken is. Ilyen volt például a tömeg-tájékoztatás, a tömegkommunikáció. Végso soron ekkor kezdődött a pravoszláv egyház reneszánsza, amely azután – a Szovjetunió szétesését és az Oroszországi Föderáció létrejöttét követően – a jelicini érában folytatódott, majd tulajdonképpen a putyini, illetve medvegyevi időszakokban teljesedett ki.

Az átmeneti időszakban az orosz állam és az egyház kapcsolatát a lelkiismereti szabadságról szóló 1990. október 25-i törvény szabályozta, amely azonban a Szovjetunió felbomlásáig hátralévő igen rövid idő alatt a – korábban ismertett – zsinati állásfoglalás egy része érvényesítésre juttatásán kívül értékelhető, jelentős eredményeket nem tudott felmutatni.

Mi a helyzet ma az Oroszországi Föderációban ezen a területen? Az állam és az egyház viszonyában az alaphangot tulajdonképpen az 1993-ban népszavazással elfogadott alkotmány I. fejezetének 14. cikkelye adja meg, amely kimondja, hogy:

- „Az Oroszországi Föderáció világi állam. Egyetlen vallás sem lehet állami vagy kötelező.”
- „A vallási intézmények elválasztásra kerültek az államtól, és egyenlők a törvény előtt.”

Az új orosz állam viszonyát az egyházi intézményekhez az előző alkotmányos tételekből levezetett 1997. szeptember 26-i, a lelkiismereti szabadságról és a vallási felekezetekről szóló 125. számú törvény rögzíti. A jogszabály megerősíti a végrehajtó hatalom szerepét a vallási felekezetek (szervezetek) létrehozásában, illetve felhatalmazza a jogvédő szervezeteket tevékenységük ellenőrzésére. A törvény magyarázása során érdekes módon a jogalkotó az Európai Parlament 1997. február 20-i állásfoglalására hivatkozik, amely szerint lehetőség van a vallási szervezetek tevékenységének korlátozására. A tagállamoknak az Európai Parlament ugyanis azt javasolja, hogy ne adják meg automatikusan a vallási szervezet státuszát, sőt a jogellenes szekták tevékenységét akadályozzák meg. Az orosz állam pedig abból az évszázados hagyományból indul ki, hogy protekcionista politikát csakis a legitim módon létrehozott vallási felekezetek irányába folytat.

A törvény megnevezi az ún. történelmileg létező vallási felekezeteket (pravoszláv, iszlám, buddhista és zsidó), de nem biztosít ezek számára semmiféle előjogot más felekezetekkel szemben. Valamennyi vallási felekezet/szervezet regisztrálni köteles, de országos vallási szervezetként csak azt ismerik el, amelyik legalább 50 éve bizonyíthatóan működik a Föderáció területén; regionálisnak pedig azt, amelyik legalább 15 éve az adott régió területén.

Vallási szervezetet csak a jogszerű bírói döntéssel lehet megszüntetni.

A törvény ugyancsak rögzíti, hogy az állam a vallási felekezetek részére térítésmentesen biztosítja a működésükhöz szükséges ingatlanokat, cserébe viszont kötelesek azokat rendeltetésüknek megfelelően használni, és gondoskodni a megőrzésükről.

³³ A *peresztrojka* (перестройка) a Szovjetunióban 1985-ben elindított gazdasági-társadalmi reformsomag neve.

³⁴ A *glasznosztj* (гласность) a Szovjetunióban Mihail Gorbacsov által 1985-ben bevezetett új politikai stílus volt. Az orosz szó jelentése 'nyíltság', a korlátozások feloldása. Az irányvonal célja az volt, hogy az ország vezetését átláthatóvá és így vita tárgyává tegye. A múlt és a jelen hibáinak átvizsgálásával az volt a cél, hogy a szovjet nép támogassa az új reformokat, mint például a *peresztrojka*t.

Biztosítja az egyházi oktatási intézmények működését és a világi intézményekben a hittan oktatásának lehetőségét.

Az egyházi felekezetek/szervezetek ellenőrzését a megfelelő jogi szervek végzik:

- a szervezetek szabályszerű működését illetően a joghatóság;
- az adózás rendjét illetően az adóhatóság;
- speciális esetekben pedig a biztonsági szolgálatok.

Fontos megjegyezni, hogy a végrehajtó hatalom képviselőinek nincs joga vallomásra bírni az egyházi személyeket a gyónás során tudomásukra jutott információkról – még a leg-súlyosabb bűncselekmény esetén sem.

Ami konkrétan az egyház és az állam viszonyát illeti, a törvény kitér arra, hogy az el-választás ténye nem jelenti azt, hogy az egyház nem vehet részt az ország sorsát érintő fontos politikai kérdések megoldásában. Erre megvannak a megfelelő képviseleti szervei, illetve képviselői: így a Helyi Zsinat, a Püspöki Zsinat, a Szent Szinódus (mint a zsinatok között folyamatosan működő szerv), valamint országosan a pátriárka, továbbá regionális vagy helyi szinten az egyéb egyházi tisztségviselők.³⁵

Az állam részéről az alkotmány és az idézett törvény, míg a pravoszláv egyház részé-ről az *Orosz Pravoszláv Egyház társadalmi koncepciójának alapjai* címet viselő reglament III. fejezete szabályozza a követendő magatartást. Ennek lényege: a Szentírás az állam sze-repét a rossz korlátozásában és a jó védelmében látja. Az egyház híveit az államnak való engedelmességre neveli és imádkozik az államért. Ugyanakkor elvárja az államtól, hogy ne avatkozzon be az egyház életébe, irányításába, liturgiával összefüggő tevékenységébe. Tételesen felsorolja azokat a területeket, amelyeken az egyház konkrétan együttműködhet az állammal. Ami az állam legfelsőbb szintű vezetőivel való együttműködést illeti, azt a pátriárka vagy a Szent Szinódus valósítja meg személyesen vagy meghatalmazott kép-viselői útján.

A reglament IV. fejezete az egyházi etika és a világi jog viszonyát, míg az V. fejezet az egyház és a politika viszonyát tárgyalja részletesen.³⁶ A területi korlátok miatt ezekre a tanulmány nem tér ki részletesen, a megjelölt forrásban további információ hozzáférhető.

Arról viszont mindenképp említést kell tenni, hogy miként realizálódnak a fenti do-kumentumokban meghatározott elvek a gyakorlatban. A jelicini Oroszország végrehajtó hatalmának letéteményese, az elnök színrelépésének szinte az első napjától kezdve látvá-nyosan jó viszonyra törekedett a pravoszláv egyházzal, különösen annak fejével, II. Alekszij pátriárkával. Ennek legfontosabb megnyilvánulási formái volt a Vörös téren a Kazáni Miasszonyunk-templom³⁷ felépítése, a részben állami, részben egyházi pénzből, részben pedig közadakozásból újra megépített moszkvai Megváltó Krisztus-székesegyház³⁸ vagy a Főhajtás hegyén³⁹ felépített Szent György-templom.⁴⁰ De minden Moszkvában megforduló

³⁵ ШАХОВ [SÁHOV] 2015.

³⁶ NANOVFSZKY – BÖRÖCZ – LUKSIKNÉ SKITA 1996, 183–208.

³⁷ Собор Казанской иконы Божией Матери – A Kazáni Miasszonyunk, vagy Kazáni Theotokosz egy fatáblára festett ikonkép, amely Kazán városának oltalmazója és az orosz ortodox egyház egyik régen tisztelt kegy-tárgya. A hagyomány szerint maga Lukács evangélista festette.

³⁸ Храм Христа Спасителя (*Hráм Hriszta Szpaszityelja*).

³⁹ Поклонная гора (*Paklónnaja gará*).

⁴⁰ Храм Георгия Победоносца (*Hráм Geórgija Pabedonósca*).

vendég megcsodálta az egyre több restaurált kis pravoszláv templomot, amelyek csodálatos színekben pompáztak, a Vörös tér ékességét, a Vaszilij Blazsennij-székesegyházat, valamint a Kreml mindig tisztán ragyogó templomait. Mindezeket nem lehetett volna az állam tevékeny közreműködése nélkül realizálni. Ez a folyamat csak tovább erősödött a két putyini, majd az azt követő medvegyevi, illetve a jelenlegi putyini érában is. Bár II. Alekszij a csecsen háborúk idején nem hallatta hangját az állami vezetés mellett, de ezt követően ő is, de különösen Kirill, a jelenlegi pátriárka, szinte minden fontosabb, az orosz érdekeket érintő politikai lépésnél – olykor látványosan is – az állami vezetés mellé állt, és felhívásaival, prédikációival támogatta, támogatja jelenleg is Putyin döntéseit. Az orosz nemzeti és állami, valamint a pravoszláv egyházi ünnepeken látványosan kölcsönösen részt vesznek mind az állami, mind pedig az egyházi vezetők.

A haderőben is megjelentek a pravoszláv egyház képviselői. Ékes példája ennek, hogy az eddig ilyen szempontból érinthetetlennek tartott Vezérkari Akadémián Igor Rogyionov akkori parancsnok (1996–97-ben védelmi miniszter) intézkedett egy kápolna felépítésére 1995-ben. Tíz évvel korábban ez még elképzelhetetlennek tűnt volna. *Tempora mutantur, et nos mutamur in illis!*⁴¹

Felhasznált irodalom

- NANOVFSZKY György – BÖRÖCZ László – LUKSIKNÉ SKITA Judit szerk. (1996): *Kereszténység – katólicizmus – ortodoxia. II. János Pál pápa és az Ökumenikus Püspöki Találkozó tiszteletére a Millecentenárium évében*. Budapest, Windsor.
- ONASCH, Konrad – CIPIN, Vlagyiszlav (1999): *Az orosz ortodox egyház története*. Budapest, Magyar Katolikus Püspöki Kar Egyháztörténeti Bizottsága.
- SOPRONI András (2008): *Orosz kulturális szótár*. Budapest, Corvina.
- ЕРЕМИНА, Вера Михайловна [ÉREMINYA, Véra Mihájlóvna] (б. д.): *История Русской Православной Церкви (курс лекций, прочитанных в Российском Православном университете св. Иоанна Богослова)* [Az orosz ortodox egyház története (Joánna Bogoszlóva előadásai az Orosz Pravoszláv Egyetemen)]. Elérhető: <http://vmeremina.ru/istor2/istor2.htm> (A letöltés időpontja: 2015. 09. 27.)
- ПОСПЕЛОВСКИЙ, Дмитрий Владимирович [PASZPELOVSZKIJ, Gyimitrij Vlagyimirovics] (1993): *Русская православная церковь испытание начала XX века [Az orosz ortodox egyház: a 20. század elején végzett vizsgálatok]*. *Вопросы Истории*, No 1., 42. Elérhető: www.kazedu.kz/referat/34538/5 (A letöltés időpontja: 2015. 09. 27.)
- ПОСПЕЛОВСКИЙ, Дмитрий Владимирович [PASZPELOVSZKIJ, Gyimitrij Vlagyimirovics] (1995): *Религия в современном мире и в современном обществе [Vallás a modern világban és a modern társadalomban]*. Elérhető: <http://sam-sebe-psycholog.ru/articles/religiya-v-sovremennom-mire-i-v-sovremennom-obshchestve> (A letöltés időpontja: 2015. 09. 07.)
- ЦЫПИН, Владислав Александрович [CIPIN, Vlagyiszlav Alekszándrovics] (1994): *История Русской православной церкви 1917–1990 [Az orosz ortodox egyház története 1917–1990]*. Москва, Издательство Спасо-Преображенского Валаамского монастыря.

⁴¹ Az idők változnak, és mi változunk velük.

- ШАХОВ, Михаил [SÁHOV, Mihail] (2015): Государство и церковь [Állam és egyház]. *Православие* (online), 2015. 12. 02. Elérhető: <https://pravoslavie.ru/88325.html> (A letöltés időpontja: 2015. 09. 10.)
- ШВЕЧИКОВ, Алексей Николаевич [SVECSIKOV, Alekszej Nyikolajevics] (2005): *Взаимоотношения русской православной церкви и государства в современной России* [Az orosz ortodox egyház és az állam kapcsolata a modern Oroszországban]. Elérhető: www.ipages.ru/index.php?ref_item_id=23682&ref_dl=1 (A letöltés időpontja: 2015. 06. 13.)

Tarcsay Péter

Az Államvédelmi Hatóság londoni kirendeltségének tevékenysége, különös tekintettel az egyházellenes akciókra

A magyar Államvédelmi Hatóság (ÁVH) londoni kirendeltségét 1951-ben hozták létre. Célja az emigrációs magyarság megfigyelése volt, bizonyos emberek beszerzése és ezáltal a londoni magyar szervezetekről információ szerzése, illetve azok „politikailag megfelelő” befolyásolása, valamint – amennyiben lehetőség nyílt rá – a szervezet vezetésének teljes átvétele. Ezenkívül a kiküldött ügynökök feladatai között szerepelt az Egyesült Királyság államapparátusába való beépülés, tudományos és hadititkok megszerzése, továbbá eljuttatása Magyarországra.

Ebben a dolgozatban a rezidentúra történetének két szakaszát vizsgáljuk meg: az 1951–1953 közötti időszakot, amely tulajdonképpen a „kezdeti nehézségek” időszaka; valamint az 1954–1956 közöttit, amikor új nagykövet és új rezidens érkezett Londonba, és a kiküldött ügynökök ekkor már tényleges munkát is végeztek. Fontos azonban megemlíteni azt a tényt, hogy sok esetben nem lehet elkülöníteni egymástól a követségi fedőmunkát és a tényleges titkos feladatokat, mivel a kettő gyakran egybeesik. Erre számos példa található: a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (MNL OL) található követségi munkatervek több esetben szinte szó szerint megegyeznek az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) kutatható, a fedett munkákra vonatkozó munkatervekkel, illetve az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában is számos olyan jelentés, feljegyzés található, amelyben a jelentő azt írja, hogy titkos munkáját – legalábbis nagyrészt – követségi beosztásának hatáskörében próbálja ellátni. Mindkét vonalon ugyanazok voltak a fő feladatok: az emigráció összefogása – elsősorban a Londoni Magyar Klub keretein belül; lehetőség szerint megszűrni az angliai magyar sajtóban megjelenő írásokat; a „fasiszta” emigráció kordában tartása; valamint tüzetesen megvizsgálni a kint tartózkodókat, főleg azokat, akik vízumkérelmet nyújtottak be, mert véglegesen vagy ideiglenesen vissza akartak térni Magyarországra.

Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy a rezidentúra működését jelentős mértékben befolyásolta a mindenkori nagykövettel való viszony. 1951-ben Londonba – Horváth Imre személyében – új nagykövet érkezett. Neki folyamatosan pengeváltásai voltak az Államvédelmi Hatóság által kiküldött rezidenssel, a titkos megbízatással rendelkező munkatársak feladatait a követségi feladatoknak rendelte alá, csak az ő engedélyével lehetett titkos munkákat kiadni, és utasításba adta, hogy hivatalosan jelezni kell felé vagy az első beosztott felé, ha valaki munkaidőben elhagyja a követség épületét, vagy éjszaka bent akar maradni. Ezek az intézkedések pedig teljesen ellehetlenítették az ügynökök munkáját.

A második világháború után az Egyesült Királyságban élő magyarok száma 6–7000 fő volt, egy 1954-ben kelt jelentés szerint 7–8000,¹ ebből kb. 4000 élt Londonban. Nagy részük „nyugatos” vagy disszidált elem, csak kevesen voltak, akik még a háború előtt, a faji üldöztetés miatt vagy anyagi okokból hagyták el Magyarországot.²

A korabeli londoni magyar emigrációt két csoportra lehet osztani. Az egyik a politikailag „megfelelően képzett”, a Rákosi-rendszerrel lojális magyarság, a másik részük pedig a korszakban fasisztának titulált, a korábbi Horthy-rendszerrel szimpatizáló, vagyonosabb réteg, akik nem illettek bele a „minden hatalmat a proletariátusnak” elképzelésbe.

Az iratokban „antidemokratikusnak” és „fasisztának” titulált csoportok közül meg kell említeni a Magyar Szabadság Mozgalmat (MSZM), amelynek kitűzött célja az emigráció egységesítése volt, de e téren nem járt sikerrel. Az MNL OL-ban fellelhető jelentések szerint a vezetői jobboldaliak, nyilasok voltak, emiatt a többi emigrációs szervezet nem is szívesen működött együtt velük.³ E csoport vezetője Boldus György ezredes volt. Az MSZM méretre kisebb volt, mint a Magyar Harcosok Bajtársi Köre, de célkitűzéseik alapvetően azonosak voltak, aminek a legékezebb bizonyítéka, hogy 1954-ben a két szervezet összeolvadt.⁴ Az MSZM az 1954-ben tartott nagygyűlésén így jellemezte magát: „Maga a mozgalom a szabad világban élő magyar hontalanok egy eszmei szervezete, melynek célja a vörösök által elnyomott Magyarország felszabadítása. A magyarországi ellenállási mozgalom megerősítése és kiterjesztése. Az elnyomott magyar nép felvilágosítása a nyugati demokráciák segítségével.”⁵

A Magyar Harcosok Bajtársi Köre katonai jellegű szervezet volt, amely vidéken kiképzőtáborot működtetett, és tagjai szabályszerű katonai kiképzést kaptak. Ez azért volt fontos, mert a szervezet elsődleges célja az volt, hogy tevékenyen hozzájáruljanak Magyarországnak a szovjet uralom alóli felszabadításához.⁶ Ez a szervezet nem kizárólag az Egyesült Királyságban működött, vezetői és aktivistái elsősorban egykori csendőrök és katonatisztek voltak, nagy-britanniai vezetőjük pedig Borosnyai Tompa Miklós. Újságot is jelentettek meg *Új Magyarság* címen.⁷ Működésükre egy konkrét példát említenek a jelentések, nevezetesen, hogy megpróbálták a követség volt gépkocsivezetőjét, Bányai Ravennit arra, hogy adja ki nekik az általa birtokolt információkat a követségről, esetleg rajzolja le, hogy mi hol található a követség épületén belül. A jelentésből nem derül ki, hogy Bányai igent mondott-e.⁸

A Rákosi-rendszer által „felszalámizott” egyik párt, a Szociáldemokrata Párt tagjai is a nem kívánatos szervezetek közé tartoztak. Az emigránsok nagy része az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le Peyer Károly vezetésével, de voltak, akik az Egyesült Királyságot választották. Ezt a szervezetet támogatta az 1951-ig kormányzó Munkáspárt (*Labour Party*). Első vezetőjük Bán Antal volt, helyét halála után Szélig Imre vette át.⁹

¹ MNL OL XIX-J-1-j 112. tétel; 00471. mappa.

² MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 196/53. számú irat.

³ MNL OL XIX-J-1-j 112. tétel; 00428 mappa.

⁴ MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 001378 mappa, 001378/szig. titkos/1954 számú jelentés.

⁵ MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 001378 mappa 73/szig. titkos/1954 számú jelentés.

⁶ MNL OL XIX-J-1-j 112. tétel; 00428 mappa.

⁷ MNL OL XIX-J-1-j 112. tétel; 00471 mappa.

⁸ MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 003835. dosszié 334/szig. titkos/1955.

⁹ MNL OL XIX-J-1-j 112. tétel; 00471 mappa.

Ugyan kisebb méretű és jelentőségű az előző szervezeteknél, de meg kell említenünk az Angliai Római Katolikus Magyarok Egyesületét, amelyet, bár politikai kérdésekkel nem foglalkozott, a Rákosi-rendszer ellenfelének tekintette, mivel vallási alapon szerveződött. A szervezet kimondott célja a keresztényi szeretet terjesztése és egymás megsegítése volt. Vezetője egy Szilassy László nevű pap; lapjuk a *Boldogasszony Népe*.¹⁰

Végül, de nem utolsósorban az ellenséges szervezetek között említendő a *World Federation of Jews of Hungarian Descent British Centre* nevű csoport. Ők csupán azért számítottak ellenségnek, mivel a zsidók a „kizsákmányoló tőkésék” közé tartoztak.

Most pedig szóljunk a rendszerhez hű, baráti emigrációról, illetve annak a szervezeteiről is. A legfontosabb ezek közül a Londoni Magyar Klub (Klub), amely már a második világháború alatt megalakult,¹¹ és a londoni magyar nagykövetség égisze alatt működött. Ennek a feladata lett volna a teljes nagy-britanniai magyar emigráció összefogása, és – ami mai szemmel kicsit komikusnak hat – az emberek „demokratikus” átnevelése. Nem tudta ellátni ezt a feladatot. A fővárosban élő magyarok között többé-kevésbé ismert volt, hogy a Klub a nagykövetség és rajta keresztül a Rákosi-féle Magyarország eszméit hirdeti, az ő propagandacéljaiknak megfelelően dolgozik.¹² Emiatt a Klub látogatottsága igen csekély volt Londonban; a vidéken élő emigránsokkal viszont egyáltalán nem foglalkoztak, így ők ilyen szempontból ki is kerültek a látókörből. A levelekből kitűnik, hogy a klubélet gyakorlatilag a nullával egyenlő, így az elvtársak szorgalmazták filmbemutatók tartását, továbbá különféle ünnepek (fenyőünnep és mikulásünnepek) szervezését.¹³ A Klubban tartott „államilag elismert” ünnepeket deszakralizálták. A Magyarországon tapasztaltakkal összhangban itt is próbálták az eddigi egyházi ünnepeket átalakítani, illetve felszámolni minden kapcsolatot a vallások (legyen az katolikus, protestáns vagy akár zsidó) és az ünnepek tartalma között. A mikulásünnepek még „átcsúsztak” a szűrőn, de a Jézus Krisztus születését ünneplő karácsonyt fenyőünnepé alakították, az államalapítás és Szent István augusztus 20-i ünnepe pedig az új kenyér ünnepe lett.

Az emigrációs magyarság és a Klub közötti érdekellentét, valamint szinte csak névlegesen létező kapcsolat fényében kissé idealizálnak tünnek azok a jelentések, amelyekben a Klub által szervezett ünnepeket folyamatosan sikeresnek állítják be, míg a többi szervezettel kapcsolatban kudarcról, továbbá minimális látogatottságról jelentettek.¹⁴ Valójában a Klub látogatottsága mindösszesen 70–80 fő volt, aminek az is oka, hogy a követség káderhiány miatt nem is foglalkozott a Klubbal. Az évek alatt folyamatos feladatként jelentkezett, hogy „meg kell javítani” a Klub működését. Erre jó lehetőség több film bemutatása, mivel a filmek (például a *Liliomfi*) vonzzák a legnagyobb közönséget;¹⁵ illetve az az elképzelés,

¹⁰ MNL OL XIX-J-1-j 112 tétel; 00471 mappa.

¹¹ MNL OL XIX-J-1-j 112. tétel; feljegyzés 1956. II. 14.

¹² MNL OL XIX-J-1-j 112. tételben többször említik.

¹³ MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 001636/5 dosszié 0013636/5/szig. titkoc/55 jelentés.

¹⁴ Például augusztus 20-a megünneplése: MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 003823/6 dosszié. Érdeemes megemlíteni ennek a jelentésnek a stílusát is, hogy míg a követség korszerűen – és hatalmas látogatottsággal – az alkotmányt ünnepli, addig Szent Istvánt ünneplők alig vannak.

¹⁵ MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 001636-os dosszié 59/titk./1955.

hogy a klub vezetőségi tagjait hívják meg Magyarországra, ahonnan visszatérve ők előadást tartanának a „népi demokrácia” eredményeiről¹⁶ (vagyis továbbra is propagandával akarták elsősorban magukhoz vonzani a magyarokat). Ezen kívül próbálkoztak még étterem megnyitásával is, ahol elvileg csak a Klub tagjai fogyaszthatnak, de ez a terv veszteséges volt, még úgy is, hogy „illegálisan” nem klubtagokat is kiszolgáltak.¹⁷

A bármilyen jellegű munkát – legyen az legális vagy titkos megbízás – és a beilleszkedést, emigrációba való beolvadást komolyan nehezítette, hogy a kiküldött ügynökök gyakran egyetlen szót sem beszéltek angolul, ugyanis kiválasztásukkor sokkal fontosabb volt az, hogy a „kiszemelt személy” jó pártkader legyen, mint hogy beszéljen idegen nyelvet, ezáltal alkalmas legyen külföldi feladat ellátására. A helyzet komikuma leginkább abban rejlett, hogy a nyelvtanulás kérdése és az angol nyelv nem ismerete még 1952-ben is komoly problémaként merül fel. Bár az ügynökök ekkor már egy éve kint éltek, még annyira sem voltak képesek megtanulni a nyelvet, hogy az egyszerűbb beszédet megértsék, vagy akár egy angol újságot el tudjanak olvasni.¹⁸ A nyelvtanítás és az angol beszédkészség kérdése folyamatosan felmerülő probléma volt: a tárgyalt időszak valamennyi munkatervében és utasításában kiemelt helyen szerepelt, hogy a kint dolgozó elvtársak sajátítsák el végre a nyelvet. Ám ők – szankciók híján – a kifejezett parancs ellenére vajmi kevés gondot fordítottak erre. Ebből fakadóan a Londonba kiküldött követségi munkatársak mindegyike – még 1956-ban is – komoly nyelvi gondokkal küszködött.¹⁹

Megjegyzendő tény, hogy az első időszakban a Londonba kiküldött titkos munkatársak a fentiek miatt nem voltak képesek operatív munkák elvégzésére, csak a követségen kifejtett tevékenységgel szorosan összefüggő megfigyelési, és esetleges szervezési feladatokat látták el több-kevesebb sikerrel.²⁰ Az egész kiküldetéshez való hozzáállásukat jól tükrözi, hogy – a levéltári iratok tanúsága szerint – munkájukat ideiglenes megbízásnak fogták fel, nem vették komolyan, és csak azt várták, hogy mikor térhetnek haza Magyarországra. Ez a mentalitás, valamint az a tény, hogy a rezidentúra dolgozóinak egymással sem volt jó viszonyuk, szintén jelentősen rontotta az operatív munkák elvégzésének lehetőségét.

1953-ban Horváth Imre követet hazarendelték, és helyére Katona János²¹ került. A csere után hónapokon belül mérhető javulás következett be a követségen uralkodó hangulatban. Az ekkor kelt munkatervben nem esik szó kifejezetten egyházzellenes tevékenységről, inkább gazdasági és ipari kémkedési feladatokat tűztek ki az operatív munkatársak elé.

¹⁶ MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 196/53.

¹⁷ MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; Anglia 20/b, 1954.

¹⁸ ÁBTL OL-8-003-1-es dosszié 1952. május 11-én kelt munkaterv.

¹⁹ MNL OL XIX-J-1-j 13. tétel 00318 mappa, 00318/szig.titk. jelentés.

²⁰ 1952 februárja és áprilisa között parancsra még ezt a névleges operatív tevékenységet is fel kellett függeszteni.

²¹ Az, hogy Katona milyen minőségben tartózkodott kint, nem teljesen tisztázott. Magyar részről nagykövetnek titulálták, viszont a britek nem adták meg neki azt a kötelező tiszteletet, ami nagykövetként járt volna (például nem küldtek érte díszkocsit, amikor a királynőhöz ment bemutatkozó látogatásra). Valószínűleg ideiglenes követnek tekintették.

Felhasznált irodalom

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, OL-8-003-1-es dosszié 1952. május 11-én kelt munkaterv.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) XIX-J-1-j 112. tétel; 00471 mappa.

MNL OL XIX-J-1-j 112. tétel.

MNL OL XIX-J-1-j 112. tétel; 00428 mappa.

MNL OL XIX-J-1-j 112. tétel; 00471 mappa.

MNL OL XIX-J-1-j 112. tétel; feljegyzés 1956. II. 14.

MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 001378 mappa 73/szig. titkos/1954 számú jelentés.

MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 001378 mappa, 001378/szig. titkos/1954 számú jelentés.

MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 001636/5 dosszié 0013636/5/szig. titkoc/55 jelentés.

MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 001636-os dosszié 59/titk./1955.

MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 003823/6 dosszié.

MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 003835. dosszié 334/szig. titkos/1955.

MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; 196/53 számú irat.

MNL OL XIX-J-1-j 114. tétel; Anglia 20/b, 1954.

MNL OL XIX-J-1-j 13. tétel 00318 mappa, 00318/szig.titk. jelentés.

Vákát oldal

Frivaldszky János

A jelen európai migráció értékelése: Menekültek – „asylum shopping” – beszüremkedő terroristák

A menekülés szüksége menekülty alanyi jogot szül – a menekültek befogadása a politikai közösségek (államok) erkölcsi és jogi kötelessége

A migránsok egyik legősibb, jogilag védett csoportját alkotják a menekültek. A menekülty státusz vallási-erkölcsi alapját a keresztény európai örökséggel rendelkező Európa a *Biblia* tanításában leli meg. A választott, azaz a zsidó nép számára azt írja elő a Második Törvénykönyv (MTörv), hogy „szeressétek [...] ti is a jövevényt, mert ti is jövevények voltatok Egyiptom földjén”.¹ Az előírás bibliai elhelyezkedéséből, valamint a megfogalmazás módjából következik, hogy ez törvényi, továbbá a személyközi és társadalmi viszonyokat érintő kógens módon kötelező, azaz mindenképpen jogi előírás, aminek tartalma – vagyis a követendő magatartás – nemcsak a jövevények felé gyakorolt igazságosság ilyen módon gyakorolt befogadó aktusát, hanem az ő igazi szívből jövő szeretetüket is előírja a szóban forgó törvényhelyen. Az e szívet is az akarati dimenzióba belevonó (szeretniük kell!) empatikus irányultság és viselkedés egzisztenciális alapja pedig a zsidó nép saját „jövevényi” helyzetének Egyiptom földjén való megélése. Érdekes ebből a szempontból, hogy később, az *Újszövetségben* a Szent Család Heródes elől Egyiptomba menekül,² vagyis a menekülty helyzetet átéli Jézus is kisgyermekként, Máriával és Józseffel közösen.

Érdeemes az előbbiek fényében rámutatnunk arra, hogy a keresztényi cselekvés mércéje a feltétel nélküli, önzetlen szeretet, amely a felebarát felé irányul, s a konkrét tettekben mutatkozik meg. Mindig az a felebarát (*proximus*), aki éppen szükséget szenvedőként melletttem van. A keresztények egész földi élete e tettek alapján lesz a végítéletkor megítélve.

¹ *Szentírás*, Második Törvénykönyv (MTörv.). 10, 19.

² „Miután ők elvonultak, íme, az Úr angyala megjelent Józsefnek álmában és így szolt: »Kelj föl, vedd magad mellé a gyermeket és anyját, és menekülj Egyiptomba! Maradj ott, amíg nem szólok neked! Heródes ugyanis keresni fogja a kisgyermeket, hogy megölje őt.« Erre ő fölkel, éjjel magához vette a gyermeket és anyját, és eltávozott Egyiptomba. Ott volt Heródes haláláig, hogy beteljesedjék az Úr szava, amit a próféta által mondott: »Egyiptomból hívtam az én fiamat« (Oz 11, 1). [...] Amikor Heródes bevégezte életét, íme, az Úr angyala megjelent álmában Józsefnek Egyiptomban és így szolt: »Kelj föl, vedd magadhoz a kisgyermeket és anyját, és menj Izrael földjére. Meghaltak ugyanis, akik a gyermek életére törtek!« Ő fölkel, maga mellé vette a kisgyermeket és annak anyját, és bement Izrael földjére. Mivel meghallotta, hogy Arkelausz uralkodik Júdeában apja, Heródes helyett, félt odamenni. Miután álmában intést kapott, eltávozott Galilea vidékeire. Odaérve egy Názáretnek nevezett városban telepedett le, hogy így beteljesedjék, amit a próféták mondtak: »Názáretinek fogják hívni.«” Mt 2, 13–15., 19–23.

Jézus ugyanis az utolsó ítéletkor feltett végső kérdéseket, és azoknak az örök életre, illetve az örök kárhozatra ható következményeit az alábbiakban határozza meg:

„Amikor az Emberfia eljön dicsőségében, és vele együtt az angyalok mindnyájan, akkor leül majd dicsőséges trónjára. (MTörv 33, 2) Összegyűjtenek eléje minden nemzetet, ő pedig elválasztja őket egymástól, ahogyan a pásztor elválasztja a juhokat a kecskéktől. A juhokat a jobbjára állítja, a kecskéket pedig a baljára. Akkor a király így szól a jobbjára felől állóknak: »Jöjjetek, Atyám áldottai, vegyétek birtokba az országot, amely nektek készült a világ teremtése óta. Mert éheztem és ennem adtatok, szomjaztam és innom adtatok, idegen voltam és befogadtatok engem, mezítelen voltam és felöltöztettetek, beteg voltam és meglátogattatok, fogságban voltam és eljöttetek hozzám.« Akkor az igazak megkérdezik majd tőle: »Uram, mikor láttunk téged éhezni, és tápláltunk téged, vagy szomjazni és inni adtunk neked? Mikor láttunk mint idegent, és befogadtunk, vagy mezítelenül, és felöltöztettünk téged? Mikor láttunk téged betegen vagy fogságban, és meglátogattunk téged?« A király így válaszol majd nekik: »Bizony, mondom nektek: amikor megtettétek ezt egynek e legkisebb testvéreim közül, nekem tettétek.« Ezután a balján levőknek ezt fogja mondani: »Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tüzre, amely az ördögnek és az ő angyalainak készült. Mert éheztem és nem adtatok enni, szomjaztam és nem adtatok inni, idegen voltam és nem fogadtatok be, mezítelen voltam és nem öltöztettetek föl, beteg voltam és fogságban, és nem látogattatok meg engem.« Erre azok is megkérdezik: »Uram, mikor láttunk téged éhezni vagy szomjazni, mint idegent vagy mezítelenül, betegen vagy a fogságban, és nem szolgáltunk neked?« Akkor ő így felel majd nekik: »Bizony, mondom nektek: amikor nem tettétek meg ezt egynek e legkisebbek közül, nekem nem tettétek meg.« És elmennek majd, ezek az örök gyötremre, az igazak pedig az örök életre.”³

Ebből az újszövetségi helyből egyértelműen kiviláglik, hogy az idegen jövevények helyzetével számol Jézus, s az azokhoz való, tetteikben megnyilvánuló erkölcsi viszonyulás a végső megmérettetés kritériumai közé tartozik. Az „idegen voltam és befogadtatok engem” erkölcsi cselekvés, a többi említettel együtt az örök életre érdemesít tehát, míg az „idegen voltam és nem fogadtatok be” magatartás pedig az örök kárhozatra juttatja azt, aki így cselekszik. Jézus azt állítja, hogy amit tesznek, vagy nem tesznek az emberek az ilyen idegenekkel, azt Vele teszik, vagy nem teszik. Jézus tehát önmagát azonosítja az idegennel. Meg kell jegyeznünk, hogy annak a tette is magára Jézusra irányul a jövevény, menekült befogadásával vagy annak elutasításával, aki nem is tudja, hogy e tettek a menekültön keresztül magára Jézusra is vonatkoznak. Egyébként a – minden emberben jelen levő – természetes erkölcsi törvény és a természetjog első elvei is tartalmazzák az élet védelmének köteleességét és jogát, ami átfogja a menekült helyzetében teendőket is. Mindez arra kell, hogy tanítsa a keresztény örökséget vallókat, hogy az idegen, a jövevény, a menekült ember méltósága nemcsak minden más emberrel azonos értékű, hanem abszolút is, hiszen Jézus önmagát azonosítja e „legkisebbekkel”. Az ember, minden ember, s – Jézus által – külön nevesítetten

³ Mt 25, 31–46.

az idegen ember méltósága a benne levő Jézusképmás⁴ miatt abszolút értékű, ezért feltétlen erkölcsi cselekvést igényel az irányában, ami jelen esetben a befogadását jelenti. Vagyis minden ember abszolút, feltétlen és egyenlő méltósággal rendelkezik, azonban az idegenrel, a „legkisebbek” közé tartozván, Jézus személy szerint azonosítja magát. A szükségét szenvedő idegenek befogadása ezért nem is annyira az idegenre, hanem inkább magára Jézus Krisztusra vonatkozik. Ő a dicsőségébe, a mennyei királyságába azokat fogadja csak be tehát, akik úgy viszonyulnak a társadalmi értelemben vett „legkisebbekhez”, a szenvedőkhöz, ahogy azt fentebb leírva láttuk.

A fenti keresztény viszonyulás egy keresztény gyökerekkel rendelkező Európában feltétlenül kiindulópontként kell, hogy szolgáljon. Európa azonban mára már csak gyökereiben keresztény, s még keresztény kultúrájának sem nevezhető, hanem csak inkább egy heterogén civilizációnak, amelynek keresztény gyökerei is vannak. Ezért inkább a normatív dimenzióban lehet érvényes felhívás Európa felé az, hogy térjen vissza keresztény gyökereihez a menekültekhez való viszonyulásában. Munkaerőnek ugyanis nemzeti haszonelvű megfontolásokból szívesen befogadták eddig azon (eredeti szándékuk szerint: ideiglenes) gazdasági bevándorlókat (pontosabban tehát: vendégmunkásokat), akik jól illeszkedtek az egyes befogadó országok gazdaságfejlesztési terveihez. A menekültek befogadásával kapcsolatban azonban problémák mutatkoztak és mutatkoznak ma is, még akkor is, ha Európa kifejezetten nagy menekültbefogadó (migránsbefogadó?) régiónak számít az utóbbi évtizedekben.⁵ A nyugat-európai országok manapság demográfiai okokból látják hasznosnak a migránsok befogadását, miközben a bevándorlók szakmai végzettségi mutatói fokozatosan és rohamosan romlanak. Így az ilyen új bevándorlók/menekültek munkaerőként legfeljebb csak a társadalom alsóbb rétegeiben foglalhatnak majd helyet. Mostanra tehát úgy tetszik, tanácstalan több nyugat-európai állam is a tekintetben, hogy minek tekintse, és minek nevezze a migránsokat, amennyiben kétséges, hogy gazdaságilag és demográfiai-lag szüksége van-e rájuk. Ha van, akkor nyilván támogatni fogják a migránsbefogadást. De mi a helyzet a valódi menekültekkel? Szolidáris-e velük Európa és az európai országok? Mindenekelőtt arra van szükség, hogy a menekülteket fogalmilag és valóságosan is *külön* tekintsük, és külön kezeljük.

A menekültstátusz az ember ontológiáján, azaz minden ember egyenlő személyi méltóságán nyugszik, amely az egész emberi közösséget, az egész „emberi nemet” egy világméretű jogközösségbe szervezi. Ez, az ember említett ontológiájából fakadó univerzalizmus antropológiai dimenziója, amely az egyetemes kötelező elismerő jogi viszonyt,⁶ valamint erkölcsi dimenzióban az egyetemes testvériség⁷ eszméjét állítja normatív módon a befogadni köteles államok és azok közössége elé.

Az emberek – mint tudjuk – politikai módon szervezett közösségekben élnek, amelyek olykor – diktatúrákig, zsarnokságokig fajulva – veszélyeztetik az alávettettek, az elnyomottak alapvető jogait, s ezért a többi politikai közösségnek be kell fogadnia az ezen

⁴ Amikor a *Milyen alapelvek és értékszempontok alapján tekintünk korunk migrációs válságára?* című kerekasztal-konferencia szervezőjeként és egyik előadójaként a konferenciát megelőző nap (2015. november 12-én) az előadásomra készültem, akkor aznap éppen Szent Márton püspök napja volt. A konferencia meghívója itt érhető el: <https://goo.gl/jfGVWm> (A letöltés időpontja: 2015. 10. 08.)

⁵ PÓCZIK 2008, 60.

⁶ FRIVALDSZKY 2009.

⁷ FRIVALDSZKY 2010.

országokból érkező menekülteket. A befogadó országok jogrendszerait úgy kell kialakítani és működtetni, hogy a menekülés joga és a befogadás kötelezettsége érvényesülni tudjon. Azt, hogy mely országba menekülhet a menekült, a menekülés adta célszerűség, az észszerűség-praktikusság, valamint az érintett befogadó országok szolidáris együttműködése kell, hogy rendezze. Nyilván nem merülhet fel a menekült részéről a befogadó országok közötti gazdasági szempontú válogatás, hiszen menekültként – ha valóban menekült – a legalapvetőbb jogait féltve menekül. Ezen a primordiális szinten a gazdasági-jóléti szempontok fel sem merülhetnek.

A menekült státusz egy olyan rendkívüli helyzet, amelyet egy rossz dolog idéz elő, ami a hazája elhagyásának (végső) lehetőségét hagyja csak nyitva az alapvető jogaiban veszélyeztetett személy és annak családja számára. Ez a rossz dolog valamilyen háború, zsarnokság, diktatúra, illetve polgárháborús helyzet eredményezte politikai vagy vallási természetű üldöztetés lehet.

A menekült befogadás joga és kötelessége nem kell, hogy minden egyes esetben, feltétlenül és szükségszerűen az ott történő végleges letelepedést, az ottani állampolgárság megszerzését jelentse. Sőt, amint az üldöztetés megszűnik, nyilvánvaló és természetszerű, hogy okafogyottá válik a menekült státusz. A menekült státusz tehát csak addig indokolt, amíg az üldöztetés fennáll, azaz főszabályként ideiglenes jellegű. Természetesen elképzelhető, hogy időközben a menekült megszerzi a befogadó ország állampolgárságát, illetőleg ilyen céllal kíván ott véglegesen letelepedni, s ott kívánja majd az állampolgárságot megszerezni. Ha ezalatt az üldöztetés nem szűnik meg, akkor a dolgok rendes és természetes útja az, hogy a menekült a befogadó állam társadalmába integrálódva végül is a befogadó állam állampolgárságát szerzi meg. Továbbá, persze az is előfordulhat, hogy bár időközben megszűnik az üldöztetés a hazájában, mégis úgy alakulnak a dolgok, hogy már – bizonyos személyes okokból – nem kíván hazatérni, s ha ez lehetséges, biztosított a befogadó ország részéről, akkor az állampolgárságot végül megszerezve, végérvényesen ott telepszik le.

A menekülés tehát olyan kényszerű helyzet, amelyben a menekülő alapvető méltóságát, sőt életét közvetlenül veszélyeztető helyzet elől menekül, amelyhez nemcsak joga van, hanem ennek biztosítása minden politikai közösség alapvető kötelezettsége is. Ennek alapja minden ember egyenlő személyi méltóságából fakadó alapvető jogainak egyenlősége. A menekült szorult és kiszolgáltatott helyzetében segítségre szorul, így a *rendkívüli* helyzetben lehetséges, hogy illegális módon, például tiltott határátlépéssel tud csak menedéket kérni. A pozitív jog és annak előírásai nem hátráltathatják, különösen nem akadályozhatják azonban a meneküléshez való jogát, továbbá a befogadásra kötelezett országok menekültként való befogadásának kötelezettség-teljesítését. Olyan kijelentést tenni tehát a menekültek befogadására egyébként – helyzeténél fogva – köteles ország vezetői részéről, hogy „nincsen szükségünk menekültekre”, a menekülti helyzet és a meneküléshez való jog tartalmának súlyos félreértését jelenti.

Végezetül el kell mondanunk azt, hogy egy nemzet természetszerűleg szeretheti jobban a saját polgárait, nemzetársait – a határain belül és kívül –, mint a többieket, olyan értelemben, hogy természetes érzelmi kapcsok fűzik őt hozzájuk, s ekképpen a nemzettesthez tartozván a közjavukról történő gondoskodásukra a nemzet kormányzói kiváltképpen, elsőrendűen kötelezettek. A menekült helyzetben azonban a menekült nem egy ország állampolgáraként vagy egy másik nemzet tagjaként jelenik meg, akit lehetne így, külföldiként, idegenként kezelni, s akinek így érdekét a saját állampolgároké mögé lehetne sorolni, hanem

a menekült mint alapvető szükségben szenvedő, életét, biztonságát stb. féltő és menekítő *ember* jelenik meg, aki így alapvető emberi jogainak védelmét kéri, s ehhez alapvető emberi joga van. Az ilyen alapvető emberi jogok jogvédelme elsődleges, alapvetőbb az állampolgári státusból vagy a nemzethez való tartozásból fakadó jogok és érdekek védelmével szemben.⁸ Mint láthattuk, minden ember elsődlegesen ugyanazon emberi nemhez, s a legalapvetőbb egyetemes, világméretű emberi jogközösséghez tartozik. Ehhez minden embernek mint méltósággal rendelkező személynek, és így mint jogalanyként alapvető joga van. Az ember, minden ember ilyen, jogalanyként való elismerése minden ember, nemzet és ország legalapvetőbb kötelessége a Földön. Éppen ezért tehát, hogy az ember, minden ember ilyen személyi méltósággal rendelkezik, a jogalanyiségéhez való jogából fakadó legalapvetőbb jogokat köteles minden nemzet, ország, illetve országok nemzetközi közössége nemcsak elismerni, hanem egyúttal biztosítani is. A menekült e jogainak biztosítására a menekült befogadására köteles állam kötelezett. A menekült befogadására azon (emberi jogok védelme szempontjából már „biztonságos”) állam kötelezett, amely az adott körülmények között a legkézenfekvőbb módon, azaz a legközvetlenebbül képes a menekült védelmet jelentő befogadására. A probléma manapság abban áll, hogy az Európai Unió nem állam a szó szoros értelmében, így önálló menekültpolitikát és a menekültek jogait egymaga nem képes érvényesíteni.

Csak hasonló szintű jogvédelmi igény kerülhet kollízióba a fent említett menekültjoggal, például, ha azért nem fogadják be a bebocsátást kérőt, mert a befogadó állam polgárainak életét vagy alapvető emberi jogait sértené, vagy közvetlenül veszélyeztetné a befogadása. Voltaképpen az ilyen személy azonban nem is menekült, hanem terrorista vagy más bűnöző (a befogadott személyt, ha súlyos bűncselekményt követ el, amúgy is bármikor ki lehet utasítani).

Az a menekült, aki annak mondja magát, avagy mindenki menekült, aki menekültstátuszt kér?

A menekültstátuszt a nemzetközi jog is biztosítja jogi előírásaival, s jogi garanciákat igyekeznek adni az érvényesüléséhez. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága azonban az elmúlt évtizedekben több alkalommal is hangot adott azon véleményének, hogy az európai országok

⁸ Az *idegenellenesség* fogalma kutatás-módszertanilag elnagyoltnak tűnik, hiszen máshogy szükséges viszonyulni a valódi menekültekhez, és máshogy a bevándorlókhoz. Ez utóbbiak tekintetében különösen abban az esetben, ha miközben legálisan is átléphetnék a migránsok az ország határait, bizonyos csoportok jogellenesen lépnek az ország területére. Ez utóbbi esetben ugyanis jogos lehet a *bizalmatlanság* (a tekintetben tehát, hogy miért, milyen célból lépnek be bizonyos migráncsoportok jogsértő módon az országba), amely attitűd önmagában még nem értékelhető „idegenellenességként”, hanem a közvetlen terrorfenyegetettség korszakában sokkal inkább *megalapozott gyanakvás*ként. (Persze azt is szükséges vizsgálni, hogy az idegenkedésnek mi a valódi, esetleg ettől különböző igazi oka.) A visegrádi országok tekintetében mért „idegenellenesség” vonatkozásában is érdemes lenne az előbbieket is megfontolás tárgyává tenni a kortárs migrációs folyamatok értékelésekor. Ha viszont a valódi menekültekkel szemben is észlelhető ellenérzés, akkor az *erkölcsi érzéket finomító*, a *lelküismeretet* e problémára *érzékenyebbé tevő közpolitikai eszközökkel* szükséges lenne a polgárok figyelmét felhívni arra, hogy a (valódi) menekültek legalább ideiglenes befogadása erkölcsi kötelessége minden – a dolgok természetete szerint – érintett nemzetnek, országnak és országcsoporthoz. Az idegenellenesség vizsgálatához lásd: BERNÁT 2010.

nem minden tekintetben hajtják végre a vonatkozó jogi egyezmények, normák tartalmában foglaltakat, a menekültügyi alapelvek és célok valós szem előtt tartásával. Az „Európa erőd” szerintük kezdett egyre inkább valósággá válni, amely egyre kevésbé adott a menekültek számára menedéket.⁹ Az egységes európai uniós menekültpolitika mai rendszere pedig napjainkra „mondta fel a szolgálatot”, a gyakorlatban tehát nem működik. Szükséges tehát újragondolni alapjaiban, elméletben és gyakorlatban is az EU teljes menekültpolitikáját.

Érdeemes újfént emlékeztetnünk arra, hogy a menekült nyilván a legközelebbi biztos országokban keres menedéket, várva, hogy hazájában mikor lesznek ismét biztonságosak a viszonyok. (Így menekült a Szent Család is Egyiptomba, és tért vissza onnan, amikor megszűnt az üldözés.)

Az eddigi menekültügyi rendszer abból az egyébként észszerű feltételezésből indult ki, hogy aki menedéket kér, az nyilván azért teszi ezt, mert országában, hazájában üldözik, vagyis ténylegesen menekült. Ha viszont a menekültek hazájuktól távoli, jómódú országokat keresnek fel, akkor ezzel motivációs bázisukban megjelennek az anyagi-jóléti szempontok is. Így a politikai-vallási menekültből, azaz az életét, testi integritását, fizikai szabadságát és alapvető jogait féltőbből gazdasági menekült (is) lesz. A menekültügyi szociológiai, korlát érintő migrációs tapasztalatok szerint a menekültek azon családok, illetve egyedülállók, akiknek többsége nő és gyermek, míg a (gazdasági) bevándorlók többsége 25–40 év közötti,¹⁰ s hozzátennénk, hogy bár nő a női migránsok száma, azért még mindig a férfiak adják a gazdasági bevándorlók zömét.¹¹ Az 1951-es genfi menekültügyi konvenció abból indult ki koncepcionálisan, hogy aki a menekülti státuszt kéri, az menekült. Manapság azonban olyan tömeges kontinensközi migrációnak (szinte már népvándorlásnak) vagyunk tanúi, amelyben a migránsok többsége gyaníthatóan a jobb gazdasági létet is keresi úgy, hogy menekültként határozza meg magát. Így a gazdasági menekült vagy a gazdasági célú migráns/bevándorló tömegeiből kell kiszűrni a valódi, azaz a szűk értelemben vett menekülteket.

A hazánkban 2015 augusztusában és szeptemberében megjelenő fiatal férfiak migráns-populációjában szembetűnő volt, hogy nagymértékben alulreprezentáltak a nők és a gyermekek. Felmerült tehát a kérdés, hogy a 25–35 éves fiatal férfiak mind menekültek-e, illetve hogy nagy többségük esetleg nem gazdasági bevándorló-e, pontosabban hazánkon átvándorló migráns. A hetek múlásával azonban egyre több nő és gyermek is érkezett, ami lehet, hogy migrációsziológiaiilag a biztonságosabb, talán akár „kitaposottnak” is nevezhető út vonzóbbá válásával magyarázható. Ez körülbelül akkorra tehető, amikor a migránsok számára reális lehetőséggé vált a Németországba való eljutás. Úgy tűnik azonban, hogy ekkor sem a menekültek érkeztek meg, hanem csupán a gazdasági jellegű migráció bázisa szélesedett ki immáron a nőkre és a gyermekekre is, teljes családokat, azok ezreit átfogva. Nagyon szegény országokból kívántak a minél gazdagabb és minél több jóléti szolgáltatást biztosító országokba eljutni.

A kortárs migránsválságban azt tapasztalhattuk, hogy szinte egy iparág jött létre a szíriai útlevelek hamisítására, aminek oka nyilvánvalóan az, hogy a gazdasági okból migrálók is a menekültstátusz megszerzése szempontjából a legkedvezőbb állampolgárságot

⁹ AMBRUS et al. 2001. Lásd benne az *Európa erőd* című alfejezetet: 160–162.

¹⁰ RÉDEI 2007, 392.

¹¹ RÉDEI 2007, 211.

jelentő szíriai útlevelel juthassanak be a befogadó országokba. Már itt is meg kell említeni azt – ami 2015 novemberében nyilvánvalóvá vált –, hogy sajnos még terrorista személyek is törekednek így bejutni a terrorizmus célpontországába. Nyilván e két személyi körnek semmilyen átfedése nincs: a menekültek maguk is az otthoni terrortól menekülnek, a gazdasági migráns pedig ugyancsak nem terrorista.

Amíg a menekültek egyénileg vagy kisebb homogén csoportokban keresnek menedéket, nem visszaélve a menekült helyzettel – miért is élnének vissza, hiszen életüket féltve menekülnek –, addig elvileg jól működhet a nemzetközi menekültügyi szabályozás. Viszont amikor már óriási mértékben, hihetetlen tömegben érkeznek a vegyes motivációjú migránsok, akkor a presszionáló tömegáradat nyomása miatt már nem lehetséges kiválogatni közülük a valódi menekülteket, hiszen a határok és az idegenrendészeti szervek átengedőkapacitása – már csak a szükséges ügyintézés miatt is – véges. Egy bizonyos migránsmennyiség felett tehát a jogi-adminisztratív átérésztőkapacitás szűkössége miatt a menekült státus elbírálhatósága nagymértékben kétséges, ha nem egyenesen lehetetlen. Amíg a menekült hazája szomszédos országában keres menedéket a mihamarabbi visszatérés reményében, addig a gazdasági motivációjú migráns a legjobb gazdasági feltételeket keresi a régióban, vagy ha van pénze rá, akkor globálisan. Ha a gazdasági szempontú migráns olyan okmányokat hamisít, amelyek menekült státusz elérhetőségével kecsegtetnek, akkor nyilvánvalóan azért teszi ezt, mert így kívánja a befogadó ország legtöbb jogot és kedvezményt biztosító státuszát, azaz a menekült státuszt megszerezni. Ha tízezrek és százezrek élnek vissza a menekültjog intézményével, akkor ezzel a valódi menekültek jogainak érvényesülését veszélyeztetik. Előfordulhat ugyanis, hogy a befogadó országok általános érvénnyel, előzetes szűrés nélkül korlátozzák a belépést, vagy lezárják a határaikat. A menekült fizikailag oda menekül, abba a szomszédos vagy közeli országba megy át, ahol menedéket remélhet. A menekültstátust elérni igyekvő, valójában gazdasági migráns is így tesz, ha a nemzetközi menekültügyi szabályozási rendszer, a jogrendszerek azzal számolnak, hogy menekültkérelmet benyújtók fizikailag, személyesen a helyszínen, a határon megjelennek, tehát abból indulnak ki, hogy ott fognak megjelenni. Néha úgy tűnik, mintha ez előírás is lenne. Ezzel a rendszer maga indukálja a kérelmezők helyszíni megjelenését, különösen, ha egyes befogadó országok a gazdasági migránsokat is menekültekként fogadják be.¹² Csakhogy a legális gazdasági migráció azt igényelné, hogy még otthon, az ottani külképviseletnél kérjen gazdasági célú beléptetési engedélyt, vízumot, ha szükséges, és csak akkor induljon útnak a gazdasági célú migránsokat befogadó országba, ha erre az utóbbi ország előzetesen belépési és ilyen céllal ott-tartózkodási engedélyt adott.¹³ Tehát az elégtelen szabályozási rendszer hatására indulnak útnak szerencsétlen százezrek, számos veszélyt, bántalmazást vállalva. Sokukat továbbá kirabolják, illetve megerősokolják. Az utolsó pénzüket is felteszik

¹² „Olyan szabályaink vannak, amelyek az ellenkező irányba hatnak. Eklatáns példa, hogy a kérelmezőnek először el kell érnie azt a területet, ahol véglegesen maradni szeretne. Nem nyújthat be kérelmet addig, míg fizikailag oda nem ér. A saját szabályainkkal arra kényszerítjük tehát őket, hogy elinduljanak. Miért csodálkozunk akkor, ha nem csak a menekülők, hanem a bevándorlók is ezt az utat választják[?]. Ráadásul a bevándorlást alapvetően támogató országok nagyon nagy eséllyel adtak valakinek státuszt, míg mások nem.” Orbán Balázs gondolatait lásd: RAJCSÁNYI 2015.

¹³ „[A]ki pedig nem menekül, csak új életet akar kezdeni, az ne induljon el azelőtt, mielőtt szabad jelzést kapna.” RAJCSÁNYI 2015.

az útra, amiért cserébe embercsempészek életveszélyes körülmények között csempészik őket illegálisan több országon és tengeren át. Ezzel szemben nyitva áll a – törökországi, libanoni és jordániai külképviseleteken keresztül történő – biztonságos és jóval olcsóbb, legális út. A migrációval járó szenvedéseik talán megspórolhatóak lennének, ha a szabályozás humanitárius segítségnyújtási szempontú és csoportos kezelésű lenne, nem pedig az egyéni elbírálás alapján működne.¹⁴

Végig kellene gondolni azt is, hogy ha valakik a tömeges vándorlások időszakában ideiglenes befogadást kaptak, azok nemigen kívánnak visszatérni többé hazájukba. Kitaloncolni pedig lehetetlen százezreket. Különösen, ha figyelembe vesszük azt, hogy például az elutasított menedékkérők mintegy 80%-a Európában, az általuk kiszemelt országban maradt már ezelőtt is.¹⁵ Ilyen körülmények között viszont nincs értelme különbséget tenni menekült és egyéb bevándorló között, ha ennek a gyakorlatban nem lehet érvényt szerezni. Ez a helyzet továbbá delegitimálja a polgárok előtt a kormányzat menekült- és migránspolitikáját, mert ekképpen a kormányzat gyengekezűsége vagy tehetetlensége miatt az így eljáró migránsok átveszik önhatalmúlag a saját státuszuk meghatározása tekintetében a kezdeményezést az államtól, illetve adott esetben visszaélnak a társadalom befogadó nyitottságával. De – ismételjük – az is lehet, hogy maga a menekültügyi (pontosabban: a migrációs szabályozási) rendszer a rossz, hiszen el kellene kerülni azt, hogy a gazdasági migránsnak fizikailag meg kelljen jelennie a kérelem benyújtásával ott, abban az országban, ahova be szeretne jutni. Másrészt zavaró a rendszerben és a tisztánlátásban az is, hogy menekülti jogállással fogad be némely ország gazdasági migránsokat, belső gazdaságfejlesztési céllal.¹⁶ Így, ilyen bizonytalan jogi környezetben nyilván „próbálkoznak” gazdasági migránsok a menekülti státusz elnyerésével, mégpedig az általuk kiválasztott leggazdagabb országokban. Érdemes azt is tudatosítani, hogy a menekültjogi eljárásokkal való visszaélést nem büntetik. Végül

¹⁴ Vö. „Mindenképp át kellene gondolni a [nemzetközi menekültügyi rendszer – F. J.] mostani pilléreit és filozófiáját. Az a nézőpont, hogy csak akkor tudunk velük »foglalkozni«, ha már idejöttek, alapjáraton problémát jelent. Meg kellene fordítani a logikát, illetve nekünk helyben segíteni. Az a gondolat, hogy ne küldjük vissza őket, logikus, bár cizellálni kellene, illetve a szankciómentes illegális belépésről szóló pont szintén idejétmúlt; egyik sem ad választ a problémákra. A genfi egyezmény, illetve menekültügyi rendszertünk az egyéni elbírálás talaján áll, azonban ezeknek az embereknek nem egyéni elbírálásra van szükségük, hanem humanitárius segítségnyújtásra, éppen ezért csoportként kell őket kezelni. Valójában azonban állampolgársági alapokon nyugszik a döntéshozatal, vagyis az adott államról szóló országinformációk alapján határozzák meg az eredményt.” Forrás: A bevándorlás lehetősége, nem pedig probléma. Én azt mondom, hogy lassan a testtel – Interjú Orbán Balázssal (2015).

¹⁵ CSERESNYÉS 2005, 42., 99.

¹⁶ Az újonnan bevándorló szegény gazdasági migránsok olcsó munkaereje leviheti az irányadó bérszínvonalat, ami az ottani (a befogadó országbeli) munkások helyzetét nehezíti el. Akik ezzel jól járnak, azok vélhetőleg a multinacionális cégek lesznek, akiknek nagy létszámban van szüksége képzetlen, s főleg olcsó munkaerőre is. Kérdés, hogy a szakszervezetek a helyzet magaslatán lesznek-e akkor, amikor a bérszínvonalat kell majd megvédeni. Ez eléggé kétséges, hiszen a multinacionális cégek érdeke komoly bevándorlásösztönző állami érdekként fogalmazódhat meg ott, ahol a multinacionális cégeket kormányzati szinten részesítik előnyben, minthogy azok ezen országokban nemzetgazdasági stratégiai főszereplők.

arra is utalnánk, hogy még mindig létező jelenség az *asylum shopping*,¹⁷ vagy pontosabban most virágzik csak igazán, a tömeges népvándorlásszerű migráns folyamatokban Európában. Egy gondolatot megér annak is szentelni, hogy a gazdasági migráció kiváltó okainak enyhítése, perspektivikus megszüntetése a gazdagabb országok és a nemzetközi közösség erkölcsi kötelessége, illetve hogy a menekültek hiányoznak a normalizálódó országaikból; az ottani politikai közösség közjáváának érvényesítése rászorul az onnan elmenekültekre (természetesen, ha ezt az otthoni biztonsági körülmények már lehetővé teszik). Az otthoni közjó építésének hiánya talán még inkább észlelhető a gazdasági okból kivándoroltak esetében. Ugyanis nemcsak az otthon maradt családtagoknak van szükségük a kivándorlók hazautalt fizetésére, a támogató összegekre (több fejetlen, szegény országban ez a bevételek tetemes részét teszi ki), hanem az otthoni fizikai jelenlétükre lenne igazából a legnagyobb szükség. Tudjuk, a gazdasági migránsok éveken át utalják haza fizetésük meghatározó, döntő részét, amivel jelentősen hozzájárulnak az otthoniak gazdasági ellátásához. Milliók továbbá azért kényszerülnek manapság is elhagyni hazájukat, mert nagyon rossz ott a gazdasági helyzet. A gazdasági célú bevándorlásra azonban nincsen alanyi jog.¹⁸ A gazdasági célú bevándorlókat jogi értelemben nem kötelesek más országok befogadni. Politikailag szuverén döntésük lehet az, ha mégis megteszik, de az is, ha nem. Ugyanakkor megfontolandó a részükről, hogy a kortárs migránsok jóval alulképzettebbek a korábbi évtizedek bevándorlóinál, minthogy a végzettségi mutatók meredeken romlanak.¹⁹ Morális – azaz nem haszonelvű értelemben, ami pedig az „agyelszívó” országok bevándoroltatási gyakorlatát

¹⁷ A *asylum shopping* definíciói közül az alábbi kettő talán a leginkább találók közül valók:

1. „»Asylum shopping«-nak azt a jelenséget nevezzük, amikor a menedékkérő annyiszor és abban az államban kér menedéket, ahol akar, többszörözve ezzel az államok terheit, jócskán meghaladva a nemzetközi védelmi szükséglet által indokoltakat. A jelenség nem korlátozódik az alaptalan kérelmet előterjesztőkre, számos esetben előfordul az is, hogy már menekültként elismert személy kér egymás után több másik államban is menekült státuszt a jogállással járó szociális és egyéb juttatások megszerzése érdekében.” SZÉP 2012, 160/52. jegyzet.

2. „»Asylum shopping« in the EU context is used to describe the phenomenon where an asylum seeker applies for asylum in more than one Member State or chooses one Member State in preference to others on the basis of a perceived higher standard of reception conditions or social security assistance.” EUROPEAN UNION (s. a.). Lásd továbbá ezen eseteket, különös tekintettel az asylum shoppingot érintő megfontolásokra: *Kaberuka v. Canada (Minister of Employment and Immigration)*, [1995] 3 FCR 252, 1995 CanLII 3519 (FCA) 1995.07.20. Forrás: <http://goo.gl/7w8lsv>

(2015. október 8.); *Wangden v. Canada (Minister of Citizenship and Immigration)*, [2009] 4 FCR 46, 2008 FC 1230 (CanLII) 2008.11.05.

Ez utóbbi esetből kiemelésre érdemes az ügy anyagának 39. jegyzetéből az alábbi megfontolás: „This case raises the disturbing question of asylum shopping. If applicants’ counsel were corrected in his domicile argument, applicants could, at their own will, reject the protection of one country by unilaterally abandoning that country for another. Indeed, that is what has occurred here. The Geneva Convention exists for persons who require protection and not to assist persons who simply prefer asylum in one country over another. The Convention and the *Immigration Act* should be interpreted with the correct purpose in mind.”

¹⁸ „A kivándorlás emberi jog, a bevándorlás nem.” HELLER 1993, 39. Idézi: SZILÁGYI 2011, 1032/1. jegyzet.

¹⁹ Az elmúlt évtizedekben annak valószínűsége, hogy a bevándorló diplomás lesz, a negyedére esett vissza. RÉDEI 2007, 199.

eddig jobbára jellemezte – értelemben azonban más a helyzet: a befogadó országok úgy is tekinthetik magukat, pontosabban úgy is kell tekinteniük magukat, mint egy globális politikai közösség egyik alközösségét. Ez utóbbi esetben a világléptékű szinten tekinthető és így tekintendő globális szegénység globális megoldását kell megtalálni. A megoldás alanyai viszont az államok, s azok nemzetközi közössége, melynek újra kell gondolnia, hogy rendjén való-e az, hogy elképesztő szegénységben tengődnek százmilliók a világon, míg a földteke északi országai dúskálnak az anyagi javakban. A kényszerű gazdasági migráció okai tehát globális megoldást kívánnak, az anyagi javak eloszlásának globális szintű újragondolásával. A megoldás az lenne, ha a szegényebb államok fejlődésre képes saját (fenn tartható) gazdaságot tudnának pályára állítani. Érdemes egy gondolat erejéig megemlíteni, hogy a fejlett nyugati/északi államok tulajdonolta és felügyelte transznacionális vállalatok fejlődő országokba telepített „exportorientált termelési övezetei”²⁰ önmagukban várhatóan sohasem fognak olyan tartós gazdasági növekedési pályát létrehozni a fejlődő országok számára, ami saját, erős gazdaságukat alapozná meg. Az ilyen és efféle konstrukciókkal túlélni, „vegetálni” lehet ugyan, de a globális szegénységet felszámolni lehetetlen. Ehhez tudatosítani és érvényesíteni kellene azt az elvet, hogy minden népnek joga van a (gazdasági) fejlődéshez, s nem pusztán csak a túléléshez.

Úgy tűnik, hogy más út nem áll a mostani európai országok előtt, mint hogy a nemzetközi szervezetekkel együtt először a béke feltételeit biztosítsák a háború sújtotta országokban, utána pedig e szegény népek gazdasági fejlődésében aktívan és szolidárisan közreműködjenek. Nem lesz elégséges a törökországi és a környező országok menekülttáborainak európai társfinanszírozása. Többre van szükség: egy nemzetközi gazdaságfejlesztési cselekvési terv kidolgozására, amellyel a szegény, fejlődő országok saját gazdaságukat fejleszthetik. Ez a hathatós nemzetközi szolidaritás megsegítését, valamint a fejlődő államok saját kezdeményezésű szubszidiárius gazdaságfejlesztését egyszerre igényli. Többek között piacot kell találni a szegény államok félkész- és kézműves termékeinek eladására. A saját természeti erőforrásaikat pedig saját igényeikre kell tudniuk fordítani (s nem más fejlett országok további gazdagodására), aminek meg kell teremteni a jogi és politikai feltételeit. Több esetben ugyanis nem tudnak szuverén módon gazdálkodni saját természeti erőforrásaikkal. A cél viszont az lenne, hogy középtávon egyre erősödő saját gazdaságuk jöjjön létre. Erre viszont egyedül nem lesznek képesek. Ezt nem a fejletlen államokba telepített külföldi, elavult, nagy munkaerő-igényes taylorista munkaszervezésű – jobbára feldolgozóipari, s különösen textilipari – transznacionális vállalatok leányvállalatai jelentenek, amelyek mintegy „gazdasági exklávékban” termelnek ott, a globális minimálbér bérszínvonalán. Jelenleg jobbára csak ez lehethet fel ezekben az országokban mint jelen pillanatban szükséges, de nem sok reményre okot adó gazdasági realitás. Hozzáadott értéket – a fizikai munkaerőn kívül – nem kívánó, elavult, exportra (a transznacionális vállalat anyaországába vagy más fejlett országokba) visszairányuló termelési mód ez, ami nem is eredményez akkora gazdasági hasznot, ami az önerős gazdaságfejlesztés alapjait vethetné meg a fejletlen vagy fejlődő országokban, akármennyire is vonzó GDP-növekedést is eredményezne ez a konstrukció.

Mint említettük, egyes nagy migránsbefogadó országok olykor az egyszerűség kedvéért menekültként fogadnak be gazdasági célú bevándorlókat is, akiket ezen országok is

²⁰ CSÉFALVAY 2004, 239–267.

gazdasági céllal, azaz gazdaság-, illetve területfejlesztés céljából fogadnak be.²¹ Ez – mint láthattuk – a nemzetközi menekültjogban zavaró lehet, hiszen a menekültstátusz az ember legalapvetőbb jogait védi és kivételes jog. Ha gazdasági migránsokat fogadnak be olyan országokból, ahol az ő alapvető jogait nem sértik, akkor úgy tűnhet, hogy a kibocsátó országban sérülnek az alapvető jogok, miközben esetleg a kibocsátó (fejlődő) országban csak rossz a gazdasági helyzet, az általános életszínvonal. Ez a kibocsátó országok politikai közösségét – s nem csak a kormányát – indokolatlanul sértheti a hazai és a nemzetközi megítélésben, s így ez a migránsbefogadó gyakorlat indokolatlanul rossz fényt vethet rájuk.

Amíg óriási a különbség a világ szegény és a gazdag országai között, addig komoly vonzerőt fog képezni a migránsok motivációs bázisában a jóléti országok fizikai elérése. A tömegkommunikációs eszközök révén pedig a jólétet érintő információk a potenciális migránsok számára azonnal elérhetőek: „A Föld minden 100 lakójából három a gazdag, és 97 a szegény országokban születik meg, ami a fogyasztást is figyelembe véve, igen nagy ellentét. Azzal, hogy tömegekhez jutott el a fejlett világ életminőségéről szóló információ, érthető, hogy ez tömegekben ébresztett vágyakat egy jobb élet iránt. Tömegesen jutottak arra a megállapításra, hogy térbeli elmozdulással életminőségükben javulást érhetnek el.”²²

Meg kell említenünk azt is, hogy globális civiljogi migránstámogatói hálózat működik a világhálón,²³ de a mindennapi helyi, konkrét segítségnyújtó akciókban is, aminek komoly ösztönző hatása lehet a nemzetközi migrációs folyamatok alakulására.

Továbbá figyelembe kell venni azt is, hogy immáron migrációt és bevándorlást segítő egész nemzetközi iparág jött létre (*migrációs ipar*), amelynek keretében közösségi portálok, applikációk (egyes országok migránsbefogadási, azaz -befogadhatósági próbateszt kitöltési lehetőségei stb.) működnek.²⁴

A kép teljességhez az a tény is hozzátartozik, hogy az illegális migráció egy komoly részét a nemzetközi *embercsempész-hálózatok* teszik lehetővé és működtetik.

A fejlett országok jóléti rendszereinek és neoliberális ideológiájának fogyasztói szemléletű migrációt gerjesztő hatása: az asylum shopping szociológiája

Korábban a gazdasági migránsok Európában vendégmunkások, azaz külföldi munkavállalók voltak. Ezért az ilyen típusú migrációt is gazdasági, jövedelemszemléletű migrációs elméletek próbálták magyarázni. Meg kell említeni a klasszikus és a neoklasszikus közgazdasági makro- és mikroelméleteket, a migráció új közgazdaságtanát, a szegmentált

²¹ „Ugyanazon menekültügyi definíció szerint Kanada és Svédország a 90-es években az emberek 60–80%-át menekültként elismerve befogadta, míg Finnország 0,4%-át. Ugyanazt a szómáliai népcsoportot Kanada majdnem 80%-ban fogadta be, míg az Egyesült Királyságban ez az arány 1% alatt maradt. Tehát az, hogy milyen arányban kapott valaki menekültstátuszt, sokkal inkább függött az ország bevándorláshoz való hozzáállásától, vagy attól, hogy milyen munkaerőre van szüksége, mint attól, hogy a menekültjoghoz folyamodó közvetlen üldöztetés alatt állt-e.” „A bevándorlás lehetőség, nem pedig probléma. Én azt mondom, hogy lassan a testtel!” A bevándorlás lehetőség, nem pedig probléma. Én azt mondom, hogy lassan a testtel – Interjú Orbán Balázssal (2015).

²² RÉDEI 2007, 201.

²³ Forrás: w2eu.info (A letöltés időpontja: 2015. 10. 10.)

²⁴ BARS 2011.

munkaerőpiac elméletét, a történelmi strukturális és a világszisztéma-elméletet, a társadalmi tőke elméletét és a kumulatív okok elméletét.²⁵ Úgy véljük, hogy ezen elméletek nem képesek a mostani európai migrációs folyamatok igazi okát megragadni. Ezért egy további magyarázó elméleti megfontolást javasolunk bevezetni. Ezt igyekszünk az alábbiakban megvilágítani.

Korunkban egy minőségileg új migrációs hajlandósági és motivációs ok van terjedőben. Így ír erről Cseresnyés Ferenc: „Az ötödik processzus, amely minőségileg új migráció elindítója lett, a hagyományos világnézetek, értékmenták és életstílusok eróziójának a következménye. Helyükbe új emancipációs és fogyasztásorientált életstílusok és életmenták léptek, amelyek a nyugati ipari államokban fejlődtek ki, és amelyek a modern kommunikációs eszközök révén terjedtek el széles körben.”²⁶

Manapság a jogrendszerek és a nyugati államok jóléti szolgáltatásainak neoliberaisnak is tekinthető fogyasztói szemlélete terjedt el bizonyos gazdasági migráns körökben. E koncepcióban a haza jogrendszere, jogállapota is csak egy termék, amely, ha rossz minőségű, akkor vagy tiltakoznak ellene jobbító céllal, vagy egyszerűen kivonulnak az ilyen országból. Egyszerűen lecserélik azt, mint bármely rossz minőségű terméket egy jobbra, sőt a legjobbra. Ez utóbbi esetben nem „javítgatják” a rossz hazai állapotokat, hanem csak kivándorolnak hazájukból. E szemléletben a bevándorlásra kiszemelt ország jogrendszere szintén egy termék, mégpedig a „bevándorlási, migrációs piacon” található „legjobb minőségű” termék lesz. A hazai és a bevándorlásra kiszemelt ország jogrendszere két összehasonlítható termék, amelyek közötti minőségkülönbség indítja a fogyasztói szemléletű migránsokat a „globális migrációs hipermarketben” a „legjobb minőségű árucikk” elérése felé, ami nem más, mint a leggazdagabb ország jogrendszerének szolgáltatásai. E neoliberális fogyasztói szemléletet a nyugat termelte ki, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok. Majd elhintették, többek között Szíriában is, ahol egy meghatározó, angolszász kultúrájú helyi neoliberális elitréteg jött létre.²⁷ A nyugati országok, azaz az USA és a nyugat-európai országok egymással versenyezve reklámozták a jogrendszerüket a jogrendszerek versenyében, befektetőket várva; ezzel szemben a jóléti juttatásaikra vágyó fogyasztói szemléletű migránsok²⁸ keresték fel őket százezerszám. Továbbá a nyugati, a gazdag európai országok széthintették az egész világon a fogyasztói szemléletű, a könnyű és boldog élet, vagyis a munka nélküli siker reklámkultúráját, s erre való reakcióként beállítottak hozzájuk az e javakat, szolgáltatásokat elérni kívánó fogyasztói szemléletű migránsok százezrei. Nehéz lenne egyébként megérteni, hogy miért akarnak Franciaországból életüket kockáztatva az Egyesült Király-

²⁵ PÓCZIK 2008, 64–73.

²⁶ CSERESNYÉS 2005, 25.

²⁷ TERC 2011.

²⁸ Az egyik olasz sajtóhír arról számol be, hogy a családi villákban elhelyezett migránsok a számukra biztosított ingyenes szálláson és ellátáson túl az ingyen internetet és a szállásaik takarítását ülsztrájkjal és a hulladék-tárolók felborogatásával követelték: „Belpolitikai feszültséghez vezetett Olaszországban egy csoport afrikai bevándorlónak a tiltakozása, akik a számukra biztosított ingyenes szálláson és ellátáson túl internethez való hozzáférést és ideiglenes otthonaik takarítását is követelték.” MTI 2015a.

Egy másik hír az eredetileg elsőrendű célpontként kiszemelt Finnországból: „Az idén Finnországba érkezett migránsok csaknem 10%-a visszavonta menedékkérelmét és kinyilvánította, hogy inkább visszatér hazájába – adta hírül kedden a finn közszolgálati média, az Yle. [...] Finnországba az idén több mint 32 ezer migráns érkezett, tízszer annyi, mint a korábbi esztendőben. [...] Finn tisztviselők szerint a visszataut választó migránsok részben azért térnek haza, mert csalódtak Finnországban.” MTI 2015b.

ságba jutni migránsok, vagy egyéb dél- és kelet-közép-európai országokon szinte megállás nélkül áthaladni, hogy Európa leggazdagabb nyugati és északi országaiba jussanak el, ha nem feltételezzük azt, hogy az ottani jogi, valamint jóléti szolgáltatásokat²⁹ kívánják élvezni.³⁰ Úgy tűnik tehát, hogy nem annyira munkavégzés céljából kívánnak e leggazdagabb országokba bejutni, hanem sokkal inkább a jogrendszerek jóléti szolgáltatásai miatt; mintegy az általuk implicit módon feltételezett korlátlan – „fogyasztói” szemléletű – bevándorlási jog alapján. Ez tehát nem annyira munkavállalói célú, hanem inkább fogyasztói szemléletű, s ilyen célzatú migrációnak tűnik. A legtávolabb áll tőlünk az, hogy ironikusan álljunk a migránsválsághoz, hiszen emberek nehéz sorsáról, rendkívül szegény migránsok ezreiről, sőt százazereiről van szó. E tömegeken belül azonban a fogyasztói szemléletű gazdasági migránsok némileg ahhoz hasonlatosak, ahogy a *Black Friday* alkalmával a fogyasztók megrohamozzák a rendkívül kedvezményes áron kínált árukkal teli áruházat. A migráció „globális hipermarketjében” e fogyasztói szemléletű migránsok – és csak róluk szólunk most, nem pedig a többiekéről, és egyáltalán nem a menekültekről! – természetesen a legjobb jóléti szolgáltatást hirdető országok migránsbefogadó nyitottságát értelmezik úgy, mint ami a szabad „áruválasztást” teszi lehetővé, azaz a jóléti szolgáltatásokhoz való szabad hozzáférést, aminek eléréséhez, élvezetéhez azonban oda fizikailag be kell vándorolni. A jóléti szolgáltatást nyújtó „termék” olyannyira vonzó,³¹ hogy annak elérése érdekében adott esetben ki is vonják magukat a migránsok azon tranzitországok jogrendszereinek idegenrendészeti kötelezettségei alól (például ujjlenyomatvétele), amelyeken áthaladnak, illetve akár tömegesen úti okmányokat hamisítanak, vagy megsemmisítenek, ha az elérni kívánt országba való bejutás ezt szükségessé teszi. A jelen migránsválság egyik jelentős szegmensét a maga kaotikumában tehát a jóléttel kecsegtető, hívogató magatartást mutató leggazdagabb európai országok egyfajta „fekete péntek”-szerű migrációs „lerohanásaként” értelmezhetjük. A kiváltó ok ezen országok közvetett vagy akár közvetlen csalogató migránspolitikája, és ugyanakkor a fogyasztói szemléletű (neoliberális) piac ideológiája, amely koncepcióban minden ország, s annak jog-, illetve jóléti rendszere pusztán egy – jó

²⁹ „Németországot lehet, hogy a gazdaság vonzása, de nem kizárt, hogy a könnyű jogi befogadási lehetőségek tették az ígéret földjévé.” – írja Rédei Mária a 2007-ben megjelent kötetében. RÉDEI 2007, 396.

³⁰ A neves kortárs szlovén (posztmodern) filozófus, Slavoj Žižek a következőképpen fogalmaz a migránsok álmaikhoz való „jogáról”, arról, hogy mindenképpen a leggazdagabb európai országokba jussanak el: „I rifugiati non stanno semplicemente scappando dalla loro patria lacerata dalla guerra: coltivano anche un sogno preciso. I rifugiati nel sud dell’Italia non vogliono trattenersi lì: la maggior parte di loro vuole vivere nei Paesi scandinavi. Alle migliaia di rifugiati accampati intorno a Calais non piace l’idea di restare in Francia: sono disposti a rischiare la vita pur di entrare nel Regno Unito. Le decine di migliaia di rifugiati nei Balcani vogliono raggiungere almeno la Germania. Tutti costoro manifestano apertamente questo loro sogno come un diritto incondizionato, chiedendo alle autorità europee non soltanto cibo adeguato e assistenza medica, ma anche i mezzi di trasporto necessari per raggiungere le destinazioni scelte. In questa loro richiesta impossibile c’è qualcosa di enigmaticamente utopistico, come se l’Europa avesse il dovere di realizzare il loro sogno. Si può osservare qui quanto sia paradossale questa utopia: proprio quando la gente si ritrova in povertà, in difficoltà, in pericolo, e ci si aspetterebbe che si accontentasse di un minimo di sicurezza e di benessere, l’utopia assoluta esplose. I rifugiati devono imparare la dura lezione: «La Norvegia non esiste». Anche in Norvegia. Dovranno dunque imparare a censurare i loro sogni: invece di inseguirli nella realtà, dovrebbero concentrarsi e cercare di cambiare la realtà.” ŽIŽEK 2015.

³¹ Egyes – regionális és/vagy globális szinten működő – migránssegítő civil szervezetek a potenciális migráns-célszágok globális szinten történő direkt vagy közvetett propagálásában, illetve az oda való bejutást segítő jogi tanácsadásban nem kis szerepet töltenek be.

vagy rossz „minőségű” – „termék” a „globális ország- és jogrendszerpiacon”. A jó vagy a rossz minőséget a globális összehasonlításra alkalmas „verseny”, vagyis a jog- és jóléti rendszerek egyetemes versenyének aktuális állása határozza meg, amelyet a tömegmédiu-
mok – reklámtechnikákkal – közvetítenek a nemzeti, továbbá a globális piac „fogyasztói”, azaz a polgárok felé. Az útra kelő migránsok százezrei csak e „reklámra” reagálnak – az ő szempontjukból – adekvát módon.

Albert O. Hirschman *Kivonulás, tiltakozás, hűség* című korszakos, klasszikusnak számító művében – amely a neoliberais szemléletű közgazdaság-elmélet mind a mai napig egyik központi, sokat idézett alapművének számít – írja azt, hogy a rossz minőségű termék esetén a kivonulás stratégiája az elsődleges a tiltakozással szemben. Ez normatív és empirikusan is igaz az amerikai szemléletmódot, valamint gyakorlatot tekintve. Maga az Amerikai Egyesült Államok is Angliából való kivonulással jött létre, és jórészt így népesítették be. Azzal a döntéssel tehát, hogy az „elegáns” kivonulást választók nem kívánták hazájukat „izzadságos és feszültségteli tiltakozással” reformálgatni, hanem egyszerűen a kivándorlást preferálták.³² Ez a „nyugatra menni” gondolkodásmód, problémamegoldási paradigma, sőt egyenesen mítosz mélyen benne rejlik az amerikai gondolkodásban: „Létezését és növekedését az Egyesült Államok milliónyi olyan döntésnek köszönheti, amely előnyben részesítette a kivonulást a tiltakozással szemben.” Érdemes e tekintetben megjegyezni, hogy egy átlagos amerikai állítólag tízszer (vagy többször) költözik el munkahelyet is váltva, s választ magának új lakóhelyet, sokszor a kontinensnyi ország egyik végéből a másikba átköltözve.³³ A kivonulás és a tiltakozás egymás alternatívái, amelyek közül az előbbi az elsődleges tehát, az utóbbi csak reziduális opció.³⁴ Ez jól illeszkedik a neoliberais szemléletű univerzális piacelvűséghez, ahol – mint láthattuk – a térképen vagy a glóbuszon az egyes topográfiai helyek, illetve az államok jóléti színvonalukkal választható és „fogyasztható termékként” szerepelnek, működnek az államok és jogrendszereik kínálati piacán. A *forum shopping* intézményének széles körű elterjedése csak az egyik, bár fontos kifejeződési módja e szemléletmódnak és gyakorlatnak. Ez a – pusztán intézményi formával való élés lehetőségén jócskán túlmutató – jelenség mélyen gyökerező, nagyon fontos eleme az amerikai, kliensközpontú és így piacszemléletű individuális, sőt, individualista jogkeresési praxisnak.³⁵ Más – és bennünket most közelebbről érdeklő – jogterületen az asylum shopping szintén e piac- és haszonelvű logika mentén jött létre, ami nyilvánvalóan visszaélés az intézménnyel és a menedékjog, azaz a nemzetközi jogi oltalom lényegi természetével. A kiinduló ideológiai alapállás az előbb említett „kivonulás” amerikai mítosza, mégpedig az egyéni siker elérése jegyében. Ennek eszköze nem más, mint a térbeli mobilitáció, azaz

³² HIRSCHMAN 1995, 114–115.

³³ GÁL 2007, 76.

³⁴ HIRSCHMAN 1995, 40–41. Van, aki úgy értelmezi a szerzőt, hogy a tiltakozás az elsődleges a politikai társadalomban, s csak ha ez végképp eredménytelen és reménytelen eszköz, akkor élnek az érintettek a kivonulás eszközével.

Hirschman egy másik tanulmányában a Kelet-Berlinből Nyugat-Berlinbe, s így a Német Demokratikus Köztársaságból az NSZK-ba való „disszidálás”, illetve emigrálás jelenségét vizsgálta, ahol árnyaltan vázolja fel a kivonulás és tiltakozás egymást kiváltó alternatíváinak szociológiáját: HIRSCHMAN 2007.

³⁵ Lásd: „Attempts to extinguish the »danger of forum-shopping« have been only partially successful because forum shopping is an intrinsic part of the American judicial system. Not only do venue options provided by procedural rules allow forum shopping, but the structure of the judicial system provides incentives to shop for a forum.” ALGERO 1999, 82.

a szülőhelyről, a hazából való kivándorlás preferálása a társadalmi mobilitáció, az egyéni előbbre jutás elérése végett, s mindez az evolucionárius individualizmus ideológiájának fényében történik.³⁶

A jólétet, a fogyasztói társadalmat propagáló, illetve az egyéni sikert hirdető (az északi féltekén lévő) nyugati államok – médián keresztül közvetített – csábításának hatására tehát migránsok százezrei indulnak el a szegény déli féltekéről (illetve a Közel-Kelet és Közép-Ázsia szegény országaiból), akár életüket is kockáztatva, mindent feladva az „ígéret földje felé”. Különösen, ha úgy érzik, hogy már nem érdemes, vagy nem éri meg tiltakozni, noha még ellenkezőleg vélték, remélték az „arab tavasz” hónapjaiban.

A fogyasztói szemléletű migránsok nem a „legbiztonságosabb országot” keresik (hiszen Európában mindegyik egyformán az, mert azokban nincs politikai vagy vallási üldözés), hanem sokkal inkább a kiszemelt jóléti államok jogrendszerének szolgáltatásait, és azok élvezetének előfeltételeként a legnagyobb kedvezményre jogosító menekült státuszt szeretnék ott elérni. Ha szükséges, ehhez – mint mondtuk – személyes okiratot semmisítenek meg, hamis személyes adatokat közölnek, vagy hamis úti okmányokat vesznek, szereznek be, illetve az utazáshoz embercsempész-hálózatok „szolgáltatásait” veszik igénybe. Ennek egész iparága alakult ki ott, ahol erre fokozott kereslet van a migránsok részéről.

A gazdasági migránsokra épülő multikulturalizmus európai integrációs-asszimilációs gyakorlata nem működik: nemzetpolitikai alapú társadalomszervezésre van szükség a családpolitika erősítésével

Eleinte, 1961-től, munkaerő-toborzó megállapodás alapján fogadták be a török vendégmunkásokat Németországba, mégpedig ideiglenes szándékkal. Amikor azonban az 1973-as olajárrobbanás után nem volt már szükség ennyi munkáskézre, a vendégmunkások nem kívántak már hazatérni, hiszen időközben letelepültek, s családjaik is csatlakoztak hozzájuk. Nem annyira tudatos multikulturális társadalomépítésről volt tehát szó, hanem inkább egy tényszerű helyzet kialakulásáról, amellyel valamit kellett kezdeni, s amihez így később, mintegy utólag társult az ideológia, a multikulturális társadalom építése. Ez azonban nagyon sok nehézséggel jár, és egyáltalán nem nevezhető sikertörténetnek.³⁷

³⁶ HIRSCHMAN 1995, 116.

³⁷ „Kétségtelen, hogy a törökök az Európai Unióban, különös tekintettel Németországra sok problémával és akadállyal szembesülnek. Az egyik legfőbb az, hogy a német társadalom fogadja el őket, és az ehhez a társadalomhoz való tartozás érzése. A törvény szemében az idegen nemzetiségűek nem érnek fel a hazai nemzetiségűekkel. A török társadalmat sem szociálisan, sem kulturálisan nem tekintik egyenrangúnak. Ez szintén a szakadék és az elválasztódás szélesedéséhez vezet a csoportok között, és lehetetlenné teszi az azonos lehetőségeket, valamint megnehezíti a beilleszkedési folyamatot. A törökök alkotják az EU-n belül a legnagyobb harmadik országból származó csoportot. Nagy számuk, a német gazdaságban betöltött szerepük és a letelepedés látzata ellenére (mármint olyan értelemben, hogy többségük nem szándékozik visszatérni Törökországba) úgy tekintenek rájuk, mint a legnehezebben integrálható csoportra kulturális különbözőségük miatt.” BOSZNAY 2004.

A gazdasági migránsokat, illetve más bevándorlókat a multikulturális társadalom építése jegyében integrálni (vagy esetleg asszimilálni) kívánták a befogadó államok,³⁸ amely folyamatban – elméleti és gyakorlati okokból – tehát sokkal több a kudarc, mint a sikertörténet.³⁹ A bevándorlókat vagy asszimilálni kívánták, mint a franciák,⁴⁰ vagy hagyták saját (párhuzamos) társadalmaikat kiépíteni, mint a többi befogadó európai ország, különösen Svédország. Ezt nevezték ők nyitottságon és befogadáson alapuló multikulturális társadalomnak. Csakhogy napjainkra már világossá vált, hogy e közpolitikai gyakorlatok távolról sem eredményeztek valódi integrációt, s még kevésbé harmonikus együttélést az anyamemzet és a bevándorlók között.⁴¹ A másod-, illetve a harmadgenerációs bevándorlók közül ugyanis sokan még mindig nem tartják magukat olaszoknak, németeknek vagy franciáknak. E tekintetben természetesen nem az a probléma, hogy megőrzik saját eredeti kultúrájukat és identitásukat, hanem az, hogy sokan szinte alig integrálódtak a befogadó társadalomba.

³⁸ „Three immigration countries have officially declared multiculturalism: Australia, Canada and Sweden. The first two owe their very existence to large scale immigration and introduced multiculturalism in the 1970s after the assimilation policies did not give the anticipated results. Sweden is different. It is unique in Europe in ideology and practice of its avant-garde multicultural policy aims. Although it is important to keep in mind that each and every contemporary European state had its own visions regarding immigration, the Swedish immigrant policy was envisaged to become the European challenge.” MEDVED 1992, 97–98.

³⁹ Lásd például Hollandia kudarcátörténetét a bevándorlókkal, amelyek egyik meghatározó oka a bevándorló (azaz: etnikai) lét diszkriminációtól való félelemből történő „tabusítása” volt. VUIJSJE 2008, 34–49.

⁴⁰ A bevándorlók francia típusú integrációja inkább asszimilációnak mondható, aminek szerves része a szekularizáció a közéletben, a homogenitás és a törvény előtti egyenlőség.

⁴¹ A Migrációkutató Intézet vezető kutatója, Sántha Hanga, aki 2010–2014-ig a svéd Igazságügyi Minisztériumban dolgozott, a következőképpen fogalmaz: „Nem könnyű egyértelműen meghatározni a sikeres integráció eszközeit, noha ezek mindenkor a kölcsönösségre alapuló egyensúlyra kell törekedjenek a bevándorolt népcsoportok és a befogadó társadalom között. Minden bevándorlót értelemesen ugyanazok a jogok illetik meg, mint a többségi társadalmat, ennek viszont előfeltétele, hogy elfogadják a befogadó társadalom alapvető értékrendjét és normáit. Ezért kell a társadalmi integrációt szorgalmazó intézkedések közt olyanoknak is szerepelniük, amelyek megnevezik és elutasítják a normaszegő magatartást és a konfliktuskeltést. A svéd modell a nemes célkitűzés mellett az említett egyensúlyra való törekvés sikertelenségét is szemlélteti, ahogy az integrációs intézkedések mellett túlsúlyba került egy előzékenynek és megengedőnek nevezhető kisebbségpolitika, ami nem támasztott a svéd társadalomba és értékrendbe való integrálódáshoz hatékonyabb követelményeket. A párhuzamos társadalmak és etnikai enklávék fokozatos kialakulásával és az integrációs deficit immár kezelhető tapasztalataival egyetemben megváltozott az eddigi, bevándorlással kapcsolatosan egyértelműen pozitív svéd közvélemény is.” SÁNTHA 2015b. Másutt, egy interjúban így nyilatkozott meg a multikulturalizmus és a befogadó migránspolitika kapcsán arról, hogy miben is áll a „svédesség” és miben áll annak ellentmondásossága: „Erről a kérdéstről számos érdekes tanulmány született, többek között egy, ami szociálantropológiai szempontból megvizsgálja harminc-negyven évre visszavezetve, hogy miként érvényesítették a svéd politikusok és közéleti személyek a multikulturalizmus ideológiáját, és hogy ezek miként befolyásolták mind a mai napig például a bevándorlókról és bevándorlásról szóló közvitát. A tanulmány rávilágított: többek között az a tény, hogy a sokszínűség jelenlétét (beleértve az iszlámot) a svéd kultúra egyértelmű részeként állították be, valójában megakadályozta a kölcsönös el- és befogadásra alapuló, valójában multikulturális társadalom kialakulását. Ezek a kijelentések annyira összhangban voltak egymással, hogy sok svéd ténylegesen a kultúra és társadalom szerves részeként tekint az iszlámra. Pedig ez nyilvánvalóan nem így van, hiszen az iszlám ötven-hatvan éve van jelen látható módon Svédországban. Úgy élem meg a svédeket, mint egy jelen pillanatban identitásválságban szenvedő népet, akiknek kiforrott identitásuk része volt a mássággal szembeni tolerancia és feltétlen befogadás. Ennek ellenére sok svéd sohasem szembesült a bevándorlókkal, főként a szegregálódás miatt. De most egyre több helyen szembesülnek ezzel az általuk eddig ismeretlen jelenléttel – legyen szó sokgyermekes somáliai családról, romániai kéregetőkről (akiket a svédek »EU-migránsoknak« neveznek) vagy egy környékükön épülő mecsetről.” SZILVAY 2015.

Egész homogén „etnikai enklávék” jöttek létre a nyugati nagyvárosok egyes kerületeiben. Az itt lakó bevándorlók számára nem kínálkozik, és perspektivikusan nem is látszik semmiféle társadalmi mobilitáció, azaz társadalmi felemelkedés. Ázsiából, Afrikából vagy a Közel-Keletről azért vándoroltak be, mert a szegény országok polgárai számára a földrajzi mobilitáció, azaz a kivándorlás a társadalmi mobilitáció leggyorsabb és legbiztosabb útjának látszott. Korunkra azonban bebizonyosodott, hogy ez nem lehetséges, mivel döntő többségük nem volt képes, nem tudott, vagy nem akart integrálódni a befogadó társadalomba. Nem bizonyult tehát működőképesnek Európában a multikulturális társadalmi-politikai modell, még Svédországban sem.⁴² Több mint megfontolandó ily módon, hogy érdemes-e a működésképteleneknek bizonyult multikulturális politikai társadalmakat Európában mesterséges eszközökkel generálni.

Az egyik probléma abban állt, hogy nem voltak elméletileg tisztázottak és így a gyakorlatban működőképesek az integrációs személeti keretek. Az óvatosság, sőt a politikai hiperkorrektség jegyében több országban nem lehetett a bevándorlók másságát, azaz különbözőségét a nevéen nevezni, mert az negatív jellegű diszkriminációt eredményezett volna – legalábbis a közbeszéd ezen etnikai jellegű tabusítása jegyében. Ha viszont nincsen „bevándorló másság”, akkor igazából nincs mit integrálni. A bevándorlók problémái, s bevándorlók és a befogadó társadalom közötti feszültségek így megnevezhetetlenek, kimondhatatlanok maradtak. Ekképpen a közbeszédben nem is léteztek, miközben a problémák egyre súlyosbodtak (bevándorlók között az iskolakerülés, az alulképzettség, a munkanélküliség, a kábítószeresítés, a bevándorlók által elkövetett bűncselekmények növekedése stb.), de közpolitikailag kezelhetetlenek lettek, mert a közbeszédben nem voltak tematizálhatóak.

A muszlim vallási radikalizmus és fanatizmus Európában semmiféle harmonikus vagy akár csak élhető társadalommal sem kecsegtet. A 2015-ös párizsi merényleteket – mai tudásunk szerint – az Európai Unió központjában, szívében, Brüsszel egyik abszolút (muszlim) bevándorlótöbbségű kerületében szervezték meg. Ez talán több mint beszédes jel.

A tapasztalatok alapján is ki kell mondanunk, hogy a természetes társadalomszerveződés a működőképes, ahol a családok, népek, nemzetiségek és nemzetek organikusan, vagyis nyelvi, erkölcsi, vallási és kulturális azonosságok, természetes vonzások mentén szerveződnek. Ezen erkölcsi és kulturális bázison nyernek megtartó identitást, amely a többi néppel, nemzetiséggel, valamint nemzettel való békés, illetve egymást kölcsönösen gazdagító találkozást, interakciókat alapozza meg. Az ilyen identitással rendelkező népek, nemzetek lesznek aztán képesek egymás kölcsönös elfogadásán túl arra is, hogy egy közösen létrehozandó regionális, illetve nemzetközi politikai közösségnek is tagjai legyenek.

Különböző okokból létrejöhetnek *soketnikumú* politikai közösségek a nemzetek szintjén is, de nincs garancia azok sikerességére. Ha sikeresek lettek, akkor azért történhetett, mert az etnikai kisebbségek hagyományait megtartva integrálódtak a befogadó társadalomba és politikai közösségbe. Ennek híján eleve sikertelenséggel kell számolni, s ez utóbbi számít trendnek jelenleg Európában. Így az ilyen típusú multikulturális társadalmak létrejötte nemhogy nem támogatandó, hanem egyenesen közpolitikailag gondosan elkerülendő. Kérdés, hogy mit lehet tenni a már létrejött multikulturális társadalmakkal, nem feledve, hogy a gazdasági bevándorlók százezrei segítségével tudta Németország és Svédország

⁴² SÁNTHA 2015a. Lásd különösen a *Társadalmi dezintegráció a másod- és harmadgenerációs bevándorlók körében* című fejezetet a 11. oldalról.

a fordista termelésű iparát továbblandíteni. Németország viszont visszaküldte volna a török vendégmunkásokat, amikor már nem volt rájuk szüksége, azonban – mint láttuk – ők már nem kívántak hazatérni. Erkölcsi értelemben joguk van Németországban élni, hiszen azt az országot gyarapították munkájukkal évtizedekig, de kérdéses, hogy van-e nemzetépítésről szó. Egyáltalán, fontos-e még a *nemzet* a multikulturális társadalmakban? A nemzetek létének, szükségességének antropológiai és kulturális okai vannak, így azok meg nem haladhatóak, sőt nagyon fontos a létük mind morális, mind politikai értelemben. A népek migrációs politikával való mesterséges „összeturmixolása” ezért végül is olyan valódi nemzetek és népek nélküli kulturális „egyveleget” eredményezne, ami súlyos identitásválságot eredményez a népekhez és kultúrákhoz tartozó személyek és közösségek tekintetében, ami a (korunkban: vallási) fanatizmusnak és a potenciális vagy valós erőszaknak, esetleg a terrorizmusnak adhat táptalajt. Népek, nemzetek és nemzetiségek egymást kölcsönösen, továbbá gazdagítón építő relációi, valós közössége csak és kizárólag a népek, nemzetek saját harmonikus identitásképződése révén jöhet létre, ami nem pusztán a nemzetek létét feltételezi, hanem azok szervesen, intézményesen és szimbolikusan is integrált politikai megszerveződését is. Ennek hiányában az identitás nélküli vagy identitásválságban szenvedő, s egyben identitáskereső nemzetiségek és népek konfrontatív (kontraidentifikációs) módon, sőt számos esetben erőszakos úton kívánják majd önazonosságukat kialakítani. Ez a folyamat csak elodázható, de el nem kerülhető, hiszen a nemzeti létnek – mint írtuk – antropológiai, azaz mély egyéni és közösségi erkölcsi-identitásbeli alapjai vannak, amit a kulturális és a politikai identitás fejez ki és érvényesít a nemzettudat szintjén. Ez utóbbinak pedig a nemzet alkotmánya ad intézményesült és normatív megjelenési formát.⁴³

A fentiekből következően nem a nemzetek belső szerves együvé tartozását nem tekintő, doktrínere individualista és ily módon életidegen *kozmpolitizmus*⁴⁴ vagy a naiv *Világfalu* tévképzete, de természetesen nem is a népek, illetve közösségek szervesen, párhuzamos, az adott országon belül etnikai enklávészerű egymás mellett élése lenne a kívánatos nemzetszerveződés, hanem az erős nemzetekben – de nem nemzeti radikalizmusban, és még kevésbé a sovinizmusban – való gondolkodás, amely egyedül képes bármiféle belső integrációt megvalósítani. Az emberek nem közvetlenül a világ polgárai, s ilyen értelemben nem *világpolgárok*, hanem nemzeteiken keresztül kapcsolódnak az egyetemes politikai közösséghez. Továbbá e tekintetben az emberek *személyek* és nem pedig *individuumok*. A *személy* lényegéből adódóan rögtön, fogalmilag feltételezi a család, a szerves közösségek, a népek és a nemzetek létét. Egyedül a menekülthelyzet lépi át a közvetlen és elháríthatatlan szükség miatt a nemzeti keretet a menekülés aktusában, amely lehetővé teszi, hogy rögtön bármely első biztonságos országhoz lehessen fordulni, ahogy ezt már tárgyaltuk. A menekült befogadásakor a veszélyeztetett és szenvedő embert, az egyetemes emberi jogközösség tagját kell látnunk, s nem pedig az állampolgárt. Azonban a befogadásnak is rendezetten,

⁴³ VARGA 2013. Továbbá lásd: VARGA 2009.

⁴⁴ Óvatosabban kell azonban fogalmaznunk, hiszen a menekültek befogadásának világszintű gyakorlása az emberi nem egyetemes társadalmából fakadó szolidaritási kötelezettséget váltja valóra, amelyet van, aki „kozmpolitizmusnak” nevez. Lásd Derridának a menekültvárosok 1996-os, Strasbourgban, az Európai Tanácsban megrendezett első kongresszusára írt beszédét: DERRIDA 2000. „Vendégszeretethez való jogról”, a „vendégszeretet új chartájáról”, illetve a vendégszeretet „nagy”, „feltétlen” és „egyedi”, és ugyanakkor „egyetemes” törvényéről ír. Vö. RESTA 2003, 44–98.

kontroll alatt és biztonsági okokból jogszerűen kell történnie – ezt kívánja meg a befogadó ország, nemzet polgárainak érdeke.

A migránsok befogadásának, befogadhatóságának alapvető határkritériuma az, hogy a befogadott fogadja el és tartsa tiszteletben az egyetemes erkölcsi, természetjogi normákat. El kell fogadnia tehát azt, hogy nem követhet el bűncselekményeket, s itt különös súllyal esnek latba a legsúlyosabbak. Nem hallgatható el ugyanis az, hogy Svédországban és újabban Finnországban⁴⁵ – a híradások szerint – szexuálisan zaklattak lányokat, nőket, illetve nemi erőszakot követtek el – feltételezhetően – bevándorlók, nemegyszer kiskorúak sérelmére. Svédországban a bevándorlók által elkövetett szexuális zaklatások, illetve erőszakos nemi közöszlések sajnos már nagyon aggasztó társadalmi jelenség alakját, méretét öltik. (Ennek kriminológiai módszertani alapokról történő vitatása, azon vélemények tehát, amelyek ezt cáfolják, egyáltalán nem meggyőzőek. E bűncselekmény bevándorlók általi elkövetésének jellemző módja az, hogy a többen követik el, mégpedig közterületen. Ez a potenciális áldozatok köreiből, érthető módon, különös félelmet kelt.) Az ilyen bűncselekmények elkövetését mindenáron meg kell akadályozni, sőt meg kell előzni: így azon csoportokat, amelyek ezt a nagyon súlyos tettet nem tekintik bűncselekménynek, nem szabad beengedni az országba. Az állampolgárok, s köztük a kiskorúak és a nők fizikai, valamint erkölcsi integritásának védelme az ilyen nemi erkölcs elleni – és egyéb más súlyos – bűncselekményekkel szemben a politikai közösség elsőrangú kötelessége. A média szereplőinek kiemelt és másra át nem hárítható felelőssége van abban, hogy a hatóságoktól kapott tényeket a valóságnak megfelelően közöljék, így a politikai közösség tagjai valós, illetve pontos képet kapjanak a bevándorlók befogadó országban tanúsított magatartásáról, ideértve – kiemelt módon – a kriminális cselekményekről való gyors, továbbá szakszerű tájékoztatást. Természetesen mind a két véglet gondosan elkerülendő: az etnikai elem elhallgatása a *faji diszkriminációtól* való félelem jegyében, másrészt az *előítéletes etnikai általánosítás* szintűgy.

A jelentősége okán itt említést kell tennünk azon eseményekről, amelyek 2015 szilveszterkor történtek Kölnben, de más német nagyvárosokban, illetve Ausztriában és Svájcban is. Kölnben például erősen ittas bevándorlói csoportok – köztük sokan (vagy többségükben) olyanok, akik nemrég érkeztek menedékkérőként az országba – tömegesen (feltételezhetően szervezeten) szexuálisan súlyosan molesztálták a főtereken ünneplő lányokat, nőket, adott esetben ki is rabolva őket. Az atrocitások súlyát mutatja, hogy a híradások kifejezett nemi erőszakra is említést tesznek. A rendőrök a kaotikus kölni főtéren kapacitáshiány miatt nem tudtak segíteni a tőlük segítséget kérő megtámadott lányoknak, nőknek, a média pedig napokig hallgatott e nagyon súlyos eseményekről. A történetekkel kapcsolatban több mint

⁴⁵ Válságtanácskozást hívott össze az igazságügyi és belügyi tárcák vezetőivel Juha Sipilä finn miniszterelnök egy feltételezett nemi erőszak, egy 14 éves lány megtámadása ügyében, amelynek elkövetésével egy 15 és egy 17 éves afganisztáni menedékkérőt gyanúsítanak. [PM Sipilä calls crisis meeting over Kempele rape case. Prime Minister Juha Sipilä has called a crisis meeting with the Interior and Justice ministers over a suspected rape in his home town of Kempele, near Oulu. MTV reports that the two suspects are asylum seekers from Afghanistan. Finland's Prime Minister Juha Sipilä has called a crisis meeting to discuss a rape case in his home town of Kempele, just south of Oulu, in which a 14-year-old girl was attacked. The two suspects in police custody are both foreign and aged under 18, with MTV reporting that they are asylum seekers from Afghanistan, aged 15 and 17.] Forrás: PM Sipilä Calls Crisis Meeting Over Kempele Rape Case (2015). Egy másik hír: „Szombat kora hajnalban két sötét bőrű külföldi férfi megerőszakolt egy 24 éves nőt Finnország nyugati partvidékén [...]” MTI 2015c.

félezer feljelentés érkezett a rendőrségekre. A hatóság Kölnben tehetetlennek bizonyult, miközben Németországban hetek óta nagy erővel készültek a terrorveszély miatt a közterületek biztosítására.

A migrációs szakirodalom a gazdasági célú bevándorlás esetén az ilyen típusú migráció jelenségét szinte mindig csak demográfiai és/vagy gazdasági hasznossági szempontból közelíti meg. A nemzetre fókuszáló politikai filozófiai megközelítés szinte teljes egészében hiányzik. Így nem találkozunk a nemzetépítés és a nemzet szintjén artikulált közjó szempontjának érvényesítésével sem. Márpedig ez utóbbi – mint láthattuk – a nemzeti kultúra, a nemzeti hagyományok erkölcsi integrációs és társadalmi megtartó szerepére nagy hangsúlyt helyez. Az elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy a multikulturalizmus európai verziója nem képes sem a többségi nemzeti identitást, sem az egy adott ország területén levő nemzet, nemzetiségek és népek közötti harmonikus kapcsolatokat egységet adó integrációjukban konceptualizálni, még kevésbé azt megvalósítani. Fontos tudatosítani, hogy a bevándorlás csak az integráció révén lehet sikeres társadalmi együttélést adó oly módon, hogy az integrálódó felveszi a befogadó nép identitását, miközben megőrzi a sajátját is.⁴⁶ A sikeres *európai integrációnak* ez az évszázados sikeres útja. Az *etnikai enklávék*, a nemzeten belül egymás mellett élő párhuzamos társadalmak veszélyes gyúelegyet alkothatnak, amelyek kialakulása így elkerülendő. Különösen figyelni kell itt a hagyományosan „*oszloposodottan*” („pillarizáltan”, „pilléresedetten” vagy „szegmentált módon plurálisan”) szervezett politikai kultúrájú társadalmakra: különösen Belgiumra és Hollandiára. Az ilyen politikai kultúrájú országok esetében ugyanis a szegmentált szubkulturális (katolikus, protestáns, liberális, szocialista) „oszlopok” (vagy „pillérek”) megléte elfogadott, sőt politikailag (intézményesítetten) támogatandó társadalmi értéket képviselnek,⁴⁷ mert csak így lehetséges az ideológiailag szegmentált társadalom „egyben tartása”, hogy ne mondjunk „integrációt”.⁴⁸ Ügyelni kell tehát arra, hogy ne jöjjenek létre etnikai alapú integrálatlan, szegmentáltan szubkulturális bevándorló populációk adta „enklávék” a társadalomban, azaz szegregált, bevándorlók lakta nagyvárosi kerületek. (Miközben a tehetősek lezárt magánlakóparkokba „vonulnak ki” – a hirschmani optikában értelmezhető módon.)⁴⁹ A tradicionálisan létrejött szubkulturális „oszlopokat” ugyanis a konszenzusorientált elit, illetve konszociális (alkotmányos) technikák, intézmények és eljárások képesek megfelelően, vagy még éppen kielégítően integrálni. Az etnikai alapú, szubkulturálisan szegregálódó bevándorlókból és azok leszármazóiból álló közösségeket viszont az oszloposodott politikai kultúrájú társa-

⁴⁶ A hazai roma kisebbség integrációjának problémáiból kiinduló, helyes intézményi-eljárási szemléletű tanulmányok – amelyek azonban tartalmi elveket érvényesítenek – nézetünk szerint segítenek megérteni azt is, hogy miképpen lehet sikeres a honi roma kisebbség integrációjának tapasztalatai nyomán az esetleges bevándorlók integrációja. RIXER 2015a, 26–51., 93.; RIXER 2015b, 173–184., 242.; RIXER 2013d, 236.; RIXER 2013a; RIXER 2013b.

⁴⁷ ENYEDI–KÖRÖSÉNYI 2004, 37–39.

⁴⁸ Belgium tekintetében lásd: „Intézményesült mederbe terelődött az ideológiai családok, a pillérek közötti párbeszéd, Belgium nagy társadalmi csoportjai, politikai elitjei a megegyezések, a kompromisszumok, a konszociális útjára léptek. Elemei: a pilléreket reprezentáló arányosság és nagykoalíció; az ügyek pragmatikus, depolitizált, tárgyalásos, kompromisszumkereső elintézése, a pillérek nagyfokú autonómiája és egyben vétőjoga, azaz az összes nagy politikai család beleegyezése kell a döntésekhez. Ez a társas együttéléses modell fokozatosan csökkentette, pacifikálta az ideológiai táborok közötti ellentétet.” GYÖRI SZABÓ 2006, 115.

⁴⁹ CSÉFALVAY 2008, 61–62.

dalmak intézményeikkel, oszloposodott struktúráikkal nem tudták megfelelően integrálni. Ezen oszloposodott politikai kultúra és a megegyezéssel demokrácia kínálta lehetőségek legfeljebb a távolságtartó egymás mellett élést, egymás elviselését tették lehetővé. Hollandiában például arra voltak alkalmasak, hogy a súlyosabb etnikai alapú feszültségeket a gazdag jóléti államokra jellemző juttatásokkal mintegy „megváltásuk”.⁵⁰ Belgium esetében pedig azt szükséges megemlíteni, hogy csak egy rendkívül bonyolult, extrém módon *konzociációs alkotmányos intézményrendszerrel*⁵¹ lehetett együtt tartani az országot, a benne feszülő nyelvi/etnikai, vallási és gazdasági jellegű törésvonalakból fakadó konfliktusok miatt.⁵²

A politikai közösség mint szuverén testület, pontosabban az azt kormányzó személy vagy testület felel a nemzetet érintő közjó érvényesüléséért, ami elsődlegesen a nemzettagok alapvető emberi jogainak érvényesülését, valamint a nemzet közösségi-állami integrációjának megvalósulását jelenti. Az előbbieket (az alapvető emberi jogok) sérelmét jelentő külföldi csoportokat nem szabad beengedni, az utóbbit (nemzeti integrációt) nagy bizonyossággal veszélyeztető migránsokat pedig nem érdemes, nem bölcs dolog bebocsátani.

A nemzetpolitikai alapú migrációs közpolitika elsőrendű célja a migráció ösztönzése helyett a *családpolitika* erősítése, hogy a nemzet ne szenvedjen el *népességfogyást*. Egy jó szemléletű és eredményesen működő családpolitikára épülő nemzetpolitikának nincsen szüksége demográfiai vagy gazdasági célú bevándorlásra. Az erős családokra épülő nemzet maga is erős és önfenntartó lesz. Továbbá egy erős nemzet könnyebben tud befogadni és integrálni – valódi – menekülteket. Ami – mint láttuk – erkölcsi kötelessége, hiszen nem csak „befelé” és „kifelé” szuverén államban szerveződik meg,⁵³ hanem az egész nemzetközi politikai közösség alanya is egyben, így léteznek az egyetemes politikai közösségből fakadó kötelezettségei is. Lehet, hogy „nincsen szüksége” menekültekre (ez a kitétel legfeljebb csak a gazdasági migránsokra lenne értelmezhető), de attól még erkölcsi kötelessége azokat befogadni, akiket észszerűség alapján neki kell befogadnia a nemzetközi szolidaritás alapján. Minden nemzet az egyetemes emberi nem iránt is köteles szolidáris lenni, hiszen a menekültek, azaz ezen emberi nem segítségére szoruló tagjai a befogadásra alkalmas biztonságos országok, nemzetek „felebarátai”. A *nemzetek, népek családja*, az emberiség nagy családja azt kívánja meg normatív szinten, hogy a biztonságos s különösen a tehető országok segítsék meg a menekülteket: a menekültek befogadásával és/vagy gazdasági jellegű támogatásokkal.

⁵⁰ „Az oszloposodás teremtette hagyomány – mind kulturális, mind intézményes tekintetben – kipróbált receptet kínált arra, hogyan lehet elviselni a másik eltérő magatartását: ha az ember távolságot tart. A vallásgyakorlás és az oktatás területén a bevándorlók élhettek az oszloposodott struktúrák és megegyezéssel demokrácia kínálta lehetőségekkel. Ugyanezen hagyomány talaján magától értetődően használhatták a társadalombiztosítás, a városfelújítás és a szociális lakásépítés vívmányait. Mivel a lakásállomány döntő többségét non-profit szervezetek adják bérbé, Európában – Svédország után – talán Hollandiában rendelkeznek a legjobb lakhatási lehetőségekkel. Mindezt egyebek mellett az tette lehetővé, hogy Hollandia gazdag ország. Pénzzel ugyanis hatékonyan »meg lehetett váltani« az etnikai csoportok közötti súlyosabb feszültségeket.” VUJISJE 2008, 36–37.

⁵¹ „Sokszor elhangzik a belga modellel szembeni kritikaként az államszerkezet szinte áttekinthetetlen összetettsége. Maga az átlagos belga polgár kevéssé érti országának politikai intézményeinek működését, nem látja át a föderális szerkezetet, főként Brüsszel státusa nem világos számukra. Az egyetemes jog- és politológus hallgatóinak rémálma a belga alkotmánytan kurzus.” GYŐRI SZABÓ 2006, 135.

⁵² „A belgiumi föderalizálást az állam felbomlását elkerülendő hajtották végre [...]” GYŐRI SZABÓ 2006, 123.

⁵³ Lásd Horváth Sándor elemzéseit a népről, a nemzetéről és az államról, valamint ezek egymáshoz való viszonyait illetően: HORVÁTH 1944, 269–336.

Végül egy gondolatot érdemes még elmondani Európa keresztény civilizációjának és a muszlimok befogadásának kapcsolatáról. A muszlim menekültek vagy migránsok befogadásakor a befogadó keresztény kultúrájú vagy civilizációjú európai nemzet nem akkor jár el helyesen, ha elfedi, titkolja vagy egyenesen feladja saját keresztényi identitását. Így a keresztiek és a (keresztény) vallási szimbólumok eltávolítására való felhívás (2015. november végén) – a „vallásilag semleges” hely kialakítása jegyében – a migránsbefogadásra kijelölt norvég intézményekből és templomokból valójában nem a muszlimok befogadásának előfeltétele, hanem egy csúszós lejtőn elinduló önfeladás egyik sajnálatos mérföldkövét jelentheti. Nincsen ugyanis befogadás erkölcsi és kulturális önazonosság nélkül. Mind a befogadónak, mind a befogadottnak vallási rendszerét, s így identitását megőrizve kell az integráció felé haladnia. A keresztény gyökerű Európa mindenekelőtt nem adhatja fel az emberi méltóság védelmét, s különösen a nők és a gyermekek erkölcsi alapú jogi védelmét.

A terrorizmus elleni védekezés a legalapvetőbb nemzeti és nemzetközi kötelesség

A terrorizmus eshetőségének kivédése, azaz a terroristák menekültek közötti kiszűrése elsőrendű kötelessége a migránsbefogadó és a tranzitországoknak. Ehhez az összes érintett ország legnagyobb mérvű technikai és egyéb szempontú összefogására van szükség. A lehető legnagyobb gonddal szükséges e tekintetben eljárni. Semmiféle kockázat nem engedhető meg. Azon személy, aki szándékosan hamis adatot közöl, okiratot semmisít meg, hamis úti okmánnyal rendelkezik, eleve nem engedhető be az országba. De ugyanígy szükséges eljárni azokkal szemben is, akik személyazonosításra alkalmas eljárási cselekmények alól kivonják magukat (ujjlenyomat vétele), vagy akik bár megtehetnék, nem a legális határátlépést választják. Ez utóbbi esetben meg szükséges nézni azt, hogy miért választották az illegális határátlépést. Ha azért, mert ez volt a menekülés egyetlen biztos útja, akkor a menekültként való megvizsgálására mód van. De ez természetesen csak akkor merülhet fel, ha nem biztonságos országból érkezve választja a tiltott határátlépést. Ha biztonságos, azaz például európai országból, azon, azokon keresztül érkeznek, akkor nem jogosult belépni, ha a tiltott határátlépést választja.⁵⁴ Minden országnak ugyanis nemcsak joga, hanem kötelessége is *határainak megvédése* a tiltott határátlépéssel szemben, hiszen

⁵⁴ „A keleti és nyugati országok véleménye abban tér el, hogy ezek az országok úgy gondolják, hogy mindamellett hogy csillapítjuk, javítjuk a helyzetet a közel-keleti régióban, deklarálnunk kell, hogy ha valaki illegálisan átlépi az Unió határát, akkor elveszti a lehetőséget arra, hogy ő legális státuszhoz jusson, függetlenül attól, hogy szír, afgán, vagy koszovói. Bizonyos országok tehát egy erősebb fellépést támogatnak annak érdekében, hogy helyben segítsünk és egyben az Európai Unió területén kívül döntsük el, hogy jogosultak-e menedékjogra vagy sem. Ez azonban nem működik anélkül, hogy ezzel párhuzamosan ne mondanánk nekik, hogy ha elindulnak és illegálisan átlépjék a határt, akkor nem fognak legálisan menedékstátuszt kapni. Az ausztrálok ezt meglepték. Ők egy befogadó országnak tartják magukat, hajlandóak bevándorlókat fogadni, akár menekültként is elismerni őket, de ha valaki csónakkal az ausztrál partokhoz hajózik és elkiáltja magát, hogy »Asylum! Asylum!«, akkor nem fog menekültstátuszt kapni, hanem vissza fogják őt fordítani. Ennek a fellépésnek a révén, míg az Európába irányuló bevándorlási szám növekszik, addig az Ausztrália irányába menő csökken, mert ez a szigorú rendszer működik és az egyre gyorsuló spirálfolyamatokat meg tudták fékezni.” „A bevándorlás lehetőség, nem pedig probléma. Én azt mondom, hogy lassan a testtel!” A bevándorlás lehetőség, nem pedig probléma. Én azt mondom, hogy lassan a testtel – Interjú Orbán Balázssal (2015).

a tiltás mögött olyan elemi nemzeti érdekek és alapvető emberi jogi követelmények állnak, mint a terrorizmussal szembeni hatékony védekezés.

A menekültek az életüket, szabadságukat, fizikai integritásukat féltve, menekítve menekülnek, így a menekülés a legalapvetőbb jog. A terrorista viszont éppen e legalapvetőbb jogokat támadja azon országokban, ahonnan a menekültek menekülnek, illetve azon országokban, ahova a menekülők igyekeznek. A terroristák ezenkívül bármely országra fenyegetést jelentenek, így globális veszélyforrások. A kérdés az, hogy miként lehet a legalapvetőbb jogaikban üldözöttek, azaz a menekültek közül kiszűrni a legalapvetőbb jogokat támadó elszánt terroristákat. Csak a migráció *legális átvándorlásra, bevándorlásra* szorításával, és rendkívül szigorú ellenőrzéssel nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. Ez a szomszédos és az érintett országok menekült- és migránspolitikájának összehangolását kívánja meg.

A terrorizmus és a bevándorlás relációja tekintetében kétféle terrorizmusveszélyről, illetve terrorista csoporttípusról érdemes szót ejteni: a bevándorlókkal beszüremkedő terroristákról, és az olyan másod- vagy harmadgenerációs bevándorló személyekről, akik nem voltak képesek az integrációra a befogadó társadalomban, s így dezintegrációjukban, új biztonságot és célokat keresve, könnyen válhatnak a szélsőséges terroristacsoportok toborzási közegeivé, háttérbázisaivá. Így tehát a beszüremkedő terroristák terroristahálózatokat építhetnek ki a fanatizálható, a vallási radikalizmusra (a befogadó ország „iszlamizációjára”) nyitott, céltalan és elkeseredett másod-, valamint harmadgenerációs bevándoroltak között. A valódi integráció hiánya így valós terrorizmusveszélyt rejt magában.⁵⁵

Már az előadottakból is kitűnhetett, hogy rendkívül összetett kérdésről van szó, így az érintett országok közötti együttműködés elengedhetetlen. Sajnos több esetben éppen ennek az ellenkezőjét tapasztaltuk meg az 2015-ös évben néhány érintett közép-európai ország tekintetében.

Gazdasági jellegű nemzetközi szolidaritás szükségessége a világ menekülttáborainak megsegítésére

A menekültek helyzete nem a menekülők „magánügye”, hanem minden nép és ország közügye, a világközösség szívügye kellene, hogy legyen. Mivel alapvető jogok sérelméről, súlyos emberi szenvedésekről van szó, a világ országainak erkölcsi kötelessége a menekültek megsegítése. Különösen igaz ez a menekülttáborokra. A törökországi és más menekülttáborokban nagymértékű pénzihiánnyal küszködnek, aminek az oka az, hogy a fejlett világ országai nem adakoznak a megfelelő mértékben. Márpedig a megfelelő mennyiségben való adakozás nemcsak lehetőségük, hanem erkölcsi kötelességük.

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága komoly pénzügyi hiánnyal küzd.⁵⁶ Nemcsak általánosságban, hanem egyes dokumentumaikból tételesen, kategóriánként is kiderül, hogy mennyi az a pénzeszköz, amire még szükségük lenne, de jól érzékeltek a nagy hiányt az összesítő táblázatok is.⁵⁷ E szükséges pénzüsszegek hiányából fakadó nehézségeket érintő felelősség elsősorban a gazdag országokat terheli, de a relatíve gazdagokat is. A szír

⁵⁵ SZABÓ A. 2006, 112.

⁵⁶ GRANT 2015.

⁵⁷ Lásd ENDRES 2015.

menekültek azért maradtak Törökországban a menekülttáborokban, hogy ha egyszer majd rendeződik a bel- és külpolitikai helyzet Szíriában, akkor visszatérhessenek oda. Nemcsak azért szükséges e táborokat anyagilag segíteni, nehogy Törökország „még jobban megnyissa az Európára irányuló menekültcsapot”, hanem mert a menekültek sorsa az egész térség, sőt az egész világ közügye kellene, hogy legyen. Tarthatatlan ugyanis az az állapot, hogy évek óta százezrek halnak meg, vagy lesznek földönfutóvá, s a világ ezt tétlenül nézi, miközben majd minden helybeli regionális hatalom, illetve néhány globális nagyhatalom is a saját érdekei szerint jár el a szíriai konfliktusban.⁵⁸

A fejlett vagy relatíve gazdag országoknak nemcsak a költségvetésből, hanem az állampolgárokat is mozgósítva lenne szükséges anyagilag segíteniük a menekülteket a menekülttáborokban. Így például minden BKK- vagy MÁV-jegy vagy bérlet vásárlásakor automatikusan megjelenhetne a jegykiadó automata kijelzőjén egy ablak azzal a kérdéssel, hogy: „Kívánja-e az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságát a törökországi menekülttáborok ellátásában anyagilag támogatni?” Ha egy gomb megnyomásával „igen” választ kap, akkor rákérdezhetne a gép arra, hogy: „Mekkora összeggel”? 100, 200, 500, esetleg 1000 vagy 2000 forinttal? Akár egy egyszerű piktogrammal azt is szemléltetni lehetne, hogy a választásra felkínált összeg mire lenne alkalmas, tehát hogy egy menekült személy vagy egy menekült család milyen mérvű ellátására lenne az elegendő.⁵⁹ A pozitív nemzetközi tapasztalatok alapján úgy véljük, hogy ez kellő ösztönző erő, valamint a konkrét és a közvetlen segítségnyújtás megfelelő módja lenne. Továbbá *érzékeny* is tenné az állampolgárok lelkiismeretét a menekült helyzetre, annak tarthatatlanságára.

Felhasznált irodalom

- A bevándorlás lehetőség, nem pedig probléma. Én azt mondom, hogy lassan a testtel – Interjú Orbán Balázzsal (2015). *Lumens* (online), 2015. 10. 08. Elérhető: <http://goo.gl/AGieW3> (A letöltés időpontja: 2015. 10. 08.)
- ALGERO, Mary Garvey (1999): In Defense of Forum Shopping: A Realistic Look at Selecting a Venue. *Nebraska Law Review*, Vol. 78, No. 1. 78–112.
- AMBRUS Ágnes et al. szerk. (2001): *ENSZ Menekültügyi Főbiztosság (UNHCR): A világ menekültjeinek helyzete, 2000. A humanitárius segítségnyújtás öt évtizede*. Budapest, ENSZ Menekültügyi Főbiztosság Magyarországi Képviselete.
- BARSI Erzsébet (2011): Hálóról hazát: Az internet mint Európa kapuja a latin-amerikai bevándorlók számára. *Föld-rész, Nemzetközi és Európai Jog Szemle*, 4. évf. 1. sz. 5–34.
- BERNÁT Anikó (2010): Idegenellenesség Magyarországon és a viseigrádi országokban. In HÁRS Ágnes – TÓTH Judit szerk.: *Változó migráció – változó környezet*. Budapest, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet. 263–275. Elérhető: <http://goo.gl/8bmDOh> (A letöltés időpontja: 2015. 10. 08.)
- BOSZNAY Csaba (2004): Török bevándorlók történelmi helyzete Németországban. *Kisebbségkutató*, 13. évf. 4. sz. 689–690.

⁵⁸ Így fogalmaz Speidl Bianka, a Migrációkutató Intézet vezető kutatója: „A tizenöt évig tartó libanoni polgárháború tanulsága szerint a helyi szövetségesekkel vívott nagyhatalmi konfliktusok akkor érnek véget, amikor a szemben álló feleket támogató országok számára a konfliktus fenntartása már nem kifizetődő.” SPEIDL 2015.

⁵⁹ Lásd: UNHCR (s. a.).

- CSÉFALVAY Zoltán (2004): *Globalizáció 2.0. Esélyek és veszélyek*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. 239–267.
- CSÉFALVAY Zoltán (2008): *Kapuk, falak, sorompók. A lakóparkok világa*. Budapest, Gondolat – Marina Part.
- CSERESNYÉS Ferenc (2005): *Migráció az ezredfordulón*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- DERRIDA, Jacques (2000): Világ kozmopolitái, még egy erőfeszítést! *Magyar Lettre Internationale*, 38. évf. Ősz. 77–80.
- ENDRES, Daniel (2015): *Update on UNHCR's Budget and Funding in 2015*. Elérhető: <http://unhcr.org/5604fdc39.pdf> (A letöltés időpontja: 2015. 12. 27.)
- ENYEDI Zsolt – KÖRÖSÉNYI András (2004): *Pártok és pártrendszerek*. Budapest, Osiris.
- EUROPEAN UNION (s. a.): *Chapter 4: Asylum. A Common European Asylum System*. Elérhető: <http://goo.gl/HSpFia> (A letöltés időpontja: 2015. 10. 08.)
- FRIVALDSZKY János (2009): A jogalanyiség és a jog mint egyetemes elismerő viszony, a legújabb olasz jogfilozófiai eredmények tükrében. *Iustum Aequum Salutare*, 5. évf. 2. sz. 11–54.
- FRIVALDSZKY János (2010): Lehet-e politikai egy világot átfogó közösség? *Világosság*, 51. évf. Ősz. 81–89.
- GÁL Zsolt (2007): *Bevándorlás az Amerikai Egyesült Államokban és az Európai Unióban. Enyhíti vagy elmélyíti az öregedés okozta problémákat?* PhD-értekezés. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola. Elérhető: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/300/1/gal_zsolt.pdf (A letöltés időpontja: 2015. 12. 21.)
- GRANT, Harriet (2015): UN Agencies ‘Broke and Failing’ in Face of Ever-Growing Refugee Crisis. *The Guardian* (online), 2015. 09. 10. Elérhető: www.theguardian.com/world/2015/sep/06/refugee-crisis-un-agencies-broke-failing (A letöltés időpontja: 2015. 09. 10.)
- GYŐRI SZABÓ Róbert (2006): *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Budapest, Osiris.
- HELLER, Ágnes (1993): Ten Theses on Immigration, Civilization, Culture, Human Rights and „Houserules”. *International Framtider*, Vol. 3, No. 2.
- HIRSCHMAN, Albert O. (1995): *Kivonulás, tiltakozás, hűség. Hogyan reagálnak vállalatok, szervezetek és államok hanyatlására az érintettek?* Budapest, Osiris.
- HIRSCHMAN, Albert O. (2007): Kivonulás, tiltakozás és a Német Demokratikus Köztársaság sorsa: egy elméletörténeti esszé. In SÍK Endre szerk.: *A migráció szociológiája*. Budapest, ELTE TÁTK. 127–149.
- HORVÁTH Sándor (1944): *Örök eszmék és eszmei magvak Szent Tamásnál. Bölcséleti és hittudományi tanulmányok*. Budapest, Szent István Társulat.
- Kaberuka v. Canada (Minister of Employment and Immigration)*, [1995] 3 FCR 252, 1995 CanLII 3519 (FCA). 1995. 07. 20. Elérhető: <http://goo.gl/7w8lsv> (A letöltés időpontja: 2015. 10. 08.)
- MEDVED, Felicita (1992): Swedish Multiculturalism: The Case of Slovene Immigrant Organizations. *Geographica Slovenica*, Vol. 24. 93–104.
- Milyen alapelvek és értékszempontok alapján tekintünk korunk migrációs válságára?* Kerekasztal-konferencia. Budapest, 2015. november 12. Elérhető: <https://goo.gl/jfGVWm> (A letöltés időpontja: 2015. 12. 21.)
- MTI (2015a): Ingyennetért tüntetnek az olaszországi migránsok. *mno.hu*, 2015. 12. 23. Elérhető: <http://goo.gl/cbSoxX> (A letöltés időpontja: 2015. 12. 23.)
- MTI (2015b): Sok migráns inkább hazamegy Finnországból. *hvg.hu*, 2015. 12. 23. Elérhető: <http://goo.gl/rKaXjx> (A letöltés időpontja: 2015. 12. 23.)

- MTI (2015c): Újabb nemi erőszak Finnországban. *hirado.hu*, 2015. 12. 26. Elérhető: <http://goo.gl/ca4QVy> (A letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)
- PM Sipilä Calls Crisis Meeting Over Kempele Rape Case (2015). *Yle.fi*, 2015. 11. 24. Elérhető: https://yle.fi/uutiset/osasto/news/pm_sipila_calls_crisis_meeting_over_kempele_rape_case/8478859 (A letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)
- PÓCZIK Szilveszter (2008): A nemzetközi migráció tendenciái a 20. és 21. században elméleti és történelmi nézőpontból. In PÓCZIK Szilveszter – DUNAVÖLGYI Szilveszter szerk.: *Nemzetközi migráció – Nemzetközi kockázatok*. Budapest, HVG-Orac.
- RAJCSÁNYI Gellért (2015): Orbán Balázs: A migráció hazánk és Európa legfontosabb sorskérdése lesz. *Mandiner.blog.hu*, 2015. 09. 24. Elérhető: <http://goo.gl/Ne3rYK> (A letöltés időpontja: 2015. 09. 24.)
- RÉDEI Mária (2007): *Mozgásban a világ. A nemzetközi migráció földrajza*. Budapest, Eötvös.
- RESTA, Caterina (2003): *L'evento dell'altro, etica e politica in Jacques Derrida*. Torino, Bollati Boringhieri.
- RIXER Ádám (2013a): A roma érdekek megjelenítésének intézményes csatornái, különös tekintettel egyes koordinatív és javaslattevő szervekre. *Kodifikáció és Közigazgatás*, 2. évf. 1. sz. 35–51.
- RIXER Ádám (2013b): Roma Civil Society in Hungary. *De Iurisprudentia et Iure Publico*, 7. évf. 1. sz. 142–170.
- RIXER Ádám (2013d): *A roma érdekek megjelenítése a jogalkotásban*. Budapest, Patrocinium.
- RIXER, Ádám (2015a): The Roma and Central Public Administration in Hungary. In RIXER, Ádám ed.: *The Roma and Public Administration in Hungary*. Budapest, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary. 26–51.
- RIXER Ádám (2015b): A romák és a központi közigazgatás kapcsolata Magyarországon. In FAZEKAS Marianna szerk.: *Gazdaság és közigazgatás: Tanulmányok Ficzer Lajos tiszteletére*. Budapest, Eötvös. 173–184.
- SÁNTHA Hanga (2015a): A svédországi bevándorlás biztonságpolitikai vetületei. *KKI-tanulmányok*, T-2015/7. Elérhető: https://kki.hu/assets/upload/7_KKI-tanulmanyok_SWE_Migracio_Santha_20150824.pdf (A letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)
- SÁNTHA Hanga (2015b): Integrációs gyakorlatok Svédországban. *Migrációkutató.hu*, 2015. 09. 10. Elérhető: www.migraciokutato.hu/hu/2015/09/10/integracios-gyakorlatok-svedorszagban (A letöltés időpontja: 2015. 09. 10.)
- SPEIDL Bianka (2015): Szíria: A háború, mint befektetés. *Mandiner.hu*, 2015. 11. 11. Elérhető: <http://goo.gl/KjF7cQ> (A letöltés időpontja: 2015. 11. 11.)
- SZABÓ A. Ferenc (2006): *A nemzetközi migráció és korunk biztonságpolitikai kihívásai*. Budapest, Zrínyi.
- SZÉP Árpád (2012): A védett beléptetési eljárás kudarca. A diplomáciai menedékjog vége? *Iustum Aequum Salutare*, 8. évf. 1. sz. 147–161. Elérhető: <http://goo.gl/FNa2Sf> (A letöltés időpontja: 2015. 10. 08.)
- SZILÁGYI Gábor (2011): A Rendőrség migrációs katasztrófák elleni feladatai a szerb–magyar határszakaszon. *Műszaki Katonai Közlöny*, 21. évf. különszám. Elérhető: <http://goo.gl/5qsWJf> (A letöltés időpontja: 2015. 10. 08.)
- SZILVAY Gergely (2015): Sántha Hanga: A svédek értetlenül nézik, hogy mi történik. *Mandiner.hu*, 2015. 07. 21. Elérhető: http://mandiner.hu/cikk/20150721_santha_hanga_interju_bevandorlas_migracio_svedorszag (A letöltés időpontja: 2015. 07. 21.)

- TERC, Amanda Patricia (2011): *Syria's New Neoliberal Elite: English Usage, Linguistic Practices and Group Boundaries*. Michigan, The University of Michigan. (A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy [Anthropology] in The University of Michigan.) Elérhető: <http://goo.gl/mDRD7r> (A letöltés időpontja: 2015. 12. 23.)
- UNHCR (s. a.): *Iraq Emergency*. Elérhető: <http://goo.gl/ygU67L> (A letöltés időpontja: 2015. 11. 11.)
- VARGA Zs. András (2009): Nemzet és jogalanyiség. *LIMES: Nemzetpolitikai Szemle*, 2009/4. sz. 15–24.
- VARGA Zs. András (2013): Megfontolások négy tételben a nemzet és alkotmány(a) összefüggéséről. *Magyar Kisebbség: Nemzetpolitikai Szemle*, 18. évf. 3–4. sz. 252–267. Elérhető: <http://goo.gl/bB6U51> (A letöltés időpontja: 2015. 07. 21.)
- VUIJSJE, Herman (2008): *Korrekt Hollandia*. Budapest, Gondolat.
- Wangden v. Canada (Minister of Citizenship and Immigration)*, [2009] 4 FCR 46, 2008 FC 1230 (CanLII) 2008. 11. 05. Elérhető: <http://goo.gl/p0Gp6x> (A letöltés időpontja: 2015. 10. 08.)
- ŽIŽEK, Slavoj (2015): Il diritto di sognare. *La Repubblica* (online), 2015. 09. 11. Elérhető: <http://goo.gl/mLB2vc> (2015. 09. 11.)

Vákát oldal

Petruska Ferenc

Vallási, etnikai és katonai tapasztalatok felhasználása a civil közszolgálati karrier során

Hazánk NATO-tagsága,¹ a szomszédos országokkal kötött alapszerződése,² valamint a Magyar Honvédség – állampolgárainak a haza védelme iránti hazafias elkötelezettsége és áldozatkészsége – a legfontosabbak hazánk fegyveres védelmében. Bár ezekre csak végső esetben van szükség, az aktív szolgálatot teljesítő vagy tartalékos katonák rendelkeznek békeidőszakban is kiválóan hasznosítható katonai képességekkel. Tanulmányunkban bemutatjuk, hogy a Magyar Honvédségben (MH) szerzett végzettség, kiképzés és jártasság, valamint vallási-etnikai tapasztalatok milyen civil szervezeteknél, hogyan használhatók fel a civil közszolgálatban. Ezen képességekre fókuszálva rávilágítunk néhány olyan jövőbe mutató elképzelésre, amellyel – különösen a megfelelő külszolgálati tapasztalattal, valamint civil végzettséggel (orvos, ápoló, mérnök, jogász, pszichológus) is rendelkező – katonai állomány hatékonyan járulhat hozzá országunk egyre sürgetőbb vallási, etnikai és migrációs problémáinak kezeléséhez.

Katonai tapasztalatok felhasználásának törvényi lehetőségei

A 21. század második évtizedének közepén a migráció, valamint más nehezen prognosztizálható globális folyamatok és az azokból fakadó biztonsági kihívások következtében minden ország hadereje – hazánkban az MH³ – és nemzetbiztonsági képességei, valamint

¹ *Az észak-atlanti szerződés* 5. cikkelye kimondja, hogy „a Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek és ennél fogva megegyeznek abban, hogy ha ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja az ekként megtámadott Felet vagy Feleket azzal, hogy egyénileg és a többi Féllel egyetértésben azonnal megteszi azokat a intézkedéseket – ideértve a fegyveres erő alkalmazását is –, amelyeket a békének és biztonságának az észak-atlanti térségben való helyreállítása és fenntartása érdekében szükségesnek tart.”

² 1991. március 31.: magyar–ukrán kisebbségi nyilatkozat; 1992. szeptember 25.: a Magyar Köztársaság és az NSZK közös nyilatkozata a magyarországi németek támogatásáról; 1992. november 6.: magyar–szlovén kisebbségi egyezmény; 1992. november 11.: magyar–oroszk kisebbségi nyilatkozat; 1995. március 19.: magyar–szlovák alapszerződés; 1995. április 5.: magyar–horvát kisebbségi egyezmény; 1996. szeptember 16.: magyar–román alapszerződés.

³ 2015. szeptember 15-én hatályba lépett a 2015. évi CXL. törvény az egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról, amely a Magyar Honvédséget tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet esetén rendészeti feladatok ellátásában bizonyos jogkörökkel ruházta fel.

szerepe felértékelődik.⁴ A katonai tapasztalatoknak más közszolgálati ágakban való felhasználását az életpálya alapú *ágazati stratégiák* tartalmazzák, amelyek során a különböző foglalkoztatási jogviszonyok⁵ jogszabályainak harmonizálása részben megtörtént. Az átalakuló és vezetőképeség-központú tiszt-, továbbá – az ehhez igazodó – altsztképzés esetében fontos szemponttá vált a közszolgálati pályák közötti átjárhatóság biztosítása.⁶ Ennek része a közös módszertani alapokon nyugvó teljesítményértékelés, amelyben a hasonló, illetve azonos munkakörben⁷ dolgozók teljesítménye összevethető. További lépés az alap- és továbbképzési, valamint a szakvizsgarendszerek összehangolása, illetve olyan törvényi garanciák megteremtése, amelyek intézményesített formában lehetővé teszik az önhibájukon kívül kivált katonák továbbfoglalkoztatását más közszolgálati jogviszonyban,⁸ esetleg a polgári életben.

*A jelenleg hatályos szabályozás⁹ a katonák legaktívabb szolgálati éveiben történő közszolgálati életpálya-váltást korlátozza.*¹⁰ A katonai képzés rendkívül magas költségére tekintettel ez egyrészt a Magyar Honvédség szempontjából racionális szabályozás, másrészt a katonai szolgálati jogviszony első 8 éve egyben az elhivatottság megerősödésének, a tényleges szolgálat megkezdésének és ezzel a tapasztalatszerzésnek egyik legaktívabb időszaka is. A hatályos szolgálati törvény¹¹ a Magyar Honvédség hivatásos állományú tagjainak váltását a közalkalmazotti, kormányzati szolgálati, közszolgálati jogviszonyba, valamint a fegyveres, rendvédelmi társszervekhez¹² – a Rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezetek, a hivatásos katasztrófavédelmi szervek, továbbá a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok felé – egyértelműen szabályozza (áthelyezés más szolgálati jogviszonyba). A törvényi szabályozás úgy teszi a váltást vonzóvá, hogy lehetőséget ad a katonai rendfokozatok megőrzésére a társszerveknél. Törvényi szinten a Nemzeti Közszolgálati Egyetemről (NKE), valamint a közigazgatási, rendészeti és katonai felsőoktatásról szóló 2011. évi CXXXII. törvény is határozott célként fogalmazta meg az egységesülő közszolgálati életpályák közötti átjárhatóság megteremtését, amellyel hatékonyan

⁴ A változó biztonsági környezet, az új típusú biztonsági kihívások, valamint a katonai védelem mint állami tevékenység sajátosságairól és kihívásairól bővebben lásd: FARKAS 2016.

⁵ Munkajogviszony, kormánytisztviselői jogviszony, közalkalmazotti jogviszony, hivatásos és szerződéses katonai jogviszony.

⁶ HM 2012, 58. pont. Kihirdetve a 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozattal, közzétéve a *Magyar Közlöny* 2012. december 20-án megjelent 175. számában.

⁷ A munkakör alapú rendszer kialakításának eszköze a munkakörelemzés, amely alapján a közszolgálati munkaköröket karrierutak szerint csoportosítják és ún. *munkakör családkba* rendezik, valamint meghatározzák a közigazgatás számára relatív értéküket. (Magyary-program, 3.4.2.2. pont)

⁸ A közszolgálati életpályához kapcsolódó otthoneremelési kamattámogatásról és egyéb feladatokról szóló 1721/2013. (X.11.) Korm. határozat 4. pontja kimondja, hogy „alakítsák ki a szolgálati jogviszonyok közötti átjárhatóság érdekében a szolgálatból kiváltak közszolgálatban történő továbbfoglalkoztatásának feltételrendszerét, valamint teremtsék meg – a Nemzeti Közszolgálati Egyetem bevonásával – a szükséges átképzési lehetőségeket”.

⁹ 2017. július 2.

¹⁰ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény (Hjt.) 227. § (3) bekezdése kimondja, hogy „az ösztöndíjszerződést, és annak módosítását írásba kell foglalni. A honvéd tisztjelölt az ösztöndíjszerződés megkötésével vállalja, hogy honvédtiszt tanulmányait legjobb képességei szerint folytatja, és hivatásos állományba vételét követően, legalább a honvédtiszt alapképzés kétszeresének megfelelő időtartamban a Honvédségnél szolgálatot teljesít.”

¹¹ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény.

¹² Hjt. 59. § (2) bekezdés c) pont, 69. §.

valósulhat meg a katonai ismeretek és jártasságok felhasználása, továbbá kibontakoztatása más közigazgatási ágazatokban is.

Tárcaszinten a Honvédelmi Minisztérium (HM) humánstratégiájában megfogalmazott elvárás, hogy a honvédtisztképzés, majd az át- és továbbképzés, illetve nyelvi képzés is elégítse ki a nemzetközi együttműködésben folyó gyakorlatok, a fegyveres, továbbá nem fegyveres külszolgálatok igényeit.

Az NKE-n a jelenlegi tisztképzés biztosítja a Magyar Honvédség igényeit és – a honvédtisztekkel szemben támasztott követelményeknek megfelelően – felkészíti a honvéd tisztjelölteket első tiszti beosztásukra, és emellett biztosítottak a felsőfokú vezetőképzés feltételei is, valamint elvégzik a fegyvernemi átképző, a törzstiszti, a hadműveleti, valamint a kormánytisztviselők és katonák számára a honvédelmi igazgatási tanfolyamokat. A honvéd tisztjelöltek képzése során a közszolgálati átjárhatóság egyik eleme az ún. *közös modul*,¹³ amelyet a tisztjelöltek is kötelesek elsajátítani. A honvédtiszt-, altiszt- és legénység- képzés egyaránt felkészítést nyújt békeidőben végzendő, különleges jogrendi, valamint missziós feladatokra is. Ez utóbbin a hadszíntérismereti foglalkozások részeként – többek között – katonaföldrajzi, vallásismereti felkészítésen vesznek részt, valamint kulturális és egészségügyi ismereteket is elsajátítanak.¹⁴

Katonai felkészítés a külszolgálat megkezdése előtt

Hazánk „elkötelezett a nemzetközi béke és biztonság megőrzése iránt. Ezeket fenyegető válságok megelőzését és a konfliktusok kezelését szolgáló nemzetközi mechanizmusok erősítése alapvető hazánk és a környező országok biztonsága szempontjából is, amelynek következtében Magyarország aktívan részt vesz a nemzetközi biztonsági felépítmény részét képező globális és regionális szervezetekben.”¹⁵ Magyarország az Egyesült Nemzetek Szervezetében (ENSZ), az Észak-atlanti Szerződés Szervezetében (NATO), az Európai Unióban (EU), illetve az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetben (EBESZ) egyaránt aktív szerepet vállal, így nemzetközi kötelezettsége a kollektív védelmi, békefenntartó és humanitárius feladatok,¹⁶ valamint a bizalom- és biztonságerősítés ellátása.

Missziós kötelezettségei teljesítésével országunk nem csupán hozzájárul a nemzetközi békéhez és biztonsághoz, hanem növeli nemzetközi elismertségét. A nemzetközi kötelezettségei teljesítésének legérdemibb megnyilvánulási formája, valamint legfontosabb eleme, hogy részt vesz békeműveletekben, illetve nemzetközi válságok kezelésében, amelyeket az ENSZ Alapokmánya¹⁷ legitimál. E dokumentum 29. cikkelye felhatalmazza az ENSZ Biztonsági Tanácsát ún. *kisegítő szervezetek* alapítására. Az Alapokmány 43. cikke viszont

¹³ A *közös modulba* az alábbi tantárgyak tartoznak: a rendészet elmélete és a rendészeti eszközrendszer, hadelmélet és katonai műveletek, biztonsági tanulmányok, alkotmányjog, az állam szervezete, katasztrófavédelmi igazgatás, közszolgálati életpályák, nemzetbiztonsági tanulmányok, közigazgatási funkciók és működés, általános politológia, általános szociológia, vezetés- és szervezélmélet, közszolgálati logisztika, közpénzügyek és államháztartástan, közös közszolgálati gyakorlat.

¹⁴ BABA 2015.

¹⁵ HM 2012.

¹⁶ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 36. § (1) bekezdés c) pont.

¹⁷ ENSZ 1945.

azt mondja ki, hogy az „ENSZ valamennyi tagja kötelezi magát arra, hogy a Biztonsági Tanács felhívására és a kötető külön megállapodásnak vagy megállapodásoknak megfeleelően, a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához szükséges fegyveres erőt rendelkezésére bocsátja és neki segítséget és könnyítéseket nyújt [...]” Magyarország konkrét békeműveletekben való részvétele történhet az ENSZ felhatalmazására (felkérésére), bizonyos nemzetközi szervezetek kezdeményezésére, valamint tagállamok felkérései alapján, amelynek legitimációját az ENSZ Alapokmányának a viszályok békés rendezéséről szóló VI. fejezete, a béke kikényszerítésének jogalapját pedig a VII. fejezete teremti meg.

Ezeket a nemzetközi missziókat leggyakrabban az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, ritkábban az Európai Unió, illetve az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet és természetesen az ENSZ vezeti. Fontos kiemelni, hogy valamennyi nemzetközi szervezet missziós céljai és eszközei (megelőző diplomáciai közvetítés és konfliktusmegelőzés; a béke-teremtés, békefenntartás; békekikényszerítés; békeépítés; a humanitárius segítségnyújtás) mindig összhangban állnak az ENSZ Alapokmányának céljaival, ideális esetben – néhány nemzetközi visszhangot kiváltó kivételtől¹⁸ eltekintve – az ENSZ Biztonsági Tanácsának jóváhagyása mellett történnek.

Missziós felkérésünk esetén az Alaptörvényünkben¹⁹ foglaltaknak megfelelően az *Országgyűlés* – többek között – a Magyar Honvédség külföldi alkalmazásáról, a *kormány* pedig a Magyar Honvédség, illetve a külföldi fegyveres erők határátlépéssel járó csapatmozgásairól, az Európai Unió vagy a NATO döntésén alapuló csapatmozgásokról, valamint egyéb csapatmozgásról *dönt*. A *Nemzeti Katonai Stratégia* szerint hazánkban 1000 fős az ún. békemissziós katonai ambíciólétszáma. Napjainkban a Magyar Honvédség három kontinensen hajt végre műveleti feladatokat, többségében a *NATO által vezetett missziókban*. 2014 végén összesen mintegy 500 magyar katona szolgált a nyugat-balkáni hadszíntéren, ami kiemelkedő részvételnek számít: Magyarország Koszovóban az ötödik, Bosznia-Hercegovinában a harmadik volt a katonák számát tekintve. Jelenleg²⁰ legnagyobb létszámban Afganisztánban, Koszovóban, Bosznia-Hercegovinában, Cipruson, Libanonban, Nyugat-Szaharában és Kongóban szolgálnak magyar katonák. 2015-ig 89 katona, katonai megfigyelő és rendőr teljesített szolgálatot *ENSZ által vezetett misszióban*.

A külszolgálati felkészítés célirányosan ellátja a kiküldötteket a célország kihívásaira adandó – az eddigi tapasztalatok alapján – adekvát válaszokkal, a mindennapi életre viszont a közvetlen megtapasztalás ad elegendő tudást. A fogadó ország étkezési etikettjének, az otthon/család helyi jelentőségének és a mindennapi érintkezés jellemző sajátosságainak ismerete a helyszínen, a külszolgálat során sajátítható el. A külszolgálati felkészítést legcélszerűbb a célország földrajzi távolsága, etnikai összetétele, vallása alapján meghatározni és differenciálni. A külszolgálati felkészítésen tanultaknak rendkívül sokrétű felhasználási területe van műveleti területen: a kiküldöttek főként tolmácsokkal, helyi közalkalmazottakkal, örökkel, katonákkal és rendőrökkel, takarítókkal, árusokkal, hivatalnokokkal, konyhásokkal, tanácsadókkal való mindennapi érintkezés során, tehát szinte folyamatosan használják azokat.

¹⁸ A második öbölháborút megelőzően a nemzetközi közösség nem volt egységes (t. i. Franciaország világossá tette, hogy megvétőz minden további biztonsági tanácsi határozatot), így az 1441-es biztonsági tanácsi határozat békés eszközökkel történő kikényszerítése esélytelenné vált.

¹⁹ Magyarország Alaptörvénye. 47. cikk.

²⁰ 2017. július 2.

A Magyar Honvédség legfontosabb missziós szerepvállalásai

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének missziói

Az *Egyesült Nemzetek Ciprusi Békefenntartó Erői*²¹ egy békefenntartó katonai misszió Ciprus szigetén. A magyar fegyveres erők feladata²² a megosztott szigeten a görög és török ciprióták közötti fegyveres konfliktusok megelőzése, valamint az északi és déli szigetrészek közötti ütközőövezet, az ún. *zöld vonal* felügyelete. 2013-ban a Magyar Honvédség átlagos létszáma Cipruson 71 fő volt.

Az akkor már három éve tartó polgárháború során, 1978 márciusában Izrael állam 30 ezer katonát küldött Libanonba, és elfoglalta a Litani folyótól délre eső területeket. A bevonulás évében az ENSZ megalapította libanoni békefenntartó misszióját, az ENSZ Ideiglenes Libanoni Haderejét,²³ amellyel kivonulásra készítette az izraeli hadsereget. Hazánk a 44/2006. (X. 10.) OGY. határozat alapján vállalt szerepet, bár részvételünk intenzitása az országgyűlési határozat alapján nem haladhatja meg a 10 főt sem.

20 év után, 2015. április 1-jén Magyarország sikeresen befejezte a békefenntartói feladatokban való részvételét Egyiptomban, a Sínai-félszigeten. Magyarország a 34/1999. (V. 7.) OGY. határozat, valamint a 2161/1995. (V. 31.) Korm. határozat alapján vett részt a *Többnemzeti Erők és Megfigyelők*²⁴ békefenntartó missziójában. A részvételünk két éve 41 főt jelentett, amelyből átlagosan 27 fő volt katona.

A NATO missziói

A Kosovo Force²⁵ (KFOR) a Koszovóban szolgálatot teljesítő, és a NATO parancsnoksága alatt működő nemzetközi békefenntartó haderő. 1999. június 12. napján jött létre az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244. számú határozata alapján. A misszió feladata a biztonság és a rend fenntartása, és 2006-ban átlagosan 17 ezer katona teljesített szolgálatot e misszió keretén belül. Hazánk KFOR-kontingense Koszovóban a NATO-irányítású balkáni katonai békefenntartó műveletekben a 2076/2008. (VI. 30.) Korm. határozat alapján hajtja végre feladatait. A kontingens 2015 februárjától – az afganisztáni csapatkivonást követő balkáni erősítés után – már 320 fővel teljesített szolgálatot.

A Magyar Honvédség a 2186/2008. (XII. 29.) Korm. határozat alapján részt vesz *Afganisztáni Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők*²⁶ műveleteiben is. A békeműveletben hazánk ez év elejéig 97 fővel vett részt. A közelmúltban e misszió célja megváltozott: az ISAF fokozatosan átadta feladatait az afgán kormánynak. 2015-től egészen 2024. év végéig kerül sor az ún. átalakítási évtizedre, amelynek célja, hogy Afganisztán megszilárdítsa állami szuverenitását, és e célból hazánk továbbra is részt vesz az afganisztáni ún. *Eltökélt Támogatás*

²¹ *United Nations Peacekeeping Force in Cyprus* – UNFICYP.

²² Az ENSZ égisze alatt zajló ciprusi békefenntartó misszióban való maximum 150 fős magyar részvételt a 2213/1997. (VII. 24.) Korm. határozattal módosított 2156/1995. (V. 29.) Korm. határozat rögzíti.

²³ *United Nations Interim Force in Lebanon* – UNIFIL.

²⁴ *Multinational Force and Observers* – MFO.

²⁵ *Kosovo Force* – KFOR.

²⁶ *International Security Assistance Force* – ISAF.

nevű misszióban. E misszióban egy legfeljebb 50 fős Különleges Műveleti Kontingens, egy legfeljebb 13 fős Mi-17 szállítóhelikopter légikiképzés-támogató csoport, egy 30 fős Nemzeti Támogató Elem, illetve egy legfeljebb 30 fős Biztosító Szakasz részvétele lehetséges.

Az Európai Unió missziói

Az Európai Tanács felügyelete alatt működő nemzetközi haderő²⁷ jelenlegi legnagyobb feladata a 2004. december 2-án, az SFOR-tól²⁸ átvett Bosznia-Hercegovinában működő békefenntartó misszió. A Magyar Honvédség EUFOR Kontingensének 17. váltása az Európai Unió irányítása alatt végrehajtott balkáni katonai békefenntartó (*Althea*) művelethez történő magyar hozzájárulásról szóló 128/2004. (XI. 23.) OGY. határozatban foglaltak alapján hajtja végre feladatait. A 2007 márciusa óta működő magyar Nemzetközi Manőver Zászlóalj részét képezi a Bosznia-Hercegovinában állomásozó nemzetközi haderőnek.

Az 1308/2014. (V. 14.) Korm. határozatban foglaltaknak megfelelően hazánk európai uniós tagságából folyó kötelezettségeinek teljesítése érdekében az Európai Unió közös biztonság- és védelempolitikája megerősítéséhez való nemzeti hozzájárulásként 2016. május 18-ig részt vett a Maliban zajló békeműveletben, de legfeljebb 15 fővel. A jogi keretek teljes kihasználása nem történt meg, így 2013-ban az EU katonai kiképző missziójában,²⁹ Maliban átlagosan 6 katona teljesített szolgálatot.

2015-ben a Magyar Honvédség további uniós misszióban (*EUFOR RCA*) vett részt a közép-afrikai Szomáliában. A békeműveletben való magyar katonai részvételt az 1834/2014. (XII. 29.) Korm. határozat legitímálta. E kormányhatározat értelmében 2015. március 15-ig a Magyar Honvédség tiszti állományából 6 fő teljesíthetett volna szolgálatot.

Szomália biztonsági erőinek kiképzésére irányuló EU-misszió³⁰ megkezdéséről az Európai Unió Tanácsa 2010. február 3-án hozott határozatot. E misszió új mandátumát az EU Tanácsa 2015. március 31-ig hagyta jóvá. Hazánk kormánya az 1915/2013. (XII. 11.) Korm. határozatban engedélyezte az ugandai, szomáliai és kenyai feladatellátást legfeljebb 10 fős létszámmal.

A fenti missziókkal párhuzamosan a Magyar Honvédség katonai megfigyelői több kontinensen is szolgálatot teljesítenek. Számuk átlagosan évi 6-7 főt jelent.

²⁷ *European Union Force* – EUFOR.

²⁸ Az SFOR (*Stabilisation Force*, magyarul Stabilizációs Erő) NATO-vezette többnemzetiségű béketámogató haderő volt Bosznia-Hercegovina területén. Az egy évig fennálló IFOR-t követte, melyet a daytoni békeszerződés hívott életre, amely magát az országot is ratifikálta. Az észak-atlanti katonai szövetségnek ezek voltak az első béketámogató és békefenntartó műveletei.

²⁹ *EU Training Mission in Mali* – EUTM Mali.

³⁰ *EU Training Mission in Somalia* – EUTM Somalia.

A missziós felkészítések civil-katonai együttműködés elemei

A civil-katonai együttműködés (CIMIC)³¹ a civil (polgári) és katonai szféra, a kormányzati (*governmental*) és nem kormányzati szervezetek (NGO),³² a nemzeti valamint nemzetközi hatóságok, illetve szervek, továbbá az érintett helyi lakosság között fennálló koordináció és együttműködés az illetékes és hatáskörrel rendelkező parancsnok feladata eredményes elvégzésének elősegítésére.³³ A CIMIC újabb, de mégis rendkívül komoly képessége a Magyar Honvédségnek, amit először 1998-ban alkalmazott az SFOR többnemzeti béketámogató haderő kötelékében.

A CIMIC egyrészt a civilek és a katonák közötti együttműködésre irányul: a CIMIC-tevékenységet végző katonák szoros együttműködést alakítanak ki a kiküldetés helyének lakosságával, azok világi, esetleg egyházi vezetőivel, kormányzati szervekkel, NGO-kkal és más nemzeti és nemzetközi szervezetekkel. Másrészt támogatják a civil lakosságot, többek között különböző (új)építési feladatok végrehajtásával. Ennek sokszor idézett példája az SFOR kötelékében Bosznia-Hercegovina nyugati részében szolgálatot teljesítő magyar műszaki kontingens. A CIMIC harmadik és legfontosabb feladata természetesen saját fegyveres erőink támogatása, ami információk szerzését, valamint azok elemzését foglalja magában. Jelenleg nem létezik katonai művelet CIMIC nélkül, sőt az SFOR hadművelési tervek (*operation plans*) megközelítőleg 75%-a CIMIC-tevékenység. A külszolgálat megkezdése előtt a CIMIC-felkészítés során a katonáállomány átfogó felkészítést kap, amelyen elsajátítják a hadművelési terület etnikai sajátosságait.

Missziós felkészítések lélektani művelési képességi (PSYOPS)³⁴ elemei

A lélektani műveletek alatt a „propaganda, valamint más pszichológiai módszerek tervszerű használatát értjük, amelyek elsődleges célja az ellenséges csoportok véleményének, érzéseinek, viszonyulásának és viselkedésének manipulálása oly módon, hogy az támogassa saját céljaink elérését”.³⁵

A NATO-doktrína szerint pedig az „a kommunikáció eszközeit és egyéb eszközöket felhasználó tervezett pszichológiai tevékenység, amely jóváhagyott célcsoportokra irányul azok felfogásának, viszonyulásának és viselkedésének oly módon történő megváltoztatása érdekében, hogy azok a politikai és katonai céljaik elérését elősegítsék”.³⁶

A lélektani műveletek során tehát a pszichológia és a marketing civil életben is használt eszköztárát alkalmazzák, amellyel katonai célokat támogatnak. Milyen módszerek ezek? Elsősorban vizuálisak és/vagy szövegesek, mint az internet, az SMS,³⁷ a tradicionális

³¹ *Civil-Military Cooperation*.

³² *Non-governmental organization*.

³³ NATO NSA 2013, Chapter 2, 0201a.

³⁴ *Psychological Operations – PSYOPS – lélektani műveletek*.

³⁵ TAYLOR 1987.

³⁶ NATO NSA 2007, Chapter 1, 0102.

³⁷ *Short Message Service*, azaz mobiltelefon-készülékkel fogadott, rövid, meghatározott karakterszámú üzenetet kézbesítő szolgáltatás.

röplap, a plakát és az újság. Másodsorban audiálisak, úgymint rádió, hangosbeszélő és személyes beszélgetés. A lélektani műveleteknek háromféle célcsoportja van: a semlegesek, akiket meg kell nyerni a küzdelem érdekében; az ellenségesek, akiket meg kell gyengíteni, és a barátiak, akiket még inkább elkötelezetté kell tenni.

Tapasztalatok a külszolgálat során

A legfontosabb annak megértése, hogy a célsország legtöbbször etnikai, nyelvi és vallási szempontból nem egységes. Például Afganisztánban (ISAF-misszió) nem létezik egy egységes afgán nemzetiség, hanem az ország pastu (42%), tádzsik (27%), hazara (9%), üzbég (8%) és egyéb etnikumok összessége. Az etnikai csoportok közötti ellentétek megértése a kezdetektől rendkívül fontos. Az európai individualista szemléletnek idegen, hogy a harmadik világ országaiban a társadalom alapegysége a család és nem az egyén, ez utóbbi magától értetődő feladata a közösség kiszolgálása. Rendkívül fontos a családi (törzsi) származás, és a kommunikáció sokkal közvetlenebb, de témáját tekintve mégis kötöttebb.

A telekommunikációs hiányosságok miatt a személyes beszélgetés a legfontosabb kommunikációs csatorna, amelynek során bizonyos tabukat (vallás, gyengébb nem, politika stb.) kerülni tanácsos. A nők szerepe kisebb (nemi szegregáció), az időseké (mediátorszerep) pedig nagyobb, különösen a kisebb közösségekben (falvak), mint a nyugati társadalmakban. A döntéshozatal inkább autokratikus, és kevesebb a szerepe a konszenzusnak. Másrészt az etnikai különbségek mellett a vallási (keresztény és muszlim, valamint az iszlám valláson belül síita, illetve szunnita) különbségek jelentősége sokszor komolyabb, mint az etnikaiaknak.

A külszolgálati felkészítésnek így szükségképpen része a keresztény és iszlám vallás különbségeinek, de még inkább párhuzamosságainak és azonosságainak (monoteizmus, zsidó vallási gyökerek stb.) ismertetése. Az iszlám két ágának, azaz a síiták és szunniták nézeteinek különbsége, valamint azonossága, továbbá kulcskifejezések (*imám, mahdi, szunna* stb.) is a felkészítés szerves részei. A vallásjogi iskolák (hanbalita, hanafita, málikita, sáfita), valamint az iszlám öt alaptételének (hit Istenben, a prófétákban, az angyalokban, a könyvekben, a Végső Napban és az elrendelésben), valamint pilléreinek (hitvallás, napi ötszöri ima, adakozás a szegényeknek, zarándoklat Mekkába, egyhavi böjt) ismertetésére is sor kerül. Mivel a *Korán* vallásos előírásokat, erkölcsi, jogi és a mindennapi életre vonatkozó gyakorlati előírásokat tartalmaz, így azt a külszolgálatot ellátóknak részletesen ismerniük szükséges. Emellett tisztáznak gyakran tévesen használt fogalmakat (például külső és belső *dzsihád*, azaz Isten útján való törekvés), amelyek pontos ismerete alapvető a fogadó ország népességének megértéséhez. Az egységes és hivatalos nyelv hiánya, valamint a számos párhuzamosan használt (Afganisztánban ezek száma megközelíti a 20-at) nyelv tovább nehezíti a kiküldött helyzetét. A becsület, vendégszeretet és a bosszú jelentősége különös jelentőséget nyer, áthatja a mindennapokat. Különösen fontos annak felismerése, hogy a külszolgálatra való felkészítés mellett maga a missziós környezetben szerzett tapasztalat rendkívüli jelentőségű primer benyomás a vallási és kulturális különbözőségek tekintetében, ami éppúgy jelentkezik az egyes katonák, mint a szervezet szintjén; de ezek

a hatások még a továbbiakban is kiaknázhatóak lennének jelenleg a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzettel³⁸ összefüggő határfeladatra való felkészítés terén.

Katonai képességek felhasználása a külszolgálatot követően a civil közigazgatásban

A biztonság szektorális értelmezése a 20. század közepétől intenzíven erősödött, majd a jaltai világrend végével egyértelművé vált, hogy a katonai szembenállás mellett számos további jelentős kihívás (a hírszerzési háború, majd a szervezett bűnözés és az Európában jelen lévő, nem katonai eszközökkel kezelt politikai terrorizmus) létezik még. Ezt követően pedig a 2001. szeptember 11-i összehangolt merényletsorozattal nyilvánvalóvá vált, hogy a szélsőséges társadalmi és vallási ideológiára épülő aszimmetrikus fenyegetés a biztonság valamennyi területére lecsaphat, azaz társadalmi, katonai, továbbá rendvédelmi szervezetek is célponttá válhatnak. Csak 2009 és 2013 között 1010 terrormerényletet követtek el Európában, amelyek 38 áldozatot követeltek.³⁹ Emellett több európai polgárt raboltak el, illetve gyilkoltak meg a kontinensen kívül is. A 2015. november 13-i párizsi események⁴⁰ tanúsága szerint az elkövetkező években nagy valószínűséggel továbbra is számolni kell ezzel a biztonsági kockázattal, amelyet legutóbb a 2017. június 3-i londoni események⁴¹ erősítettek meg.

A terrorizmus intenzitásának növekedésével katonai és rendvédelmi szakértői tudás kell mind a veszélyforrások (pl. illegális bevándorlás) beazonosításához, mind a beazonosított veszélyforrások által fenyegetett lehetséges célterületek (kritikus infrastruktúra)⁴² felméréséhez és azok védelmének megtervezéséhez, felépítéséhez (kritikusinfrastruktúra-védelem). A terroristák a haderő mellett lecsaphatnak bármely ország gazdaságára, környezetbiztonságára, informatikai hálózatára, bankrendszerére és kritikus infrastruktúrájának bármely más elemére is. Így fenyegetés alatt van a kibertér is, ezért 2015. október 1-jén felállt a Kormányzati Eseménykezelő Központ és a Nemzeti Elektronikus Információbiztonsági Hatóságot összefogó, koordinált és hatékony működést, illetve információáramlást lehetővé tevő Nemzeti Kibervédelmi Intézet. Az Intézethez hasonló szervezet működik

³⁸ 36/2017. (III. 6.) Korm. rendelet a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet Magyarország egész területére történő elrendeléséről, valamint a válsághelyzet elrendelésével, fennállásával és megszüntetésével összefüggő szabályokról szóló 41/2016. (III. 9.) Korm. rendelet módosításáról 2017. szeptember 7-éig tartja fenn országosan a válsághelyzet hatályát.

³⁹ EURÓPAI UNIÓ TANÁCSA (s. a.).

⁴⁰ 2015. november 13-án este Párizsban összehangolt terrortámadások történtek, amelyek 129 halálos áldozatot és 180 sebesültet követeltek. Franciaországban emiatt szükségállapotot hirdettek, valamint visszaállították a határellenőrzést.

⁴¹ 2017. június 3-án este három merénylet a London Bridge-en egy kisteherautóval a sétálók közé és a közelben lévő Borough Markethez hajtott, annak környékén éttermekben és pubokban 8 embert megölt és további 50-et megsebesített.

⁴² A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról szóló 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet 1. § 25. pontja a következő definíciót adja: „Kritikus infrastruktúra: Magyarországon található azon eszközök, rendszerek vagy ezek részei, amelyek elengedhetetlenek a létfontosságú társadalmi feladatok ellátásához, az egészségügyhöz, a biztonsághoz, az emberek gazdasági és szociális jólétéhez, valamint amelyek megzavarása vagy megsemmisítése, e feladatok folyamatos ellátásának hiánya miatt jelentős következményekkel járna.”

évek óta Németországban Szövetségi Információbiztonsági Hivatal,⁴³ Hollandiában Nemzeti Kibervédelmi Központ⁴⁴ és Csehországban Nemzetbiztonsági Hivatal⁴⁵ néven.

Újra és újra felmerül a kérdés, hogy vajon a katonai erő bevetése a legmegfelelőbb eszköz-e ezen veszélyek elhárítására, és különösen a veszélyhelyzetek kialakulásának megelőzésére. A katonai erő alkalmazása ilyen típusú veszélyhelyzetek elhárításakor, kezelésekor rendszerint hatalmas politikai és társadalmi ellenállásba ütközik – de miért is kellene a katonai erőt felvonultatni, ha a katonai képességek, valamint tapasztalatok rendelkezésre állnak? Milyen területeken alkalmazhatóak ezen hadseregek volt katonáinak vallási és etnikai jellegű, főleg külszolgálati tapasztalatai?

Ezek megválaszolásához figyelembe kell venni az EU civil szemléletét és a tagállamokra jelenleg kötelező szabályozását. A jelenleg hatályos szabályozás értelmében az Európai Parlament hatáskörébe tartozik, hogy meghatározza a többek közt családgyejesítés céljából az egyes tagállamokba belépő vagy ott tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok belépésének és tartózkodásának feltételeit. Emellett szolidaritáson alapuló, előrettekintő és átfogó európai migrációs politikát⁴⁶ valósít meg, így a legális migráció és az illegális bevándorlás kezelése az egyik kulcsfeladata. Döntéseivel ösztönözheti a tagállamokat, hogy hozzanak a területükön jogszerűen tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok integrációját előmozdító intézkedéseket, és fellépésük során támogathatja e tagállamokat. A vallási és etnikai ismeretek birtokában az EU intézményei megalapozottabb döntéseket hozhatnak.

Az EU-tagállamok többsége ugyanakkor egyelőre fenntartja a jogot annak meghatározására, hogy hány harmadik országbeli állampolgárt enged be a határain. Ezért a hazai törvényhozás és a (végrehajtási) rendeletalkotók számára a jelenlegi migrációs kihívás kezelésében komoly segítséget jelenthetnek a missziós tapasztalattal rendelkező, a háborús menekültek ellátásának megszervezésében, illetve végrehajtásában jártas, a hadművelleti területen gyakori ember- és fegyvercsempészet, valamint tiltott eszközök (lőszer, robbanóanyag stb.) illegális kereskedelmét jól ismerő katonák. Szakértő tanácsadóként természetesen nemcsak a katonállomány, hanem a missziós és multikulturális tapasztalatokkal rendelkező katasztrófavédelmi, továbbá rendészeti állomány is bevonható megfelelő feladatok és kihívások függvényében.

Szakértői tanácsadás mellett a *végrehajtásban*, („terepen”) a migrációkezelésben – amelynek nem keresztény menekültek esetében része a vallási ismeretek is – *oktatóként, illetve kiképzőként* tanfolyamokat, felkészítéseket és kiképzéseket tarthatnak, ami során az aktuális tapasztalatok felhasználhatóak.

A *katonai és rendészeti együttműködésben* közvetlenül a végrehajtási szinten is alkalmazhatóak a missziós gyökerű vallási és kulturális, valamint intézkedéstaktikai tapasztalatok.

Természetesen a speciális képzettségű katonai szakállomány (orvos, jogász, pszichológus stb.) – szintén a végrehajtásba – közvetlenül bekapcsolódhat. Erre példa, hogy a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal⁴⁷ – 2017. január 1-jétől Bevándorlási és Menekültügyi

⁴³ Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik – BIS.

⁴⁴ Nationaal Cyber Security Centrum – NCSC.

⁴⁵ Národní bezpečnostní úřad – NBÚ.

⁴⁶ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 79. és 80. cikke alapján.

⁴⁷ A hivatal menekültügyi és idegenrendészeti hatóság is, amely 7 regionális igazgatóságával és 24 kirendeltséggel végzi alaprendelésű feladatait.

Hivatal – már 2015 nyarán kezdte feltölteni azokat a kormánytisztviselői és közalkalmazotti állásokat, amelyeket a migránshullám okozta túlterheltség miatt hirdetett meg. A dublini rendszernek ugyanis az a lényege, hogy az Európai Unióban mindig az a tagállam vizsgálja meg a menedékkérelmet, és regisztrálja a menekültet, amelyen át a menekült először belépett az Európai Unió területére, hogy így a párhuzamos eljárások elkerülhetőek legyenek. Ez földrajzilag Görögország lenne, viszont Magyarország az első, ahol legtöbbször ténylegesen regisztrálják is a menekülteket.

Bizonyos időszakban Röszkén például éppen azért alakultak ki közel embertelen állapotok, mert a regisztráció olyan lassú, hogy a menedékkérőknek napokat kell várniuk, mire rájuk kerül a sor. Ennek érdekében 485 kormánytisztviselői és közalkalmazotti státuszt hoztak létre, valamint többek közt számviteli, műszaki, közgazdasági, valamint jelenleg menekültügyi ügyintézőt, továbbá – a bicskei és a békéscsabai telephelyre – közegészségügyi szakorvost és közegészségügyi felügyelőt keresnek.

Lehetőséget látunk arra, hogy a *hazai katonáállomány kiképzésének* egy része belföldön – civil közigazgatási szervezet állományába történő vezényléssel –, hazánk területén belül, migrációs környezetben, a migránsok ellátása és rendészeti feladatok ellátása során történjen. Ezzel össze lehetne kötni a belföldi katonai állomány külszolgálati felkészítését, illetve a migránsok ellátását.

Humanitárius krízisek (ipari és természeti katasztrófák, migráció, járvány stb.) elhárítása során a katonai szolgálat alatt elsajátított vallási, etnikai, orvosi, logisztikai, pszichológiai és egyéb ismeretek kiválóan hasznosíthatóak. Rendszerint a *kiküldő NGO-k*, előzetes képzettség meglététől függetlenül, maguk is felkészítik kiküldöttjeiket, és legtöbbször helyi lakosok is dolgoznak a missziós csoportokban, de a saját tapasztalatot semmi sem pótolja. Az előzetes tapasztalat minden kiküldetés előtt komoly előnyt jelent a kiválasztásnál. A humanitárius krízisek kezelésénél a legfontosabb katonai készségek és tapasztalatok a vallási, etnikai, valamint pszichoszociális ismeretek, sérültek ellátása, elhelyezés, befogadó helyek üzemeltetése, élelmezés, csatornázási, továbbá higiéniai, segélyezési és logisztikai ismeretek, segélyek célba juttatása, táborépítés, felmérések és tanulmányok készítése, adatgyűjtés, helyi hatóságokkal és NGO-kkal való kapcsolattartás.

Megítélésünk szerint a fenti feladatok sikeres ellátásának a kulcsa a nemzetközi (például az Európai Parlament) és a nemzeti hatóságok (például a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal), valamint az NGO-k (például a Nemzetközi Vöröskereszt) összehangolt működése, amelyek állományában a külszolgálati, multikulturális és missziós tapasztalattal rendelkező volt és jelenleg is aktív katonák munkája rendkívül értékes többletet, valamint perspektívát nyújthat a katonai képességek társadalmi, illetve védelmi hasznosításához.

Felhasznált irodalom

Magyarország Alaptörvénye.

2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.

2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról.

2015. évi CXL. törvény az egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról.

- 2213/1997. (VII. 24.) Korm. határozattal módosított 2156/1995. (V. 29.) Korm. határozat.
- 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról.
- 1721/2013. (X. 11.) Korm. határozat a közszolgálati életpályához kapcsolódó otthonteremtési kamattámogatásról és egyéb feladatokról.
- 24/2016. (XII. 22.) HM rendelet a honvédelmi egészségkárosodási ellátással kapcsolatos eljárásrendről.
- 36/2017. (III. 6.) Korm. rendelet a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet Magyarország egész területére történő elrendeléséről, valamint a válsághelyzet elrendelésével, fennállásával és megszüntetésével összefüggő szabályokról szóló 41/2016. (III. 9.) Korm. rendelet módosításáról.
- Az észak-atlanti szerződés.
- Az Európai Unió működéséről szóló szerződés.
- BÁBA Melinda (2015): Megkezdődtek a külszolgálati felkészítések Szolnokon. *Honvédelem* (online), 2015. 06. 26. Elérhető: www.honvedelem.hu/cikk/51833 (A letöltés időpontja: 2015. 09. 17.)
- ENSZ (1945): *Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság. Elérhető: www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186 (A letöltés időpontja: 2015. 09. 16.)
- EURÓPAI UNIÓ TANÁCSA (s. a.): *Az Unió a terrorizmus elleni harcban*. Elérhető: www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism (A letöltés időpontja: 2015. 09. 05.)
- FARKAS Ádám (2016): *Tévelygések fogságában? Tanulmányok az állam fegyveres védelmének egyes jogtani és államtani kérdéseiről, különös tekintettel Magyarország katonai védelmére*. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság.
- HM (2012): *Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája*. Budapest, HM. Elérhető: www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf (A letöltés időpontja: 2015. 09. 16.)
- NATO NSA (2007): *AJP 3-10.1 (A) (2007), NATO Allied Joint Publication for Psychological Operations*. Elérhető: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/450521/20150223-AJP_3_10_1_PSYOPS_with_UK_Green_pages.pdf (A letöltés időpontja: 2015. 09. 16.)
- NATO NSA (2013): *AJP-3.4.9 Allied Joint Doctrine for Civil-Military Co-operation. Edition A version 1*. Elérhető: www.cimic-coe.org/wp-content/uploads/2014/06/AJP-3.4.9-EDA-V1-E1.pdf (A letöltés időpontja: 2015. 09. 16.)
- TAYLOR, Phil (1987): *Glossary of Relevant Terms & Acronyms Propaganda and Psychological Warfare Studies*. Leeds, University of Leeds. Elérhető: <http://media.leeds.ac.uk/papers/vp010e44.html> (A letöltés időpontja: 2019. 06. 10.)

Kliszek Németh Noémi

A Szent György-kultusz jelentősége a fegyveres erőknél

Szent György tisztelete és kultusza fontos helyet foglal el a keresztény hagyományokkal rendelkező nemzeti hadseregek életében. Számos formában és módon ünneplik, illetve az egyes fegyvernemeknél védőszentként is tisztelik. Emlékérmék, zászlók, pajzsok, címerek, csapatjelvények és kitüntetések tanúskodnak arról, hogy Szent György ideája ma is jelentős helyet foglal el a haderó életében. Magyarországon már a honfoglalás idejében – természetesen az adott kornak megfelelően – megjelent a katonai, lovagi kultúrában. Később a modern fegyveres szervezeteknél is továbbélt a kultusz, ma pedig a rendőrség védőszentjeként tekintenek rá.

A rendszerváltás óta Szent György tisztelete visszakerült a fegyveres testületek életébe. A tanulmányban összehasonlító kitekintésben bemutatjuk, hogy melyek azok az elemei a kultusznak, amelyek a 21. század katonái számára is relevánsak, és melyek azok, amelyek mára anakronisztikusnak tűnnek. A tanulmány annak a sorozatnak a részét képezi, amelyben feldolgozzuk a haderóhoz köthető szentek életét és kultuszát, javaslatot téve egy 21. századi kultusz kialakítására.

Szent György kultikus tiszteletének története az ókori haderóknél

Létezését a tudományos kutatások a mai napig sem tudták bizonyítani. A hagyomány szerint Kr. u. 271 körül született előkelő kappadókiai család sarjaként. Apjáról keveset tudunk, de vélhetően ő is katona volt, és valószínűleg korán elhunyt. Az egyre jobban terjedő keresztény vallást apja tudta nélkül, anyja hatására titokban vette fel. Diocletianus császár uralkodása alatt ő is hadiszolgálatba lépett, ahol kiváló kardforgató képességének köszönhetően hamar magas beosztásba jutott. Amikor a császár a keresztényeket üldözni kezdte, lemondott hivataláról, és a császár ellen fordult. Börtönbe vetették, megkínozták, de nem tudták hitétől eltéríteni. Kr. u. 303-ban Lyddában még a konstantini fordulat beköszöntése előtt vértanúhalált halt Krisztusért. György történetét számos legendás elem tarkította (például a kínzások során maga Krisztus adta tudtára egy látomásban, hogy szenvedései hét évig fognak tartani, amely idő alatt háromszor meghal és támad föl). Ezen kívül egyes elbeszélések szerint azt is el kellett viselnie, hogy egyszerre 60 szöveget verjenek a fejébe.¹

Kultuszának első elemeiről már a 4. századból tudunk, ismertsége a római birodalomban történetének legendás elemei révén rendkívül gyorsan, elsősorban a római legionáriusok révén terjedt el. Az első időkben inkább csak a Közel-Keleten, Palesztinában, Lyddában (későbbi Georgiopolisz) és az egyiptomi koptok körében tisztelték, de kultusza később

¹ *Szent György* (s. a.).

fokozatosan elterjedt a Bizánci Birodalom egész területén.² A legkorábbi írásos forrás Szent György mártírhaláláról Eusebiosztól származik, aki beszámolt arról, hogy Kr. u. 303. április 23-án Diocletianus császár parancsára halálos ítéletet hajtottak végre egy emberen. Az írás azonban nem említi sem a férfi nevét, sem pedig születésének és sírjának helyét. Szent György életére vonatkozó legkorábbi, vélhetően a Kr. u. 350–500 közötti időszakból származó görög nyelven íródott kéziratot 1964-ben találták meg az Asszuáni-gát közelében végzett ásások során, a Kaszr Ibrim-székesegyház egyik oszlopa alá rejtve.³

Eusebiosz szerint Constantinus (Nagy Konstantin) császár is szenteltetett templomot neki, Iustinianus császár uralkodása idejére pedig kultusza már egyetemesnek volt tekinthető. Ekkorra sírja fölél bazilikát is emeltek. Konstantinápolyban hat templomot szenteltek György tiszteletére (maga Constantinus is építtetett templomot a szentnek). Egyiptomban mintegy 40 templom és kolostor, Ciprus szigetén pedig még 60-nál is több szentély viselte nevét.

A harcos szent alakjának fejlődése a római hóstól a mártíron keresztül egészen a középkori Európa lovagságáig

György eleinte egyike volt a bizánci harcos szenteknek. Először a „harcos vértanú”⁴ alakja vált a hivatalos kultusz elfogadott szimbólumává. Története hamar egybekapcsolódott a helyi mítoszokkal, mint például Sabazios, a phrűgek ég-atyja történetével, Perszeusz Medusza-küzdelmével és Bellerophón khimairával vívott harcával. A „harcos szent” alakuló legendája pedig így nyerte el végső formáját, a tehetősebb rómaiak is így ábrázolták őt villáikban. György alakjának ábrázolása az évszázadok alatt folyamatos átalakuláson ment keresztül. Kappadókiában eleinte még mártírként, a 9. századtól azonban görög földön már eleinte gyalogos, később pedig lovas szentként tisztelték. Végül a 11. századtól már „sárkányölő hőssé” vált, amely végleges, kanonizált formában a 12. század folyamán kristályosodott ki. A sárkányviadal motívuma azt a keresztény meggyőződést képviselte, amely szerint a hit megszünteti a démonok uralmát, és a gonoszt minden alakjában legyőzi.⁵ Az európai változat legismertebb forrása a *Legenda Aurea*, első magyar nyelvű emléke pedig az *Érdy-kódex*ben található.

Mivel a középkorban a sárkány lefejezése a gonosz felett aratott győzelem szimbóluma volt, ez a fény ősi szimbolikájával is összekapcsolódott. A hősi küzdelem alkalmas volt – a jó és a rossz harcát aktualizálva – a kereszténység és a pogányság (eretnakség) közötti küzdelem megtestesítésére is. Ezáltal a György-kultusz az elvont teológia iránt kevésbé fogékony nyugat-európai közvéleménynél is befogadásra lelt. A fokozatosan formálódó kultusz kiváló példája lett a kereszténység ikonképzési folyamatának is. Ennek során saját mártírjaikat és szentjeiket az ókori kultúrák, valamint mitológiák hőseinek tulajdonságaival, illetve történeteivel vértették fel. Így azok szép lassan egybeolvastották a keresztény mitológia elemeit a korábbi pogány mesékkel.

² MAGYAR 2006, 7.

³ MORGAN 2006, 17.

⁴ *Miles Christi* – Krisztus katonája.

⁵ MAGYAR 2006, 7.; *Szent György* (s. a.); Mitikus sárkányölésekre épült Szent György legendája (2009).

Rómában az 5. századtól már volt(ak) temploma(i), és Itália többi részén is körülbelül egy évszázaddal később már igazolni lehet tiszteletét. Európa nyugati területein csak a Karoling-korban kezdték megismerni történetét. Végül a keletről visszatérő keresztények révén vált valóban népszerűvé. Tours-i Szent Gergely állítása szerint Galliában ereklyéit is tisztelték, a Merovingok pedig ősatyjuknak tekintették.⁶ Mainzban Sidonius püspök építtetett a szentnek egy bazilikát, amelyre Venantius Fortunatus készített feliratot. Angliában és Skóciában az angolszász időkben már meglehetősen nagy tekintélye volt a szentnek.

György kultusza Európában a középkorban volt a legerősebb. Az akkori társadalom elit fegyveres testületének számító lovagrendek világában már a legnépszerűbb lovag-szentek (Márton, Móric, Jakab, Demeter, László) élén találhatjuk. Ő lett a lovagok, lovas katonák, – felszerelése miatt pedig – a fegyverkovácsok, szíjjártók céheinek, valamint a vándorlegények, továbbá a lóval foglalkozó parasztok patrónusa.⁷

Kifejezetten nagy volt György tekintélye a középkori Angliában. Oroszlánszívű Richárd angol király őt választotta a keresztes lovagok és saját személyes védőszentjének. III. Henrik idejében az 1222. évi oxfordi nemzeti zsinaton az angol királyság oltalmazójává nyilvánították. Több mint 160 templomot szenteltek Györgynek, s ünnepét kötelezővé tették.

III. Eduárdtól ered az angol hadsereg csatakiáltása: „Szent Györggyel Angliáért!” Ő alapította a Szent György- – vagy Térdszalag- – rendet (1348), amelynek jelvényét – fehér, illetve ezüst alapon vörös kereszt – nemcsak a rend kitüntetései, hanem a brit zászló (a skót András- és az angol György-kereszt kombinációja) is megőrizte. A szent lovag tisztelete V. Henrik idejében érte el a csúcspontját, amikor a canterburyi érsek rendelkezése szerint Szent György ünnepe ugyanazt a liturgiai rangot kapta, mint a karácsony. A reformáció ellenére az anglikán egyház is megőrizte György iránti szeretetét, századunk elején pedig XVI. Benedek pápa Szent Györgyöt újból Anglia védőszentjének nyilvánította.

Európa más területein is számos lovagrend köszönheti Szent Györgynek megalakulását. 1344-ben Normandiai János Szűz Mária- és Szent György-rendje, 1409-ben a sváb lovagszövetség, a Szent Vilmos és Szent György Társaság kezdte meg működését, majd Franciaországban Philbert de Miolans lovag is megalapította a maga Szent György-rendjét. Az osztrák Szent György-rend a 15. század közepén keletkezett, bár a korábbi irodalom már a 13. századból is említ Szent György-rendet. Hasonlóképpen egyes középkori iratok is megemlékeznek az itáliai Genovában a sárkányölő hős tiszteletére alapított lovagrendről.⁸

A Szent György-kultusz magyar vonatkozásai

A lovagság első képviselőivel a magyarság az államalapítás idején került először kapcsolatba, amikor István király 996-ban feleségül vette Gizellát, akinek kíséretével bajor lovagok érkeztek magyar földre. Az esküvő után alig egy évvel – Géza fejedelem halálát követően – Istvánnak szüksége is volt a lovagok segítségére a hatalomra törő Koppány támadásai ellen. A szent egyik első magyar vonatkozásaként jelenik meg, hogy a korona alsó, ún. *bizánci* részén az ő képe is látható. Az első csanádi székesegyházat Gellért püspök

⁶ Mitikus sárkányölésekre épült Szent György legendája (2009); *Szent György* (s. a.); MAGYAR 2006, 10.

⁷ Görög eredetű neve, a Geörgiosz is 'parasztot', 'földművelőt' jelent.

⁸ Mitikus sárkányölésekre épült Szent György legendája (2009); MAGYAR 2006, 11.

Szent György tiszteletére szentelte. A veszprémi Szent György-kápolna is a magyar György-kultusz hirdette a középkorban. I. István a bolgárok elleni hadjáratából is Szent György ereklyéivel tért haza. A szent népszerűségét tanúsítja, hogy a középkor virágzó Magyarországon számos nemzeti monostor és templom választotta patrónusául. A 10. század végén Veszprémben megépült az első Szent Györgyről elnevezett rotunda. Emellett Szűz Mária és Szent Márton után Szent György tisztelete terjedt el a legjobban.⁹

A hazai Szent György-kultusz virágzását mutatja az is, hogy Károly Róbert 1326-ban megalapította Közép-Európa első világi lovagrendjét.¹⁰ Az esztergomi káptalan által írásba foglalt alapszabály szerint a rend tagjainak kötelessége volt az egyház védelme, a lovagi erények: istenfélelem, foglyok kiváltása, szegények istápolása, a bajtársias érzület ápolása, továbbá a királyhűség és a haza védelmének betartása. A rendnek legfeljebb 50 tagja volt, „aki tartozott minden vigasságban, de különösen a harcjátékban a királyt követni. Jelvénye fehér mezőben piros kereszt, ruházata pedig térdig érő hosszú fekete, csuklyás köpeny. [...] A tagok az Úr halálának és feltámadásának emléknapjain, azaz pénteken szomorkodni, vasárnap pedig örvendezni kötelesek.”¹¹ Jelmondatuk az előírt fekete, térdig érő kámszás köpeny belső, szív feletti oldalán szereplő hét betű volt: I.V.I.S.H.F.S.: *In veritate iustus sum huic fraternali societati* – „Valósággal igaz vagyok a testvéri társaság iránt” volt.¹²

A lovagság a középkori Magyarországon egyaránt jelentette a király által alapított elit fegyveres testület tagságát, amelyhez jelentős politikai befolyás is társult.¹³ A király lovagjainak példát kellett mutatni a választékosabb viselkedéssel kapcsolatban. Károly Róbert elképzelése szerint az általa alapított lovagrend tagjainak meg kellett testesíteni a lovagság erényeit. A király elérte célját, hiszen Nagy Lajos a lovagi eszményeket még magasabb színvonalra emelte.¹⁴

Nagy Lajos halála után a Társaság hanyatlásnak indult. Néhány évtizeddel később Luxemburgi Zsigmond 1408-ban a Szent György-lovagok mellé *Sárkányrend* néven egy ahhoz hasonló, bárói rangú lovagi közösséget alapított új szabályzattal. Az új lovagrend az oszmánok és a szakadárók elleni harc mellett az uralkodó védelmét tűzte ki céljául, így hamar népszerűvé vált. Zsigmond is – más uralkodói rendek alapítóihoz hasonlóan – első sorban saját helyzetének megerősítését, a politikai széthúzás megszüntetését és a hatalom konszolidációjában kulcsszerepet játszó bárókat akarta ezzel a renddel magához kötni.

A Sárkányrend Zsigmond halála után sem szűnt meg. Albert és Erzsébet, majd Mátyás, illetve III. Frigyes is adományozott jelvényt, valószínűleg II. Ulászló is élt ezzel a lehetőséggel. Az 1480-as években pedig megindulhatott a rendnek egy már a királytól független, főnemesi társasággá váló alakulása. A kezdeményezés élén valószínűleg a Báthori család állhatott, hiszen a Báthoriak is a Sárkányölőt választották családi patrónusuknak. A középkori címerükben látható sárkányalak a mondai hagyomány szerint a család őseinek, a 13. században élt Oposnak hőstettét, az Ecsedi-láp félelmetes sárkányának Szent György segítségével való legyőzését idézi.¹⁵

⁹ CSEKE 2014, 37–42.; Mitikus sárkányölésekre épült Szent György legendája (2009).

¹⁰ *Societas fraternitas militis titulo Sancti Georgii insignata*, röviden: *Societas Beati Georgii*.

¹¹ A sárkányölő – aki április régi magyar nevét is adta (2013).

¹² Mitikus sárkányölésekre épült Szent György legendája (2009); MAGYAR 2006, 36–37.

¹³ CSEKE 2014, 42–45.

¹⁴ MAGYAR 2006, 37.

¹⁵ A sárkány lovagjai (2008).

Szent György-szimbólumok

Szent György világszerte számos város és ország pártfogója, ikonográfiája sok zászlón, valamint címeren megtalálható.¹⁶ Ezek közül Európa legrégebben ismert nemzeti jelképeinek egyike Anglia zászlója. A fehér alapon vörös kereszt sárkányölő Szent Györgyre utal, aki a 13. században lett az ország védőszentje. Később, amikor 1606-ban VI. Jakab skót király megszerezte az angol trónt, a két ország egyesülésével új lobogó jött létre, amely a György-keresztet a skót zászlóval egyesítette, ekkor született meg az ún. *Union Jack*. 1801-ben Írország is a királyság önálló részévé vált, ezzel pedig létrejött az Egyesült Királyság. A ma használatos brit lobogónak a skót zászló alapját adó kék a háttere, amelyen Írország, Anglia és Skócia keresztjei láthatók. A zászló előterében a nagy piros kereszt Szent Györgynek, Anglia védőszentjének a keresztje. A György-kereszt hátterében a piros ferde kereszt Szent Patrik keresztje, aki az írek védőszentje. A Patrik-kereszt melletti fehér kereszt pedig Szent Andrásé, Skócia védőszentjéé.¹⁷

Egy másik ismert Szent György-ábrázolás a Grúz Köztársaság címerén található, amelyet 2004. október 1-jén fogadtak el. A címer központi részén vörös színű pajzsban Szent Györgyöt ábrázolják, ahogy megöli a sárkányt. A pajzsot oldalról két oroszlan tartja, felül pedig egy korona díszíti. Lent az ország mottója olvasható: „Egységben az erő.” A címer Grúzia középkori uralkodócsaládjának a Bagratida-dinasztiának címerén alapul.

Az orosz Szent György-rendet 1769. november 26-án alapította II. Katalin orosz cárnő. A György-szalag a Szent György érdemrend szerves része, ma is széles körben elismert katonai szimbólum Oroszországban. A három fekete és két narancs csik mintázatú szalag szimbolikájáról eltérőek a vélemények. A legelterjedtebb szerint a fekete szín a füst, a narancssárga pedig a tűz jelképe. A kitüntetés eredetileg hat osztályból állt, melyek közül az első négyet a tiszteknek, a maradék kettőt az altiszteknek lehetett adományozni, a legmagasabb fokozatnak pedig a negyedik számított. Az első világháborúban számos katona és pilóta részesült ebben a kitüntetésben, amelyet önfeláldozásukért és bátorságukért nyertek el, és amelyet csak az orosz cár vagy cárnő adhatott át. A szovjet időkben a szalagnak nem volt jelentősége, a szimbólum Oroszországban 2005-ben éledt újjá, de már 1994-től ismét adományozzák. Napjainkban a György-szalagos emberek nemcsak az elesett veteránok emlékének adóznak, hanem széles körű és nemzetközi demokratikus program mellett szállnak síkra.

Szent György hadiszent mivoltának tisztelete kisebb-nagyobb megszakításokkal a magyarországi fegyveres testületeknél is nyomon követhető egészen napjainkig. A középkorból származik a harcoló katonák Szent György-érméssel kapcsolatos hiedelme, amelynek eredete vélhetően a mansfeldi tallérokra vezethető vissza. Számos történet forgott közszájon a katonákat a haláltól megvédő mansfeldi tallérokra, amelyeket a legenda szerint a Mansfeld grófok verettek ősük, I. Hoyer von Mansfeld emlékére. A gróf V. Henrik császár tábornagyaként azzal vált híressé, hogy a császár ellen irányuló felkelés leverésében (1113–1115) egyetlen csatát sem veszített. Hősiességének emlékére verették később a harmincéves háború alatt (1618–1648) az ún. Mansfeld-tallérokat, amelyek egyik oldalán az első Mansfeld gróf

¹⁶ SEAL 2001, 85.

¹⁷ Az Egyesült Királyság zászlaja (s. a.).

jelmondata szerepelt: „Én, Hoyer, ki nem születtem, csatát sohasem vesztettem”,¹⁸ másik oldalán pedig Szent György lovas képe volt látható.

A külföldi példák nyomán, a 17. század folyamán a török harcok kapcsán nálunk is készültek hasonló érmék Körmöcbányán.¹⁹ Az érem egyik oldalán sárkányölő Szent György látható *Sanctus Georgius patronus equitum*, a másikon pedig Krisztus tengeren hánykódó hajója található *In tempestate securitas* felirattal. Ezek az érmék a hagyomány szerint megvédték viselőjét szúrástól, vágástól, golyótól, a vágató lóról való leeséstől, sőt a tengeren is óvott a hátoldalán ábrázolt jelenet kapcsán.²⁰ A György-érmeket még az első és második világháborúban is viselték a katonák, ami azt jelzi, hogy kultusza ezen a vékony szálon szinte a legutóbbi időkig fennmaradt.

Szent György a Magyar Rendőrség védőszentje – A Szent György Érdemjel

Napjainkban Magyarországon a rendőrségen belül a legerősebb a Szent György-kultusz. A második világháború utáni ideológia néhány évtizede alatt az állami szervezeteknek, köztük a fegyveres testületeknek sem volt lehetősége a szentek tiszteletére. A rendszerváltás után azonban ismét megjelent Szent György kultusza. 1992-ben a rendőrség védőszentjéül választotta Szent Györgyöt, és bevezették az ún. Szent György Érdemjel adományozását is.

Az érdemjelet a munkájukat huzamos időn keresztül kiválóan végző, a közösség elé példaképpül állítható hivatásos szolgálati, kormánytisztviselői, közalkalmazotti jogviszonyban állók, valamint a rendőrség munkáját segítő személyeknek adományozzák elismerésként.²¹

A Szent György Érdemjel 42 × 42 milliméter méretű, királykékre zománcozott, élére állított, enyhén befelé ívelő szárú négyszög, amelynek közepén Magyarország 18 milliméter nagyságú zománcozott címere helyezkedik el. A címert kifelé keskenyedő sugarak díszítik. A kitüntetés anyaga tombak. Az érdemjel felett a szalagtartó karikán 12 × 8 milliméter átmérőjű díszítés van: a babérkoszorún átlósan elhelyezett rendőrbuzogány és kard található. A hátlapon, közepén két sorban *Szent György Érdemjel* felirat olvasható. Az érdemjel szalagja 40 milliméter széles világoskék selyemszalag, amelynek szélén 4-4 milliméter zöld, közepén 2 milliméter szélességű piros csík helyezkedik el. A színeket 1,5 milliméter széles fehér csíkok választják el egymástól. Az érdemjel szalagja egyenruhán, a szalagtartó karikán elhelyezett díszítés polgári ruhán a kitüntetés kítűző változataként viselhető. A kitüntetés szalagon, a bal mellen viselendő.²²

¹⁸ „Ich, Graf Hoyer, ungebohren, Hab' noch keine Schlacht verlohren.”

¹⁹ Szent György-érméknek (*Györgytallér*) nevezik azokat a Körmöcbányán vert érméket, amelyeket a harcoló katonák amulettként hordtak magukkal. Ezek az érmék kereskedelmi forgalomba nem kerültek, azokat mint amulettet használták a katonák. Az áruk sokszorosa volt a rendes érmékének, ám állítólag az ajándékba kapott Györgyérmék voltak a leghatásosabbak.

²⁰ GULYÁS 1997.

²¹ 37/2012. (VIII. 2.) BM rendelet a belügyminiszter által alapított és adományozott elismerésekről. II. fejezet: Érdemjelek. 13. Szent György Érdemjel (hatályos: 2013. VIII. 08-tól). *Magyar Közlöny*, 2012. 104. sz. 17653.

²² A Szent György Érdemjel leírása és viselési rendje. 9. melléklet a 37/2012. (VIII. 2.) BM rendelethez.

Következtetések

Az európai haderőknél a Szent György-kultusz nagy hagyományokkal rendelkezik. Min- dig kihívást jelentett azonban, hogy a legendás szent alakját a kor társadalmi igényeinek megfelelően mutassák be. A lovagrendektől az egyes fegyvernemeken keresztül a rend- védelmi és belügyi szervezetekig mind sajátos hagyományt alakítottak ki, amely idomult a szervezeti kultúrához.

Magyarországon, ahol volt ugyan hagyománya a szentek tiszteletének a haderőnél, 40 éves szünet után nem egyszerű olyan kultuszt bevezetni, amely egyszerre veszi figyelembe a hagyományt és az állomány jelenlegi igényét. Mindezt úgy, hogy a kultusz ne keltse egy már nem releváns történelmi korszak hangulatát.

Felhasznált irodalom

- 37/2012. (VIII. 2.) BM rendelet a belügyminiszter által alapított és adományozott elismerésekről. *Magyar Közlöny*, 2012. 104. sz. 17653.
- A sárkány lovagjai (2008). *mult-kor.hu*, 2008. 12. 12. Elérhető: http://mult-kor.hu/20081212_a_sarkany_lovagjai (A letöltés időpontja: 2016. 02. 03.)
- A sárkányölő – aki április régi magyar nevét is adta (2013). *Nemzetikönyvtar.blog.hu*, 2013. 04. 24. Elérhető: https://nemzetikonyvtar.blog.hu/2013/04/24/a_sarkanyolo_aki_aprilis_regi_magyar_nevet_is_adta (A letöltés időpontja: 2016. 02. 03.)
- A Szent György Érdemjel leírása és viselési rendje. 9. melléklet a 37/2012. (VIII. 2.) BM rendelethez.
- Az Egyesült Királyság zászlaja (s. a.). *Wikipédia*. Elérhető: https://hu.wikipedia.org/wiki/Az_Egyes%C3%BClt_Kir%C3%A1lys%C3%A1g_z%C3%A1szlaja (A letöltés időpontja: 2016. 02. 03.)
- CSEKE László (2014): *A lovagságról és a Szent György Lovagrendről*. Budapest, Heraldika.
- GULYÁS Éva (1997): Szent György középkori kultusza és legendája a néphagyományban. In SZABÓ László – TÁLÁS László – MADARAS László szerk: *Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve*. Szolnok, Damjanich János Múzeum sokszorosító műhelye. 187–207.
- MAGYAR Zoltán (2006): *Szent György a magyar kultúrtörténetben*. Budapest, Kairosz.
- Mitikus sárkányölésekre épült Szent György legendája (2009). *mult-kor.hu*, 2009. 04. 24. Elérhető: http://mult-kor.hu/20090424_mitikus_sarkanyolesekre_epult_szent_gyorgy_legendaja (A letöltés időpontja: 2016. 02. 03.)
- MORGAN, Giles (2006): *St George Knight, Martyr, Patron, Saint, and Dragonslayer*. Harpenden, Oldcastle Books.
- SEAL, Graham (2001): *Encyclopedia of Folk Heroes*. Oxford, ABC-Clio.
- Szent György* (s. a.). Elérhető: www.katolikus.hu/szentek/0424.html (A letöltés időpontja: 2016. 02. 03.)

Vákát oldal

Szabó Csaba

A keresztény szent helyek biztonsági helyzetének vizsgálata

Bevezetés

A kereszténység – Jézus tanítása alapján – a kezdetektől fogva a béke vallásának hirdette magát, elítélte az erőszakot és a fegyverek használatát. A keresztény helyek védelmének igénye szinte egyidős a keresztény vallás megjelenésével és térhódításával. II. Orbán pápa 1095-ben a clermont-i zsinaton hirdetett kereszties hadjáratot a muszlimok által elfoglalt keresztény helyek védelme érdekében.¹ A pápa elsődleges célként a Palesztinában található keresztény területek visszafoglalását határozta meg Európa népei számára.

Az arab uralkodók – akik Palesztina korábbi urai voltak – tiszteletben tartották a keresztény szent helyeket, tisztelték a kereszténység emlékhelyeit. Az arab uralkodókat a szeldzsuk törökök agresszív hódító politikája szorította ki a palesztin területekről. A szeldzsuk törökök nem tisztelték a keresztény helyeket és épületeket, így a keresztények vallásgyakorlásának biztosítottasága megszűnt. A szeldzsuk törökök fokozatos terjeszkedésük során meggyalázták a keresztény szent- és emlékhelyeket, valamint bántalmazták a keresztény zarándokokat.²

A keresztény szent helyek védelme azokon a területeken, ahol nem keresztény vallású államok alakultak ki, nem minden esetben biztosított. Elsődleges kérdés, hogy a keresztény vallású emberek tudják-e gyakorolni vallásukat azokon a területeken, ahol az iszlám vallás térnyerésével támadásoknak vannak kitéve.³ További kérdés, hogy az Iszlám Állam agresszív terjeszkedésével mennyire kerültek veszélybe azok a Szíria területén található keresztény szent helyek, amelyek védelmét az adott országok belügyi és rendészeti szervei nem képesek garantálni.⁴

Ezen kérdések megválaszolása során egy újabb fontos problémakör merül fel: veszélyeztetettségnek vannak-e kitéve az Európai Unió területén – köztük Magyarországon – található keresztény szent helyek? Milyen mértékben válnak (vagy válhatnak) terrorista célpontokká ezek a szent helyek, és milyen intézkedéseket tesznek (vagy képesek tenni) a terrorcselekmények megelőzése céljából az Európai Unió tagállamainak rendészeti szervei?

Meg kell vizsgálni azokat a jogi lehetőségeket és rendészeti módszereket, amelyek segítségével növelni lehet a biztonságot az európai, valamint a hazai keresztény helyek védelme érdekében. A vizsgálat során ki kell bővíteni a létfontosságú infrastruktúra

¹ TARJÁN M. (s. a.).

² OPRÁN 2006.

³ WOOD 2015.

⁴ IBRAHIM 2015.

fogalmkörét, amelynek átstrukturálásával jogi alap biztosítható a keresztény szent helyek védelme és a keresztények biztonsági helyzetének erősítése érdekében.

A szent helyek kánonjogi meghatározása

Az egyházi jogalkotó az Egyházi Törvénykönyv⁵ IV. könyvében az egyház megszentelői feladata alatt külön részben tárgyalja a szent helyeket. (1205–1243. kán.)

A Codex Iuris Canonici (CIC)⁶ először általánosan a szent helyekről (1205–1213. kán.), majd kifejezetten a templomokról (1214–1222. kán.), a kápolnákról, magán- és házi kápolnákról (1223–1229. kán.), kegyhelyekről (1230–1234. kán.), oltárokról (1235–1239. kán.), végül pedig a temetőkről (1240–1243. kán.) beszél. A keresztény helyek megfelelő védelme miatt különös jelentősége a templomoknak, a kápolnáknak a temetőknek és a temetkezési helyeknek van. A jogalkotó bemutatja a szent jelleg elnyerésének kritériumait. E szerint a szent helyek a liturgikus könyvekben előírt felszenteléssel vagy áldással nyerik el szent jellegüket (1205. kán.). A szentelés és áldás pontos bemutatása nem a liturgikus könyvekben található.⁷ A szenteléssel vagy áldással az egyházi hatóság a szent helyeket – templomokat, kápolnákat – kivieszi a mindennapi használatból.⁸ A jogalkotó a szent helyekre vonatkozó bevezető kánonban (1205. kán.) megjelöli a szent helyek küldetését. A katolikus egyház megközelítése szerint a szent helyek istentiszteletra és a hívők temetkezésére vannak rendelve.

Létfontosságú infrastruktúrák védelmének szükségessége

A 21. század új típusú kihívásainak rendszerében Európában is egyre fajsúlyosabban jelenik meg a létfontosságú infrastruktúrák védelmének a kérdésköre. Az elmúlt években, évtizedben bekövetkezett terrorcselekmények végrehajtási módjai rávilágítottak arra, hogy a terror szervezetek elsődleges célja nem feltétlenül a sok áldozatot követelő terrortámadások végrehajtása, hanem a célpontként meghatározott állam, szövetségi rendszer, nemzetközi szervezet vagy vallási közösség egységének és működésének megzavarása.⁹

A létfontosságú infrastruktúrák nagymértékben hozzájárulnak a mindennapi élet kiegyensúlyozottságának biztosításához. Az infrastruktúrák egyes elemei tökéletesen alkalmasak a terrorista személyek céljainak megvalósítására, mivel ezek a létesítmények általánosságban véve nyilvánosak, közhasználatúak, valamint a bonyolult fizikai és elektronikai védelem kivitelezhetetlensége miatt nem igényel különösebb szakértelmet a megközelíthetőségük, illetve megtámadásuk. Ebből fakadóan a rendvédelmi szervek olyan problémákkal szembesülnek, amelyek egységes megközelítést, következetes végrehajtást és a rendelkezésre álló védelmi tervek felülvizsgálatát, átdolgozását teszik szükségessé. A hosszú távú stratégiai célok meghatározásához meg kell vizsgálni a létfontosságú infrastruktúra fogalmkörét, annak egyes elemeit, tekintettel arra, hogy milyen lehetőség mu-

⁵ *Az Egyházi Törvénykönyv* (1984).

⁶ Az 1983. november. 27-én hatályba lépett Codex Iuris Canonici, vagyis Egyházi Törvénykönyv.

⁷ UJHÁZI 2008.

⁸ SCHÖCH 2007.

⁹ CHRISTIÁN 2014a, 123–137.

tatkozik az általánosan alkalmazott fogalmi viszonyok átszervezésére a keresztény szent helyek védelme érdekében.

A létfontosságú infrastruktúra fogalmának kibővítése a keresztény szent helyek védelme érdekében

Az infrastruktúra témakörének társadalmi értelemben vett megközelítése egységesnek mondható. Ebből az általános megközelítésből következően az infrastruktúra *mindazon szervezeteknek, létesítményeknek és hálózatoknak az összessége*, amelyek egy adott országon belül a lakosság életének szellemi és tárgyi feltételeit megteremtik. Tárgyilagosan leszögezhető, hogy a kritikus infrastruktúra tágabb értelmezéséhez társítható minden olyan, a lakosság érdekében szolgáltatást nyújtó létesítmény és objektum, amelyek megsemmisülése vagy használhatatlanná tétele a társadalom egészére negatív hatást gyakorol.¹⁰ *A létfontosságú infrastruktúrákra vonatkozó kibővített meghatározáson keresztül megfigyelhető, hogy a keresztény szent helyek (kápolnák, templomok, temetők, kegyhelyek) megsemmisítése vagy támadása esetén a keresztény, hívő lakosság egészsége és biztonsága kerül veszélybe.*

A létfontosságú infrastruktúrára vonatkozó definíció kibővítése érdekében szükséges tanulmányozni azokat az elengedhetetlenül fontos kritériumokat, amelyek következtében egy bizonyos infrastruktúra (vagy egyes eleme) létfontosságúnak tekinthető. Ezek meghatározásánál az adott létesítmény következő tulajdonságait kell figyelembe venni:

- *A lakossággal összefüggő hatás*

A szent helyek és a vallási élmények iránti felfokozott társadalmi igény erősödése következtében egyre kiterjedtebb, erőteljesebb a hozzájuk kapcsolódó eseményeken történő egyéni vagy csoportos részvétel.¹¹ A templom vagy imahely látogatása elsősorban vallási eredetű, de történhet a szent hely kulturális, történelmi és építészeti jelentősége miatt is.¹² A világ vallásai közül a kereszténység a legnagyobb. Követőinek száma eléri a 2 milliárd főt.¹³ Mindebből következik, hogy a keresztény szent helyek ellen elkövetett egyéni vagy csoportos támadások a lehetséges áldozatok számát és a szent hely megsemmisülését tekintve összefüggő hatást gyakorolnak a társadalom egészére.

- *Politikai és kormányzati hatás*

A keresztény szent helyek ellen elkövetett támadásoknak a politikai és az állami vezetésre közvetlen kihatást gyakorló következményeivel is számolni kell. Az államnak kötelessége megvédenie állampolgárait az erőszakos támadásokkal szemben. A keresztényeket ért atrocitás – rendészeti szempontból – speciális támadásnak minősíthető, hiszen egy olyan társadalmi közegben és infrastruktúrában éri őket, ahol teljes mértékben ki vannak szolgáltatva. Mindez úgy látvány, mint pszichológiai hatás tekintetében erőteljesebb hatást gyakorol a társadalom tagjaira. Össztársadalmi igény, illetve elvárás a társadalom részéről, hogy biztonságban

¹⁰ BOGNÁR (s. a.).

¹¹ Sulyok – Mártonné Máthé 2014.

¹² Mester 2006.

¹³ Ezt követi az iszlám (1,4 milliárd hívő), a hindu (900 millió hívő), a buddhista (500 millió hívő), a szikh (23 millió hívő), majd a zsidó (14 millió hívő) vallás.

gyakorolhassák vallásukat a keresztény szent helyeken. Ennek a védelemnek a megteremtése egy támadást követően lényegesen nagyobb nyomást helyez mind a kormányzati, mind a politikai szereplőkre. Amennyiben ennek a felfokozott társadalmi igénynek a politikai és a kormányzati szereplők nem tudnak megfelelni, a kormányzat egészének vagy egyes részeinek átstrukturálása is bekövetkezhet.¹⁴

- *Pszichológiai hatás*

A társadalom egyes közösségei ellen irányuló támadások vizsgálatait végző kutatók megállapították, hogy a támadásokat követően – időarányosan lebontva – kimutathatóvá váltak azok a pszichológiai hatások, amelyek jelentős változásokat okoztak a társadalomban, a közösségekben, valamint az egyéneknél. A pszichológiai hatások erőteljesebben mérhetőek az incidenst követő két hétben, majd folyamatos csökkenés következik be a hatodik hónap elteltével. A kutatások feltárták, hogy a pszichológiai hatások a támadás évfordulóján ismét erőteljesebben érezhetőek.¹⁵

Különböző szempontok alapján végzett kutatások felfedték, hogy a terrortámadások következtében elvesztett vagy megsérült gyermekek látványa erőteljesebb pszichológiai hatást váltott ki a társadalom tagjaiból.¹⁶ További vizsgálatok elvégzése során az is kiderült, hogy azoknál az iskolás gyermekeknél, akik közvetlenül átéltek terrorista vagy fegyveres támadást (melyek során iskolatársaik váltak áldozatokká), a pszichológiai hatások következményei még évek múlva is megfigyelhetőek voltak.¹⁷

Arra nincsenek konkrét kutatások, hogy milyen gyakorisággal és létszámban látogatják a templomokat – és a keresztény szent helyeket – gyermekek, azonban arra vonatkozóan találunk adatokat, hogy az elmúlt évtizedekben hány gyermek esett áldozatul szent helyeket ért terrorcselekménynek:¹⁸

- 1956. április 11. Sáfir (Izrael): egy zsinagóga ellen hajtott végre támadást fegyveresek. Három gyermek vesztette életét.¹⁹
- 1963. szeptember 15-én az Alabama (USA) államban található Birmingham városban pokolgép robbant a 16. utcában található baptista egyház épületében, ahol négy gyermek vesztette életét.²⁰
- 2004. március 2-án Kerbela (Irak): egy keresztény gyülekezetben hajtott végre támadást egy öngyilkos merénylő, aminek következtében 121 fő vesztette életét, köztük 15 gyermek.²¹

¹⁴ WHITE 2012, 129–130.

¹⁵ WHALLEY–BREWEN 2007.

¹⁶ GURWITCH–SITTERLE–YOUNG 2002, 327–357.

¹⁷ TUCKER et al. 2002.

¹⁸ Megjegyzendő, hogy számos terrortámadás kifejezetten arra irányult, hogy gyermekek sérelmére kövessék el azokat. Az ilyen célú terrortámadások mérhetően nagyobb hatást gyakorolnak a társadalom tagjaira és a politikai és kormányzati szervekre. Meg kell jegyezni azt is, hogy egyre több fegyveres támadás történik közép- és felsőoktatási intézményekben; elsősorban az Amerikai Egyesült Államokban, ahol a támadó lőfegyverek birtoklásával és szabad hozzáféréssel összefüggésben egyébként is magas a gyermekek sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények száma.

¹⁹ JOHNSTON (s. a.).

²⁰ *About the 1963 Birmingham Bombing* (s. a.).

²¹ *Suicide Bombing in the Beit Yisrael Neighborhood in Jerusalem* (2002).

A keresztény szent helyek (kiemelten a templomok, valamint a keresztények nyilvános gyülekezőhelyei) szolgáltatják a legkönnyebb célpontot a terrorcselekményt elkövetni szándékozó személyeknek. Ez érthető, mivel a keresztény szent helyek védelme sem rendészeti, sem magánbiztonsági formában nem valósul meg. Ezek lehetnek szervezett vagy egyéni támadások. A létfontosságú infrastruktúra fogalomkörének meghatározásánál több egy mástól eltérő kritériumot kell figyelembe venni. A jogalkotási folyamat során figyelembe kell venni a keresztény szent helyeknek, legfőképpen a templomoknak a tárgykörbe történő beemelését.²² *Ezt elsősorban az adott infrastruktúrát ért támadások gyakoriságával és a bekövetkezett veszteségek nagyságával lehet igazolni.* Európán kívüli példákon keresztül bizonyítható, hogy egyre több áldozatot követelnek a keresztényeket és a szent helyeket ért közvetlen terrortámadások, amelyeknek állami vagy magánbiztonsági védelme egyáltalán nem, vagy nem megfelelő formában biztosított.

A keresztény templomok ellen tervezett terrorcselekményeket nagyon nehéz megelőzni, azonban találunk rá nemzetközi példát, hogy a hatékony rendőrségi felderítés és nyomozati munka képes megakadályozni ezeket.²³ A következő fejezetben bemutatjuk a templomokat ért támadásokat. Elemezzük azokat az összefüggéseket, amelyek vizsgálata hozzájárulhat a keresztény szent helyek hatékony védelmének rendőrségi és magánbiztonsági szempontból történő biztosításához.

A templomokat ért egyes támadások rendészeti sajátosságainak vizsgálata

A létfontosságú infrastruktúrák védelmével kapcsolatban Magyarország számos nemzetközi példát használ fel a nemzeti infrastruktúra-koncepció kialakításához. Egy, a létfontosságú infrastruktúrák védelmére vonatkozó egységes és átfogó európai biztonsági program alapjait, továbbá igényét olyan súlyos következményekkel járó terrorcselekmények jelentették, amelyek például 2004 márciusában Madridban vagy 2007 júliusában Londonban történtek.²⁴ Ezek rávilágítottak arra, hogy egyes létfontosságú infrastruktúrák védelme nem kellő mértékben biztosított, így olyan egységes megoldásra van szükség, amelynek segítségével fokozni lehet az európai szintű megelőzést és a hatósági reagálás hatékonyságát.²⁵

A keresztény szent helyek védelme érdekében indokolt vizsgálni az infrastruktúra egyes elemeit és a váratlan eseményekre, valamint a sebezhetőségre vonatkozó információkat.²⁶ A keresztény szent helyeket nem lehet minden váratlan vagy előre látható veszéllyel szemben megvédeni. Első lépésként a *kockázatkezelési technikákat* kell meghatározni, és egy működőképes sorrendet kell felállítani arra vonatkozóan, hogy melyek azok a keresztény szent helyek, amelyek a legnagyobb veszélynek vannak kitéve egy adott országon

²² A létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény.

²³ Keresztény templomok ellen követett volna el támadást (2015).

²⁴ Szűcs 2013.

²⁵ Borz László (s. a.). Az Európai Tanács 2014. október 20-án elfogadta *A létfontosságú infrastruktúrák védelme a terrorizmus elleni küzdelemben* című közleményt, amelyben javaslatokat fogalmazott meg a létfontosságú infrastruktúrák hatékonyabb védelme és a lehetséges terrortámadások megelőzése érdekében.

²⁶ LISZKAYNÉ NAGY 2008, 88–91.

belül. Meg kell határozni a szent helyek védelme szempontjából releváns, az *elhelyezkedésére*, a *megközelíthetőségre* és a *látogatottságra* vonatkozó biztonságvédelmi adatokat. Ezen adatok birtokában lehet megállapítani a *biztonsági kockázat mértékét*. Amennyiben a biztonsági kockázat kimutatható, ki kell jelölni azokat a rendészeti, nemzetbiztonsági szervezetet, amelyek az adott kockázati tényező csökkentésére irányuló intézkedések meghozatalát és végrehajtását biztosítani tudják. A keresztény szent helyek biztonságának megteremtése és a védelem kialakítása több biztonsági módszer együttes alkalmazásával valósítható meg.²⁷ Meg kell vizsgálni azokat az eseményeket, ahol a szent helyek célzott támadása bekövetkezett.

A külföldi keresztény szent helyeket ért terrorcselekményeket vizsgálva láthatjuk, hogy elsősorban a templomokat érik terrortámadások.²⁸ A keresztényeket ért támadások nemcsak az iszlám világban, hanem az Amerikai Egyesült Államokban, Ausztráliában és Európában is megjelentek az elmúlt időszakban. Támadások alatt nem csak a klasszikus értelemben vett terrortámadásokat kell érteni. Több esetben történtek zaklatások, verbális támadások, valamint kisebb fizikai atrocitások.²⁹ Nem ritka a szent helyek megrongálása és/vagy lerombolása,³⁰ a keresztény sírok meggyalázása.³¹

A keresztény szent helyek ellen elkövetett, halálos áldozatokat is követelő támadásokat elsősorban öngyilkos merénylők követik el robbanóanyagok felhasználásával. Ezek elemzéséből kitűnik, hogy – nagy többségben – *nappal, a szent hely nyitvatartási idejében, kiemelt tömegrendezvény* megtartásakor követik el azokat. A terrorcselekményt végrehajtó személyek elsődleges célja a szent helynek teret adó infrastruktúrába bejutni és ott a lehető legnagyobb mértékű pusztítást véghezvinni. Amennyiben a bejutás nehézkes vagy lehetetlen, abban az esetben a szent hely közvetlen közelében valósul meg a rombolás.³²

Egy Pakisztánban történt támadás során két öngyilkos merénylő robbantott pokolgépet egy keresztény templomban. Az egyik öngyilkos merénylőt a templom bejáratánál biztosítási feladatokat ellátó rendőr tartóztatta fel, aki az igazoltatás közben hozta működésbe a pokolgépet. A másik támadó kézfegyverrel lelőtte az egyik biztonsági őrt, így sikerült bejutnia a templom belsejébe, és ekkor hozta működésbe a második pokolgépet. A robbantások következményeként 80 ember meghalt, és közel 120 fő megsebesült.

A terrorcselekmények végrehajtása során az elkövető személyek elsősorban robbanóanyagot vagy támadó kézfegyvereket használnak. Mindkettő sajátossága a nagy pusztítóképeség, a könnyű kezelhetőség, a könnyű beszerezhetőség és megfizethetőség. Az általános rendészeti feladatok végrehajtásával megbízott szervek ezeknél a fegyvereknél általában kisebb tűzerejű fegyverekkel rendelkeznek. Egyre inkább megfigyelhető tendencia, hogy

²⁷ Megjegyzendő, hogy sem az Európai Unió, sem Magyarország területén található keresztény szent helyek (templomok) állami vagy magánbiztonsági védelmére a jelenlegi biztonsági környezetben nem mutatkozik szükség. A keresztény szent helyek, kiemelten a templomok terrorveszélyeztetettségének szintje a jelenlegi biztonsági helyzetben alacsony prioritású.

²⁸ 14 Christians Killed in Pakistan Church Bombings (2015).

²⁹ IBRAHIM 2014.

³⁰ Attacks on Church in East Jerusalem Grow More Intense (2014).

³¹ 15 Christians Held in Pakistan Under Blasphemy Law (2014).

³² SHERAZI 2015.

a terrorcselekményeket elkövető személyek olyan eszközök igénybevételére kényszerülnek, amelyek könnyen hozzáférhetőek, és az emberi élet kioltására alkalmasak.³³

A lőfegyverek és robbanóanyagok egységes hatósági ellenőrzésének szigorításával azok az eszközök kerülnek előtérbe terrorcselekmények vagy bűncselekmények elkövetése során, amelyek bárhol legálisan beszerezhetőek. Az Iszlám Állam fegyveresei a franciaországi Rouen városában a helyi katolikus templomban ejtették túszul a templom plébánosát, két apácát, valamint több más személyt is.³⁴ A terroristák a szentmise idejét használták ki, és ez alatt a templom hátsó bejáratán keresztül mentek be a szent helyre. A terroristák késekkel követték el a támadást, amelynek során a templom plébánosát megölték, és több személyt megsebesítettek. Elemzők rámutattak, hogy a keresztény szent helyek további támadásoknak lehetnek kitéve Európa-szerte, mivel az Iszlám Állam terroristái már korábban is megkíséreltek támadást indítani keresztény szent helyek ellen Franciaországban; azonban a francia nemzetbiztonsági szolgálatok még időben meg tudták akadályozni a terrorcselekmények elkövetését.³⁵

A terrorcselekmények rávilágítanak arra a tényre, hogy a templomok védelme megvalósítható a támadást végrehajtani szándékozó személy (vagy személyek) templom falain kívül tartásával. Mindazonáltal látható, hogy ebben az esetben a veszély mértéke hatványozottan növekszik a templom közelében tartózkodó emberekre nézve. A hatékony védelem, illetve a biztonság megteremtése érdekében kiemelt fontosságú összetevőnek minősíthető, hogy a támadást végrehajtók már a keresztény szent helyek megközelítése közben kiszűrhetővé, megállíthatóvá váljanak. A megelőzés hatékonyságának növelése érdekében súlyponti tényezőkként értékelhetőek az egyes országok nemzetbiztonsági szolgálatainak prevenció, felderítő és elhárító tevékenységei. Erre jó példa a német nemzetbiztonsági szektor működési rendszere.

A német Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatalon (BfV) belül hat részleg található kifejezetten az egyes nemzetbiztonsági kihívások felderítésére és elhárítására. A szabotázsakciók elhárítását külön részleg végzi. A Német Hírszerző Szolgálaton (BND) belül külön igazgatóság végez információgyűjtést és elemzést a vallási alapon szerveződő terrorszervezetekre vonatkozóan.³⁶ A német nemzetbiztonsági szektor egyedülálló struktúrájából adódóan igyekszik az eseményekre és a nemzetbiztonsági kihívásokra reagálni. Mivel a német nemzetbiztonsági szektor prevenció tevékenységével összefüggésben figyelembe veszi a társadalmi, a vallási és a nemzetközi kihívásokat, ezért a szent helyek védelme érdekében végzett munkájuk hatékonysága jelentős.

Meg kell vizsgálni, hogy a templomok építészeti kialakításának elemzésével milyen lehetőségeket tárhatunk fel a külső és belső védelem hatékonyabb kialakítása érdekében.

³³ 84-en haltak meg a nizzai terrortámadásban (2016). A terrortámadás során a cselekményt végrehajtó személy egy teherautóval behajtott az ünneplő tömegbe Nizzában. A támadó, egy 31 éves tunéziai származású nizzai férfi a teherautót használta eszközként, hogy minél több áldozata legyen a terrorcselekménynek. Mindazonáltal meg kell jegyezni, hogy a teherautón robbanóanyag és támadó jellegű lőfegyverek is voltak.

³⁴ ISIS-esek ejtettek túszoikat egy francia templomban, egy 84 éves papot megöltek (2016).

³⁵ France Church Attack: Priest Killed by Two 'IS Militants' (2016).

³⁶ UJHÁZI 2014, 94.

A templomok építészetében bekövetkezett változások a biztonság és a védelem kialakítása szempontjából

A keresztény templomok – a középkortól napjainkig változatlanul – a vallási kultusz szolgálata, vagyis az eszmei szerep betöltése érdekében épültek. Évszázadokon keresztül a települések legfontosabb középületei közé tartoztak, nem volt ritka, hogy a templom volt a település egyetlen kőből épült épülete.³⁷ Védelmi szerepet is betöltöttek, mivel lényegesen nagyobb biztonságot nyújtottak a lakóházaknál egy támadás esetén. Magyarországon elsősorban a szász nemzetiségű települések jeleskedtek a templomerődök építésében, amelyek már aktív védelmet is nyújtottak. Magyarországon az erődített templomok magas kőfallal voltak körülvéve, azonban mára már csak alacsony kőfalkerítés jelzi az egykori védelmi funkciót.³⁸ A 18. század közepéig a templomok és az azokat övező védőfalak jelentették a lakosság legfőbb oltalmazó menedékét. Ezt követően a templomok elvesztették legfőbb védelmi szerepüket. A struktúráját tekintve is egyre inkább a látvány és a monumentalitás lett a meghatározó a tervezés, illetve az építés során.

Ha megnézzük a 20. század különböző időszakaiban épült templomokat, akkor indokoltnak tűnik a kérdés: a modern templomok építészetében megjelennek-e azok a biztonsági szempontok, amelyek a középkorban épült templomokra jellemzőek voltak?

A rendszerváltást követő időszakban Magyarországon épült templomok építése során előtérbe került az olyan természetes anyagok, mint a natúr fa, és olyan meghatározó építőanyagok, mint a natúr téglá, továbbá a fém használata.³⁹ A keresztény szent helyeket ért terrortámadások során az elkövetők többnyire robbantásos támadást követnek el. A templomok zárt terében történő robbanások során a legnagyobb sérüléssel járó veszélyt a repeszek által okozott sérülések jelentik. A modern templomok fém, fa és üveg részei hatványozottan nagyobb veszélyt jelentenek egy zárt térben történő robbanás során a templomban tartózkodó személyekre a repeszhatás miatt, mint a középkori templomok. További veszélyt jelent még az is, hogy a robbanáskor keletkező közvetlen lángthatás a modern templomok esetében nagyobb tüzet képes eredményezni a felhasznált anyagok égési hatásfoka miatt. Ezáltal a sérülések kockázati mértéke is megnövekszik.⁴⁰

Mivel a keresztény szent helyek közül elsősorban a templomok vannak kitéve a veszélyeknek, ezért ezen épületek biztonságát szükséges erősíteni, hogy a benne tartózkodó személyek védelme megvalósulhasson. Mivel a templomok átépítéssel történő biztonságosabbá tétele – a felmerülő költségek miatt – nem lehetséges alternatíva, ezért az élőerővel, illetve a technikai eszközökkel való őrzést, valamint védelmet kell előtérbe helyezni. A templomok optimális biztonságának kiépítése érdekében egy komplex védelmi rendszer létrehozására kell törekedni, amelynek segítségével a fennálló kockázati tényezők arányszáma csökkenthető. E feladat megvalósításában kiemelkedő szerepet kap a mechanikai

³⁷ MAROSI 1968.

³⁸ VÁLYI 1991, 76. A szerző kifejti, hogy a templomerődök építését és a templomok védelmi funkciójának erősítését nem csak a Magyarország területén található templomok esetében hajtották végre. Az európai templomokat is annak függvényében erősítették és korszerűsítették, amilyen mértékben az adott történelmi korszak háborúi és a templomokat ért sorozatos támadások azt megkívánták.

³⁹ NÉMETH 2008.

⁴⁰ HERNÁD 2009.

és fizikai védelem, az elektronikai jelzőrendszer, az élőerős védelem, továbbá a különböző szervezeti intézkedések.⁴¹

A felsorolt tényezők még így sem nyújtanak teljes védelmet, ezért szükséges a maradék kockázati összetevők részletes elemzése.⁴² Ez érthető, hiszen egy hatékony – szakmailag alátámasztott – kockázatelemzés segítségével (a templomok védelmében) felállított komplex védelmi rendszer a kevésbé jellemző és/vagy várható veszélyforrásokra nem, vagy csak részben reagál, így a rendelkezésre álló erőket és eszközöket a valós veszélyhelyzetek megelőzésére és kiszűrésére lehet fordítani.

A keresztény szent helyek védelmi szerepének erősítése

A keresztény szent helyek ellen elkövetett terrortámadások bizonyítják, hogy azok veszélyeztetettsége valós fenyegetettséget jelent. Azoknak az országoknak a keresztény szent helyei is veszélyeztetettek, ahol még nem történtek terrorcselekmények. Az európai keresztény szent helyek elleni terrorfenyegetettség már nyílt formában is megjelenik az Iszlám Állam kommunikációjában.⁴³ Ezeket megvizsgálva látható, hogy az Iszlám Állam tervei között szerepel, hogy turistáknak álcázott nőket küldenek Európába, hogy ilyen formán támadhassák az európai keresztény szent helyeket és a híveket. Ezeknek a támadásoknak a megakadályozása – és egyben a keresztény szent helyek védelme – nagyon nehézkes és bonyolult feladat.

A keresztény szent helyek ellen irányuló támadások vizsgálatát két fontos irányból tanácsos megközelíteni. Az *egyik megközelítésben* azokat a támadásokat kell megvizsgálni, amelyeknél a fajgyűlölet a fő motivációs tényező.⁴⁴ Ezen atrocitások földrajzilag jól behatárolható területeken történnek (jellemzően az Amerikai Egyesült Államokban), nagy többségben színes bőrű lakosok által nagy számban látogatott templomokban, kiemelten kézi fegyverekkel – túlnyomóan – magányos támadók által.

Az esetek vizsgálatából feltérképezhetők a keresztények elleni támadást elkövető személyek közös motívumainak egyes elemei:

- fajgyűlölet
- kézi lőfegyverek iránti rajongás;
- nagy fokú vallásosság és vallásos életvitel;
- átlag feletti bibliaismeret;
- nagy fokú harag és gyűlölet egyes társadalmi csoportok irányába;
- gyermekkorban vagy kamaszkorban a családon belül elszenvedett lelki és/vagy fizikai sérülések;
- a támadás során az elkövető más faji vagy vallási csoportosulások ellen követi el a támadást, mint amit önmaga vall vagy képvisel.

⁴¹ CHRISTIÁN 2014b, 12.

⁴² A templomok védelmi rendszerének kiépítése érdekében az alábbi technikai eszközök használata válhat szükségessé: kültéri videomegfigyelő rendszerek, elektronikus behatolásjelző rendszerek, kültéri mechanikai védelem, beléptetőrendszerek.

⁴³ AKBAR 2015.

⁴⁴ STUART – PÉREZ-PEÑA 2015.

A New York-i támadásokat követően a helyi lelkipásztorok kérését fogalmazták meg a rendőrség felé a színes bőrű kisebbség által jelentős számban látogatott templomok hosszú távú rendőrségi védelmének biztosítása érdekében.⁴⁵ A New York-i rendőrség a további támadások megelőzése céljából erőket és eszközöket csoportosított át. Azonban látni kell, hogy a rendőri készség csak egy bizonyos időkeretben tartható fent. A rendőrségi jelenlét fokozását követően a rasszista támadások eltolódása figyelhető meg. A rendőrség a nyílt és látható védelem kialakítása mellett foglalt állást, amely értelmében egyenruhás rendőrök látnak el külső szolgálatot a templomok közvetlen közelében, illetve a bejáratoknál.

A *másik megközelítésben* azokat a keresztény szent helyek elleni támadásokat kell megvizsgálni, amelyeknek az iszlám szélsőségesek az elkövetői. Mindazonáltal meg kell említeni, hogy India egyes részein – főleg vidéken, de egyre sűrűbben a városokban is – a hindu szélsőségesek egyre nagyobb számban hajtanak végre támadásokat keresztény templomok ellen. A támadások során a radikálisok megszenteltetik a templomokat, megrongálják a szöszéket és a templomok berendezéseit.⁴⁶

Egyre inkább teret nyer az az európai meggyőződés, hogy az európai keresztény szent helyek és templomok is veszélynek vannak kitéve. Ezt erősíti, hogy az Egyesült Királyságban az egyházi vezetők hívták fel a figyelmet a szent helyek elleni támadások lehetséges veszélyeire, és kérték a rendőrség közreműködését e lehetséges cselekmények megelőzésére.⁴⁷ Egyre nagyobb közbiztonsági problémát jelent Európában, hogy a muszlim bevándorlók keresztény templomokat fosztanak ki és rongálnak meg az iszlám nevében. Franciaországban a kormányzat a katonaság és a rendőrség egységeit helyezte készenlétbe a katolikus templomok elleni támadások megakadályozása érdekében. A rendőrségi műveletek eredményeként több olyan dzsihadista személyt tartóztattak le, akiknél *kézi lőfegyvereket, golyóálló mellényeket és hamis rendőrségi egyenruhákat* találtak. A dzsihadista terroristák keresztény templomok ellen akartak terrorcselekményeket végrehajtani.⁴⁸

További rendészeti és nemzetbiztonsági kockázatot jelent az Európába érkező migránsoknak a katolikus egyház részéről történő befogadása, ellátása. Ferenc pápa valódi veszélynek nevezte, hogy az Iszlám Állam terroristái beszivároghatnak a menekültek között Európába. Véleménye szerint még a Vatikán is veszélynek lehet kitéve. Az Iszlám Állam korábban kijelentette, hogy ki óhajtja tüzni a kalifátus zászlaját a Szent Péter-bazilikára. Mindezek ellenére Ferenc pápa továbbra is a menekültek befogadására szólította fel a katolikusokat.⁴⁹

A keresztény szent helyek védelmét és a támadások megelőzését rendészeti szempontból csak a rendészeti erők és eszközök jelentős megnövelésével, azok hatékony felhasználásával lehet biztosítani. Ebben az esetben kiemelt szerepet kapnak az európai uniós tagállamok nemzetbiztonsági szolgálatainak információi, amelyek segítségével a rend-

⁴⁵ UWIMANA 2015.

⁴⁶ SMITH 2015.

⁴⁷ SHERWOOD 2015.

⁴⁸ LANE 2015. A cikk szerzője kifejti, hogy a francia katonaság és rendőrség több száz fővel biztosítja a hívők által nagy számban látogatott katolikus templomok őrzését.

⁴⁹ Ferenc pápa: Beszivároghatnak az Iszlám Állam terroristái a menekültek közé (2015).

őrség bűnmegelőzési hatékonysága jelentős mértékben javítható.⁵⁰ A rendészeti szervek az őrzés-védelem és a járőrszolgálat fokozása tekintetében tudnák hatékonyan biztosítani a keresztény szent helyek, kiemelten a templomok védelmét. Mindazonáltal ezek nagy száma és szétszórt elhelyezkedése következtében ennek a rendészeti formának az alkalmazásával – a hatékonyság tekintetében – csekély eredmény érhető el akár az egyéni bűncselekményt elkövető személyekkel, akár a terrortámadások megakadályozásával szemben. A rendészeti struktúra meghatározásánál figyelembe kell venni, hogy a rendészeti szervek azon keresztény szent helyek védelmét lássák el elsődlegesen, amelyeket nagyobb számban látogatnak hívek, és ahol az európai keresztény műemlékek, értékek megsemmisülése pótolhatatlan veszteséget okozna.

Magyarország tekintetében a jelentős számú látogatót vonzó keresztény szent helyek elsősorban a fővárosban található egyes templomok (Szent István-bazilika, Nagyboldogasszony- vagy Mátyás-templom), de turisztikailag nagy jelentőségű templomokat találhatunk még Esztergomban, Tihanyban, Pannonhalmán, Egerben, Veszprémben és Debrecenben is.⁵¹

Következtetések

A keresztények a világ különböző pontjain eltérő biztonsági körülmények között élnek. A biztonsági körülmények mértéke elsősorban az állam stabilitásában, a világpolitikai szereplők tevékenységében és a rendészeti szervek hatékonyságában mérhető. Egyes Európán kívüli országokban a terrorista személyek elsődleges célpontjai között szerepelnek a szent helyek. De az Iszlám Állam részéről is nyílt fenyegetésekkel találkozhatunk az európai szent helyek elleni támadások végrehajtására vonatkozóan.

A tanulmány arra keresett válaszokat, hogy a keresztény szent helyek – kiemelten a templomok – rendészeti szempontból történő védelme milyen formában valósítható meg. Jelenleg sem Magyarországon, sem az Európai Unióban nem részesülnek a keresztény szent helyek különleges védelemben az állam részéről, mindazonáltal egyes templomok kiemelt figyelmet kapnak a nemzetbiztonsági és rendészeti szervek részéről. Jelen helyzetben a biztonsági feltételeket minden egyházközségnek magának kell megteremtenie, mindazonáltal az államnak ez kötelessége lenne a szabad vallásgyakorlás elve értelmében.

A tanulmány egy olyan elgondolást vett alapul, amely szerint a keresztény szent helyek nagy száma és sajátossága miatt a létfontosságú infrastruktúrák közé kellene sorolni azokat, így biztos alapokat lehetne teremteni védelmük érdekében. A létfontosságú infrastruktúrák védelme egy olyan komplex, magas szinten koordinált és különleges felkészülést igénylő védelmi igazgatási feladat, amelyben a lehető legkörültekintőbb működtetésre kell töreked-

⁵⁰ Természetesen van együttműködés a nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendőrség között, figyelembe véve, hogy az utóbbi időben főként a Közel-Keleten és Afrikában jelentős támadásoknak vannak kitéve a keresztény szent helyek, de ki kell emelni a kopt keresztények egyiptomi helyzetét is. Magyarország esetében ez a téma nem annyira frekvenciált. A rendőrségi érdeklődés csak abban az esetben aktivizálódik, ha a keresztények biztonságát veszélyeztető fenyegetésről szóló bejelentés történik, vagy ilyen információ kerül napvilágra. Ez az információ akár a hazai nemzetbiztonsági szolgálatoktól is érkezhethet a rendőrség irányába. Rendészeti vagy nyomozati munka csak konkrét információ birtokában végezhető ebben az esetben is.

⁵¹ A magyarországi szent helyek látogatottságára vonatkozóan nem találunk pontos számadatokat, azonban Csizmazia Bulcsú *Turisták a templomban* című tanulmányában kifejti, hogy a tihanyi apátságot éves szinten több mint 200 ezer turista keresi fel. CSIZMAZIA 2005.

ni annak érdekében, hogy a mindennapi életünk folyamatosságát biztosító infrastruktúrák rendelkezésre állása biztosítva legyen. *A hitélet gyakorlásának folytonossága, állandósága, valamint a keresztény szent helyek épségének fontossága szükségessé teszi a létfontosságú infrastruktúra fogalomkörének a kibővítését.*

Az európai uniós törekvések felhívják a figyelmet arra, hogy a terror jelentette veszélyeken kívül számos más tényező és esemény is okot adhat egyes infrastruktúrák védelmének kialakítására vagy megerősítésére. Azokban az Európán kívüli országokban, ahol a keresztény szent helyek elleni támadások kiemelt veszélyt jelentenek, az állam a rendészeti szervek hatékony alkalmazásával igyekszik elejét venni a terrorcselekmények bekövetkezésének. Az Európai Unióban jelentős mértékben megnövekedett a keresztény szent helyek elleni terrortámadások kockázati mutatója, mivel már valós terrortámadások végrehajtása is bekövetkezett. Ebben az esetben egy összetett és szerteágazó biztonsági akcióterv kidolgozása válik szükségessé a hatékony védelem kialakítása érdekében.

Ákár európai, akár hazai szempontból vizsgáljuk a keresztény szent helyek védelmével kapcsolatos biztonsági kérdéseket, elengedhetetlen, hogy a keresztény szent helyek létfontosságú infrastruktúráként történő azonosítása és kijelölési folyamata két- vagy többoldalú egyeztetések lebonyolításával történjen meg. Lényeges szempont, hogy a hatáskörrel rendelkező minisztériumok az érintett egyházak bevonásával hozzák meg a keresztény szent helyek védelmére vonatkozó – jogszabályi, rendészeti – döntéseket. A létfontosságú infrastruktúrákra vonatkozó szabályozás jogalkotói oldalról történő átdolgozásával kialakítható a keresztény szent helyek infrastruktúra-védelmének horizontális kritériumrendszere. A keresztény szent helyek hatékony védelméhez azok tulajdonosai, üzemeltetői, valamint az állami hatóságok következetes és együttműködő partnerségére van szükség.

Felhasznált irodalom

2012. évi CLXVI. törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről.
- 14 Christians Killed in Pakistan Church Bombings (2015). *The Catholic Herald* (online), 2015. 03. 16. Elérhető: www.catholicherald.co.uk/news/2015/03/16/14-christians-killed-in-pakistan-church-bombings (A letöltés időpontja: 2015. 10. 14.)
- 15 Christians Held in Pakistan Under Blasphemy Law. *Daily Pioneer* (online), 2014. 09. 06. Elérhető: www.dailypioneer.com/world/15-christians-held-in-pakistan-under-blasphemy-law.html (A letöltés időpontja: 2015. 10. 14.)
- 84-en haltak meg a nizzai terrortámadásban. *Index.hu* (online), 2016. 07. 14. Elérhető: http://index.hu/kulfold/2016/07/14/a_tomegbe_hajtott_egy_teherauto_a_nizzai_parti_setanyon (A letöltés időpontja: 2016. 07. 26.)
- About the 1963 Birmingham Bombing* (s. a.). Elérhető: www.english.illinois.edu/maps/poets/m_r/randall/birmingham.htm (A letöltés időpontja: 2015. 10. 10.)
- AKBAR, Jay (2015): ISIS 'to Send Members of Feared All-Female Police to Europe Disguised as Tourists to Attack Holy Sites and Spark Religious War against Christians'. *Daily Mail Online*, 2015. 07. 13. Elérhető: www.dailymail.co.uk/news/article-3159004/ISIS-send-members-feared-female-police-Europe-disguised-tourists-attack-holy-sites-spark-religious-war-against-Christians.html (A letöltés időpontja: 2015. 10. 27.)

- Attacks on Church in East Jerusalem Grow More Intense (2014). *Morning Star News* (online), 2014. 09. 30. Elérhető: <http://morningstarnews.org/2014/09/attacks-on-church-in-east-jerusalem-grow-more-intense> (A letöltés időpontja: 2015. 10. 14.)
- Az Egyházi Törvénykönyv* (1984). ERDŐ Péter ford. Budapest, Szent István Társulat.
- BOGNÁR Balázs (s. a.): *A létfontosságú rendszerek és létesítmények védelme*. Elérhető: www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/452-a-letfontossagu-rendszerek-es-letesitmenyek-vedelme.pdf (A letöltés időpontja: 2015. 11. 09.)
- BOTZ László (s. a.): *A NATO, az EU és a kritikus infrastruktúrák védelme*. Elérhető: www.vedelem.hu/letoltes/tanulmany/tan452.pdf (A letöltés időpontja: 2015. 10. 13.)
- CHRISTIÁN László szerk. (2014a): *Biztonságtechnika*. Budapest, Nemzeti Közszerződési Egyetem.
- CHRISTIÁN László szerk. (2014b): *Létesítményvédelem*. Budapest, Nemzeti Közszerződési Egyetem.
- CSIZMAZIA Bulcsú (2005): *Turisták a templomban*. Elérhető: <http://tihany.osb.hu/kalendarium/2005/turistakatemplomban.html> (A letöltés időpontja: 2015. 11. 02.)
- Ferenc pápa: Beszivaroghatnak az Iszlám Állam terroristái a menekültek közé (2015). *Mandiner* (online), 2015. 09. 15. Elérhető: http://keresztény.mandiner.hu/cikk/20150915_ferenc_papa_beszivaroghatnak_az_iszlam_allam_terroristai_a_menekultek_koze (A letöltés időpontja: 2015. 02. 02.)
- France Church Attack: Priest Killed by Two 'IS Militants' (2016). *BBC* (online), 2016. 07. 26. Elérhető: www.bbc.com/news/world-europe-36892785 (A letöltés időpontja: 2016. 07. 26.)
- GURWITCH, R. H. – SITTERLE, K. S. – YOUNG, B. H. (2002): *The Aftermath of Terrorism*. Washington, D. C., American Psychological Association.
- HERNÁD Mária (2009): A robbanás fizikai hatásai és az élőerő védelmének lehetőségei. *Hadmérnök*, 4. évf. 3. sz. 80–84.
- IBRAHIM, Raymond (2014): *Christians and Churches Attacked in the West*. New York City, Gatestone Institute. Elérhető: www.gatestoneinstitute.org/4966/christians-churches-attacked (A letöltés időpontja: 2015. 10. 14.)
- IBRAHIM, Raymond (2015): "Islamic! Islamic!" Muslim Persecutions of Christians. *Gatestone Institute*, 2015. 06. 20. Elérhető: www.gatestoneinstitute.org/6001/islamic-persecution (A letöltés időpontja: 2015. 09. 05.)
- ISIS-esek ejtettek túszoikat egy francia templomban, egy 84 éves papot megöltek. *Index.hu* (online), 2016. 07. 26. Elérhető: http://index.hu/kulfold/2016/07/26/franciaorszag_rouen_tuszejtes (A letöltés időpontja: 2016. 07. 26.)
- JOHNSTON, Robert (s. a.): *Terrorist and Criminal Attacks Targeting Children*. Elérhető: www.johnstonsarchive.net/terrorism/wrjp39ch.html (A letöltés időpontja: 2015. 10. 10.)
- Keresztény templomok ellen követett volna el támadást (2015). *Hír TV* (online), 2015. 04. 23. Elérhető: <http://hirtv.hu/hirtvkulfold/keresztény-templomok-ellen-kovetett-volna-el-tamadast-1283154> (A letöltés időpontja: 2015. 10. 10.)
- LANE, Oliver J. J. (2015): French Army Deployed to Protect Catholic Churches from Islamist Attack. *Breitbart* (online), 2015. 04. 23. Elérhető: www.breitbart.com/national-security/2015/04/23/french-army-deployed-to-protect-catholic-churches-from-islamist-attack (A letöltés időpontja: 2015. 11. 02.)
- LISZKAYNÉ NAGY Éva Katalin szerk. (2008): *Létesítmények, területek, tevékenységek általános védelme*. Budapest, Rendőrtisztviselői Főiskola.
- MAROSI Ernő (1968): Tanulmányok a kassai Szent Erzsébet templom középkori építéstörténetéhez. *Művészettörténeti Értesítő*, 15. évf. 9. sz. 287–303.

- MESTER Tünde (2006): Vallási turizmus. *Turizmus Bulletin*, 10. évf. 2. sz. 16–18.
- NÉMETH Gábor Árpád (2008): Tükör a ma templomépítészetről. In *Szakraális és belsőépítészeti konferencia*. Budapest, Budapesti Műszaki Egyetem.
- OPRÁN Emese (2006): Keresztes hadjáratok. Iszlám Kronológia, 1095–1291. *História*, 27. évf. 3. sz. 7–8.
- SCHÖCH, Nicholas (2007): Relegation of Churches to Profane Use (c. 1222, §2): Reasons and Procedure. *The Jurist: Studies in Church Law and Ministry*, Vol. 67, No. 2. 485–502.
- SHERAZI, Zahir Shah (2015): Twin Church Blasts Claim 80 Lives in Peshawar. *Dawn* (online), 2013. 09. 22. Elérhető: www.dawn.com/news/1044668/twin-church-blasts-claims-66-lives-in-peshawar (A letöltés időpontja: 2015. 10. 24.)
- SHERWOOD, Harriet (2015): Christian Charity to Train UK Churches in Protecting Against Isis Attack. *The Guardian* (online), 2015. 06. 22. Elérhető: www.theguardian.com/world/2015/jun/22/christian-barnabas-fund-train-british-churches-protecting-against-isis (A letöltés időpontja: 2015. 11. 02.)
- SMITH, Samuel (2015): Hindu Radicals Threaten to ‘Burn’ Indian Pastor Alive, Wipe Congregation from Town Following Church Attack. *The Christian Post* (online), 2015. 06. 30. Elérhető: www.christianpost.com/news/hindu-radicals-threaten-to-burn-indian-pastor-alive-wipe-congregation-from-town-following-church-attack-141009 (A letöltés időpontja: 2015. 11. 09.)
- STUART, Nikita – PÉREZ-PEÑA, Richard (2015): In Charleston, Raw Emotion at Hearing for Suspect in Church Shooting. *The New York Times* (online), 2015. 06. 19. Elérhető: www.nytimes.com/2015/06/20/us/charleston-shooting-dylann-storm-roof.html (A letöltés időpontja: 2015. 10. 14.)
- Suicide Bombing in the Beit Yisrael Neighborhood in Jerusalem (2002). *Israel Ministry of Foreign Affairs* (online), 2002. 03. 02. Elérhető: <http://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Terrorism/Palestinian/Pages/Suicide%20bombing%20in%20the%20Beit%20Yisrael%20neighborhood%20i.aspx> (A letöltés időpontja: 2015. 10. 10.)
- SULYOK Judit – MÁRTONNÉ MÁTHÉ Kinga (2014): A vallási turizmus helyzete Magyarországon. *Turizmus Bulletin*, 17. évf. 1. sz. 11–20.
- SZÜCS László (2013): A 2000-es évek tíz legvéresebb terrortámadása. *Honvédelem* (online), 2013. 11. 30. Elérhető: www.honvedelem.hu/cikk/41263 (A letöltés időpontja: 2015. 10. 13.)
- TARJÁN M. Tamás (é. n.): *1096. augusztus 15. Lovagsereg indul a Szentföld felszabadítására*. Elérhető: www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1096_augusztus_15_lovagsereg_indul_a_szentfold_felszabaditasara (A letöltés időpontja: 2015. 09. 05.)
- TUCKER, Phoebe – PFEFFERBAUM, Betty – JORDAN, Fred B. – DOUGHTY, Debby. E. – JONES, Dan E. – NIXON, Sara Jo (2002): Body Handlers after Terrorism in Oklahoma City: Predictors of Posttraumatic Stress and Other Symptoms. *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol. 72, No. 4. 469–475.
- UJHÁZI Lóránd (2008): Az áldások helye és szerepe az Egyház életében és jogában. *Sapientiana*, 1. évf. 1. sz. 26–46.
- UJHÁZI Lóránd (2014): A német nemzetbiztonsági szektor működési kerete. *Felderítő Szemle*, 13. évf. 2. sz. 83–104.
- UWIMANA, Solange (2015): Local Pastors Want Long-Term Police Protection for New York’s Black Churches. *The Village Voice* (online), 2015. 06. 22. Elérhető: www.villagevoice.com/2015/06/22/local-pastors-want-long-term-police-protection-for-new-yorks-black-churches (A letöltés időpontja: 2015. 10. 10.)

- VÁLYI Katalin (1991): Középkori eredetű erődített templomok élelmiszer-tároló funkciójáról. *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*, 1. évf. 1. sz. 76.
- WHALLEY, Matthew G. – BREWIN, Chris R. (2007): Mental Health Following Terrorist Attacks. *British Journal of Psychiatry*, Vol. 190, No. 2. 94–96. DOI: <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.106.026427>
- WHITE, Jonathan R. (2012): *Terrorism and Homeland Security*. Belmont, Wadsworth.
- WOOD, Graeme (2015): What ISIS Really Wants. *The Atlantic*, Vol. 158, No. 3. 5–20.

Vákát oldal

Harai Dénes

Interkulturális és vallási különbségek a jelenkori konfliktusokban

2015. április 23-án a fenti címmel rendeztek nemzetközi konferenciát a Nemzeti Közszerzői Egyetemen. Az előadások közül Erdő Péter bíboros, Esztergom-Budapesti érsek, az MTA rendes tagja *A vatikáni diplomácia mozgásterét és lehetősége napjaink konfliktusainak tükrében*, valamint Ujházi Lóránd *Szíriai keresztények biztonsági helyzete* és Fischl Vilmos *Az ökumenikus segélyszervezetek működése és eredménye a konfliktusokkal terhelt területeken* című gondolatgazdag előadására szeretnénk reflektálni, ráirányítva a figyelmet a témakörök továbbgondolására.

A vizsgált tudományos probléma igen összetett,¹ ami nyilván nem azt jelenti, hogy semmit sem lehet tenni. A történelmi fogalomkészlet nem nagyon változik, a világ differenciálódása ugyanazokban a fázisokban (*pre-war, war, post-war*) működik, amelyek morális faktorok is. A tudományos problémára való utalás eszünkbe juttatta Joseph Ratzinger bíboros tényszerű megállapítását: „Pálnak nem álltak rendelkezésére a jó természetéről folytatott kutatás aktuális eredményei, amelyeket egyszerűen átvehetett volna. Egymással szemben álló álláspontok kavalkádjával kellett szembesülnie.”²

Helyzetünk annyiban változott, hogy most már vannak ugyan kutatási eredmények, de nem biztos, hogy leszünk olyan eredményesek, mint Pál apostol volt Antiochiában, a maga korában. A „kreatív szakember a különböző gondolati kollektíváknak, valamint az eszmék különböző fejlődési vonalainak megszemélyesített keresztvezető pontja”³ – vélekedik Ludwik Fleck, de az intellektuális érzékenység jelenleg még a szakértelmiség esetében is a korábbi közösségi beágyazottságainak szövődményeiben vergődik. Jelenkorunkban a világhelyzet olyan, hogy fontos értékeket kell képviselni. A veszélyekkel és a hozzájuk tapadó félelmekkel vannak, akik csak a nézettségi indexüket akarják javítani (a média egyes csatornáin), egy brutális, széteső, a gyengéket fenyegető társadalomképet erőltetve a tudatokra.

A megközelítés szempontjainak kontrasztja

A témát korábban jellemzően két szempontból közelítik meg: az egyik a politika, a közgazdaságtan és a hadtudomány *pozitívista, technikaközpontú*, a másik az egyházak *ember-morál-szellemiség* (spiritualitás) központú nézőpontja. Hegel még úgy gondolta, hogy a világ észszerű, de több száz helyi és két világháborúval mögöttünk hozzá kell tennünk,

¹ Javasoljuk az érdeklődőknek, hogy nézzenek bele a Manfred Kock által szerkesztett *Az egyház a 21. században* című kötetbe, amelyet 2004-ben, a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója jelentetett meg.

² RATZINGER 2002, 68.

³ FLECK 1935, 156. Idézi: NYÍRI 1988, 373.

hogy a világ nem észszerű. Esetenként az embernek olyan metafizikai kényszerképzete támadhat, mintha a modern kultúráknak lenne egy öngyilkos (*suicid*) attitűdjük, amely által magukat sodorják válságba; de vannak olyan tapasztalataink is, hogy az elmúlt évtizedek romboló hatására a kultúra fedőréteggé vált, miközben a regresszív tendenciák erősödtek.

Ez utóbbival kapcsolatban a lopakodó krízis jelenségeire érdemes figyelni. Nem kétséges, hogy napjaink külső hatásai (menekülők, népvándorlás stb.), is jelzik, hogy az emberiség válhat a legnagyobb kockázati tényezővé. E veszélyek valóságok, mert gondoljunk a jelenkori népvándorlás következtében létrejövő mix társadalmakra, amikor a népcsoportok közötti szakadékok (vallási, nyelvi, kulturális, történelmi, nevelési stb.) a későbbi véres konfliktusok eredői lesznek, amelyek sokkal súlyosabbakká válhatnak majd, mint az eddigiek.

Bizonyára lesznek eredményes integrációk is, egy-egy *tradicionális vallási közösség* vagy egyes értelmiségi csoportok stb. esetében. Napjaink népvándorlási hulláma ráirányítja a figyelmet mélyebb összefüggésekre is az egykor Amerikába történt bevándorlás hasonló hullámaival kapcsolatban: „A »magasabb rendű«-nek mondott angolszászoknak ugyanis átlagosan nagyobb volt az IQ-juk, s kevesebb volt közöttük a vérbajos, mint az »alacsonyabb rendű« bevándorlók körében. Mindennek az lett a következménye, hogy a húszas évek vége felé legalább kéttucatnyi amerikai államban érvénybe lépett a sterilizálási törvény, akár csak a kanadai Brit Columbia és Alberta államban. Eleinte csaknem kivétel nélkül értelmi fogyatékosok esetében alkalmazták az eljárást, később azonban a feketék, a szegények és a bevándorlók is bekerültek a szórásba, s kétszer annyi embert sterilizáltak közülük, mint az átlagos amerikai népességből.”⁴ – írta Pécsi Tibor elemző műhelytanulmányában. Jelenkorunkban mentesek-e az ilyen „megoldások” gondolatától az európai társadalmak?

A konferencia témaköre – a kontrasztok empíriáján túl – olyan többszörösen összetett fogalomrendszerekből áll, mint: jelenkor, interkulturalitás, vallás, valamint különbségek-különösségek. A látszat ellenére a racionalitásnak nincs abszolút funkciója a megértésben; gondoljunk MacIntyre⁵ megfogalmazására, mely szerint aki nem tartozik egy bizonyos hagyománykörhöz, nem ismerheti meg egy másik hagyomány világában élőket. Ezzel a kulturális, tudati világok egymásba kapcsolódásának kérdéskörét csak jelzem, hozzáátéve, hogy a szellemiségek sem keverednek korlátlanul egymással. Az eltérő érzékenységekből, szellemiségekből, vallásokból eltérő cselekvéssorok lesznek állami szinten is, nem beszélve az eltérő érdekek hatásáról, amit talán leginkább amerikai példával illusztrálhatunk.

Esetenként előfordulhat, mint az Amerikai Egyesült Államokban, hogy az elnök keresztül akar vinni valamit, de az adminisztráció saját módszereivel, szellemi beállítódásával, médiahadjáratával gátolja, esetenként megakadályozza azt. Következésképpen a bürokrácia elkülönült ellenérdekelt hatalomként, *önállósult hatalomtechnikaként* szemben állhat magával a hatalommal, de a polgárral is. A társadalom szabályjáték ugyan, de sokan kizárólag a saját szabályaik szerint akarnak játszani, amit korlátozni célszerű.

A konfliktusok legszélsőségesebb formája a fegyveres összeütközés, a háború. A háborúk és a hozzájuk vezető utak megítélésének folyamatosságát a szemléletmódok, valamint azok aktualizációja jelentik. Két példa ennek illusztrálására: „a nemzetközi kereskedelem eddig még mindig karöltve járt a háborúval, imperializmussal és az iparilag elmaradottabb

⁴ PÉCSI 2005, 74.

⁵ SEGESVÁRY 2001, 16.

népek kizsákmányolásával”⁶ – vélekedett Aldous Huxley az 1940-es évek végén. Ez a szemléletmód és összefüggés keveset változott az elmúlt közel 80 évben, mi több az alapvető energiaforrások kimerülése – Kornai János neves közgazdászunk szerint is – növelheti a lokális és regionális háborúk veszélyét.

A jelenkori háborúk esetében nem nélkülözhetők a történelmi vonatkozások sem. Tanúi vagyunk a második világháború eseményeinek, az azokból származó tapasztalatoknak és e tapasztalatok aktualizációjának, transzformálásának; gondoljunk a konfliktusok „kezelése” esetében az amerikai hadviselés olyan paradigmájára, amely a nürnbergi tapasztalatokból, valamint a Marshall-segély gondolatából indul ki: igazságtalanul indított helyi háború (mondjuk Irak ellen); majd a megszálló csapatok árnyékában statáriális büntetőper az elfogott állami vezetők ellen, kivégzések; ezt követően „nagyvonalú” részvétel az ország rekonstrukciójában; és nem beszélünk a rablás-kirablás problematikájáról, ami minden háborúban szerepet kap. Megjegyezzük, a megszálló csapatok árnyékában folytatott büntetőperekről, kivégzésekről – nekünk magyaroknak is – nem felejthető, keserves tapasztalataink vannak. Tapasztalhatjuk bizonyos nézetek teljes elhagyását is, így például „a háború megelőzésének” kérdését, amelyről Thomas Sowell még azt írta,⁷ hogy ez már régóta foglalkoztatja a nyugati demokráciákat.

A téma általunk is tárgyalt fogalmairól röviden

Jelenkorunk

Jelenkorunkról – Jan Patočka (1907–1977) konzervatív cseh filozófus nyomán – azt mondhatjuk, hogy az *organizmus* és a *mechanizmus* között vergődik, az emberek vágnak egy szervezesebb családi, nemzeti, vallási létre, életszerűsége, míg a gazdasági fejlődés a technikák-technológiák pragmatizmusára, a konfliktusok, válságok fegyveres erővel való „kezelésére” épül. A fejlett polgári világ úgy véli, hogy mindent képes „kezelni” – „uralni”. E küzdelem gyakran átcsap az emberek elidegenedésébe, kiábrándultságába, destruktív utcai akcióiba.

Éles a kontraszt e tendenciák között, gondoljunk az amerikai bűnesetek áldozatainak elbeszéléseire, akik nem ismerik a mesterséges társadalmi világ mindent átható karakterét, és *emberi indítékokat* keresnek még a sorozatgyilkosságok mögött is. A világ szociális szerkezetének szétszakadtsága radikális politikai és fegyveres akciókat, valamint a kétségbeesett migráció sorozatát indította el, különösen a Közel-Keleten, valamint Ázsia, Afrika, Latin-Amerika térségeiben.

Erdő Péter hangsúlyozta: az egyház feladata a háborús feszültséggel terhelt térségekben a keresztény üldözöttek megerősítése és segítése. *Ilyen helyzetben megteremthető-e a lélek viszonylagos egyensúlya vagy nyugalma?* – kérdezhetnénk. Egyensúlya talán nem, de megnyugvása igen. Amint arra Erdő Péter bíboros is utalt, minél szétszakítottabb a társadalmi-emberi világ, annál erősebb az emberi tettvágy annak helyreállítására (amelynek vatikáni stratégiájáról beszélt előadásában).

⁶ HUXLEY 1947, 70–71.

⁷ SOWELL 1991.

Nem véletlen, hogy megnőtt az emberekben a stabilitás, a határozott vezetés iránti – nemcsak igény, hanem egyenesen – szükséglet. Az emberek bizonyos csoportjai ilyenkor „diktatúrát” kiáltanak, de a szövetségeseink által szétbombázott Közel-Kelet, és Észak-Afrika esetében látjuk igazán, amire Ujházi Lóránd előadása irányult, hogy a szíriai keresztények esetében *mit veszíthetünk*.

Jelenkorunkban itt Európában is egyre több dologra mondják az emberek, hogy lélektelen. A technikai találmányok (rádió, tv, internet, videó stb.) nem válhatnak egyházi „tanítóhivatallá”, de részei a tudat manipulált vezérlésének. Az ipari társadalmak részeire szaggatott, gépesített egzisztenciájú, *külső vezérlésű embere* inadekváttá vált egy új, szervezettebb társadalomkoncepció szempontjából. A motorizáció és a telekommunikáció nagyságrendekkel megnövelte az ember mozgásterét, esetenként azt is hihetjük, hogy a szabadságát. A szervezés, valamint a gépesítés túlfeszítésének, a technológiai hadviselésnek igen sok áldozata van és lesz a történelemben. A modernnek tartott, nem keresztény társadalomképekben mindig jelen van – gyakran szublimált formában – valami torz.

A keresztény egyházak

A katolikus egyházat kiemelve – mint a világvallások mindegyikénél – jelentős erőről van szó. Elég belenézni a *Le Monde* és a *La Vie* által közösen megjelentetett, *A vallások atlasza* című speciális kiadványba:⁸ 2010-ben Európa összlakosságának 24, Észak-Amerikának 8, Latin-Amerikának és a karibi térségnek együtt 39, Afrikának 16, Ázsiának és Óceániának együtt 14%-a volt római katolikus. Erdő Péter előadásában hangsúlyozta a katolikus egyház katolikus hívők megtartásáért, megerősítéséért, az üldözött katolikusok, valamint a dialógus fenntartásáért érzett felelősségét.

A keresztény egyházak hosszú távú történelmi tapasztalattal és széles történelmi látószöggel rendelkeznek. Fontos és nélkülözhetetlen ez akkor, amikor a 20. század az ember nyomorúságához az *idegfeszültséget* adta hozzá, ami érzékelhető a vibráló reakciókban, éles gesztusokban, a viselkedés destruktív erőszakosságában, valamint a feszültségek kihordatlanságában, továbbá a gyakori konfrontációkban. Az *egyensúly* a gazdasági szférában is rendkívül ritka jelenség, amíg fennáll, addig is inkább a rezonancia állapotában van. *A történelem megerősíti, hogy a világ egyensúlya traumákon keresztül létezik. A feszültségterekben az emberek lelki egyensúlytalansága képes fennállni évekig, évtizedekig is.*

A modern *politikai „üdvstratégia”* a lelki életben nem működik, ezt tanúsítják a nyugati demokráciákban csalódott fiatalok ezrei, akik kimenekülnek az Iszlám Államba (ISIS) harcolni, meghalni. A kiégett ember elmegy akár a háborúba is, csak valami törje meg a napi monotonitást, mint ahogyan Arthur Miller az *Ügynök halála* című darabjában mondja a pincér: „Bárcsak behívtak volna a háború alatt, most legalább hősi halott lennék.”

H. G. Wells azt kérdezte egyik munkájában, hogy: „Elég mély és átfogó-e az amerikai szellem ahhoz, hogy használjon az emberiségnek?”⁹ Igen, általában ez a fő kérdés: *milyen az uralkodó szellem kidolgozottsága?* Jelentős különbség tapasztalható a keresztény töprengő, rácsodálkozó, önreflektáló, lelkiismeret-vizsgálatot tartó, a világon segítő belső ember,

⁸ *L' Atlas des Religions* (2015).

⁹ WELLS 1923.

valamint a kifelé forduló, offenzív, haszonelvű, destruktívan átalakító, világmegváltoztató emberkép között.

A tiszta értékek keresését-elismerését leváltotta az értéktelenítés-értéktelenedés napjainkra jellemző hatásvadász folyamata, a hamis sztárkultusz (elítélt sztárok, sztár-elítéltek stb.), miközben a konzervatív értékek elismerése gyorsan átcsapott *stigmatizálásba* (rasszista, nacionalista, horthysta stb.). Heidegger a hofgeismari Evangélikus Akadémia ülésén 1953 decemberében a következőt mondta: „A gondolkodáson belül semmi olyasmi nem teljesezhetik be, ami előkészíthetné azt, ami a hitben és a kegyelemben történik, vagy hozzájárulna annak meghatározásához.”¹⁰

A tradicionális katolikus egyház nem egy „üzleti” intézmény a vállalatok között; nem minden rendelkezik „piaci értékkel”, így az üdvösségnek – mivel nem egy termék – sincs, mint erre előadásában Fischl Vilmos is utalt. A tanári gyakorlatunkban mindig felhívjuk a figyelmet Claude Lévy-Strauss kultúrantropológus értelmezésére, amit Jean-Jacques Rousseau francia filozófus felismerésével kapcsolatosan adott: „Mert mindnyájunknak csak egyetlen reménye lehet arra, hogy társai ne állatként bánjanak vele: az, hogy minden egyes társa – ő legelőbb – *szenvető lényként* éli meg magát, és legbensőjében kifejleszti képességét a szánalomnak, amely természeti körülmények között a »törvény, erkölcs és erény« helyébe lép, s amelynek gyakorlása nélkül a társadalom állapotában, ahogy kezdjük megérteni, nem létezhet se törvény, se erkölcs, se erény.”¹¹ Gondoljunk az áldozatok közül a földön fekvő francia rendőrré (2015. január), amikor a terrorista kegyetlenül lemészárolta a párizsi utcán. A valódi hosszú távú érték az, ami megerősít, megtart embervoltunkban, ezzel biztosítva céljaink elérését.

Civilizációs sokk

A témával kapcsolatban, úgy véljük, nem kulturális, sokkal inkább *civilizációs sokkról* lehet beszélni – az intézmények jelentős különbségeiről. A jóléti állam (*welfare state*) megnevezésének analógiájára a *warfare state* (a háborús állam) társadalmi alakzat miénktől eltérő jellemzői jól illusztrálják ezt: a *warfare state* formáknak defenzív dinamikájuk van, kríziseik elhúzódnak, statikusak, ami azt jelenti ebben a vonatkozásban, hogy lassan változnak. A hagyományos társadalom polgárait általában támogató, reprodukív, tompa és preformált diszpozíciók jellemzik. A társadalom körüli kihívások hagyományos értékekre, identitásokra, orientációkra, programokra és érdekekre bomlanak. Az ilyen társadalmakban merrevek a hatalom vezérelte korlátok, határok, valamint szabálystruktúrák. A hagyományos társadalmak közül néhány – különösen Keleten – „háborús társadalommá” válik, gyakran háborúba sodródik vagy sodorják.

A nyugati és keleti társadalmak ellentétes tapasztalatokat szereznek egymásról. Eltérő idősíkban lévő tudatok állnak szemben egymással (és nemcsak a hivatalos naptár szerint). A probléma azonban az, hogy globalizációs világunkban, a *jövők is jelentős mértékben összekapcsolódnak*. Jelenkorunk helyi háborúi szövetségeseink részéről is inkább a kapita-

¹⁰ DERRIDA 1995, 7.

¹¹ LÉVY-STRAUSS 2001, 41.

lizmus eredete felé mutató *rablőháborúk*, mert energiaforrásaink kimerülnek. Erre utalnak az olyan jelzők, mint a „szükséges” háború stb.

A felsőoktatás feladatai

Véleményünk szerint léteznek csoportok, akiknek az érdeke az emberi integritás feltételeinek megteremtése és a jelzett tendenciák egymáshoz közelítése helyett azok összezavarása, konfrontációjuk előidézése. E tekintetben az edukációs rendszernek is van tennivalója. Heidegger úgy vélte, vigyáznunk kell, mert az egyetemeken különösen jó helyek arra, hogy a hallgatók (tanárok vezetésével) elmenjenek a gondolkodás mellett.

Az egyetemi oktatás alatt alakul ki a hallgatókban a felnőttkori gondolkodás szerkezete. Ezért fontos a tanár szellemének kidolgozottsága. Segíteni lehet a fiatal generációkat abban, hogy – annyi tárgyvesztése mellett – felfedezze a gazdag magyar egyházi hagyományt is, és elgondolkodjon azon, mi következik Szent István tradíciójából jelenkorunkban; vegye észre, hogy a harsány „humán” és „civil” gyakran csak *maszk*, amely mögött bizonytalan tartalmú, éremotivált szándékok húzódnak. Az emberi energiáknak sokféle forrása van. Az egyik legfontosabb forrás a lelki, a *spirituális*, amelynek emanációjából épült és épül az európai szellemi tér. Szabályszerűségként mondhatjuk, ha a társadalomban valami táplálóbálnak látszó jelenség kivillan, egyből átpártolhatnak hozzá csoportok. Egyébként is az anyagi kultúra hódítóbb a fiatalok egyes csoportjai körében, mint a szellemi.

Véleményünk szerint fontos feladat az egyetemi képzésben a szembefordulás a veszélyes gondolatokkal. A felvetés paradoxona, hogy a pedagógiai gondolatok is lehetnek veszélyesek.

A továbblépéshez e vonatkozásban szükséges a gondolkodás kiterjesztése (eszkálációja), visszabontva a történelem szövedékeit, amelyben élünk. Más kultúrákhoz való viszonya az embereknek viszonylagos: befogadhat hatásokat, de el is utasíthat. A veszélyes gondolatok tekintetében nem kell abszolutizálni azonban sem a vonzódasokat, sem az ellökődéseket.

A pedagógiai célok nem olyan fontosak a gazdag társadalmakban (skandináv országok), ott nem kell lebontani minden tanórát céljára, a tanár megállhat a hallgatókat érintő kérdések megbeszélésére, a bolognai rendszerben erre nincs idő, pedig a hallgatók kíváncsiak a tanár magánvéleményére is.

Az értékek közül – ezt erősítette meg a konferencia is – fontosak az *erkölcsi értékek*, mert a nagy erkölcsi tömbök szétverődnek. Az életpálya, a megtett út tudata ne a végén okozzon traumát: *Negyven évig dolgoztam, és nincs semmim. Becsaptál, élet!* – mondta hangosan egy kopott, kék munkásruhában utazó ember az 50-es villamoson 1999-ben. Hangsúlyos illusztrációja ez annak, hogy a *társadalmi viszonyok az emberben fejeződnek ki*.

A centrumok a történelemben mindig áthelyeződnek, és a volt egzisztenciáik, illetve a helyek, le-, valamint átértékelődnek. A lelki és szellemi tartalmaknak, továbbá a megértés feltételeinek differenciálódása vonatkozásában a feladat *hermeneutikai* is, különösen, ha figyelembe vesszük, hogyan különül el gyakran az ortodoxia (a hit-tan), és az ortopraxis (a hitélet) a modern viszonyok között.

A téma szempontjából fontos visszautalni arra, amit Michael Faulhaber bíboros, München volt érseke egyik beszédében hangsúlyozott a két világháború között: „Az ellenség szeretetének a törvénye *nem törli el ugyan sem az önszeretet parancsát, sem az önfenntar-*

tás jogát, de Krisztus országában a tetterő mellett ott van a szenvedni tudás is, a cselekvő erények mellett ott vannak az úgynevezett szenvedő erények is, mint amilyen a türelem és a megbocsátó szeretet, amelyben több erkölcsi erő és nagyság van, mint a tette sarkalló erényekben.”¹²

Az emberi viszonyok leírásának formái sokrétűek. Az idézet óta eltelt több mint nyolc évtized, ami a türelem és a megbocsátás kritériumrendszerének szerkezetén való további gondolkodást igényli, így: míg a tudományok révén önismeretünk nőtt, önuralmunk nagyságrendekkel csökkent! Ami láthatóan, tapinthatóan, hallhatóan külső, belülről költözik, hozzátapad az érzetekhez, a gondolatfoszlányokhoz, és új életre kel. Ettől ember az ember, ez a forrása a szüntelen megújulásának. *Milyen „közel” vannak egymáson belül az érzelmi, valamint a tudatmezők, így elsősorban: a béke és a háború, az elfogadás és megsemmisítés, vagy a természetes, illetve mesterséges stb. A „közel” idézőjelben azt jelenti, hogy a távolságot nem tudjuk ebben a vonatkozásban elgondolni.*

A motorizáció és az elektronizáció nagyságrendekkel megnövelte az ember mozgásterét (esetenként azt is hihetjük, hogy a szabadságát). A szervezés és a gépesítés túlfeszítésének igen sok áldozata van és lesz a történelemben. Segítsük a *distanciaképesség* kialakulását, amely szükséges a történelem dolgaira való rá- és azokra való visszatekintéshez. *A modern embernek nemcsak az Istenképén, de a történelmi emberképén is célszerű elgondolkodnia.* A társadalom szociokulturálisan, rétegződéseit (szellemi, érzelmi, csoport-) tekintve változhat, ami vonzata lehet bizonyos szellemi *átváltozásoknak* is.

Összegzés

A krízisek természetének megváltozásával *a megoldásoknak és a megoldások vezérlésének is változniuk kell.* A helyzetet az eltérő módszerekben gondolkodók és eltérő eszközöket alkalmazók külön-külön nem tudják megoldani, szükség van az együttműködésre mind a kutatásokban, mind az alkalmazott eljárásokban, a folyamatok okainak, emberi motívumainak és a különbségeknek teljesebb megértése érdekében. A fejlett polgári társadalmak úgy vélik, mindent „kezelni” tudnak. Szent Tamásra hivatkozik Yves R. Simon (1903–1961); *Közjó és közös cselekvés*¹³ című tanulmányában a *Summa theologiae* II–II, q. 32, a. 7, ad 3. helyét idézve (szabad fordításban) azt mondja: *szükség esetén minden közössé válik.* Ez nemcsak a vészhelyzetek szükségletét jelenti, összefogást a megmaradásért, hanem jelenkorunk társadalmi igényét is.

A korábbi két évtizedben szétszakított és más-más bizonytalan irányba indult csoportokat, egyéneket közös cselekvésre inspirálni megoldhatatlan feladat állami közreműködés nélkül. Egy társadalomban az egyének magukramaradottsága maga is veszélyforrás; gondoljunk az idős emberekre, a szenvedélybetegek perifériára sodródására, az iskola helyett az utcán és a plázákban kóborló gyerekekre, a mélyszegénységben élők kiszolgáltatottságára (itt már nemcsak a romák bizonyos csoportjairól van szó) stb. Az emberek a történelmi változások időszakában nekilendülnek, hogy új intézményeket, közösségi formákat, identitást teremtsenek, és néhány év múlva hirtelen azt veszik észre, hogy a társadalom az egyik

¹² FAULHABER 1934, 50–51.

¹³ SIMON 2014.

egyenlőtlenségi helyzetből *átfordult* egy másik egyenlőtlenségi helyzetbe. Vannak tervek a helyzet „kezelésére”, de Simon hangsúlyozza: „katonai műveletek esetében két különböző támadási terv is sikerre vezethet, de az bizonyos, hogy a hadművelet sikertelenül zárul, ha a hadsereg megosztja erőit a két terv között.”¹⁴ A leszakadók segítségével, az esélyegyenlőtlenség jelentős mérséklésében, e területen a prioritások meghatározásában különösen fontos a *nemzeti együttműködés*. Ezt a gondolatot erősítette a konferencia.

Tovább lehetne gondolni, hogy az előítéletek milyen módon tapadnak napjaink háborúhoz; annyira arctalanok-e a háború fázisai, folyamatai, mint azt az erősen leegyszerűsített megfogalmazások tükrözik: az „arabok”, az „Iszlám”, az „ISIS” vagy „Amerika” stb. Az általunk hivatkozott három előadás nemcsak intézményi oldalról közelített a témához, hanem mindazon *emberi, morális, intellektuális, spirituális szempontból is, amelyeken 21. századi életésélyeink múlhatnak!* Minden nemzet csak az általa teremtett tradíciókban, törvényekben, kultúrában, az általa gyakorolt vallásban ismeri és fogja fel, fogadja el önmagát. Ehhez elég a polgári társadalmak történetére, a kialakuló polgárság gondolkodásának főbb eszméire utalni.

„Ha egy nemzetnek nincs haditengerészete, csekély a katonai ereje, nem igazán számottevő a gazdasága, ráadásul csökken a népessége, még a történelmi sérelmek és komoly áldozatok ellenére is el kell fogadnia a sorsát, de ha jól méri fel helyzetét és ügyesen alkuszik, szövetségesekeket találhat.” – vélekedik Yves R. Simon, a már hivatkozott tanulmány szerzője, ez a leírás rólunk szól, ebben a helyzetben vagyunk! Katonaként egyetértve a tanulmány szerzőjével, a *honvédelem* funkciója „a lehető legjobban kötődik a közjóhoz”, mert maga a *fegyveres védelem* annak egyik biztosítója.

A teremtés törékeny! Filozófiai vonatkozásban, az egyház részéről elhangzott előadások ezért az emberi, intézményi felelősségre irányították a figyelmet, mert a természeti környezet, valamint a lelki tartalmak ipari méretű pusztítása, a konfliktusok jelentős részének megoldatlansága visszafordíthatatlan helyzetet eredményezhet, és végül több ezer éves történelmi emberképünk összeomolhat.

Felhasznált irodalom

- DERRIDA, Jacques (1995): *A szellemről. Heidegger és a kérdés*. Budapest, Osiris.
- FAULHABER, Michael (1934): *Zsidóság, Kereszténység, Germánság*. Budapest, Káldor.
- FLECK, Ludwik (1935): *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache: Einführung in die Lehre vom Denkstil und Denkkollektiv*. Basel, Benno Schwabe & Co.
- HUXLEY, Aldous (1947): *Tudomány, szabadság, béke*. Budapest, Franklin Társulat.
- L' Atlas des Religions* (2015). Paris, Le Monde – La Vie. (Hors-Série)
- LÉVY-STRAUSS, Claude (2001): *Strukturális antropológia II*. Budapest, Osiris.
- NYÍRI Kristóf (1988): Társastudat: A szociologizáló ismeretelmélet gyökereihez. *Világosság*, 29. évf. 6. sz. 368–377.
- PÉCSI Tibor (2005): Genetikai forradalom. *Valóság*, 48. évf. 8. sz. 64–78.

¹⁴ SIMON 2014, 280., 297.

- RATZINGER, Joseph (2002): Egyházi tanítóhivatal – hit – erkölcs. In SCHÜRMAN, Heinz – RATZINGER, Joseph – BALTHASAR, Hans Urs von szerk.: *A keresztény erkölcs alapelvei*. GÖRFÖL Tibor ford. Budapest, L'Harmattan.
- SEGESVÁRY Victor (2001): Valóság, igazság és racionalitás a tudományfilozófiában. *Valóság*, 44. évf. 7. sz. 1–21.
- SIMON, Yves R. (2014): Közjó és közös cselekvés. In MCADAMS, James A. szerk.: *A modernitás válsága. Az egyesült államokbeli konzervatív publicisztika kialakulása és főbb témái*. Budapest, Századvég.
- SOWELL, Thomas (1991): Nézetek háborúról és békéről. *2000*, 3. évf. 1. sz.
- WELLS, Herbert George (1923): *Men Like Gods*. London, Cassell & Co.

Vákát oldal

Sántha Hanga – Speidl Bianka

Az iszlám politikai térnyerése Európában

Az európai demokrácia játékszabályai szerint a szövetségek keresése, valamint megkötése a hatalom megszerzésének és megtartásának módja. A kisebbségben élő muszlimok számára viszont a szövetségek kötése bármely nem muszlim entitással vagy politikai erővel csak annyiban lehetséges, amennyiben ez a térnyerés elengedhetetlen eszköze, azaz ha az önálló érdekérvényesítéshez még gyenge a közösség.

Napjainkban az iszlám Európa második legnagyobb vallása, a muszlimok pedig demográfiai szempontból a leggyorsabban növekvő népesség, beleszámítva az Európába stabilan érkező – javarészt muszlim többségű országokból származó – migrációt.¹ Becslések szerint Európában 2010-ben 43 millió muszlim bevándorló élt, ami a kontinens lakosságának 10%-át jelentette, azonban 2050-re létszámuk várhatóan el fogja érni a 70 millió főt.² A népszaporulati sajátosságok miatt a muszlim lakosok átlagéletkora jóval alacsonyabb, mint más csoportoké.³ Az európai muszlim lakosság lélekszámáról pontos adatokkal nem rendelkezünk, mert számos tagállam nemzeti törvényei tiltják az etnikai és vallási alapon történő adatgyűjtést,⁴ ennek következtében a statisztikáját a tagállamok hatóságaitól begyűjtő Eurostat sem tart számon adatokat az európai lakosok vallási hovatartozásáról.⁵ A népszámlálás uniós törvények által meghatározott eljárási rendje sem írja elő a lakosság etnikai, vallási vagy nyelvcsoporthoz tartozásának megismerését.⁶ Felmerül a kérdés, hogy a jelentős muszlim lakossággal rendelkező – elsősorban nyugat-európai – országokban lévő muszlim közösségek idővel – akár meglévő pártokhoz csatlakozva, akár saját pártok alapításával – nagyobb társadalmi, illetve politikai befolyásra fognak törekedni, így – feltevézésünk szerint – várható, hogy az európai muszlim közösségek az európai politikában is aktív szereplőkké váljanak.

Ezt a törekvést jól példázza Sadiq Khan pályafutása, akinek a Munkáspárt színeiben aratott győzelme a londoni polgármester-választáson bizonyítja, hogy a muszlim szavazók tekintélyes erőt képviselnek Európában, a politikai elit egy részének támogatásával. Nehéz olyan kimutatást találni, ami a Sadiq Khanra szavazó választók etnikai, vallási és demográfiai háttéréről nyújtana pontos tájékoztatást; az amerikai *Financial Times* statisztikai rovata

¹ MAsCI 2015.

² Uo.

³ Uo. A népszaporulat mára a muszlim fiatalok körében is alacsonyabb, ám a mai 15–35 évesek generációja közismerten népességrobbanást jelentett a muszlim közösségekben.

⁴ Franciaország népszámlálásról szóló, 1872 óta hatályban lévő törvénye tiltja az etnikai és vallási hovatartozás hatóságok által történő regisztrációját. A törvényt a francia törvényhozók 1978-ban megerősítették.

⁵ PATAcCHINI–RAGUSA–ZENOU 2015, 176.

⁶ A Tanács és az Európai Parlament 763/2008. (2008. július 9.) rendelete határozza meg a Bizottság 1201/2009. (2009. november 30.) rendeletével együtt, hogy milyen minimális adatokat és miként kell begyűjteni a népszámlálásnál.

mégis tett erre egy kísérletet a választást követően. Kimutatásuk szerint a Munkáspárt jelöltjére szavazók jellemzően 60 éven aluliak és magukat „nem fehér britekként” definiáló személyek.⁷ A londoni polgármesteri poszt szimbolikus jelentőségű, hiszen az Európai Unió legnagyobb és a világ 25. legnépesebb városáról van szó.

Az európai muszlim érdekérvényesítés modellje

A Franciaországban élő, észak-afrikai muszlim közösségeket tanulmányozva Dan Eldar, a Tel-avivi Egyetem kutatója három beilleszkedési stratégiát vázolt fel: a) az adaptív muszlimok, akik nem gyakorolják a vallásukat, viszont saját bevallásuk szerint kialakítanak egy személyes kapcsolatot Istennel; b) a konzervatívok, akik ellenzik a „nyugati” életvitelt, de a demokrácia kínálta lehetőségeket felhasználják saját ideológiájuk terjesztésére; c) azok, akik egy olyan jellegű integrációt tűznek ki célul, amely garantálja a személyes és a kollektív vallásgyakorlás lehetőségét a közösség tagjainak.⁸ Ugyanezek az alkalmazkodási stratégiák és mechanizmusok figyelhetők meg más nyugat-európai muszlim közösségekben is. A politikai életben tehát elsősorban a konzervatív, eszmeiségükben nyugatellenes, ám ezt csak saját közösségükben megvalló személyek és csoportok vállalnak szerepet, akik élni kívánnak a liberális demokráciák által garantált jogokkal, továbbá lehetőségekkel.

A muszlim háttérű politikusok és szervezetek aránya az alsóbb szintű, helyi intézményekben jelentős, a döntéshozás magasabb szintjein azonban jóval kisebb. Ez többek között azzal magyarázható, hogy a helyi választásokon általában az állampolgársággal nem rendelkező helyi lakosok is szavazhatnak. Az Európai Unió tagállamainak politikai életében nem annyira a muszlim pártok, mint inkább a különféle muszlim egyesületek a meghatározók. A jelentős muszlim kisebbségeknek otthont adó országokban általában 3-4 befolyásos muszlim szervezet működik, amelyek élénk érdekérvényesítő tevékenységet folytatnak, és komoly politikai kapcsolatrendszerrel rendelkeznek. Soraikban tömörülnek azok az elkötelezett és vallásos muszlimok, akik a kormányzat iszlámmal kapcsolatos politikájára is befolyást kívánnak gyakorolni.⁹

A szervezetek között a legbefolyásosabb az egyiptomi gyökerű – napjainkra globális hálózattá alakult – *Muszlim Testvériség*. A 2001. szeptember 11-i terrorcselekményeket követően a Testvériség önmagát az európai hatóságok és a muszlim közösségek közötti közvetítőként definiálta, tagjait kulcsszerephez juttatta a muszlim közösségek feletti ellenőrzés céljából Európa-szerte létrehozott úgynevezett Muszlim Tanácsokban. Ezek a Muszlim Testvériséghez kapcsolódó szervezetek az uniós intézményekben, mint például az Európai Parlamentben is élénk lobbitevékenységet folytattak, és együttműködésbe kezdtek különböző európai szövetségekkel és szervezetekkel, amelyek elsősorban gazdasági, szociális, illetve emberi jogi kérdésekkel foglalkoztak. A Testvériség stratégiája az volt, hogy Európát hátszónak használja a szekuláris arab rezsimek elleni küzdelméhez. Úgy vélték, hogy az arab világ különböző térségeiből származó iszlamisták európai jelenléte kiváló alkalmat kínál a szervezkedésre, amelynek célja az arab szekuláris rezsimek megbuktatása, és ezek helyett iszlamista rendszerek létrehozása.¹⁰

⁷ BURN-MURDOCH 2016.

⁸ ELДАР 2006.

⁹ Muslims and Political Participation in Europe (2010).

¹⁰ DAHROUG 2013.

Az „önjelölt”, magukat mérsékeltnek jellemző – ám ideológiájában konzervatív – muszlim szervezetek térnyerési törekvéseit felerősítette az a kormányzati igény is, hogy megtalálják azokat az együttműködésre hajlandó muszlimokat, akikkel mint a közösség hivatott képviselőivel együtt tudnak működni a biztonság erősítése és a radikalizálódás visszaszorítása érdekében. A vallási szervezetek belső életébe történő beavatkozást elkerülendő olyan iszlám csoportok támogatása váltotta fel, amelyek a kormányzatok előtt késznek mutatkoztak az együttműködésre, nyíltan nem hangoztatták a nyugati életformával kapcsolatos kritikát és megvetést, ezáltal azt a benyomást keltve, hogy eszmeiségük és szabályrendszerük végső soron összhangba hozható a nyugati demokráciák alapelveivel. A holland Általános Hírszerzési és Biztonsági Szolgálat (*Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst*) értékelése szerint nem mindenki azonosítható be egyértelműen, aki a Muszlim Testvériség támogatója. Gyakran előfordul, hogy nem fedik fel vallási kötődéseiket és keményvonalas elképzeléseiket.¹¹ A fundamentalista és radikálisan konzervatív Muszlim Testvériség mint kormányzati szövetséges szerepét a forradalmi, dzsihádistá jellegű szervezetek európai megjelenése ezért tovább erősítette. Ilyen erőszakos-radikális szervezetek például a marokkói *al-'Adl wa'l-Ihsan*, a török *Adalet ve Kalkınma Partisi*¹² (AKP) és a libanoni *Ahbas* európai tagozatai.¹³

Ez a szükséghelyzet tehát olyan szervezetek és személyek előtérbe kerülését eredményezte, mint például az úgynevezett euroiszlám megálmódója, Tariq Ramadan,¹⁴ a népszerű fundamentalista vallásjogi szakteknintély Yusuf al-Qaradawi és az általa vezetett Európai Fatva és Kutatási Tanács,¹⁵ valamint az egyes országok muszlim egyesületeit ernyőszervezetként tömörítő, rendszerint a Muszlim Testvériség irányítása alatt álló úgynevezett Muszlim Tanácsok. Azonban ezen befolyásos és magukat mérsékeltnek aposztrofáló személyek és szervezetek valójában az iszlám konzervatív, valamint fundamentalista irányzatának képviselői, akik számára a demokratikus intézményrendszer mindenekelőtt a muszlim közösség érdekérvényesítésének eszköze. Ezen szervezetek – főleg azok, amelyekről feltételezhető, hogy a Muszlim Testvériséggel kapcsolatban állnak – a kutatók mellett a belbiztonsági szervek érdeklődését is felkeltették.¹⁶ Az elmúlt években a belga, holland és német belbiztonsági szolgálatok úgy értékelték, hogy ezen szervezetek alapvető célja az, hogy a muszlim közösségekben kialakítsanak, továbbá megőrizzenek egy erősen politizált muszlim identitást; befolyást gyakoroljanak a sport-, vallási és kulturális egyesületek fölött; magukat úgy pozicionálják a véleményformálók, illetve a kormányzati szervek előtt, mint a muszlim közösségek első számú képviselői, továbbá szervező ereje.¹⁷ Ezzel a törekvéssel párhuzamosan azonban szigorú iszlám törvényeket igyekeznek foganatosítani, és – meggyőzéssel vagy lelki nyomásyakorlással – konzervatív alapelveket rákényszerí-

¹¹ *The Radical Dawā in Transition* az AIVD (Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, a holland belbiztonsági szolgálat) beszámolója, 2007, 10. Idézi: VIDINO 2011, 100.

¹² Igazság és Fejlődés Pártja.

¹³ DAHROUG 2013.

¹⁴ A Muszlim Testvériség alapítója, Hassan al-Banna unokája.

¹⁵ A különböző vallásjogi iskolák közötti különbségek egyengetésén munkálkodó Európai Fatva és Kutatási Tanács (European Council for Fatwa and Research). A Muszlim Testvériség által támogatott és a radikális Yusuf al-Qaradawi sejk vezetése alatt működő Tanács az ún. *la-madzhabiya* elve alapján próbálja az európai életmóddal leginkább összhangba hozható döntéseket kiválogatni az egyes vallásjogi irányzatok *fatwagyűjteményeiből* és ezeket népszerűsíteni az európai muszlimok körében.

¹⁶ VIDINO 2011, 54.

¹⁷ VIDINO 2011, 54–55.

teni a közösségek tagjaira.¹⁸ E kettősséget felismerve a német Alkotmányvédelmi Hivatal (*Bundesamt für Verfassungsschutz*) már 2005-ben a német társadalmi kohézió elleni komoly fenyegetésnek minősítette a konzervatív, látens módon iszlamista csoportokat.¹⁹

Befolyásuk növelésének lehetőségét érzékelve e szervezetek – amelyek többsége ideológiailag a Muszlim Testvériség eszmerendszerét követi – rendszerint megpróbálják arról meggyőzni a politikusokat, hogy befolyásolni tudják a muszlim szavazók preferenciáit. Megszokott gyakorlattá vált, hogy különböző egyesületek broszúrákat nyomtatnak és juttatnak el a muszlim közösség tagjaihoz. Ezekben eligazítást adnak a szavazás menetéről, segítséget ajánlanak a regisztrációhoz és a szavazóhelyekre való eljutáshoz, valamint javaslatot tesznek arra, hogy melyik jelöltet tartják érdemesnek arra, hogy támogatásukról biztosítsák. Azon jelöltek számára, akiknek a szavazókörzetében jelentős a muszlimok aránya, a közösséggel való együttműködés elengedhetetlen a győzelemhez. Számos nyugati országban így tudott a Muszlim Testvériség kölcsönös lekötelezettségen alapuló kapcsolatrendszert kialakítani mind helyi, mind országos szinten. A megállapodások értelmében a Testvériség rendszerint arra tesz ígéretet, hogy mozgósítja a szavazókat anyagi támogatásért és politikai befolyásért cserébe.²⁰

A svéd Szociáldemokrata Párt (vallási tagozata) és a Svédországi Muszlimok Tanácsa közötti megállapodás szerint a szociáldemokraták kötelezik magukat, hogy támogatják a munkáltatókkal kötött egyezséget a pénteki imával, a muszlim ünnepek törvényileg vagy szerződésben szentesített tiszteletben tartásával, valamint imámképzés beindításával és a *halal*-előírások szerinti állatvágási szabályok bevezetése ügyében teendő miniszteriális lobbizással kapcsolatban.²¹

Az európai muszlimok többsége baloldali pártokra szavaz

A muszlim szavazók egységes álláspontja ugyan megkérdőjelezhető, de bizonyos mintázatok megfigyelhetők. Az európai muszlimok többsége a nyugat-európai alsó középosztályhoz tartozik, és a munkanélküliek aránya is magas közöttük.²² Ezen közösségeket ezért a hagyományosan is az alsó középrétegek körében népszerű munkás- és szociáldemokrata pártok igyekeztek megszólítani. Az európai muszlimok tehát más bevándorló közösségekhez hasonlóan elsősorban – de természetesen nem kizárólagosan – a baloldali pártokra szavaznak.²³ Mivel vallási nézeteik és szokásaik kifejezése évtizedeken keresztül semmilyen akadályba sem ütközött, szavazói preferenciájukat elsődlegesen a szociális kérdések, továbbá elvárások határozzák meg.²⁴ A muszlimok baloldali orientációját azonban más tényezők is befolyásolják. Egyes európai baloldali pártok Izrael- és USA-ellenes (illetve Palesztina-barát) orientációja hittelessé teszi őket a muszlimok szemében. A baloldali pártok világnézeti semlegessége ugyanakkor a vallásgyakorlás szabadságát is garantálta számukra, bár a muszlimok számára elvileg elfogadhatatlan a politikai rendszert jellemző szekularizmus és a kultúrát átható ateizmus.

¹⁸ Uo.

¹⁹ BUNDESMINISTERIUM DES INNERN 2005,192–195.

²⁰ VIDINO 2010, 107.

²¹ A svéd Szociáldemokrata Párt vallásos ágazata és a Svédországi Országos Muszlim Tanács közös projektjének a kiértékelése: Broderskapsrörelsen Sveriges Kristna Socialdemokrater (2013).

²² Muslims in Europe – a Country Guide (2005).

²³ VIDINO 2011, 57.

²⁴ KEATING–MCCRONE 2013, 4.

Az elmúlt években több európai országban érezhető volt bizonyos ideológiai és strukturális válság a szocialista/szociáldemokrata pártok körében, ami támogatottságuk radikális visszaesésében is meglátszott. Ennek oka többek között az, hogy nem voltak képesek megfelelő válaszokat és megoldásokat megfogalmazni korunk meghatározó társadalmi problémáira (túl lassú gazdasági növekedés, magas munkanélküliség, közbiztonsági fenyegetettség, növekedő bevándorlás),²⁵ sem pedig nagyobb tömegeket megszólítani és mozgósítani, sőt még a hagyományos szavazótáborukat, a „fehér munkásosztályt” sem tudták teljes mértékben megőrizni. Ezért a muszlim bevándorlókkal mint a nyugat-európai társadalmak leggyorsabban bővülő csoportjával való „összekacsintás” a szociáldemokrácia általános válsága és térszűrése elleni reakcióként is értelmezhető. A szövetségek hosszú távon is tartósnak bizonyultak és akkor is megmaradtak, amikor az adott párt éppen ellenzékből politizált. Nem meglepő tehát, hogy az alsó középosztályt és a munkásokat felkaroló szocialisták, szociáldemokraták, illetve az újbaldalhoz tartozó zöld pártok hagyományosan bevándorlás pártiak voltak.

Hasonlóképpen fogadta el és karolta fel az iszlamista követelményeket a *saría*, azaz az iszlám jogrend párhuzamos bevezetésével kapcsolatosan számos európai baloldali akadémikus, egyházi vezető és civil szervezeti aktivista, akik értelmezésében az efféle törekvések is beleférnek a minden kisebbséget megillető vallásszabadságba.²⁶ Ennek eredményeként egyes baloldali pártok és a muszlim kisebbségek meghatározó szervezetei mind a két fél számára előnyös érdekszövetséget kötöttek, ami összekapcsolja a szavazókat toborzó politikusokat, illetve pártjaikat a nagyobb társadalmi-politikai befolyásra törekvő muszlimokkal, másképp megfogalmazva: a betelepülést és a segélyt támogatókat a szavazatot adókkal. E stratégia keretében a pártok egyrészt a közösségek autonómiáját erősítő engedményeket ígérnek és tesznek: például a *saría* bizonyos elemeinek engedélyezésével vagy a muszlim életmód szabályrendszerének figyelembevételével; másrészt önmagukat mérsékelt muszlimnak valló politikusokat pártszínekbe öltöztetnek.

1. ábra

A svéd Szociáldemokrata Párt egyik plakátja Kalmar városában

Forrás: ALFSSON 2014

²⁵ LÉVESQUE 2016.

²⁶ BARAN–TOUHY 2011, 137.

Franciaországban 1981-ben a szocialista François Mitterrand – elnökké választását követően azonnal – engedélyeztette a bevándorlók számára, hogy kulturális és politikai egyesületeket hozhassanak létre, többek között abban a reményben, hogy ezek a szervezetek majd a szocialista párt zászlaja alá fognak tömörülni.²⁷ Szintén ő hozta létre az *SOS Racisme* diszkriminációellenes szervezetet. A közelmúlt francia politikai történéseit tekintve világos, hogy François Hollande 2012-ben nem nyert volna választásokat a muszlimok szavazatai nélkül. Ehhez azonban arra volt szükség, hogy programjában azt ígérje, hogy a 2014-es önkormányzati választásokon már az országban élő, francia állampolgársággal nem rendelkező bevándorlók is szavazhatnak. Az országban tartózkodó mintegy 400 ezer illegális muszlim bevándorlónak pedig amnesztiát ígért választási kampányában Hollande. Az ígéretek közül egyik sem valósult meg, de elegendő volt ahhoz, hogy a 2012-es elnökválasztás második fordulójában a muszlim választók 86%-a Hollande mellett tegye le a voksát.²⁸

Svédországban egy 2015-ben végzett felmérés szerint a muszlim szavazók 61%-a szimpatizál a Szociáldemokrata Párttal, a harmadik legkedveltebb köreikben a Zöld Párt 9%-os támogatottsággal.²⁹ A közel 10 év (2005–2014) választási szokásait felölelő felmérést a Göteborgi Egyetem munkatársai végezték, 573 személy megkérdezésével. A felmérés azt is kimutatta, hogy a muszlim szavazók alig egynegyede szavaz jobboldali pártokra, a túlnyomó többség (76%) a baloldalt támogatja. A svéd Szociáldemokrata Párt a vallási tagozatán keresztül már az 1990-es évek végén együttműködési megállapodást kötött az akkori egyik legjelentősebb országos muszlim szervezettel³⁰ annak érdekében, hogy növeljék a muszlim háttérűek részvételét a svéd politikai életben, és ezáltal több szavazót nyerjenek pártjuknak. Az együttműködést kiértékelő, 1999-ben nyilvánosságra hozott jelentésükben ez áll: „[N]agyon sikeres volt az együttműködés, és nem utolsósorban a Svédországi Muszlim Tanács aktív hozzájárulása miatt valószínű, hogy magas volt a muszlimok választási részvétele, és hogy közülük sokan szavaztak a Szociáldemokrata Pártra.”³¹ Szintén Svédországban válhatott egy török háttérű politikus a Zöld Párt színeiben a jelenlegi kormány egyik miniszterévé annak ellenére, hogy már évek óta nyíltan vallott szélsőséges, zsidóellenes nézeteket; továbbá az Iszlám Állam oldalán harcoló európai radikális iszlamistákat az 1939-es finn téli háborúban szolgáló svéd önkéntesekhez hasonlította, emellett pedig kapcsolatban állt a török *Szürke Farkasok* nevű szélsőséges iszlamista szervezettel is.³²

A német szakszervezetek a bevándorlók közül már az 1960-as években toboroztak tagokat, tehát évtizedekkel azelőtt, hogy az állampolgárság mint lehetőség felmerült volna. Ezek után nem meglepő, hogy a német politikai színtéren a szociáldemokraták és a zöldek támogatták elsőként a törökök kettős állampolgárságát.³³ A 2013-as németországi parlamenti választásokon a török származású választópolgárok közel 64%-a szavazott a *Szociáldemokratische Partei Deutschlandsra* (SPD), a német szociáldemokrata pártra.³⁴ A szavazócsoport

²⁷ Uo.

²⁸ ZENNOU 2013.

²⁹ Forrás: Magnus Hagevi svéd politológus blogja.

³⁰ *Sveriges Muslimska Råd* – Svédországi Muszlim Tanács

³¹ Forrás: Thoralf Svensson svéd szociáldemokrata politikus honlapja.

³² Mehmet Kaplan építésügyi és városfejlesztési miniszter 2016. április végén távozott posztjáról a török iszlamista mozgalommal fenntartott kapcsolatai miatt.

³³ LAURENCE 2013.

³⁴ Bundestagswahl 2013 – So haben Deutsch-Türken gewählt (2013).

második és harmadik legnagyobb pártpreferenciáját képező Zöld Pártot (*die Grünen*), illetve a Baloldali Pártot (*die Linkspartei*), a török származásúak pártonként 12-12%-kal támogatták.³⁵ A választásokon a török háttérűek 70%-a vett részt. A közelgő, májusi német elnökválasztással kapcsolatosan még nem rajzolódott ki egyértelmű pártpreferencia a németországi törökök körében, hiszen az SPD elnökjelöltje, Martin Schulz (az Európai Parlament volt elnöke) még befogadóbb bevándorlási politikát szorgalmaz. Az arab és közép-ázsiai bevándorlók érkezését azonban a török közösségek konkurenciaként élik meg.³⁶ A *Welt* online hírportál februárban végzett közvélemény-kutatása szerint az SPD és a Zöld Párt hívei támogatnák leginkább az EU-s állampolgársággal nem rendelkezők szavazati jogát (63, illetve 64%-kal).³⁷

Németországban még a korábban az SPD színeiben politizáló Thilo Sarrazin *Németország felszámolja magát (Deutschland schafft sich ab)* című könyvének megjelenése sem tántorította el a párt muszlim szavazótáborát. A 2010-ben megjelent könyvével, amely a német bevándorláspolitikát végzetes hibáit taglalja, hatalmas vihart kavart. Sarrazin amellett érvel, hogy a bevándorlók érdekeinek érvényesítése a németek háttérbe szorításával történik. A botrány megtépázta, de nem zilálta szét a párt és a muszlim közösség évtizedes együttműködését. A szerző párttagságát felfüggesztették, a 2013-as választásokat megelőző közvélemény-kutatáson a németországi törökök 43%-a jelezte, hogy a szociáldemokratákra fog szavazni, ami 7%-kal kevesebb, mint a 2009-es támogatottsági arány.³⁸

Nagy-Britanniában a Munkáspárt (*Labour*) az 1980-as évek elejétől kezdve törekszik a muszlim szavazatok megnyerésére, amelyeknek már akkor jelentős volt a súlya egyes nagyvárosokban, például Bradford, Leicester, Birmingham és London egyes kerületeiben.³⁹ Ez a trend jellemezte az 1990-es éveket is, és becslések szerint az 1997-es választásokon öt muszlimból négy a Munkáspártra szavazott.⁴⁰ A belügyminiszter Jack Straw választókerületében 20 ezer muszlim szavazó élt.⁴¹ A Nagy-Britanniában élő muszlimok körében végzett 2011-es felmérés szerint 37%-uk a Munkáspártot támogatta a 2010-es választásokon, míg a Konzervatív Pártra 12%-uk szavazott.⁴² A Tony Blair miniszterelnöki kinevezését (2005) követő első hónapokban kormányzati támogatással létrehozták a *Muslim Council of Britain* (Nagy-Britannia Muszlim Tanácsa) nevű ernyőszervezetet. A kormányzat első számú muszlim tárgyalópartnerének kinevezett intézmény vezetőségében a keményvonalas Muszlim Testvériség hívei többségben voltak. Ezt jól érzékelteti a szervezet egyik korábbi vezetője, Iqbal Sacranie állásfoglalása, aki az 1997-es választások előtt megjelentetett cikkében „taktikai szavazásról” beszélt. Ennek célja a lehető legnagyobb és legbiztosabb kompenzáció a jelöltre adott szavazatért cserébe, aki „nélkülünk nem lett volna képes bejutni az Alsóházba”.⁴³ 1999-ben Sacranie-t kitüntették a Brit Birodalom Rendjének Tisztje (*Officer of the Order of the British Empire*) címmel. A fundamentalista szervezetek moz-

³⁵ Uo.

³⁶ SOMASKANDA 2016.

³⁷ Anhänger von SPD und Grünen wollen Ausländer mitwahlen lassen (2017).

³⁸ PAULICK 2013.

³⁹ VERTOVEC 2001, 29.

⁴⁰ AZAM, Nadeem (1997): Election Analysis. *Q-News*, June 1997. In VIDINO 2010, 123. A *Q-news* egy elsősorban muszlim közönségnek szóló hírportál volt, amely ma már nem érhető el az interneten.

⁴¹ MCB Hosts Luncheon Meeting with Jack Straw (2008).

⁴² ASHCROFT 2012, 44.

⁴³ SACRANIE, Iqbal (1997): Why You Should Exercise Your Vote. *QNews*, March, 26. In VIDINO 2010, 123.

gósítása megtérült a Munkáspárt kormányzása idején. Az ország vezetői egyre inkább úgy tekintettek a Muszlim Tanácsra, mint a bevándorlók szavazatainak garanciájára, ezért igyekeztek minél szorosabb kapcsolatokat kialakítani a szervezettel. Ennek gyümölcseként hivatalosan is támogatták a Runnymede Trust beszámolóját az iszlamofóbiáról,⁴⁴ és törvénybe foglalták a muszlim iskolák állami támogatását.⁴⁵

Jobbközép pártok és a muszlim bevándorlók

A kontinens számos országában, elsősorban Németországban, Svédországban és Franciaországban a jobbközép pártok politikája a muszlim bevándorlókka kapcsolatos döntésekben a gyakorlatban nem különbözik markánsan a baloldali pártokétól. A vallásgyakorlás szabadságának kérdésében a jobbközép pártok rendszerint támogatják a muszlim közösségek önszerveződését és korlátozásoktól mentes vallásgyakorlatát. A 2001. szeptember 11-ét követő időszakban a vallási egyenlőség jelszavát hangoztatva támogatták a mecsetépítéseket abban a reményben, hogy szorosabb felügyelettel leleplezhetőek és megelőzhetőek a szélsőséges tendenciák. Franciaországban, Németországban és Olaszországban pedig éppen a jobbközép vezető politikusai voltak azok, akik egyezményeket kötöttek magukat mérsékelteknek valló iszlamistákkal.⁴⁶ A muszlim közösségekkel mint jelentős társadalmi erővel való párbeszéd tehát Nyugat-Európában megkerülhetetlenné vált mind demográfiai, mind pedig biztonsági okokból. Az iszlám vallás decentralizált jellege, a közösségek mély, etnikai alapú megosztottsága és a különböző vallásjogi iskolák követése miatt került napirendre az országos szintű, több szervezetet tömörítő érdekképviselet kialakítása, amelyet az adott országban élő muszlimok többsége iránymutatónak tart.

Franciaországban az 1990-es években elsősorban a szocialisták folytattak tárgyalásokat és egyeztetéseket muszlim szervezetekkel, de Nicolas Sarkozy volt az, aki belügyminiszterként a jobbközép Raffarin-kormányban támogatta az Muzulmán Vallás Francia Tanácsának (*Conseil français du culte musulman*) létrehozását 2003-ban.⁴⁷ E szervezetnek ugyan nincs jogi státusa, de a francia kormányzat úgy tekint rá, mint a muszlimokat összefogó és képviselő hivatalos szervre. Sarkozy azzal magyarázta a támogatást, hogy jobb az olyan iszlám képviselet, amely látható, semmint egy olyan, amely „a sötétben” működik, és terjeszkedik.⁴⁸ Olaszországban a balközép kormány szabta feladatul a belügyminisztériumnak egy muszlim tanács létrehozását 1998-ban, de kereszténydemokrata volt az a belügyminiszter, aki végül aláírta a megállapodást az Iszlám Tanács (*Consulta Islamica*) létrehozásáról 2004-ben.

Hasonló volt a helyzet Németországban is, ahol a Zöldek kezdték el kidolgozni a „német muszlim” fogalmát, és komoly szerepet vállaltak az 1999-es új állampolgársági törvény kidolgozásában is. Azonban itt is kereszténydemokrata volt az a belügyminiszter, aki beleegyezését adta a Német Iszlám Konferencia (*Deutsche Islam Konferenz*) megalapításához 2006-ban. A 2002 és a 2006 közötti időszakban tehát a jobbközép kormányok sokat tettek

⁴⁴ THE RUNNYMEDE TRUST (s. a.).

⁴⁵ MCB Hosts Luncheon Meeting with Jack Straw (1998).

⁴⁶ LAURENCE 2013.

⁴⁷ TARAS 2012, 152.

⁴⁸ Uo.

azért, hogy az iszlámot is beilleszték az állam és az egyházak kapcsolatát szabályozó kezekbe, ám muszlim részről rendszerint konzervatív és fundamentalista nézeteket valló tömörülések voltak a partnereik. Muszlim háttérű miniszterek kinevezése Franciaországban a jobbközepet képviselő Jacques Chirac és Nicolas Sarkozy nevéhez fűződik.⁴⁹

A jobbközép pártok általában óvatosabb bevándorláspolitikát hirdetnek, a juttatásokat több feltételhez kötik, és erősebben hangsúlyozzák a biztonsági szempontokat. Ám a német CDU–CSU-koalíció migrációs politikáját tekintve a különbség inkább az intézkedések indoklásában, nem pedig a döntésekben van. Angela Merkel a *Frankfurter Allgemeine Zeitung*nak nyilatkozva 2013-ban kijelentette: „országunk folyamatosan változni fog, az integráció pedig azt a feladatot jelenti az egész társadalom számára, hogy megtanuljon bánni a bevándorlókkal. Éveken át becsaptuk magunkat ebben a témában. A mecsetek például városaink fontos részei lesznek sokkal inkább, mint a múltban.”⁵⁰ A török származású Cemile Giousouf 2013 októberében a Kereszténydemokrata Unió (CDU) első muszlim képviselőjeként lett a Bundestag tagja. A *Financial Times* kommentárja szerint a győzelem világosan jelezte azt a közvélemény-kutatási adatot, amely szerint Merkel pártjának támogatottsága a török bevándorlók esetében 21,6%-ról 31,0%-ra emelkedett. A Bundestagnak jelenleg 11 török származású képviselője van.⁵¹

A vallási értékek hangsúlyozása elvileg olyan platformot kínál, amely a muszlimok érdekeit a jobboldali eszmékhez közelíti, ugyanakkor anyagi boldogulásukat jobban szolgálja a baloldal által garantált juttatások és szociális segélyek. Ezt a vélekedést igazolja, hogy míg a Nagy-Britanniában élő muszlimoknak csupán 5%-a érzi úgy, hogy a Konzervatív Párt képviseli az érdekeit, az érték hasonlóság szempontjából 26% vélte úgy, hogy a konzervatívok értékrendje közel áll az övéhez.⁵² A közvélemény-kutatások szerint pedig elsősorban ez utóbbi szempontok határozzák meg a választói preferenciákat.⁵³ Így jöhetnek létre a látszólag nagy ellentmondásokon alapuló érdekszövetségek is, noha a baloldal megveti a fundamentalistákat, a fundamentalisták pedig elsőszámú ellenségnek tekintik az ateistákat. Azonban az érdekszövetség fenntartása az egyre konzervatívabb nézeteket valló muszlim bevándorlókkal az európai baloldalon belül a liberális, a muszlimok szabad vallásgyakorlatát elkötelezetten és nyíltan támogató erők előtérbe kerülését eredményezi.⁵⁴

A szekularizmus szövetsége a fundamentalista vallásossággal

Jóllehet a szekuláris berendezkedés nincs összhangban a muszlim társadalmi előírásokkal, a multikulturalizmus dogmája korlátlan teret biztosít az iszlamizálás számára. A döntéshozók rendszerint alábecsülik a muszlimok vallási elkötelezettségét, ezért felkészületlenül érték őket az olyan konfliktusok, mint amelyeket például a hidzsáb betiltása vagy a Mohamed-karikatúrák váltottak ki. A muszlim identitás megerősödése a második és harmadik generációs bevándorlók magatartásában és az európai valósághoz viszonyulásában immár

⁴⁹ LAURENCE 2013.

⁵⁰ WILLIAMS 2010.

⁵¹ VASAGAR 2013.

⁵² ASHCROFT 2012, 45–46.

⁵³ KEATING–MCCRONE 2013, 4.

⁵⁴ LAURENCE 2013.

tény.⁵⁵ A második generáció a származási országhoz fűződő, egyre gyengülő szálakat a muszlim identitással igyekszik kompenzálni, miközben kialakult az érdekérvényesítés és a nagyobb politikai befolyás eléréséhez szükséges „kritikus tömeg”. A németországi törökök 60%-a támogatta 2013-ban az AKP-t, a tunéziaiak 50%-a pedig a Nahda pártot, miközben Tunézián belül 2011-ben ez 41% volt.⁵⁶

A szocialista és a szociáldemokrata pártok az integrációt kizárólag a társadalmi mobilitással és a szociális helyzettel hozzák összefüggésbe.⁵⁷ Az SPD egy 2010-es bevándorláspolitikai összegzésében az integrációs nehézségeket az esélyegyenlőség hiányának tulajdonítja, amely elsősorban az oktatás és a foglalkoztatás terén tapasztalható. Az integráció a dokumentum definíciója szerint nem kulturális vagy vallási, hanem főként szociális kérdés.⁵⁸ Ez az értékelés jól példázza a szocialista és szociáldemokrata pártok szemléletét, amely szerint az integrációs deficit elsősorban gazdasági, illetve társadalmi problémák következménye, nem pedig a részben önkéntes elkülönülés egyik következménye.

A vallási fundamentalizmussal kapcsolatos értékelések kettősségét jól tükrözik az Iszlám Állam nevű terrorista szervezet felemelkedése körüli politikai diskurzusok is. Számos európai szocialista politikus hozta fel magyarázatként a nyugati elnyomást, a gyarmatosítást, a közel-keleti szegénységet, az Európában élő muszlimokat érintő „strukturális diszkriminációt és intézményesült rasszizmust”.⁵⁹ A második és harmadik generációs muszlim bevándorló fiatalok körében történő iszlamista indíttatású radikalizálódást pedig előszere-ttel értelmezik „generációs lázadasként”, esetleg társadalmi forradalomként. A liberális trend, amely a „radikalizmus iszlamizálódásáról” mint az „iszlamista radikalizálódás” alternatívájáról beszél, tévút, amely éppen a legalapvetőbb tényekről tereli el a figyelmet.

Az európai politikusok az iszlámmal kapcsolatosan rendszerint két súlyos értelmezési hibát követnek el. Egyrészt nem értik a vallás szerepét és jelentőségét a muszlim közösségekben (hiszen ideológiájuk szekuláris, ateista világképben gyökerezik). Másrészt a különböző vallási és etnikai csoportokat a kulturális relativizmus szempontjából közelítik meg, amely szerint minden kultúra egyenrangú, és ezért egyetlen kulturális gyakorlat sem kritizálható. A nyugat-európai liberális demokráciákra jellemző kulturális relativizmus ezért felelőssé tehető a muszlim közösségek körében jellemző paternalizmus, intolerancia és elzárkózás fenntartásáért. Az említett ideológiai és intellektuális korlátokból fakadóan a bevándorlaspárti politikai erők helytelenül értelmezik a vallásos közösségek gondolatrendszerét és céljait, nem ismerik fel, hogy az iszlámban a politika és a hit nem választható el egymástól, ezért a vallás sem szorítható vissza a magánszférába. Ugyanez a szekuláris látásmód jellemzi az Európába irányuló – javarészt fundamentalista, muszlim többségű országokból történő – tömeges bevándorlás megítélését is.

⁵⁵ ROSTOVÁNYI 2011, 26., 28.

⁵⁶ LAURENCE 2013.

⁵⁷ LAURENCE 2013.

⁵⁸ SPD Verabschiedet Resolution zur Integration (2010).

⁵⁹ COTTEE 2016.

Az iszlamista pártok – egyelőre – nem meghatározóak

A muszlimok részben meglévő politikai csatornákon, részben pedig új szervezeteken keresztül törekednek érdekeik érvényesítésére. A szekularizmus liberális értelmezésének nem mond ellent a felekezeti alapú pártok alapítása. Ennek köszönhetően az évezred első évtizedében a muszlim egyesületek mellett Nyugat-Európa számos országában nevükben is muszlim – és többnyire nyíltan iszlamista nézeteket valló – pártokat is bejegyeztek. Finnországban a konvertiták 2007-ben megalapították a Finnországi Iszlamista Pártot (*Suomen islamilainen puolue*), amelynek célkitűzései között szerepelt az iszlám előírások szerinti (*halal*) állatlevágás törvényi bevezetése, a muszlim gyerekek felmentése az iskolákban a zenei és testnevelés-oktatás alól, valamint – hosszú távon – a sariátörvénykezés elfogadtatása.⁶⁰ A párt elnöke, Abdullah Tammi (szül. Risto Tammi) fiatal korában a finn kommunista párt tagja volt, később a KGB ügynökeként többek között a Szovjetunióba Bibliákat csempésző személyekről és szervezetekről jelentett.⁶¹ Saját bevallása szerint a Szovjetunió bukása után konvertált az iszlámra, miután szülővárosában bevándorlókkal ismerkedett meg.⁶²

Hollandiában 2014-ben alakult meg a *Denk* (Gondolat) nevű párt, amelyet két török származású politikus, Tunahan Kuzu és Selçuk Öztürk alapított, akik korábban a Holland Munkáspárt képviselőjeként jutottak be a parlamentbe. A Munkáspártból azért léptek ki, mert nem értettek egyet a muszlim közösség biztonsági okokból történő ellenőrzésével, ám képviselői helyüket megtartották, sőt a közelmúltban rendezett választáson eggyel bővíteni is tudták. A párt szorosan kötődik a török kormányzópárthoz, az AKP-hez, és határozottan tagadja az örmény népirtás tényét. Ugyanakkor programjában szerepel a holland gyarmati múlt sötét oldalának emléket állító múzeum létrehozása, a „rasszizmus-nyilvántartás” bevezetése, továbbá egy 1000 fős rasszizmus elleni rendőrség megalakítása, valamint a korábban szigorúbb büntetések bevezetése azokkal szemben, akik ilyen magatartást tanúsítanak. A párt a bevándorlókat és nem csak a muszlimokat célozza meg.⁶³

Radikális iszlamista, ám helyi alapítású pártok is megjelentek Európában. Ezt az irányzatot példázza a Dán Muszlim Párt (*Dansk Muslim Parti*), amely 2008-ban célként fogalmazta meg, hogy Dánia Európa első muszlim országává váljon. Deklarációjukban külön kitértek arra, hogy Törökország EU-tagságának megvalósulása esetén tárt karokkal fogják várni és segíteni a Dániába kívánczó, elsősorban 20 és 50 közötti török (muszlim) férfiakat, akik segítségével megvalósíthatják az ország iszlamizációját.⁶⁴ Az iszlamista pártok rendszerint a hátrányos megkülönböztetés elleni harc és az erkölcsi újjászületés jelszavait hangoztatják, valamint a saría mint a társadalmat optimálisan szabályozó jogrendszer bevezetése mellett kampányolnak. Ezt a törekvést fejezik ki az úgynevezett *Sharia4*-mozgalmak, amelyek a politikai aktivizmuson túllépve a militáns érdekérvényesítést hirdetik. A szervezetek tevékenysége és vezetőik nyilatkozatai különösen a belgiumi, illetve a brit *Sharia4*-mozgalmakat tették hírhedtté.⁶⁵ Amennyiben azonban a muszlim identitás és vallási elköteleződés kifejezése nem kap a muszlim lakosság létszámának növekedésével arányo-

⁶⁰ Finland fick muslimskt parti (2007).

⁶¹ HIETANEVA 2011.

⁶² Uo.

⁶³ SIEGAL 2016.

⁶⁴ DAMP – Danish Muslim Party (s. a.).

⁶⁵ VIDINO 2015.

san bővülő teret, számítani lehet a radikális programot megfogalmazó iszlamista pártok támogatottságának növekedésére.

A politikai térhódítás vallásjogi igazolása

A muszlim vallásjogászok többsége úgy véli, hogy a befogadó országok politikai erőviszonyainak alakítása, azaz a választási részvétel és tudatos szavazói magatartás kötelező a muszlimok számára.

A Hezbollah szellemi vezetőjeként ismert néhai Mohammad Hussein Fadlallah szerint a nyugatra vándorlás lehetőség az iszlám térhódítás számára. A muszlim soha nem fogadhat hűséget egy hitetlennek, de élhet vele egy országban.⁶⁶ Az államapparátusban és a közigazgatásban való munkavállalás javallt, ha ez az iszlám és a muszlimok ügyét szolgálja; ebben követendő példának tartja „a zsidók európai és amerikai érdekvégyesítését”.⁶⁷ Követőit taktikai tanáccsal is ellátta, amely szerint az érdekek érvényesítését nem konfrontációval, hanem „a rések megkeresésével” lehet megvalósítani.⁶⁸ Ezt a gondolatot részletesen is kifejti: „az általános vagy helyhatósági választások alkalmával megegyezhetünk egy jelölttel abban, hogy neki adjuk a szavazatunkat, ha cserébe támogat minket napi ügyeinkben az adott országban, vagy segít a nyomásgyakorlásban a származási országaink érdekében [...]». Legyél nélkülözhetetlen a másik számára, és tisztelni fog.« Arra kell tehát törekednünk, hogy politikai, gazdasági, biztonsági, kommunikációs és tudományos szempontból is szükségük legyen ránk.”⁶⁹

Az iraki szunnita vallásjogász és az iraki Muszlim Testvérek egyik vezetője, Muhammad Ahmad ar-Rashid szerint vallási kötelességük nyugati, keresztény országokban élő muszlimoknak, hogy szavazzanak „a mérsékelt jelöltekre”, mert a „rasszista” irányzatok térhódítása aggasztó méreteket ölt. Példaként Jacques Chirac 2002-es francia elnökválasztásokon aratott győzelmét említi. A muszlimok részéről az a „bölc” szemlélet, ha elfogadják a „hitetlen” (*káfir*) ország jogrendszerét, és részt vesznek a politikai életében, amennyiben ez a muszlimok érdekeit szolgálja, illetve segít annak megakadályozásában, ami a közösségre veszélyt jelent. „A háború földjén” – a nem az iszlám fennhatósága alatt álló területek hagyományos elnevezése – hasznos, ha egy muszlim jelölteti magát a törvényhozásba, hogy ezzel a muszlimok jogait erősítse, és megvédje őket a rájuk leselkedő veszélyektől. Ha nincs elég muszlim szavazó egy muszlim jelölt parlamentbe juttatásához, akkor olyan nem muszlim jelöltre kell szavazni, akitől remélhetik, hogy védeni fogja a közösség érdekeit.⁷⁰

Yusuf al-Qaradawi – a dublini székhelyű Európai Fatwa és Kutatási Tanács elnöke – Taha Jabir al-Alwanira, az Észak-Amerikai Fiqh (Fatva) Tanács elnökére hivatkozva kijelentette, hogy ha a muszlimok meg akarják védeni jogaikat, részt kell venniük a politikában. Ennek célja hittestvéreik támogatása szerte a világban, az iszlám üzenetének terjesztése és az iszlám egyetemességének kifejezése. „A politizálás nem jog [...], hanem

⁶⁶ FADLALLAH 2004, 89.

⁶⁷ FADLALLAH 2004, 92–93.

⁶⁸ FADLALLAH 2004, 147.

⁶⁹ FADLALLAH 2004, 169–170.

⁷⁰ *Ruling on participation in elections in non-Muslim countries.* (English version) (2009). A hivatkozott elsődleges forrás már nem érhető el: www.islamonline.net/servlet/Satellite?pagename=IslamOnline-Arab-Ask_Scholar/FatwaA/FatwaA&cid=1122528618724

kötelesség.” Ennek módozatait a következőképpen részletezi: a muszlim közösség tagjai közül kerüljenek ki polgármesterek, kormányzók, képviselők a törvényhozásban, annak érdekében, hogy a társadalomban érvényesítsék az iszlám alapelvét: „a jó előmozdítását és a helytelen megtiltását”; támogassanak – anyagilag és szavazatukkal – nem muszlim jelöltet, ha ő jobban szolgálná az iszlám és a muszlimok érdekeit, mint egy muszlim; törekedjenek az állampolgárság megszerzésére, mert ez a jogok gyakorlásának a feltétele. Yusuf al-Qaradawi szerint a pragmatizmus nem jelenti a hitvallás háttérbe szorítását. „A nem muszlimokkal való együttműködésnek és az irányukba mutatott udvariasságnak semmi köze nincs a hűséghez. Ez csupán »a jó előmozdítása és a helytelen megtiltása« elvének gyakorlatias megvalósítása [...] A pozitív részvétel kifejezi az iszlám értékeit, ellenáll a *status quónak*, de nem bojkottal és visszahúzóddással [...] A cél a muszlim jelenlét megerősítése a nem muszlim országokban, a közéletben való aktív részvétellel.”⁷¹

A vallásjogászok kijelentései alapján egyértelmű, hogy a befogadó társadalmak tagjaival és intézményeivel kialakított kapcsolatot kizárólag az iszlám, valamint a muszlimok aktuális érdekei szerint kell kialakítani. Ezen logika alapján az együttműködést mindig a magasabb rendű cél – a muszlim közösség java és az iszlamizálás – vezérli. A befogadó társadalmak iránti kötődés és hűség soha nem múlhatja felül a muszlim közösség iránti elsődleges, továbbá a kibocsátó országok iránti másodlagos lojalitást. Ugyanakkor vallási kötelességként definiálják azt, hogy politikai szerepvállalással vagy a muszlim érdekek képviseletére hajlandó nem muszlim politikusok támogatásával a befogadó országok demokratikus jogrendje és intézményrendszere által garantált mozgásteret kihasználják.

Következtetések

Az érvényesülés útja: beépülés a pártokba vagy új pártok alapítása

Az európai muszlim érdekérvényesítés leghatásosabb módja a bevett pártokban politizálás – pártszínekbe öltözés, muszlim „tagozatok” létrehozása, egyre magasabb posztok megszerzése. Az ezredfordulót követően azonban egyre több nyíltan iszlamista politikai párt is alakult. Programjukban különböző megfogalmazásban és arányban ugyan, de már megjelentek nemcsak a muszlim közösség, hanem a befogadó társadalom egészének az iszlám szerinti átalakítására vonatkozó kijelentések.

A kulturális relativizmus a dzsihádzmus melegágya

Az iszlamizmus térhódítása elképzelhetetlen lenne azon kulturális relativista hozzáállás nélkül, amely szavazótábora kiterjesztése érdekében következetesen szemet huny afölött, hogy egyes muszlim társadalmi gyakorlatok (nemek elkülönítése, a nők alárendelt szerepe, a személyközi kapcsolatokat szabályozó előírások) az európai értékrendbe ütköznek. A kulturális relativizmus szelektív látásmódja, miszerint minden kulturális és vallási csoport önmagában magyarázandó és nem illeszthető az egyetemes értékrendbe, gyakran fellelhető

⁷¹ *Ruling on participation in elections in non-Muslim countries*. (English version) (2009).

a baloldali pártok retorikájában. Ez a vélekedés rendszerint figyelmen kívül hagyja a radikális iszlamisták jelentette nemzetbiztonsági kockázatot, továbbá mind passzivitásával, mind félreértelmezett engedékenységgel hozzájárul a párhuzamos társadalmak kialakulásához és megerősödéséhez.

A dezintegrált társadalom nem lehet biztonságos

A nyugat-európai politikai elit egy részének a muszlim közösségekkel kötött érdekszövetsége csupán egyik színtere az iszlám európai térhódításnak, és ezért nem lehet, nem szabad pusztán elszigetelt jelenségként értelmezni. A muszlim közösségek demográfiai mutatója, az Európába irányuló javarészt muszlim országokból történő nagy méretű bevándorlás, a magukat elszigetelő (javarészt szintén muszlim többségű) külvárosok és párhuzamos társadalmak, valamint a civilek elleni merényleteket igazoló radikális iszlamista ideológia továbbgyűrűzése sürgeti a megoldáskeresést. Ennek előfeltétele a kontroll nélküli migráció megfékezése, valamint az idegen, szélsőséges vallási irányzatok térnyerésének megakadályozása a már Európában élő bevándorló közösségekben.

Felhasznált irodalom

- ALFSSON, Thoralf (2014): 96 procent av muslimerna röstar på de rödgröna. *Thoralf.bloggplatsen.se*, 2014. 02. 02. Elérhető: <http://thoralf.bloggplatsen.se/2014/02/02/10519020-96-procent-av-muslimerna-rostar-pa-de-rodgrona> (A letöltés időpontja: 2016. 05. 30.)
- Anhänger von SPD und Grünen wollen Ausländer mitwahlen lassen (2017). *Welt* (online), 2017. 02. 18. Elérhető: www.welt.de/politik/deutschland/article162183536/Anhaenger-von-SPD-und-Gruenen-wollen-Auslaender-mitwaehlen-lassen.html (A letöltés időpontja: 2017. 03. 05.)
- ASHCROFT, Lord (2012): *Degrees of Separation. Ethnic Minority Voters and the Conservative Party*. Elérhető: <http://lordashcroftpolls.com/wp-content/uploads/2012/04/DEGREES-OF-SEPARATION.pdf> (A letöltés időpontja: 2016. 05. 05.)
- AZAM, Nadeem (2010): Election Analysis. Q-News, June 1997. In VIDINO, Lorenzo: *The New Muslim Brotherhood in the West*. New York, Columbia University Press.
- BARAN, Zeyno – TOUHY, Emmet (2011): *Citizen Islam*. New York, The Continuum International Publishing Group.
- Broderskapsrörelsen Sveriges Kristna Socialdemokrater (2013). *Rapport*, Vol. 99, No. 4. 1–10. Elérhető: <http://media2.blogg.trosolidaritet.se/2013/12/rapport-broderskap-o-Sv-muslimskarr%C3%A5d-99.pdf> (A letöltés időpontja: 2016. 05. 30.)
- BUNDESMINISTERIUM DES INNERN (2005): *Verfassungsschutzbericht 2005*. Berlin, BMI.
- Bundestagswahl 2013 – So haben Deutsch-Türken gewählt (2013). *MIGAZIN – Migration in Germany* (online), 2013. 10. 30. Elérhető: www.migazin.de/2013/10/30/bundestagswahl-2013-so-haben-deutsch-tuerken-gewaehlt (A letöltés időpontja: 2016. 05. 30.)
- BURN-MURDOCH, John (2016): We Ran 139 Demographic Datasets against London Mayoral Election Voting Patterns to See Who Voted for Whom. *Financial Times* (online), 2016. 05. 23. Elérhető (előfizetőknek): <http://blogs.ft.com/ftdata/2016/05/23/london-mayoral-election-census-data-who-voted-whom> (A letöltés időpontja: 2017. 03. 03.)

- COTTEE, Simon (2016): Europe's Joint-Smoking, Gay-Club Hopping Terrorists. *Foreign Policy* (online), 2016. 04. 13. Elérhető: <http://foreignpolicy.com/2016/04/13/the-joint-smoking-gay-club-hopping-terrorists-of-molenbeek-abdeslam-radicalization> (A letöltés időpontja: 2016. 05. 15.)
- DAHROUG, Tarek (2013): The Muslim Brotherhood in Europe. *Al-Ahram Weekly Issue*, 2013. 03. 21–27. Elérhető: <http://weekly.ahram.org.eg/News/15614.aspx> (A letöltés időpontja: 2016. 03. 20.)
- DAMP – Danish Muslim Party (s. a.). *EuroNews* (online). Elérhető: <https://en.europenews.dk/DAMP-Danish-muslim-party-79126.html> (A letöltés időpontja: 2016. 06. 02.)
- ELDAR, Dan (2006): Muslims and Islam in France: From Dar al-Harb to Dar al-Laicité. In LITVAK, Meir: *Middle Eastern Societies and the West: Accomodation or Clash of Civilisations?* Tel Aviv, Tel Aviv University The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies. 240–245.
- FADLALLAH, Muhammad Hussain (2004): *Islamic Lanterns. Conceptual and Jurisprudence Questions for Natives, Emigrants and Expatriates*. Beirut, Dar al-Malak.
- Finland fick muslimskt parti (2007). *Yle* (online), 2007. 06. 09. Elérhető: <https://svenska.yle.fi/artikel/2007/09/06/finland-fick-muslimskt-parti> (A letöltés időpontja: 2017. 03. 02.)
- HIETANEVA, Panu (2011): Leader of Finnish Islamic Party Says He was a Soviet Spy. *Helsingin Sanomat* (online), 2011. 05. 24. Elérhető: www.hs.fi/english/article/Leader+of+Finnish+Islamic+Party+says+he+was+a+Soviet+spy/1135240796149. (A letöltés időpontja: 2017. 03. 02.)
- KEATING, Michael – MCCRONE, David eds. (2013): *The Crisis of Social Democracy in Europe*. Edinburgh, *Edinburgh University Press*.
- LAURENCE, Jonathan (2013): Integrating Europe's Muslim Minorities. *Dissent* (online), 2013. ősz. Elérhető: www.dissentmagazine.org/article/islam-and-social-democrats (A letöltés időpontja: 2016. 05. 30.)
- LÉVESQUE, Benoit (2016): The Crisis in European Social Democracy: A Crisis Like No Other. *Open Democracy* (online), 2016. 05. 21. Elérhető: <https://opendemocracy.net/beno-t-l-vesque/crisis-in-european-social-democracy-crisis-like-no-other> (A letöltés időpontja: 2017. 03. 02.)
- Magnus Hagevi svéd politológus blogja. Elérhető: <https://hagevi.wordpress.com/2016/04/29/svenska-muslimers-partisimpatier> (A letöltés időpontja: 2016. 05. 30.)
- MASCI, David (2015): Europe Projected to Retain its Christian Majority, but Religious Minorities will Grow. *Pew Research Center* (online), 2015. 04. 15. Elérhető: www.pewresearch.org/fact-tank/2015/04/15/europe-projected-to-retain-its-christian-majority-but-religious-minorities-will-grow (A letöltés időpontja: 2017. 03. 15.)
- MCB Hosts Luncheon Meeting with Jack Straw (1998). *Muslim Council of Britain Archive* (online), 1998. 12. 02. Elérhető: <http://archive.mcb.org.uk/mcb-hosts-luncheon-meeting-with-jack-straw> (A letöltés időpontja: 2016. 05. 05.)
- Muslims in Europe – a Country Guide (2005). *BBC* (online), 2005. 12. 23. Elérhető: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4385768.stm> (A letöltés időpontja: 2016. 05. 30.)
- Muslims and Political Participation in Europe (2010). *Euro-Islam* (online), 2010. 05. 17. Elérhető: www.euro-islam.info/2010/05/17/muslims-and-political-participation-in-europe (A letöltés időpontja: 2016. 11. 20.)
- PATACCHINI, Eleonora – RAGUSA, Guiseppe – ZÉNOU, Yves (2015): Exploratory Analysis for Europe. In BOERI, Tito – PATACCHINI, Eleonora – PERI, Giovanni eds.: *Unexplored Dimensions of Discrimination*. Oxford, Oxford University Press.
- PAULICK, Jane (2013): Turkish Voters Turn Away from SPD. *Spiegel Online*, 2013. 08. 16. Elérhető: www.spiegel.de/international/germany/turkish-voters-in-germany-turn-away-from-spd-a-916927.html (A letöltés időpontja: 2016. 05. 10.)

- ROSTOVÁNYI Zsolt (2011): *Európai (euro-)iszlám vagy iszlám Európában*. Elérhető: <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/433/1/kg2011n2p23.pdf> (A letöltés időpontja: 2016. 05. 15.)
- Ruling on Participation in Elections in Non-Muslim Countries*. (English version) (2009). Elérhető: <https://islamicfatwa.wordpress.com/2009/04/06> (A letöltés időpontja: 2017. 06. 02.)
- SACRANIE, Iqbal (1997): Why You Should Exercise Your Vote. QNews, March, 26. In VIDINO, Lorenzo (2010): *The New Muslim Brotherhood in the West*. New York, Columbia University Press.
- SIEGAL, Nina (2016): A Pro-Immigrant Party Rises in The Netherlands. *The New York Times* (online), 2016. 07. 19. Elérhető: www.nytimes.com/2016/07/30/world/europe/dutch-denk-party.html?_r=0 (A letöltés időpontja: 2017. 03. 02.)
- SOMASKANDA, Sumi (2016): In Germany, Immigrants Bristle a New Generation. *Foreign Policy* (online), 2016. 03. 08. Elérhető: <http://foreignpolicy.com/2016/03/08/germans-older-immigrant-communities-dont-like-the-new-kids-in-town-refugees-syrians-iraqis-turks> (A letöltés időpontja: 2017. 03. 05.)
- SPD Verabschiedet Resolution zur Integration (2010). *SPD Berlin* (online), 2010. 09. 26. Elérhető: http://archiv.spd-berlin.de/archiv-partei/wahlkampfarchiv/2006-archiv-berlinwahl/klaus_wowereit/unterwegs_mit_klaus_wowereit/26-september-2010-spd-verabschiedet-resolution-zur-integration (A letöltés időpontja: 2016. 05. 15.)
- TARAS, Raymond (2012): *Xenophobia and Islamophobia in Europe*. Edinburgh, Edinburgh University Press.
- THE RUNNYMEDE TRUST (s. a.): *Islamophobia – A Challenge for Us All*. Elérhető: www.runnymede-trust.org/uploads/publications/pdfs/islamophobia.pdf (A letöltés időpontja: 2016. 05. 10.)
- Thoralf Svensson svéd szociáldemokrata politikus honlapja. Elérhető: <http://thoralf.bloggplatsen.se/2014/02/02/10519020-96-procent-av-muslimerna-rostar-pa-de-rodgrona> (A letöltés időpontja: 2016. 05. 30.)
- VASAGAR, Jeevan (2013): CDU's First Muslim MP Marks Change in Germany's Politics. *Financial Times* (online), 2013. 10. 20. Elérhető (előfizetőknek): www.ft.com/content/a3b244b6-2789-11e3-ae16-00144feab7de (A letöltés időpontja: 2016. 05. 15.)
- VERTOVEC, Steven (2001): Islamophobia and Muslim Recognition in Britain. In HADDAD, Yvonne Yazbeck ed.: *Muslims in the West: From Sojourners to Citizens*. Oxford, Oxford University Press.
- VIDINO, Lorenzo (2010): *The New Muslim Brotherhood in the West*. New York, Columbia University Press.
- VIDINO, Lorenzo (2011): *Home-Grown Jihadism in Italy: Birth, Development and Radicalization Dynamics*. Milano, Istituto per gli Studi di Politica Internazionale.
- VIDINO, Lorenzo (2015): Sharia4: From Confrontational Activism to Militancy. *Perspectives on Terrorism*, Vol. 9, No. 2. 2–16. Forrás: www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/415/825 (A letöltés időpontja: 2017. 02. 05.)
- WILLIAMS, Paul (2010): Germany Will Become Islamic State, Says Chancellor Merkel. *Europe News* (online), 2010. 09. 26. Elérhető: <https://en.europenews.dk/Germany-Will-Become-Islamic-State-Says-Chancellor-Merkel-78673.html> (A letöltés időpontja: 2016. 05. 15.)
- ZENNOU, Albert (2013): Les musulmans de France votent à gauche. *Le Figaro* (online), 2013. 07. 08. Elérhető: www.lefigaro.fr/politique/2013/07/08/01002-20130708ARTFIG00560-les-musulmans-de-france-votent-a-gauche.php (A letöltés időpontja: 2016. 05. 30.)

A tanulmánykötet szerzői

- Erdő Péter** • Az MTA rendes tagja, professor emeritus (egyetemi tanár); bíboros, prímás, esztergom-budapesti érsek. Kapcsolat: pkt@katolikus.hu
- Fischl Vilmos** • Dr., PhD, tudományos főmunkatárs, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar; főtítkár, Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa. Kapcsolat: vfischl@freemail.hu
- Frivaldszky János** • Dr., PhD, tanszékvezető, egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Jogbölcseleti Tanszék. Kapcsolat: frivaldszky.janos@jak.ppke.hu
- Harai Dénes** • Dr. CSc, egyetemi tanár, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar. Kapcsolat: harai.denes@uni-nke.hu
- Jungbert Béla** • Dr., nyugalmazott nagykövet; helytartó, Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend Magyarországi Helytartósága. Kapcsolat: helytarto@oessh.hu
- Kis-Benedek József** • Dr. habil., PhD, címzetes egyetemi tanár, Nemzeti Közzolgálati Egyetem. Kapcsolat: kbjosef@t-online.hu
- Kliszek Németh Noémi** • Doktorandusz, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola. Kapcsolat: kliszekn@gmail.com
- Mózes Ambrus** • Doktorandusz, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola. Kapcsolat: mozes.ambrus@uni-nke.hu
- Petruska Ferenc** • Dr. jur., őrnagy, jogtanácsos; oktató, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar. Kapcsolat: petruska.ferenc@uni-nke.hu
- Resperger István** • Dr. habil., PhD, ezredes, habilitált egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem; igazgató, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet. Kapcsolat: resperger.istvan@uni-nke.hu
- Sántha Hanga** • Doktorandusz, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola; vezető kutató, Migrációkutató Intézet. Kapcsolat: hanga0617@gmail.com
- Speidl Bianka** • Vezető kutató, Migrációkutató Intézet. Kapcsolat: biaspeidl@gmail.com
- Szabó Csaba** • Dr., PhD; rendőr őrnagy; egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar. Kapcsolat: szabo.csaba@uni-nke.hu
- Tarcsay Péter** • Tisztviselő, Esztergom-Budapesti Főegyházmegye, Főegyházmegyei Hivatal. Kapcsolat: tarcsay@esztergomi-ersekseg.hu
- Tömösváry Zsigmond** • Dr., PhD, nyá. dandártábornok, címzetes egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 1993–1998 között moszkvai katonai és légügyi attasé. Kapcsolat: zsig07@t-online.hu
- Ujházi Lóránd** • Dr., PhD, tudományos főmunkatárs, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar. Kapcsolat: ujhazi.lorand@uni-nke.hu
- Varga Zs. András** • Dr., PhD, egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog és Államtudományi Kar; alkotmánybíró. Kapcsolat: varga.zs.andras@jak.ppke.hu

A Dialóg Campus Kiadó a Nemzeti Közszolgálati Egyetem könyvkiadója.

Megjelent a Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó
és a Wolters Kluwer Hungary Kft. gondozásában.
Felelős kiadó: Petró Ildikó, a Nordex Nonprofit Kft.
– Dialóg Campus Kiadó ügyvezetője
és Kézdi Katalin, a Wolters Kluwer Hungary Kft. ügyvezető igazgatója.

Kapcsolat

www.dialogcampus.hu • wolterskluwer.hu
Telefon: 06 (30) 426 61 16 • E-mail: kiado@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Gőcze István

Olvasószerkesztő: Dúll Kata

Korrektor: Bíró Csilla

Tördelőszerkesztő: Fehér Angéla

A borítón szereplő fénykép forrása: depositphotos.com / novelo

Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.

Felelős vezető: Simon László vezérigazgató

ISBN 978-615-6020-64-2 (nyomtatott)

ISBN 978-615-6020-65-9 (elektronikus)

Közel tíz éve indult el a vallás- és biztonságkutatás a Nemzeti Közszolgálati Egyetem jogelődintézményében. Az igazságos háború tana, a háborúetika, a vallási közösségek társadalmi tanítása mindig is elválaszthatatlan volt a hadtudománytól. A megváltozott biztonsági környezet miatt ma már a vallásdiplomáciával, a vallásközi párbeszéddel, a szélsőséges vallási közösségekkel szembeni jogi és nemzetbiztonsági lépéssel, a vallásföldrajzzal, a vallásháborúk történetével, az üldözött vallási közösségekkel is foglalkozni kell. E kötet szinte az összes említett területet érinti. A szerzők között vannak katonák, nemzetbiztonsági szakemberek, történészek, teológusok, rendőrök, akik különböző szempontból közelítik meg a vallás és biztonság kapcsolatát.

A kötet megszületése jelentős előrelépés, hiszen jelzi egyrészt, hogy a terület az akadémiai életben is megérdemelt helyére kerül, másrészt rámutat, hogy az egyetem által támogatott kutatás megtalálja a nemzetközi és hazai partnereket, így erősítve a műhelyek közötti szellemi kapcsolatot.

Reményeink szerint e művet újabb hasonló munkák fogják követni, tovább gazdagítva a hazai vallás- és biztonságkutatást.

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című projekt keretében jelent meg.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE